

J. Roppen: Dei to første journalistlærarane
P. Dahlén: Norges krigsslut i svensk radio
A.M. Holand: Publikums tid i det digitale
M. Stangeland: Norsk podcasting, 2004-2014
A. Oltedal: Ikkje akkurat mitt kvinnesyn

Profesjonell journalistikk

Tradisjon under press

Nr. 1 2026
(Årgang 23, nr. 45)

Norsk Mediehistorisk Tidsskrift
mediehistorisk.no

Redaksjon for dette nummeret
av Mediehistorisk Tidsskrift:

Redaktør:

Øystein Pedersen Dahlen

Redaksjonsråd:

Astrid Gynnild
Roy Krøvel
Christine Myrvang
Arnhild Skre
Ove Solum

© 2026 Forfatterne

Design/Layout/Grafisk produksjon:

Endre Barstad Grafisk, endre.barstad@online.no
Omslagsillustrasjon: Endre Barstad © 2026

Korrektur:

Hegelin Waldal, Språksmia, hegelin@spraksmia.no
Engelsk og svensk korrektur: Akasie språktjenester

ISSN digital utgave: 2464-4277

Utgitt av Norsk Mediehistorisk Forening

Tidsskriftet er Open Access og publiseres under lisensen
Creative Commons CC BY-NC 4.0. Betingelsene kan leses her:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.no>

Mediehistorisk Tidsskrift er medlem av
Directory of Open Access Journals (doaj.org).

Mediehistorisk tidsskrift er utgitt med støtte fra Kunnskapsdepartementet
ved ordningen for åpne tidsskrift innen humaniora og samfunnsvitenskap.

Adresse:

Norsk Mediehistorisk Forening
c/o Mediebedriftenes Landsforening
Skippergata 24
0154 Oslo

www.medietidsskrift.no

Journalistikken i endring

Utvikling og betydning

Nr. 1 2026
(Årgang 23, nr. 45)

Utgitt av
Norsk Mediehistorisk Forening

Innhold

LEDER

Tradisjon under press.....	6
----------------------------	---

FAGFELLEVRURDERTE ARTIKLER

Johann Roppen

Eit dobbeltportrett av dei to første journalistlærarane	14
---	----

Peter Dahlén

Norges kamp och krigsslut i svensk radio 1940–1945.....	36
---	----

Astrid Marie Holand

Hvordan kampen om publikums tid i det digitale medielandskapet undergraver journalistisk autoritet og redaktørmyndighet.....	66
---	----

Marius Stangeland

Radio, rett i lomma, døgnet rundt: Tidleg norsk podkasting frå 2004 til 2014.....	100
---	-----

MEDIEMINNE

Augunn Oltedal

Om redaktør Arthur Berg i Dagen: Ikkje akkurat mitt kvinnesyn.....	134
--	-----

BOKANMELDELSE

Arnild Skre

Et nytt blick på 1900-talets pressehistorie.....	138
--	-----

Om bidragsyterne	144
------------------------	-----

For forfattere og fagfeller	146
-----------------------------------	-----

Tidligere utgaver	150
-------------------------	-----

Tradisjon under press

Når færre møter profesjonell journalistikk i tradisjonelle medier, utfordres også forutsetningene for demokratiet og den offentlige samtalen.

Øystein Pedersen Dahlen
Dosent
Redaktør for Mediehistorisk Tidsskrift
Oystein.dahlen@kristiania.no
orcid.org/0000-0002-4591-4581

Profesjonell journalistikk og redaksjonell frihet (autonomi) er resultatet av en lang historisk utvikling, der normer, roller og praksiser gradvis har vokst frem.¹ Prinsipper om uavhengighet, kildekritikk og ansvar ble utviklet parallelt med institusjonaliseringen av redaktørrollen, etableringen av presseetiske regelverk og fremveksten av mediepolitiske rammer. Samlet bidro disse ordningene til å styrke journalistikkens uavhengighet² og stabilisere mediene som samfunnsinstitusjon, hvor institusjoner kan forstås som etablerte ordninger for å håndtere vedvarende samfunnsmessige problemer.³

Frem til i dag har aviser, radio og TV utgjort grunnlaget for den offentlige samtalen – en felles debattarena og en sentral del av det Jürgen Habermas omtaler som *det deliberative demokratiet*, der politiske beslutninger skal kunne begrunnes gjennom argumenter som prøves i offentlig debatt.⁴ Her er den journalistiske bearbeidelsen viktig for valget av hvilke temaer, alternative forslag, informasjon og argumenter som skal være grunnlaget for meningsdannelsen i befolkningen.⁵ Mediesystemet har dermed avgjørende betydning for å bringe konkurrerende offentlige meninger frem i lyset og ut til den stemmeberettigede befolkningen.

Selvkorrigerende mekanismer

Demokratier er avhengig av *selvkorrigerende mekanismer*, der motstridende synspunkter kan brytes mot hverandre og maktutøvelse gjøres til gjenstand for offentlig kritikk. Slik kritikk gjør det mulig å ansvarliggjøre politiske myndigheter og korrigere beslutninger.⁶ Mediene kan i denne sammenhengen legge til rette for en debatt «som begrenser overdreven fanatisme og bevarer evnen til å oppdage feil og prøve ut forskjellige handlingsmåter».⁷

Men de sosiale mediene har på mange måter undergravd medienes makt og ført til «en mer åpen, men også mer anarkistisk offentlig samtale»,⁸ uten like klare normer og regler. Den før-digitale offentligheten hadde som regel alltid noen nasjonale eller lokale rammer, mens den nye digitale offentligheten tenderer mot både en form for grenseløshet og fragmentering.⁹ Samtalene kan være globale, men organiseres i parallelle nettverk og ekkokamre der motstridende perspektiver i mindre grad møtes.

Denne utviklingen truer ikke bare det økonomiske grunnlaget for tradisjonelle avishus og journalistikken som profesjon; den fremmer også halvoffentligheter blant brukere som primært benytter sosiale medier, der det private og det offentlige er mye mer utydelig (selv om de politiske og rettslige

forutsetningene ikke har blitt endret). Dermed forsvinner store deler av publikum inn i en sfære av private skjebner og bort fra en felles politisk diskurs, hvor borgerne blir eksponert for motargumenter og en orientering mot fellesskapets utfordringer.¹⁰ Fragmenteringen innebærer derfor også svekkede felles referanserammer.

Spørsmålet er om fremveksten av nye algoritmestyrte datanettverk kan opprettholde demokratiet slik vi kjenner det, med debatt og diskusjon om hva som er de beste løsningene for samfunnet. Med de nye institusjonelle forutsetningene for plattformøkonomiens forretningsmodeller, færre lesere og svekkede økonomiske rammer har handlingsrommet for den profesjonelle journalistikken blitt endret. Journalistikkens institusjonelle posisjon i offentligheten forskyves fra en relativt autonom portvokterrolle til en aktør som opererer innenfor plattformstyrte distribusjonsregimer.

Demokratisk meningsdannelse

Den profesjonelle journalistikkens samfunnsoppdrag er blant annet å føre kritisk tilsyn med makten og «bidra til at borgerne har den informasjonen de trenger for å gjøre informerte valg ved stemmeurnene».¹¹ Samfunnet trenger derfor profesjonelle journalister som har innsikt i politiske prosesser og kan oppfylle noen forventinger til hvordan informasjonen bør verifiseres og bearbeides.¹² Når mye av nyhetskonsumet har flyttet over på internett, skaper dette, ifølge Habermas, ikke «den samme graden av intensiv oppmerksomhet og analytisk bearbeidelse».¹³

Hvis borgere ikke forstår hvordan statens byråkratiske system fungerer, kan de ikke overvåke systemet, og dermed kan de miste tilliten til dem som styrer.¹⁴ Spesielt blant unge er det stadig flere som forholder seg mindre direkte til de redaktørstyrte mediene med profesjonell journalistikk.

Tall fra Medietilsynet viser at nær halvparten av 16–24-åringene ikke daglig oppsøker tradisjonelle nyhetskilder, men i større grad finner nyheter via sosiale medier. Over halvparten av barn og unge (9–18 år) svarer at de ofte får med seg nyheter gjennom plattformer som Snapchat og TikTok, mens bare 14 prosent ofte bruker en nettavis som nyhetskilde. Dette erstatter ofte direkte bruk av redaktørstyrte medier for mange unge.¹⁵

Avstand til makta

Også i Norge opplever de mindre privilegerte at ingen av partiene er opptatt av det de selv er opptatt av. Det som foregår i politikken, er derfor lite relevant for deres liv, og de føler dermed at de ikke har behov for å bli informert. Disse opplever gjerne avstand til beslutningstakere og også

Jürgen Habermas. I Borgerlig offentlighet (1962) analyserte Habermas fremveksten av den moderne politiske offentligheten. Seksti år senere diskuterer han i essaysamlingen Den nye offentligheten (2023) hvordan digital kommunikasjon og sosiale medier kan føre til en ny strukturendring i offentligheten. Her fra en tidligere diskusjon på Hochschule für Philosophie i München.

mistillit til mediene, politikere og offentlige institusjoner. De som klager over at de mindre privilegerte gruppene er lite engasjerte, overser imidlertid at deres tilgang til offentligheten kan være vanskelig. Noen har dårligere forutsetninger for å holde seg orientert og et svakere nettverk enn andre. De har gjerne lavere utdanning og inntekt, og de har nettverk med færre ressurser og lavere interesse for politikk, nyheter og kultur. De som betaler for nettnyheter og abonnerer på papiravis, har også i gjennomsnitt høyere utdanning og inntekt. Et viktig privilegium for de bedrestilte er nettopp at deres interesser er bundet sammen med det som blir definert som viktig.¹⁶

Yuval Noah Harari hevder at den nye ubegripeligheten er en av drivkreftene bak bølgen av populistiske partier og karismatiske ledere. Når samfunnsforhold fremstår som uforståelige og informasjonsmengden oppleves som overveldende, øker sårbarheten for konspirasjonsteorier, forenklete forklaringsmodeller og politiske aktører som fremstår umiddelbart forståelige og personifiserte.¹⁷

Habermas påpeker at styresmaktens handlinger må stå i en forståelig sammenheng med innspill fra offentligheten, slik at folk kan se at politikere tar hensyn til ulike synspunkter og debatter. Vi må nemlig oppleve at debattene skaper nye beslutninger, og at det er en debatt med ulike argumenter. Resignasjon over uteblitte forbedringer i livsforholdene gir seg utslag i lavere valgdeltakelse «blant befolkningens lavstatusgrupper».¹⁸

Samtidig viser Habermas til at populistiske bevegelser lykkes med å mobilisere et bredt lag av befolkningen, som opplever seg tilstrekkelig rystet, med å konstituere et *vi*, som et folk som mener å vite hva som er sant og usant, mens argumentene ikke lenger bygger broer over til *de andre*. De mange digitale kommunikasjonsnettverkene som spontant oppstår rundt bestemte temaer eller personer, kan spre seg raskt og utvikle seg til adskilte samtaler som i liten grad når hverandre. Slik forsterkes tendensen til oppsplitting av offentligheten og svekking av de felles rammene for samtale som tidligere ble formet gjennom presse, radio og fjernsyn. Dette kan igjen undergrave den demokratiske menings- og viljesdannelsen hos stadig større deler av befolkningen.¹⁹

Når vi i dag står overfor en overflod av informasjon, har vi algoritmer som kun hjelper oss med å finne informasjon som ligner på den vi har vist interesse for tidligere. Og om ikke mediene gir ungdommen den informasjonen de føler de trenger, kan de «vende all sin oppmerksomhet mot podcaster og lytte til Tucker Carlson og Joe Rogan i fri dressur».²⁰ I USA har vi sett hvordan mobiliseringen til MAGA-bevegelsen har inkludert «fryktpropaganda, utpeking av syndebukker og systematisk svekkelse av tilliten til blant annet politiske institusjoner, kunnskapsmiljøer og den frie presse».²¹

I denne formen for populisme opplever mange at de står utenfor det etablerte politiske systemet, de deltar ikke lenger som velgere, men som motstandere av selve systemet. Denne populismen kan ikke forklares utelukkende med økende sosial ulikhet. Men også samfunnsgrupper som føler seg overveldet av kravene om tilpasning i møte med akselererende teknologiske og sosiale endringer, kan oppleve et utenforskap. Det som trer frem, er en form for samfunnsmessig fragmentering og en svekket evne til å styre den politiske utviklingen i en mer samlende retning.²²

Behovet for profesjonell journalistikk

Det var lenge en aksept for at journalistikk er «uunnværlig i et demokratisk samfunn».²³ Det er i de redaktørstyrte mediene den «kommunikative larmen» kunne samle seg og omformes til relevante og virksomme offentlige meninger. Et slikt system forutsetter imidlertid at et profesjonalisert personell fungerer som portvoktere – journalister, redaktører og andre fagfolk som forvalter offentlighetens informasjonsstrømmer. Når en slik rolle er svakt utviklet i den politiske utvekslingen på sosiale medier, svekkes kvaliteten på den offentlige samtalen, særlig der diskusjoner isoleres fra

motstridende synspunkter og kritikk.²⁴

Der forholdet mellom mediebrukere og produsenter tidligere var preget av en tydelig asymmetri, kjennetegnes dagens situasjon av en svekket profesjonalitet hos mange avsendere. Det som en gang ble oppfattet som et frigjørende potensial, overdøves, ifølge Habermas, i dag delvis av en «nytteløs larm i fragmenterte og selv-sentrerte ekkokamre».²⁵ Plattformene tilbyr ikke de frigjorte brukerne noen reell erstatning for det profesjonelle utvalget og den diskursive overprøvingen av innholdet etter allment anerkjente standarder er borte.

I den norske Makt- og demokratiutredningen fra 2003 ble det fastslått at medienes «frigjøring fra politikken har styrket medienes premiss- og dagsordenmakt. Dette er ytterligere forsterket av at partiene og de frivillige organisasjonene ikke er så viktige som politiske mobiliseringskanaler som de var før».²⁶ Det ble også vist til at mediene «er blitt en viktigere arena i kampen om velgeroppslutning. Konsekvensen er at politikken vris mot det dagsaktuelle og bort fra det langsiktige og prinsipielle. Begrensede saksfelter, enkeltsaker og personlig velgerappell blir viktigere enn ideologisk baserte programpakker».²⁷

Men det har skjedd mye siden 2003. Den gang var de digitale plattformen i sin spede begynnelse, og de strukturelle endringene i offentligheten var langt mindre synlige enn i dag.

Som en del av den nye danske *Magtudredningen*²⁸ løftes det frem fem sentrale utfordringer for demokratiet – utfordringer som i høyeste grad også gjør seg gjeldende i Norge:

1. Enkelte emner, saker og geografiske områder prioriteres ikke av mediene, slik at det ofte ikke er journalister som holder øye med maktutøvere, belyser problemer og opplyser publikum
2. Grupper, spesielt yngre, lavt utdannede og de som ikke er interessert i politikk, følger ikke med på nyheter
3. Mange eksponeres kun for holdninger de er enige i, på grunn av de tradisjonelle medienes målrettede journalistikk og sosiale mediers algoritmer
4. Økende mistillit til nyhetsmediene svekker deres legitimitet og demokratiske funksjon
5. De sosiale mediene er med på å fremme mis- og desinformasjon

Spørsmålet er om disse utviklingstrekkene også bør gi grunnlag for en ny norsk maktutredning – en utredning som undersøker hvordan offentligheten har blitt endret, og hvordan dette påvirker både journalistikkens rammevilkår og demokratiet i Norge.

Nyheder, mediebrug og magt (2025). Boken inngår i den danske maktutredningen og analyserer hvordan endringer i nyhetsbruk og digitale plattformer påvirker journalistikkens rolle i demokratiet..

Journalistikk og mediehistorie

Et mediehistorisk perspektiv minner oss om at profesjonell journalistikk alltid har vært formet i samspill mellom teknologi, økonomi og institusjoner. Men det er grunner til bekymring når den profesjonelle journalistikken er truet av andre typer aktører som fasiliteter debatten på andre måter, som ikke alltid er grunnlagt på troverdig informasjon og reel meningsutveksling.

Dagens utfordringer representerer derfor ikke et brudd med historien, men en ny fase i en pågående strukturendring av offentligheten. Den profesjonelle journalistikken forsvinner ikke, men spørsmålet er hvilke institusjonelle betingelser som må være til stede for at dens autonomi og demokratiske funksjoner kan opprettholdes i en plattformdominert offentlighet.

Norsk Presseforbund (stiftet i 1910), fagbladet *Journalisten* (fra 1917), *Vær varsom-plakaten* (1936) og journalistutdanningene var tidlig viktige institusjoner for å danne forståelsen av hva journalistikk skal være, og hvordan yrket skal bli oppfattet i samfunnet. Allerede fra 1918 ble det diskutert ifagblad *Journalisten* om å opprette utdanning for journalister. Da fantes det imidlertid opplæringsstilbud i de partipolitiske presseforeningene. Og Bladmannaskulen ble opprettet i Bergen i 1919, av Hans Aarnes. Dette var den første utdanningsinstitusjonen for journalister i Norge, men «den var et privat initiativ, slet med økonomien, og måtte etter bare to år legge om fra åttemåneders kurs til breviskole».²⁹

I 1951 ble Journalistakademiet etablert i Presseklubbens lokaler i Oslo. Skolen var finansiert av presseorganisasjonene, med noe elevbetaling og offentlig støtte. Skolen ble ledet av journalisten Carl Just, som var med på å opprette *Journalisten* i 1917, og som hadde drevet breviskole i journalistikk siden 1943. Brevene ble utgitt av Norsk Korrespondanteskole (NKS) og senere samlet i den første norske læreboken i journalistikk.³⁰

Ny kunnskap om journalistikk i Norge

I Norge har Carl Just blitt ansett som journalistfagets grunnlegger.³¹ Dette synet blir utfordret i dette nummeret av **Johann Roppen**, som argumenterer for at Hans Aarnes både var tidligere ute og på mange vis var mer moderne enn Just. I tillegg var Aarnes, i motsetning til Just, aktiv i pressedebattene i mellomkrigstiden. Roppen hevder at mulige årsaker til at Aarnes har blitt glemt, var at han stort sett arbeidet som journalist utenfor Oslo, og at han skrev på nynorsk.

Peter Dahlén har studert hvordan svensk radio forholdt seg til Norge i okkupasjonsårene 1940–1945 – hvordan Radiotjänst balanserte mellom kravene om nøytralitet og et ønske om å kunne redegjøre friere for situasjonen i Norge og gi støtte til nabolandet. I artikkelen redegjøres det også for sendingsvirksomheten etter fredens ankomst i mai 1945 og frem til årets slutt, med tanke på hvordan det nordiske radiosamarbeidet ble gjenoppbygd etter krigen.

Astrid Marie Holand undersøker den digitale omstillingen i norske lokalaviser fra 1995 til 2025. Hun kartlegger dilemmaer for små aktører i en hybrid medieøkologi og analyserer hvordan teknologiske innovasjoner har endret redaktørstyrte mediers rolle og samfunnsposisjon i en kamp om publikums tid. Holand tar utgangspunkt i at fem teknologibølger har utfordret både journalistikken og de etablerte mediebedriftenes normer og forretningsmodeller: 1) internettets gjennombrudd i 1990-årene, 2) fremveksten av blogger, 3) delingsplattformene for brukerprodusert innhold i 2000-årene, 4) maktkonsentrasjonen på færre og større globale plattformer i 2010-årene, og 5) KI-generert innhold i 2020-årene. Artikkelen viser at det har avgjørende betydning for den offentlige samtalen hvem som eier og drifter medieinfrastrukturen, og at lokaldemokratiets infrastruktur forvitrer når lokale redaktørstyrte medier svekkes eller legges ned.

Marius Stangeland har undersøkt den historiske utviklingen av norsk podkasting fra 2004 til 2014. Studien analyserer allmennkringkastingen (NRK), uavhengige aktører og kommersielle aktører. Han finner at norsk allmenn podkasting i den første fasen på mange måter var en reprisekanal for NRKs radioprogrammer. Samtidig fantes det alternative former for podkasting, som den norske plattformen Freecast og senere uavhengige podkaster i 2010-årene. Gjennom 2010-årene kan vi også se en begynnende, men svak kommersialisering av podkasting i Norge.

I dette nummerets *medieminne* forteller **Audgunn Oltedal** om sine erfaringer med å jobbe med den konservative redaktøren **Arthur Berg** i *Dagen*. «Han delte ikkje akkurat kvinnesynet mitt, men bedre start på presselivet kunne eg ikkje fått», skriver hun.

Audhild Skre omtaler og vurderer en ny biografi om journalist, forlegger, redaktør og konserneier **Nanna With** (1874–1965).

God lesing!

Asker, 6. mars 2026

Øystein Pedersen Dahlen

Noter

- 1 Lindholm, M. (2014). Journalistene. Fra partitjeneste til moralsk revisjon, side 243–276. I Slagstad, R. og Messel, J. (red.): *Profesjonshistorier*, s. 246. Oslo: Pax Forlag.
- 2 Rasmussen, T. (2004). *Mektig og aktverdig. Betragtninger om journalistikkens legitimitet*, s. 10. Kristiansand: IJ-forlaget.
- 3 Sjøvang, H. (2020). *Journalistikkens problem. Demokrati, økonomi og teknologi*, s. 8. Oslo: Universitetsforlaget.
- 4 Habermas, J. (1998). *Between facts and Norms. Contribution to a discours theory of law and democracy*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- 5 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 20–21. Oslo: Cappelen Damm.
- 6 Som over, s. 22
- 7 Harari, Y.N. (2024). *Nexus. En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens*, s. 286. Oslo: Cappelen Damm.
- 8 Som over, s. 313
- 9 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 10–11. Oslo: Cappelen Damm.
- 10 Som over, s. 25
- 11 Sjøvang, H. (2020). *Journalistikkens problem. Demokrati, økonomi og teknologi*, s. 9. Oslo: Universitetsforlaget.
- 12 Leer-Salvesen, P. og Leer-Salvesen, T. (2022). *Søke sannhet. Etikk og metode for forskere og journalister*, s. 43. Bergen: Fagbokforlaget.
- 13 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 42. Oslo: Cappelen Damm.
- 14 Harari, Y.N. (2024). *Nexus. En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens*, s. 301. Oslo: Cappelen Damm.
- 15 Medietilsynet (2025). *Mediemangfaldsrekneskapen. Mediemangfald i eit bruksperspektiv*, https://www.medietilsynet.no/nyheter/aktuelt/ny-rapport-fra-medietilsynet-om-bruksamangfold/?utm_source=chatgpt.com; https://www.medietilsynet.no/digitale-medier/barn-og-medier/hvor-finner-barn-nyheter/unge-positi-ve-tiktok-nyhetskilde/?utm_source=chatgpt.com

- 16 Moe, H., Hoven, J.F., Ytre-Arne, B., Figenschou, T.U., Nærland, T.U., Sakariassen, H. og Thorbjørnsrud, K. (2019). *Informerte borgere? Offentlig tilknytning, mediebruk og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.
- 17 Harari, Y.N. (2024). Nexus. *En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens*, s. 307. Oslo: Cappelen Damm.
- 18 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 29. Oslo: Cappelen Damm.
- 19 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*. Oslo: Cappelen Damm.
- 20 Heier, K. (2026). Mens skolen dyrker «ansvar for egen læring, tyr elevene til Joe Rogan for å tette kunnskaps-hull», *Morgenbladet*, 13. februar 2026, s. 25.
- 21 Trangerud, H.A. (2026): «En sivilisasjon under Gud?», kronikk i *Klassekampen*, 21. februar 2026, s. 35.
- 22 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 29. Oslo: Cappelen Damm.
- 23 Lindholm, M. (2014). Journalistene. Fra partitjeneste til moralsk revisjon, s. 244. I Slagstad, R. og Messel, J. (red.): *Profesjonshistorier*. Oslo: Pax Forlag.
- 24 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 33–40 Oslo: Cappelen Damm.
- 25 Som over, s. 38
- 26 Norsk offentlig utredning (2003:19). *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*, s. 50.
- 27 Som over
- 28 Andersen, K., Blach-Ørsten, M., Hopmann, D.N., Mayerhöffer, E. og Skovsgaard, M. (2025). *Nyheder, mediebrug og magt*. Aarhus Universitetsforlag.
- 29 Fonn, B.K. (2015). *50 år med journalistutdanning. En historie om akademiseringen av et yrkesfag*, s. 22 Oslo: Cappelen.
- 30 Som over, s. 23–24
- 31 Bastiansen, H.G. (2005). «Referenten må alltid være på vakt ...» Carl Just og norsk journalistutdanning 1943–1965». *Norsk medietidsskrift* 12(4).

Hans Aarnes profilert i avisa Tidens Tegn, 10. desember 1934 under overskrifta: «Redaktør Hans Aarnes. 25 år journalist». Ukjent teiknar.

Hans Aarnes and Carl Just:

A dual portrait of the first two teachers of journalism in Norway

Abstract: The first two teachers of journalism in Norway were Hans Aarnes (1886–1960) and Carl Just (1891–1990). Hans Aarnes founded Norway's first school of journalism in 1919 (Bladmanskolen), which he continued to run as a correspondence school for several decades. He also wrote a number of handbooks on journalism and newspaper work and was thus the most important teacher of journalism in the interwar period. In the post-war period, Carl Just became the leading teacher of journalism when he developed a correspondence course in journalism, and later a full-time course (Journalistakademiet) run by the press. He also was eventually instrumental in planning the establishment of the state-funded Norsk journalistkole, which opened in 1965. In the literature, Carl Just is generally regarded as the founding father of journalism education in Norway, while Hans Aarnes has largely been forgotten. Possible reasons are that Aarnes carried out most of his journalistic work outside Oslo and that he used Nynorsk, the minoritised written language. Carl Just spent most of his career in Oslo and wrote in the dominant language Bokmål, or Riksmål. He was an insider in the press organisations and curated the early history of journalism education, mentioning only his own courses.

Keywords: Schools of journalism, teachers of journalism, textbooks, journalism

Hans Aarnes og Carl Just:

Eit dobbeltportrett av dei to første journalistlærarane

Abstrakt: Dei to første lærarane i journalistikk i Noreg var Hans Aarnes (1886–1960) og Carl Just (1891–1990). Hans Aarnes etablerte ein skule for journalistikk i 1919 (Bladmannaskulen) og heldt fram skulen som ein korrespondanseskule i fleire tiår seinare. Han skreiv også fleire handbøker i journalistikk og avisarbeid, og var dermed den viktigaste læraren i journalistikk i mellomkrigstida. I etterkrigstida blei Carl Just den viktigaste læraren i journalistikk då han ut vikle eit korrespondansekurs i journalistikk, og seinare eit fulltidskurs (Journalistakademiet) drive av pressa, og til slutt var han viktig i planlegginga av den statleg finansierte Norsk journalistiskule som starta i 1965. I litteraturen har Carl Just blitt rekna som grunnleggjaren av undervisning i journalistikk i Noreg, medan Hans Aarnes stort sett har blitt gløymd. Moglege årsaker er at Aarnes gjorde mesteparten av arbeidet sitt som journalist utanfor Oslo, og at han skreiv på nynorsk og var ein nynorskaktivist. Carl Just oppheldt seg gjennom mesteparten av karrieren sin i Oslo og skreiv på bokmål eller riksmål. Just var òg ein innsidar i presseorganisasjonane, og i dei mange arbeida sine om journalistikk og journalistutdanning nemnde han berre eigne kurs. Slik forma han i praksis forteljinga om journalistutdanninga si tidlege historie.

Emneord: Journalistutdanning, journalistlærarar, lærebøker, journalistikk

Johann Roppen

Professor i journalistikk
Høgskulen i Volda
E-post: johann.roppen@hivolda.no
orcid.org/0000-0003-4262-8632

Hans Aarnes og Carl Just var dei to første journalistlærarane i Noreg. Carl Just har vorte feira, medan Hans Aarnes har vorte gløymt. Denne artikkelen tek sikte på å justere dette bildet ved å samanlikne ideane dei to journalistlærarane hadde om journalistikk. Artikkelen er sterkt inspirert av Henrik G. Bastiansens presentasjon av journalistikken til Carl Just i ein artikkel i *Norsk medietidsskrift* i 2006: «Referenten må alltid være på vakt. Carl Just og norsk journalistutdanning 1943–1965.»¹

I ein tidlegare artikkel i *Mediehistorisk tidsskrift* har eg omtala Bladmannaskulen som den første journalistutdanninga i Noreg, og ut frå det er det Hans Aarnes som truleg er den første journalistlæraren i Noreg.² Bladmannaskulen starta i Bergen i 1919 med Hans Aarnes (1886–1960) som både pådrivar, leiar og ein slags rektor.

Aarnes var såleis ein forløpar til Carl Just (1891–1990), som først starta eit brevkulekurs i journalistikk i 1943 regi av NKS (Norsk korrespondanseskule). Just vart seinare leiar for etterutdanninga Journalistakademiet, som Norsk Presseforbund dreiv i 1950-åra, og han var også sentral i planlegginga av den statlege utdanninga Norsk journalistiskole, som tok til i 1965. Endeleg var Just også sekretær for Riksykesutvalet for journalistutdanning, som styrte den nasjonale lærlingordninga for journalistar frå 1965 og litt inn i 1970-åra. Just skreiv også fleire bøker som er rekna som viktige for norsk journalistikk og journalistutdanning.³

Denne artikkelen er også publisert separat, med følgende url:
<https://medietidsskrift.no/wp-content/uploads/2026/03/MHT-45-2026-Roppen.pdf>

Carl Justs idear om journalistikk har vorte omtala særleg av Rune Ottosen⁴ og Henrik G. Bastiansen⁵ i artiklar i *Norsk medietidsskrift*. Henrik G. Bastiansen skriv: «Han [Carl Just] var tidenes første – og lenge også den eneste – lærer i journalistikkfaget i Norge.»⁶ Birgitte Kjos Fonn kallar han «Journalistikkfagets grunnlegger»,⁷ og Thore Roksvold slår til med «den legendariske journalistlæreren Carl Just».⁸

Til skilnad frå dei mange omtalane av Just har Hans Aarnes i stor grad vorte gløymt. Ottar Grepstad har vore eit heiderleg unntak.⁹

Kva var bakgrunnen til Aarnes og Just? Og kva slags journalistikk var det Aarnes og Just stod for? Og kvifor vart Just hugsa og Aarnes gløymd? For å svare på desse spørsmåla skal vi her presentere eit dobbeltportrett av dei to journalistlærarane. Den viktigaste kjelda til kunnskap om Carl Just er dei mange bøkene og andre artiklar han skreiv, blant anna om journalistutdanning. Om Hans Aarnes finst det færre trykte kjelder, så arbeidet bygger i større grad på arkivstudiar.¹⁰

Hans Aarnes og norsk og nordisk journalistutdanning

Alt i 1919 starta Hans Aarnes (1886–1960) ei journalistutdanning i Bergen med namnet Bladmannaskulen.¹¹ Etter to år som heiltidsutdanning dreiv Aarnes Bladmannaskulen vidare som brevkule. I åra frå 1922 til 1945 var det truleg eit par hundre elevar som tok Bladmannaskulen som brevkurs.¹² Hans Aarnes skreiv også fleire hefte eller lærebøker til bruk i brevkulen, og desse hefte og handbøkene er truleg dei aller første lærebøkene i journalistikk og avisarbeid i Noreg.¹³

I mellomkrigstida var altså Hans Aarnes ein av svært få som systematisk arbeidde med journalistutdanning og produserte faglitteratur på feltet.

Det har ikkje vorte gjort systematiske studiar av kva slags journalistikk Aarnes stod for, og Aarnes skreiv også lite om seg sjølv og om innhaldet i undervisninga på Bladmannaskulen. Dette er nok ei delforklaring på kvifor Hans Aarnes og Bladmannaskulen ikkje har vorte like kjende som Just og Journalistakademiet. I tillegg kjem at Bladmannaskulen var ein del av nynorskørsla og rekrutterte i stor grad til nynorskaviser – skulen heldt til i Bergen, og det var få sentrale pressefolk som hadde noko med skulen å gjere.¹⁴ Det er truleg nokre av forklaringane på kvifor Bladmannaskulen har gått litt under radaren for sentrale arbeid i norsk presse- og mediehistorie.¹⁵

I fleire arbeid har Ottar Grepstad¹⁶ løfta fram Hans Aarnes, blant anna i bidraga sine i *Norsk Presses historie*, og då først og fremst i eit nynorskperspektiv. Rune Ottosen¹⁷ har også nemnt Bladmannaskulen som eit interessant tiltak, men har ikkje gått nærare inn på innhaldet i utdanninga eller arbeidet til Aarnes.

Om vi reknar 1919 og Bladmannaskulen som starten på norsk journalistutdanning, så var Noreg tidleg ute og først av dei nordiske landa.

I nordisk samanheng er det gjort få historiske studiar av innhaldet i journalistutdanning og av lærebøker og andre læremiddel på feltet. Den nemnde artikkelen av Bastiansen¹⁸ er eitt av få norske døme.

Johan Jarlbrink¹⁹ omtalar i si avhandling om journalistikk i Sverige også debattar og forsøk på å etablere journalistutdanning i åra 1900–1930.

Den svenske forskaren Elin Gardeström har i si doktoravhandling²⁰ truleg skrive den breiaste framstillinga av journalistutdanninga i Norden. Gardeströms avhandling fokuserer på åra 1944–1970 og har først og fremst det vi kan kalle eit institusjonelt perspektiv.

I samtida til Aarnes og Just eksisterte det ikkje noko som kan kallast norsk medieforskning. Eit viktig startpunkt for medieforskninga i Noreg var då Institutt for presseforskning ved Universitetet

i Oslo vart oppretta i 1958. Det var i liten grad merksemd om samtidig journalistutdanning i studiane ved Institutt for pressforskning, og Bladmannaskulen hadde blitt etablert nesten 40 år før instituttet.²¹ Munnlege kjelder er heller ikkje lenger tilgjengelege.²²

Aarnes og Just er dermed to interessante aktørar i etableringa av norsk journalistutdanning. Kven var dei? Kva tenkte og skreiv dei om journalistikk? Vi skal her gjere greie for den faglege bakgrunnen til Aarnes og Just og deretter gå inn på kva slags journalistikk dei stod for – først og fremst gjennom det som blir formidla i faglitteraturen dei skreiv, men delvis også gjennom journalistikken dei stod for.

Aarnes og Just: sosial og profesjonell bakgrunn

Kva bakgrunn hadde Aarnes og Just? Og korleis såg yrkeskarrieren deira ut? Som eit utgangspunkt for denne framstillinga har vi i tabellen nedanfor sett opp fakta om Hans Aarnes og Carl Just.

	Hans Aarnes	Carl Just
Leveår	1886–1960 (74 år)	1891–1990 (99 år)
Stad	Aarnes i Vestrefjorden, Haram kommune, Møre og Romsdal	Oslo
Sosial bakgrunn	Småbrukarson	Fosterheim
Ektefelle	Gift 1913, Gina Villevik	Gift 1919, Greta Lundquist ²³
Språk	Nynorsk	Riksmål/bokmål
Organisasjonsarbeid m.m.	Venstre/Bondepartiet, Norsk Bladmanna-lag (Noregs mållag), Grønlandssaka, fråhaldsarbeid	Riksmålsforbundet ²⁴ , presseorganisasjonane, fråhaldsarbeid
Bakgrunn før journalistikk	Kystskipper, handelsmann	Musikar (fiolin)
Yrkeskarriere i aviser (som journalist, redaksjonssekretær, redaktør eller disponent)	Aarvak, Ålesund (1909–?) Norig, Skien (1911–1913) Hardanger, Odda (1913–1916) Gula Tidend, Bergen (1916–1920) Bondebladet, Voss/Bergen (1920–1923) Agder Tidend, Kristiansand (1923–1932) Nynorsk vekeblad, Oslo (1933–1943) Fonna forlag, Oslo (1936–1960)	Vårt Arbeide (1916) Dagbladet (1917) Folkets Avis, Bergen (1919–1920) Dagen, Bergen (1921–1928) Morgenbladet (1928–1936) Bergen Aftenblads magasin (1936–1938) Damebladet / Norsk dameblad (1938–1939) Frilans (1939–1949) Nordens Nytt (1949–1964)
Leiar for journalistutdanning	Bladmannaskulen (1919–1960), heiltid 1919–1921, deretter brevkurs	NKS brevkurs 1943–, Journalistakademiet, 1951–1964, sekretær for Riksyrsesutvalet for journalistopplæring (lærlingordninga) (1965)

Hans Aarnes voks opp i grenda Fonna i Vestrefjorden i Haram kommune i Møre og Romsdal. Han tok kystskippereksamen i 1904, men fekk helseproblem då han skulle ta til på yrkeslivet på sjøen, og tok seg i staden anna arbeid, blant anna som handelsmann. Han kom inn i ungdoms- og mål-arbeid, og i 1908 vart han bladmann i avisa *Romsdølen* i Molde. I 1909 kom han med i redaksjonen for bladet *Aarvak*, som var ei nynorskavis som kom ut i Ålesund.²⁵ I eigenreklamen i andre aviser sa *Aarvak* at bladet hadde 1000 tingarar og var den fjerde største avisa på landsmål.²⁶ Aarnes prøvde seg også både som skodespel og som diktar.²⁷ Aarnes skreiv læreboka *Norsk Samfundslære*,

som kom i fleire utgåver²⁸ – på slutten også på bokmål som lærebok for realskulen.

Som journalist og redaktør var Aarnes tydeleg både som forkjempar for nynorsk på alle samfunnsområde, også i avisene. Blant anna var han sentral då Norsk Bladmannalag vart skipa i Skien i 1913, med Aarnes som den første leiaren i ein tiårsperiode.

Aarnes var også ein forkjempar for nasjonale verdiar knytt til bondestanden. I eit foredrag Aarnes skreiv som 25-åring i 1910, kjem dette fram i programmatisk og polemisk form. Foredraget vart trykt i fleire aviser og også spreidd som særtrykk med eit trykt opplag på over 15 000.²⁹ Aarnes gjekk då også over frå Venstre til det nye partiet Bondepartiet då det vart skipa i 1920.

Carl Just voks opp i fosterheim, noko han fortel om i sjølvbiografien sin.³⁰ Språk, bøker og lesing vart tidleg hans store interesse i livet, og det vart også karrierevegen hans: «Jeg ble klar over at det bare var ved hjelp av bøkene jeg kunne brøyte meg frem til 'en plass i solen'».³¹ Just skriv også om korleis han i ungdomsåra vart ein «(...) ildtilbeder av vakkert, korrekt, velpleiet riksmål, og kjøpte og leste alt jeg kunne komme over av bøker om norsk språk og sprogbruk for ytterligere å perfektionere meg for skribentvirksomheten».³² Og så lærte han å spele fiolin så godt at han i alle fall i ein periode kunne ha det som attåtærning. I folketeljinga for 1920 budde Just i Bergen og oppgav der som yrkestittel «violinist – journalist».³³

Aarnes og Just arbeidde i pressa om lag på same tida, og dei budde i mange år i dei same byane: Bergen og Oslo. I det vesle norske pressemiljøet visste dei nok godt om kvarandre. Aarnes hadde flest leiande stillingar i pressa. Aarnes var redaksjonssekretær, redaktør og disponent i fleire aviser og var også leiar for presseorganisasjonen Bladmannalaget, som organiserte nynorske journalistar og redaktørar. Seinare var Aarnes også sjef i eige forlag.

Aarnes kom til Bergen i 1916 etter at han hadde arbeidd som bladstyrar og journalist i nynorsk-aviser i Ålesund, Skien og Odda. I Bergen arbeidde han som redaksjonssekretær i venstreavisa *Gula Tidend* før han slutta og gjekk over til å drive Bladmannaskulen. Politisk sett gjekk han på same tid til Bondepartiet og vart tilsett i avisa *Bondebladet* i Voss/Bergen. Etter at Bladmannaskulen ikkje lenger var ein heiltidsskule, reiste Aarnes frå Bergen til Kristiansand, der han i åra 1923–1932 var bladstyrar (redaktør) i Bondeparti-avisa *Agder Tidend*. I 1933 flytta han til Bygdøy, der han budde resten av livet. I Oslo dreiv han forlagsverksemd og gav ut vekeblad (*Nynorsk vekeblad*) og bøker gjennom Fonna forlag, som han hadde skipa. I ettertida vert han også hugsa som den som dreiv fram det nynorske leksikonet *Norsk Allkunnebok*. Parallelt med dette dreiv han Bladmannaskulen som brevskule frå 1921 og framover, truleg til 1957.

Carl Just fekk sin første journalistjobb i ei fråhaldsavis i Oslo i 1916 og arbeidde også i Dagbladet før han flytta til Bergen og fekk jobb som journalist og seinare redaksjonssekretær i Dagen. Han arbeidde også i radio i Bergen kringkastar. Just vart styremedlem i Bergens Journalistforening (1923–1927).³⁴

Just og Aarnes arbeidde samtidig som pressefolk i Bergen i åra 1919–1923. Kor stort var pressemiljøet i Bergen? Folketeljinga for 1920 er digitalisert, og eit søk på «journalist», «redaktør», «bladmann» og «bladstyrar» tyder på at pressemiljøet i Bergen bestod av ca. 60 personar.³⁵ Blant desse var både Aarnes, som titulerte seg som bladstyrar og leiar for Bladmannaskulen, og Carl Just. I pressemiljøet utgjorde dei ca. ti elevane ved Bladmannaskulen dermed ein vesentleg del. Det verkar difor rimeleg at Just og Aarnes kjende kvarandre, og at Just kjende veldig godt til både Bladmannalaget og Bladmannaskulen frå tida si i Bergen.

I 1928 flytta Just tilbake til Oslo og arbeidde i redaksjonen i *Morgenbladet* før han som Aarnes fekk seg jobb i vekepressa som redaktør for vekebladet *Damebladet* (seinare *Norsk Dameblad*).

Damebladet vart gjeve ut av Ernst G. Mortensen forlag, og dette var den same Mortensen som hadde starta NKS (Norsk Korrespondanseskole), og som i 1943 engasjerte Carl Just til å utvikle og drive eit brevkurs i journalistikk.

Kva for andre inspirasjonskjelder hadde Aarnes og Just? Vurdert ut frå det vi veit om stipend-reisene deira, kan det sjå ut til at Aarnes såg mot USA, medan Just sine referansar kanskje var europeiske. Så snart første verdskrigen var over, reiste Aarnes USA og studerte journalistutdanningar og den norske pressa i Amerika i eit halvt års tid i 1918–1919. Turen vart rapportert i form av fleire bøker.³⁶ Kona Gina Villevik (1887–1997)³⁷ blei med han på turen.³⁸ Hans Aarnes fekk også Bladmannelaget stipend i 1920 og reiste då til Sverige og Danmark for å studere bladdrift.³⁹ I 1931 fekk han Bondepresselaget reisestipend.⁴⁰ Også seinare i livet var han på reise. Aarnes var også på studietur i USA i 1954 og budde eit halvt års tid i Minneapolis.⁴¹ Sonen Kjell Aarnes studerte seinare i USA og vart siviløkonom frå University of Washington i 1949.⁴²

Carl Just fekk reisestipend frå Bergens Journalistforening i 1923, og han reiste då til Tyskland og Frankrike.⁴³ I boka *Spesialutdanning av journalister* skriv Carl Just at USA er «foregangslandet»,⁴⁴ og at den amerikanske pressa har ei god utvikling, blant anna fordi dei har gode journalistutdanningar.

Det kjeldene fortel om Aarnes og Just som journalistar og redaktørar, gjev inntrykk av at Aarnes nok stod i fleire stridar enn Just. Redaktørar i små aviser skulle vere meningssterke og fremje avisas og gjerne partiets synspunkt. Ei slik framskoten rolle kan naturleg nok vere utsett. Aarnes skilde lag med Venstre då Bondepartiet vart skipa, men vende truleg tilbake til Venstre etter at han slutta som redaktør i Bondeparti-avisa *Agder Tidend*. Den siste tida i *Agder Tidend* opplevde Aarnes både å bli den første som vart felt i Det faglige utvalg (forløparen til Pressas faglege utvalg), og å tape ei rettssak der ein av bygdemeldarane til *Agder Tidend* hadde vore for positivt innstilt til streikande arbeidarar i Mandal. Han vart sagt opp som redaktør i avisa, men det er ikkje heilt klart kva som var grunnen til det.⁴⁵ Aarnes fremma også aktivt meiningane sine gjennom å kritisere det han meinte var ei feil utvikling i norsk presse, som la stadig større vekt på kriminalstoff.⁴⁶ Just var ikkje ein synleg aktør i slike spørsmål. Derimot var Carl Just nok mykje meir aktiv internt i pressas organisasjonar enn det Aarnes var.

Under andre verdskrigen fekk brevskular eit stort oppsving – truleg fordi det var få andre syslar å halde på med, særleg då radioapparata vart kverrsatte. Bladmanskulen fekk truleg mange nye elevar, og Aarnes utvida i 1942 brevskuleaktiviteten med nye tema for brevkurs. I tillegg skifta han namnet på skulen til Fram brevskule. Carl Just vart på same tid engasjert av Ernst G. Mortensen for å starte ein brevskule i journalistikk i regi av NKS (Norsk korrespondanseskole). NKS var det eldste

Hans Aarnes, redaktør i *Agder Tidend* i Kristiansand. Foto frå Kristiansands Presselags julehefte i 1931.

Hans Aarnes (70). Bilde i *Gula Tidend*, 28. april 1956. Ukjent fotograf.

og største brevskulefirmaet i landet, og det ser ut til at NKS på kort tid vart den dominerande aktøren i marknaden.

Etter andre verdenskrigen heldt Just fram med å drive NKS sin brevskule i journalistikk, men på same tid vart han engasjert av Norsk Presseforbund for å planlegge og drive Norsk Journalistakademi. Dette var eit eittårig vidareutdanningskurs for journalistar og formelt sett ikkje ei grunnutdanning. Ideen om ei fulltids journalistutdanning voks seg sterkare, og i 1960-åra var Carl Just med på utgreiinga av det som skulle bli Norsk journalistikole, seinare Norsk journalisthøgskole, seinare journalistutdanninga ved dagens Oslomet.⁴⁷

Carl Just vart ikkje tilsett på Norsk journalistikole, men heldt fram med brevkursa i NKS. Han hadde også ei rolle som sekretær i arbeidet med å etablere ei lærlingordning for journalistar, som vart planlagt og sett i gang om lag parallelt med at Norsk journalistikole vart etablert. Lærlingordninga vart avvikla midt i 1970-

åra etter ca. ti års drift. Høgskolen Kristiania er ei direkte vidareføring av verksemda i NKS, og har i dag ei journalistutdanning og eit knippe av medieutdanningar som kan seiast å vere ei vidareføring av arbeidet til Carl Just.

Hans Aarnes var heile livet engasjert i spørsmål omkring nynorsk og det vi med litt brei pensel kan kalle norskdom. Norsk Bladmannelag var eit lite, men aktivt lag i Noregs Mållag og spelte til tider ei sentral rolle i målrørsla. Aarnes reiste fleire gonger til USA, blant anna besøkte han journalistutdanningane ved fire amerikanske universitet i 1918–1919 før han kom heim og starta Bladmannelagaskulen. Aarnes var også engasjert i den såkalla grønlandssaka,⁴⁸ og heilt til ut i 1950-åra brevveksla han med Carl Johan Hambro i denne saka.

Konkurrerande journalistutdanningar

Aarnes hadde alt i 1919 starta Bladmannelagaskulen, og motivasjonen var heilt klart knytt til arbeidet hans for nynorsk og nynorsk presse. Bladmannelagaskulen fekk ikkje statsstøtte, og Aarnes omdanna i staden utdanninga til brevskule i 1921. Mot slutten av 1920-åra opna Aarnes skulen også for bokmålsbrukarar ved at elevlar kunne levere breva sine og få rettleiing på bokmål. Dette går blant anna fram i reklamemateriell for brevskulen.⁴⁹ Det er vanskeleg å vite kor mange av elevane som kom til skulen med bokmålsbakgrunn, og læremidla, handbøkene, var heile tida på nynorsk. I 1943 gav Hans Aarnes ut hefta sine i eit samla verk: *Bladarbeid*.⁵⁰ Det var truleg ei stor tilstrøyming av brevskuleelevar under krigen som gjorde at Aarnes fekk trykt det som framstår som ei samla lærebok i journalistikk og avisdrift.

Carl Just skriv i sjølvbiografien sin at han arbeidde eit års tid med opplegget for brevkurset i journalistikk, og også han/NKS gav ut ei lærebok nokre år seinare.⁵¹ Desse to nesten samtidige

bøkene er dei viktigaste kjeldene til å vurdere tankane dei to journalistlærarane hadde om journalistikk og bladdrift.⁵²

Just ser ut til å ha kome inn i journalistutdanning som eit oppdrag for NKS brevskule, som vart starta i 1944. Så frå 1944 av var Bladmanskulen og NKS korrespondanseskole konkurrentar på marknaden for brevkurs i journalistikk.

I 1943 var Hans Aarnes ein røynd blad- og forlagsmann på 57 år, og Just hadde også passert 50. Dei hadde begge eit langt liv i pressa bak seg, men hadde begge slutta med dagspressejournalistikk og gått over til å arbeide som redaktørar i vekeblad. Begge dreiv med svært mange andre skrivande aktivitetar ved sida av.

Når Carl Just kjem med sine etter kvart fleire bøker om journalistikk, blir Hans Aarnes og Bladmanskulen nesten ikkje nemnde. I boka *Journalistikk*⁵³ skriv Just: «Noen norsk bok om journalistikk finnes ikke.»⁵⁴ Om Just visste om arbeida til Aarnes, så rekna han altså ikkje *Bladarbeid* for å handle om journalistikk.

I seinare arbeid av Just er Aarnes nemnd éin stad, og der er det kritikk å spore. I 1968, fleire år etter at Aarnes er død, skriv Carl Just i læreboka *Avisen og journalisten. En bok for vordende journalister*⁵⁵ om «Artikkelen». Just omtalar artikkelen generelt som ei teksteining i avisa, men går raskt over til å omtale leiarartikkelen. Carl Just siterer her Aarnes på ei «oppskrift» på korleis ein leiarartikkel skal skrivast. Men Just oppgjev ikkje kjelda – Aarnes hadde skrive denne oppskrifta i læreboka si om bladarbeid. I Justs språkdrakt vart Aarnes sitert slik:

Redaktør Hans Aarnes gav en gang unge journalister dette skjema for leder-skriving: 'Den ledende artikkelen bygger man best opp av tre hoveddeler: 1. Fakta, noen opplysninger som man legger til grunn. 2. Logikk, tankeføring frem til et resultat, og 3. Konklusjon.'⁵⁶

Just held så fram med å sitere ein artikkel frå *Dagen*-redaktør Johs. Lavik om korleis ein leiarartikkel skulle uttrykke ei meining, ha ein nerve. I det alt vesentlege henta Just dette frå ein artikkel i *Dagspressen*, som igjen var referat frå eit føredrag som Lavik hadde halde der han eksplisitt refererer til – og kritiserer – Aarnes si lærebok.⁵⁷ Men denne referansen tok altså ikkje Just med seg vidare. Og hadde Just gått til originalkjelda, ville han sett at Aarnes skreiv langt meir om leiarartikkelen enn berre å presentere ein enkel disposisjon.

Just siterte Lavik også i 1947-boka, utan å direkte nemne Aarnes. Men det kan kanskje sjå ut til at han kjende til Aarnes si «oppskrift», for Just skriv:

(...) det er klart at det er en mistyding å prøve å lage noe skjema for lederskriving.⁵⁸

Originalteksten hos Aarnes som Just og Lavik refererer til, finn vi i Aarnes -boka *Bladarbeid* frå 1943. Ho kom ut same året som Carl Just laga kurset i journalistikk for Mortensen. Dette «skjemaet» var tre–fire linjer av eit kapittel med namnet «Bladstyraren».⁵⁹ Den siterte teksten var ny i 1943-boka samanlikna med boka *Bladstyraren*, som kom ut i 1926. Men Just har i 1968 nok altså basert seg på føredraget til Lavik, som vart trykt i *Dagspressen* i 1948.

Hadde bokelskaren Carl Just rett og slett ikkje fått med seg at Hans Aarnes hadde gjeve ut fleire bøker om bladarbeid? Det verkar svært lite truleg. Det fanst svært lite norsk eller skandinavisk litteratur om aviser og journalistikk på denne tida. Fleire av bøkene til Aarnes vart omtala i *Journalisten* og/eller *Dagspressen* då dei kom ut, og bøkene var tilgjengelege i Norsk Presseforbund.

Mot slutten av livet gav Hans Aarnes boksamlinga si til Journalistakademiet, og i arkivet til Fonna forlag ligg takkebrevet – frå Carl Just. Brevet er datert 25. februar 1958, og i brevet takkar Carl Just Aarnes for

(...) den verdifulle samling bøker De har skjenket til akademiets bibliotek. Disse bøker kommer vel med i undervisningen. Med glede konstaterer jeg at også de instruktive håndbøker i pres-sarbeid, De selv har skrevet, er kommet med i samlingen.⁶⁰

Det er kanskje denne bokgåva som er tenkt på når ei kjelde fortel at då Journalistakademiet vart etablert, «let Aarnes dei [Journalistakademiet] få alt det tilfang han hadde arbeidt ut for for-målet [Journalistutdanning].⁶¹

Både Carl Just og forfattarar som har sitert han, har formidla inntrykket av at det ikkje fanst nokon litteratur å bygge på då NKS og Just starta si journalistutdanning, men det stemmer altså ikkje. Så då må det vere andre grunnar til at Just valde å oversjå arbeida til Hans Aarnes. Den aller enklaste forklaringa er kanskje at Bladmannaskulen var ein konkurrent til NKS-brevskulen, og kon-kurrentar skal ein vere varsam med å framsnakke. Ei anna forklaring kan naturlegvis vere at Carl Just var nøgd med å ha rolla som den første norske journalistlæraren.⁶²

Vi ser også eit slags mønster her ved at Just heller ikkje nemner andre konkurrentar til NKS-brevskulen. Journalist Tor Width var fagleg ansvarleg for eit brevkurs i regi av Korrespondanseakademiet (K.A. Akademiet), som også starta i 1943, altså på same tid som Just og NKS kom med sin brevskule. I 1930-åra hadde også Sigurd Halling nokre år tilbode kurs i journalistikk («journalist- og sekretær-kursus»).⁶³ Desse er heller ikkje nemnde av Just, sjølv om Just ifølgje Ottosen var ein av lærarane på Hallings utdanning. I ein UNESCO-rapport om journalistutdanning er det Carl Just som har omtala Noreg (UNESCO 1958), og her er det berre Journalistakademiet og NKS-brevskulen som er omtala.

Ut frå dette er det grunn til å vere varsam med å nytte Carl Just aleine som kjelde til Carl Just og norsk journalistutdanning.

Bøkene: Bladarbeid og Journalistikk

Dei to mest sentrale bøkene vi skal studere her, er Hans Aarnes si bok «*Bladarbeid*» (1943) og Carl Justs bok *Journalistikk* (1947). Berre av titlane forstår vi at dei to forfattarane har ulik tilnærming.

Vi skal først gje eit oversyn over dei to bøkene og deretter gå inn i nokre sentrale tema.

Dei to bøkene er skrivne av forfattarar som hadde sine formative år i mellomkrigstida. På denne tida fanst det ikkje nasjonalt spreidde aviser, så vi kan kanskje seie at begge hadde lokalaviser som si referanseramme.

Hans Aarnes sine bøker var altså hefte som vart skrivne etter at Bladmannaskulen hadde vorte brevskule. Truleg er hefta meinte til bruk som «hjelpbøker» ved sjølvstudium, noko som var ein vanleg måte å drive brevskular på. Dette står rett nok ikkje eksplisitt i bøkene og er heller ikkje omtala i kursomtalane for Bladmannaskulen.⁶⁴ Carl Just si bok *Journalistikk* frå 1947 har eit tydelegare brevskuleopplegg. I Nasjonalbiblioteket sin versjon av boka er det ikkje gjennomgåande side-tal, men sidetala startar på nytt for kvart av dei 13 «brev» som utgjør boka.

Aarnes er heilt tydeleg orientert mot bygda, noko vi også ser av at den første handboka han får prenta i samlinga si av lærebøker i journalistikk, har tittelen *Bygdemeldaren* (1922). Boka kom også i nytt opplag i 1929. Når Aarnes skriv om «Bymeldaren», får dette berre nokre sider i 1943-samlinga, og han er lite detaljert. Aarnes skriv mest om journalistikk i bøker eller kapittel med titlar som

Skulebøker.

NORSK ORDBOK. Av Ivar Aasen
Hft. kr. 22.40.

KVAR SKAL TEIKNET STA?
Lærebok i teiknsetjing. Av Severin
Eskeland. Hft. kr. 1.75.

NORSK SAMFUNNSLÆRE. Med
Noregs grunnlov. Av Hans Aarnes.
Innb. kr. 2.92.

FESTTALAR. Ved alle høve. Av Jo-
han Austbø. Hft. kr. 4.20. Innb.
kr. 6.45.

BLADARBEID. Av Hans Aarnes.
Hft. kr. 4.48.

PRESSEMAKT OG ANSVAR. Av
prof. Rogers. Ved Pål Sundvor.
Hft. kr. 1.12.

NOVELLESKRIVING. Av Hans Aar-
nes. Hft. kr. 1.75.

NAVIGASJON. Av P. Hånes. Innb.
kr. 10.08.

BIESTELL. Lærebok i blerøkt. Av
Sjur Tveit. Hft. kr. 2.80.

FONNA FORLAG

Oslo.

Saklig orientering om JOURNALISTIKK

NKS-kurset JOURNALISTIKK gir den første innføring i det journalistiske arbeid og gir instruksjoner og gode råd. De 13 undervisningsbrevene er utarbeidet av redaktør Carl Just, leder av Journalistakademiet, som også er kursets lærer.

Ca. 150 av de 1200 elevene NKS har hatt i dette kurset de siste 10 år, er i dag fast knyttet til den norske presse som journalister og redaktører. Mange andre driver journalistikk som bierverv.

NKS

Skriv etter skoleplan i dag!
NORSKE LEDENDE BREVSKOLE

NORSK KORRESPONDANSEKOLE, Arbiensgt. 7, Oslo
Vennligst send gratis og uten forplikelse for meg. Bladet «Brevskolen» i ett år, den skoleplan jeg har sett kryss ved nedenfor og studiehåndboka «En nøkkel til framgang».

☐ Plan 2

Handeløkonomi:
Bokføring, - Revision,
gjeld, Handelsreg-
ning, Korresp. Kon-
tororg. Skatterett.
Teikne. Statistikk.
Stenografi m. m.

☐ Plan 4

Språkstudier:
Norsk bokmål. Ny-
norsk. Norske stil-
kurs. Engelsk (11
kurs). Tysk. Latin.
Fransk. Italiensk.
Russisk. Spansk.

☐ Plan 6

Hus og heim:
Hjeminnredn. Kjøk-
kenstell. Kostlere.
Husholdn.-ekonomi.
Sam. Barnepleie.
Barneoppdr. Sek-
sualære. Sykepleie.

☐ Plan 3

NKS Realskole
og Gymnas
Kurser i skriftl. og
muntl. fag til real-
skoleeks og artium.
Kurser for studen-
ter. Div. forkurser.

☐ Plan 5

Teiknik og hende:
Regning. Matema-
tikk. Mekanikk.
Bygnings-, elektro-
og maskinlære. Fly-
kurser. Driftstek-
nikk. Håndverksfag
lær i oljemaling.

☐ Plan 7

Tegning og maleri:
Frihåndstegn. Skis-
sestegn. Ornamenti-
k. Tegning og maleri
stillere. Farge- og
harmonilære. Kur-
ser i oljemaling.

☐ Plan 1

Spesielle kurser:
Samfunnskunnskap.
Rettelære. Kommu-
nikasjonskunnskap. Me-
teodiske og talelek-
nikk. Studielede-
ren. Pedagogisk
psykologi. Jour-
nalistikk. Biblio-
teklære. Logikk til
forsk. prave. Nota-
lære. Musikkteori.
Harmonilære. Ama-
terfotografering.
Navigasjon. Ori-
entering - bruk av
kart og kompass.

Navn

Adresse

D.bl. 27/3-54.

NR. 78 - DAGBLADET, LØRDAG 27. MARS 1954

Annonse frå Fonna forlag i Morgenbladet, 27. august 1945.

Journalistikk som blikkfang i annonse frå NKS (Norsk Korrespon-
danceskole) i Dagbladet, 27. mars 1954.

«Bladstyraren», «Bygdemeldaren», «Bymeldaren», «Bladmannen i bladstova», «Den utsende med-
arbeidaren» og «Ferdabrev».

For lesarar av i dag ser vi at Aarnes nyttar framande termar. Dette var nok i tråd med eit språk-
politisk program der Aarnes såg det som si plikt å prøve å nytte norskspråklege termar i størst
mogleg grad. Eit omgrep som gjekk heile vegen frå samtalar i Norsk Bladmannelag til rikspolitikk
og framleis er i bruk i dag, er faktisk omgrepet «kringkasting». Så var då også den første kring-
kastingssjefen Olav Middtun aktivt medlem i Norsk Bladmannelag.⁶⁵ Av andre omgrep som Aarnes
brukte i lærebøkene sine, finn vi bladstove om redaksjon, fettesvein om nyhendejournalist, sam-
røddor om intervju og opprit om referat. Dette er omgrep som dei færreste nyttar i dag.

I boka *Journalistikk* (1947) har Carl Just på mange måtar gjort dei same vala som Aarnes gjorde
i *Bladarbeid*. Boka har 13 kapittel som tilsvarer dei 13 breva i kurset. Just går grundigare inn på dei
journalistiske sjangrane enn Aarnes. Dei sju breva frå nr. 3 til nr. 9 handlar om journalistiske sjang-
rar og arbeidsmåtar, og det utgjør dermed over halvparten av dei 13 breva. Just skriv om notisen,

reportasjeartikkelen, intervjuet, referatet, leiarartikkelen, kåseriet, essayet, reisebrevet og kronikken.

Både Aarnes og Just har mange døme på artiklar, både gode og dårlege. Alle artiklane til Aarnes er på nynorsk. I Carl Justs bok er det berre éin artikkel som er skriven på nynorsk, og den var skriven av journalisten Vegard Sletten, ein sentral aktør i norsk journalistikk i etterkrigstida og leiar i Norsk Journalistlag då boka kom ut i 1947. Slikt vert vel gjerne kalla nettverksbygging fram mot etableringa av Journalistakademiet, som var under planlegging.⁶⁶

Kva er det Aarnes og Just *ikkje* bryr seg om? Det er for det første sport. Sportsjournalistikken i Noreg hadde på denne tida vokse fram som eit viktig stoffområde i avisene, men dei to journalistlærarane brydde seg tilsynelatande ikkje om det. Dei er heller ikkje opptekne av utanriksstoff. Norske aviser fekk til dagleg utanriksnyhende via telegrambyrå, men både Aarnes og Just hadde hatt sine utanlandsreiser, og begge har ferdabrev/reisebrev som tema i bøkene sine.

Eit anna stoffområde som heller ikkje er omtala, er kriminalstoff, og her finn vi ein viss skilnad mellom dei to forfattarane. Aarnes hadde alt i 1920-åra ytra ei form for pressekritikk ved å kritisere korleis avisene prioriterte kriminalstoff, i praksis det som vart formidla som telegramstoff.

I ein kommentar i *Agder Tidend* 23. desember 1924 med tittelen «Hev bladi eit ansvar?» skreiv Hans Aarnes om det han seinare kalla «Pressa og folkemoralen», som både handla om prioritering av og innhald i kriminalsaker. Artikkelen sende han også til *Journalisten*, som trykte den i forkorta utgåve. Den siste delen som handla om ansvar for annonsane, kom ikkje med i *Journalisten*. Dette var ein klar mediekritikk frå Aarnes si side. Han åtvare mot for detaljerte skildringar av mord og andre brotsverk, som valdtekt.

Aarnes var også klar på at sjølv mord ikkje burde omtalast – noko han meinte var pressas praksis før første verdskrigen. I den første Ver varsam-plakaten i 1936 kom det då også inn ein paragraf som sa at sjølv mord til vanleg ikkje skulle omtalast – og det vart ståande som norm i norsk presseetikk i svært mange år. I 2005 vart formuleringa endra til at sjølv mord som hovudregel ikkje skulle omtalast, og i den gjeldande plakaten står det at ein skal legge vekt på ei «nøktern framstilling» av sjølv mord.⁶⁷ Fråhaldsmannen Aarnes ønskte også at pressa ikkje skulle ha reklame for alkohol – men det skulle gå 50 år før det vart norsk politikk.

Det ser ikkje ut til at det vart nokon debatt om spørsmåla Aarnes tok opp – i alle fall ikkje i *Journalisten* i 1925. I Aarnes sine bøker kjem desse haldningane meir indirekte fram ved at Aarnes ikkje haussar opp kriminalstoff som «godt stoff», men heller snakkar om at avisene bør prioritere positivt stoff og slikt som fører samfunnet framover.

Just ser heller ikkje ut til å prioritere kriminal- eller politistoff, men nemner politiet og kriminalreportasjar som moglege nyhendebeite og som stoff som kan vere av personleg interesse for journalistar.⁶⁸

Pressemoral og presseetikk

I dag er medieetikk og mediejuss eit viktig tema i dei aller fleste journalistutdanningar. Aarnes og Just refererer til straffelova og andre relevante lovverk for journalistikk.

Kvifor manglar presseetikk i dei to bøkene? Før 1960 snakka norsk presse helst om pressemoral når det gjaldt spørsmål som vi i dag kallar presseetikk eller medieetikk. Søk i Retriever databasen og Nasjonalbibliotekets avisdatabase viser at omgrepet presseetikk først vart teke i bruk etter 1945, og først i 1960-åra er presseetikk det vanlegaste omgrepet. Så seint som i 1966 i Olaf Solumsmoens bok om Pressas faglege utval⁶⁹ er omgrepet «presse-etikk» knytt til etisk røkt i andre land, og ikkje i Noreg. I Torbjørn Wales første lærebok i journalistikk i 1978 vert omgrepet presseetikk teke for gjeve.⁷⁰

Norsk presse gjennom Norsk Presseforbund diskuterte rett nok saker som vi i dag ville kalle presseetiske spørsmål også i mellomkrigstida. I 1928 vart det oppretta eit fagleg utval som skulle ha som oppgåve å vurdere presseetiske spørsmål. Utvalet fekk i 1936 ein «plakat». Han var nokså kort og omtalte berre nokre få tema som særleg omhandlar kriminalsaker. Og utvalet fekk også retningslinjer for korleis dei skulle arbeide.

Så då Hans Aarnes skreiv lærebøkene sine i 1920-åra, var det før presseetikken hadde blitt formalisert i særleg grad. Aarnes oppdaterte heller ikkje 1943-boka med spørsmål som eksplisitt gjaldt presseetikk.

Vi kunne ha vente at pressemoral vart omtala av Aarnes og Just, men det omgrepet finn vi heller ikkje som tema i nokon av bolkane deira. Det var kanskje for tidleg å vente at lærebøker utgjevne i 1943 og 1947 skulle dekke presseetiske spørsmål i særleg grad.

Ein mogleg grunn til at Aarnes og Just tilsynelatande hoppar bukk over presseetikken, kan vere at det presseetiske arbeidet var såpass nytt og hadde hatt så få saker at det var vanskeleg å vite kva ein skulle skrive om det. Men det er i grunnen rart at Ver varsam-plakaten frå 1936 ikkje blir nemnd av dei to forfattarane. Plakaten hadde i 1936 berre nokre få punkt, og var mest konkret på det som handla om kriminalsaker.⁷¹ Det er også mogleg at presseetikken rett og slett ikkje var eit særleg viktig tema i den tids journalistiske debattar.

Ei meir personleg forklaring kan vere at Aarnes sjølv hadde svært dårlege erfaringar med Norsk Presseforbund og det faglege utvalet og kanskje ikkje hadde særleg lyst til å omtale dei i det heile. I ein relativt skarp kommentar til si eiga sak som redaktør i *Agder Tidend* kalla Aarnes det faglege utvalet for eit «misfoster med berre eitt auga», i det som truleg var den aller første presseetiske fellinginga i Noreg⁷².

Vi finn ikkje spor av Carl Just i diskusjonar om eller i saker som gjeld presseetikk eller pressemoral i *Journalisten* eller *Dagspressen*. Lars Arve Røssland meiner at Carl Just plasserte seg i ein slags trygg mellomposisjon i forhold til den linja som det faglege utvalet i pressa utvikla. Men det har eigentleg ikkje vorte gjort nokon nærare studiar av dette.⁷³

Fakta og kommentar

I *Bygdemeldaren* er Aarnes svært tydeleg på at journalisten ikkje skal la sine egne meiningar skine gjennom når det vert skrive eit opprit (referat). Aarnes skriv:

«Kva meining oppritaren sjølv har om saka bør han ikkje skriva i oppritet. Vil han ha sagt noko om det, lyt han skriva eit serskilt stykke med namnet sitt under.»⁷⁴

Aarnes tek altså i 1922 for gjeve at det skal vere eit skilje mellom fakta og kommentar, og er både kategorisk og tydeleg på dette punktet.

I den første Ver varsam-plakaten i 1936 vart ikkje dette omtala, men i neste versjon av plakaten i 1956 står det: «Oppretthold et klart skille mellom nyheter og kommentarer (...)» Dette har i ettertida stått som ei norm i norsk presse i alle revisjonar av plakaten i seinare år. I dagens versjon står det: «Gjer klart kva som er faktiske opplysningar, og kva som er kommentarar.» Akkurat denne formuleringa har stått sidan 1975.

Det kunne tenkast at 1956-formuleringa berre var ei skriftfesting av innarbeidd praksis i pressa. Plakaten frå 1936 var jo nokså knapp og mest fokusert på kriminalstoff. I så fall kunne vi vente at også Carl Just delte oppfatninga om at det skulle skiljast mellom nyhende og kommentar.

Men kva skriv så Carl Just i 1947? Just skriv for det første svært mykje om referatet som sjanger i avisa, og seier det utgjør størsteparten av innhaldet i dei fleste aviser. Men korleis skal referatet

formidlast? Her innfører Just omgrepsparet farga og ufarga referat. Just presenterer dette som fakta om journalistikk og meiner at for lesarane er dei sidestilte: «At de begge [typer referat] har sine velyndere, er sikkert nok.»⁷⁵

Men når det gjeld rettsreferat, er Just klinkande klar: «La aldri Deres personlige mening, innstilling eller følelser komme til uttrykk i rettsreferat.»⁷⁶

Vi ser her ein skilnad på Aarnes og Just ved at Aarnes er normativ og klar på at referatet (opp-ritet) ikkje skal vere farga, for å bruke Justs omgrep. Just er på si side meir deskriptiv og seier at aviser er ulike på dette området, med unntak av i rettsreferat. Så kan vi lure på om det er klart for lesarane om eit referat er farga eller ikkje.

Just er likevel ikkje heilt tydeleg. Just meiner at referatet ikkje er like utfordrande eller verdifullt som nyhendestoffet. Referatet er jo stort sett om varsla hendingar, og ikkje resultatet av nyhende-jakt. Så det er mogleg at Just ikkje reknar referatet som god eller viktig journalistikk.

Men det kan sjå ut til at Aarnes i 1922 var meir «moderne» i sine journalistiske normer enn Carl Just var i 1947.

Intervjuet

I moderne språkbruk snakkar vi mest alltid om intervju, men som vi har sett, hadde Aarnes også som ambisjon å innføre ein (ny)norsk terminologi for mediearbeid. Omgrepet som vart nytta for intervju, var samrøda – som er nærliggande samtalen. I *Norsk Allkunnebok* (band 6: 730) er omgrepet intervju nytta. «Samrøda» finn vi berre som eit synonym til «passiar» (band 9: 301).

Når skal ein bruke intervju? Aarnes og Just ser ut til å vere nokså samde om at intervjuet ikkje var den vanlegaste formidlingsforma i avisa.

Når det dukkar opp nye og sjeldfengde spørsmål i bygda er folk jamt forvitne etter å høyra forarane si meining om saka. Bygdeforarane for ymse saker plar vera ordførar, prest, lærar, lensmann, formann i mållag, bondelag, ungdomslag o.s.b.⁷⁷

Vi ser her at Aarnes vil reservere intervjuet for særleg viktige eller spesielle hendingar – men han har også ei klar eliteorientering i val av intervjupersonar eller kjelder.

Carl Just (1948) gjev eit historisk tilbakeblikk på intervjuet som formidlingsform i norsk presse og tidfestar starten til 1880 og framhevar særleg Christian Krohg som ein førebiletleg intervjuar. Men når det gjeld samtida, er Just kritisk til utviklinga og dagens (den tids) praksis:

(...) men snart utartet det – intervjuformen ble mer og mer misbrukt. I dag er vi kommet dit at intervjuets idé er forfusket. Alt skal nå meddeles i form av 'samtaler'. Såsnart (sic!) en journalist har snakket med en mann (eller en kvinne) om et eller annet så skal samtalen fluksens refereres så å si stenografisk. Det er fullstendig meningsløst.⁷⁸

Carl Just vil helst at intervjuet som formidlingsform skal brukast «(...) bare når det gjelder «portrettering» av en person eller gjengivelse av særlig viktige uttalelser.» Det ser altså ut til at Aarnes og Just har den same vurderinga: Intervjuet skal brukast i særleg viktige samanhengar.

Hans Aarnes og Carl Just har same oppfatning av korleis eit intervju skal formidlast – og det er ikkje ordrett, men poengtert. Måten dei omtalar redigeringa på, fortel også mykje om den (språklege) bakgrunnen til dei to lærarane. Aarnes vil «kvista bort mindre viktige ting»:

Ein lyt få med heile og rette opplysningar og kvista bort mindre viktige ting, så kjerna kan koma dess klårare fram. Innleiing til samrøda trengst ikkje. Ein går beint på saka med ein gong og let den utspurde tala.⁷⁹

For det første skriv Aarnes at dei som blir intervjuet, altså blir kjelder for journalisten, må gjerast merksame på at det dei seier, kan bli publisert.

Det andre punktet handlar om gjennomlesing av intervjuet, men også faktisk om «godkjenning» av manuskriptet. Dette er formulert i svært fortetta form, og ein kan ikkje heilt vite kva denne godkjenninga skal bety i praksis. Også i dag er sitatsjekk eit vanskeleg punkt i pressetikken, men etter dagens regelverk skal sitatsjekk «primært» sikre korrekte opplysningar og å unngå faktiske feil.

Aarnes held vidare fram med formuleringar som kan gå rett inn i førebileleg praksis, slik det seinare blir formidla blant anna i Ver varsam plakaten, men også rett inn i spørsmål som den dag i dag blir diskuterte i journalistikken:

Bygdemeldaren kan t.d. beda ordføraren om ei samrøde og såleis få hans meining om saka. Men meldaren bør segja til den han spør ut, at det er tanken samrøda skal kome på prent. Vil dei utspurde sjå gjennom samrøda når ho er reinskriven, bør han få høve til det. Elles er det i alle høve tryggaste at den utspurde ser igjennom og godkjenner manuskriptet før det vert sendt til bladet»

Just er inne på desse spørsmåla i brevet som handlar om intervju. Just skriv at ved intervju med «særleg viktig og ømtålig innhold» så bør journalisten lese gjennom og signere manuskriptet før det blir avlevert til setteriet. Og om det er mogleg, så kan intervjuet også takast opp på «diktafonrulle eller lydband (sic!) uten at den intervjuede aner det eller merker det.»⁸⁰

Det er helst i heilt spesielle tilfelle at det vert gjort opptak av samtalar «uten at intervjupersonen aner det», eller som det står i dagens plakaten: «Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal berre brukast i unntakstilfelle», men den regelen gjeld vel helst samtalar der journalisten ikkje sjølv er med.

Parti og presse

Aarnes og Just arbeidde som avisjournalistar i mellomkrigstida i Noreg, ca. 1910–1940. Dette var kanskje epoken der partipressa som system var på høgda når det gjeld talet på aviser, og mellomkrigstida var også prega av sterk polarisering. Konfliktlinjene gjekk særleg mellom eit meir eller mindre revolusjonært Arbeidarparti på den eine sida og fleire borgarlege parti på den andre sida, der Høgre, men særleg Venstre, opplevde å bli kløyvd i nye parti: først Bondepartiet og seinare også Kristeleg Folkeparti. Oppi denne situasjonen kom også rørsla Fedrelandslaget, som hadde som kongstanke å samle dei borgarlege partia i ein allianse mot Arbeidarpartiet.⁸¹

Aarnes og Just hadde hatt sine karrierar i borgarlege aviser som var ein del av eit system der parti og presse var nært samanknytte – men som likevel i større eller mindre grad var sjølvstendige andsynes partia. Dette sette naturlegvis viktige rammer for journalistikken. Korleis omtalar dei dette i bøkene sine?

Vi kan studere det ved å sjå på korleis Aarnes og Just omtalar leiarartikkelen.

Hans Aarnes omtalar leiarartikkelen i bolken «Bladstyraren» (redaktøren). Aarnes forventar at redaktøren skal prioritere å skrive leiarartiklar, sjølv om det var både godt og gale å ha ein dagleg leiarartikkel. Det var ikkje alle dagar det var så mykje å meine noko om. Aarnes forventa at

Carl Just teikna av Ulf Aas. Her gjengitt i Programbladet, august 1983.

leiarartikkelen skulle vere dagsaktuell, og føremålet med han kunne vere:

Å brøyte nye vegar i næringsliv og kulturliv, peika på ombøter i lovgjeving og styringsverk, og kalla til vakt om fridom, sanning og rettferd.⁸²

Aarnes teiknar dermed eit bilete av ein avisredaktør som er sjølvstendig. På same stad går Aarnes nærare inn på forholdet til partiet. Han skriv kanskje på sitt beste når han målar ut om korleis avisredaktøren både må snakke om politikk på nye område for partiet og samtidig passe på å drive partiet framover. Aarnes hadde ikkje mykje til overs for aviser eller leiarartiklar som berre var partiløjale:

Men den bladstyraren som berre held partiførarane i trøyesnippene og klappar når dei gjer noko, han legg ikkje ein tume til voksteren korleis for partiet eller samfunnet.⁸³

Når det gjeld utforming av leiarartikkelen, presenterer Aarnes ein enkel disposisjon i tre delar: fakta, logikk og konklusjon.

Carl Just skreiv om leiaren i brev nummer 8, «Lederen, kåseriet og essayet», altså meningsstoff og innhald av meir personleg karakter. Just legg stor vekt på leiarartikkelen og framhevar kor viktig han er for avisene. Leiarartikkelen skal vere eit føredøme i politisk debatt og er avisas fremste artikkel. Som Aarnes ser det ut til at Just reknar leiarartikkelen først og fremst som avisas røyst – og ikkje partiets røyst. Men Just bringer ikkje forholdet til avisas «eige» parti inn i diskusjonen omkring leiarartikkelens rolle.

Faktisk omtalar ikkje Just parti og partistridar i det heile i bøkene sine. Det kan tolkast som ein måte å unngå å snakke om vanskelege spørsmål på, for i ei tid der mest alle aviser var tilknytte parti på ein eller annan måte, så var det eit viktig rammevilkår for journalistar og journalistikk.

Organisasjonsarbeid, PR og kommunikasjon

Hans Aarnes var definitivt aktiv i organisasjonslivet innanfor målrørsla. Organisasjonsarbeid og politikk var ein høgst normal aktivitet for journalistar og redaktørar i mellomkrigstida. Aarnes var ein aktiv påverkar i ulike samanhengar i målrørsla gjennom Bladmannelaget, som også var representert på landsmøta i Noregs mållag. Seinare vart han sekretær i Norsk måldyrkingslag, han sat

Tekst og fotos:
HAAKON BLAAUW

Fra børs-journalist til pionér

Tilfeldigheter kan dukke opp over alt — og for alle. Ofte har de også en mening. Det har blant andre redaktør Carl Just fått erfart. Ette for det. Tilfeldighetene alene har nok ikke bragt Just inn på den bane han senere er blitt så kjent for. Nei, han tilstår ærlig at journalistikken hadde «stort drag» på ham allerede tidlig i ungdomsårene, men det var nå musikken — og i særdeleshet fiolinen — han ellers skjenket sine interesser og evner. Den allsidige pressemannen har som kafesmusiker traktert fiolinen — ja, selv i en halv-årig pause mellom to avisstillinger var fiolinen god å ty til. Det skjedde forevrig på Hotel Norge i Bergen. Gjæster i tre saler kunne høre samtidig.

Vel, man blir nå en gang ikke journalist ved en ren og skjær tilfeldighet. I alle fall ikke journalist med slik lidenskap og glød som holder seg ung og vital, tross alderstyngeleer.

Nå påstår redaktør Just at tilfeldigheter ofte har spilt avgjørende inn i hans liv. Hadde han tilfeldigvis ikke truffet Johan Hvidsten i et privat selskap hadde han kanskje aldri havnet i Dagbladet — og derved startet sin journalistiske løpebane. Hadde redaktør Just tilfeldigvis ikke truffet radhusarkitekt Arneberg på gaten akkurat den dagen, hadde han kanskje ikke fått anledning til å forfatte en bok om Oslo Radhus. Hadde ikke Just tilfeldigvis truffet direktør Ernst G. Mortensen på trikken akkurat den formiddagen, hadde han kanskje aldri fått den glede å bli tilknyttet Norsk Korrespondantsskole som lærer i skolens kurs om journalistikk. Hadde ikke Just tilfeldigvis — — — ja, slik kan vi fortsette ganske lenge. Redaktør Just og tilfeldigheter hører tilfeldigvis sammen. Men for et faktum må tilfeldigheten tross alt vike. Carl Just runder søndag 70 år — men som pensjonist har han hendene fulle blant annet med etterutdannel-

sesskurser for pressefolk, som sekretær i Rikskyrkesutvalget, te journalistoppfølgingen, herer ved NKS der han snart venter sin 3000. bok — blant annet en om Norsk Spisereguleringsskap.

Personlig tror jeg ikke pressemannen blir direkte overbegeistret når de hører at den eller den av deres kolleger ble journalist ved en ren tilfeldighet. Det smaker faktisk vanskeligheten av slik form for anerkjennelse! Nei, man må selvsagt være den fødte journalist — slik det også ofte uttrykkes i slang og i tale. Akkurat som med glassmøster dersom man ikke født til det — utstyrt med nettopp det håndlag som kreves for et slikt yrke! Forresten, den ydmykelsen er av sikkerhets tungen blitt tillagt en helt annen betydning, så det springer ut bulk over!

Selv om man er den fødte pressemann, må man likevel opppøres i yrket. Nettopp her er at redaktør Just har fått lov å virke. Etter siste krig har han ofret æg for journalistutdanning her i landet. Først som leder av en rekke presseskoler, så etter som undervisningsleder ved Journalistakademiet i årene 1931—1934. Da akademiet ble oppløst og startet var Norge faktisk et nordisk foregangsland for journalistoppfølging. Senere har våre naboland fått igjen ferspranget og gått forbi. I dag har vi fått en statlig journalistiskole, men denne hadde vi neppe hatt om ikke Journalistakademiet under redaktør Just's ledelse hadde vist vei.

Hvordan var oppkomsten til Journalistakademiet?

Da krigen sluttet kom det mange unge og nye inn i norsk presse. Ungdom som under krigen kanskje ikke hadde fått sin kunnskapstrang tilfredsstillt. Både fra Norsk Pressesentral og Norske Avisers Landsforbund ble det gitt uttrykk for at disse burde få anledning til å bli opplært i journalistikk. Det ble nedlagt en komité med redaktør Per Chr. Andersen i ålpenposten som formann, og over til side 18.

Carl Just, "ung og vital" på 70 år, portrettert av tidlegare elev Haakon Blaauw. Lofotposten 9. September 1967.

ei tid i styret for Det Norske Teatret og hadde i tillegg ei mengd andre verv. I alle disse sammenhengene publiserte Aarnes ulike meningsytringar – med eller utan den talarstolen som ein avis-redaktør disponerer.

Men Aarnes dreiv også Bladmannaskulen som eit kommersielt tiltak, utan at vi veit kor mykje pengar som kom ut av det. Vi finn også døme på at Aarnes skreiv oppbyggelege reiseskildringar. I 1930 skreiv han til og med ein reportasje på riksmål om ein tur med cruiseskipet Stella Polaris frå Bergen.⁸⁴

Carl Just var i liten grad synleg i politiske samanhengar, og eg har ikkje funne spor av at han har hatt meiningar om pressefaglege spørsmål gjennom meningsytringar i *Journalisten* eller *Dagspressen*.

Men Just var ein svært produktiv skribent og dreiv stort i det vi i dag ville kalle kommunikasjonsarbeid, parallelt med at han arbeidde som lærar på Journalistakademiet. Eit hefte kalla *Publikasjoner skrevet av og/eller redigert av Carl Just* er på 21 sider og har 111 oppføringar av mange ulike sjangrar.⁸⁵ For pressefolk eller journalistlærarar i dag er det nok litt uventa å sjå at Just tok på seg svært mange oppdrag som i dag ville bli kalla informasjons- eller kommunikasjonsjobbar. Som til dømes å redigere eller skrive jubileumsskrift for bankar og andre bedrifter og katalogar for Norsk varemesse. Og dette gjorde han samtidig som han dreiv journalistutdanning for NKS og i Journalistakademiet.

Like, men ulike?

Hans Aarnes og Carl Just var dei to første journalistlærarane i Noreg. Dei hadde ikkje ulik profesjonell bakgrunn ved at begge hadde arbeidd i mange ulike aviser, dei budde samtidig i Bergen og samtidig i Oslo, men Aarnes kom tidlegare til leiande posisjonar i fleire aviser. I den «vaksne» delen av karrieren gjekk begge frå avisbransjen til vekebladbransjen. Den mangfaldige Aarnes starta eit blad- og bokforlag, medan bokelskaren Carl Just markerte seg som boksamlar.

Sosialt og kulturelt sett synest det vere svært stor skilnad mellom bondesonen, norskdomsmanen og kremmaren Aarnes og sprog- og bokelskaren og fiolinisten Just. Aarnes var ein hardt arbeidande målmann all sin dag og stod i mange stridar – både i pressa og i målrørsla. Just var nok langt betre på nettverksbygging, også internt i pressa. I 1960 døydde Hans Aarnes og vart kanskje gløymt. Same året fekk Carl Just Norsk Presseforbunds heidersteikn i gull.⁸⁶

Men begge var dei engasjerte i journalistutdanning, både gjennom brevsular og heiltidsutdanningar. Igjen var Aarnes tidlegast ute og starta Bladmanskulen som 34-åring i 1919, medan Just først i 1943 som 52-åring startar journalistkurset i regi av NKS. Seinare blir han ein nøkkelperson i Journalistakademiet, planlegginga av Norsk Journalistskole og til sist i den nasjonale lærlingordninga for journalistar frå 1965. Just hadde då passert 70 år.

Begge skreiv lærebøker (handbøker) i journalistikk. Hadde dei like idear om journalistikk slik det kjem fram av bøkene? Vi har sett på dette ved å samanlikne bøkene deira og delvis andre kjelder.

- Aarnes og Just er like ved at dei ikkje omtalar spesifikt presseetikk og heller ikkje «pressemoral», som vel ville vore det vanlegaste samtidige omgrepet. Her ser vi stor skilnad mellom Aarnes/Just og nyare lærebøker i journalistikk og journalistutdanning.
- Når det gjeld forholdet mellom parti og presse så handsamar Aarnes dette som ei utfordring i kvardagen, men kanskje mest for redaktøren og i meningsstoffet, leiarartikkelen. Just skriv glødande om korleis ein agiterande leiarartikkel skal skrivast, men går i mindre grad inn på dilemma som dette reiser i kvardagen som redaktør.
- Aarnes er nokså klar på at det må skiljast mellom fakta og kommentar, i tråd med det som har vore god presseskikk i svært mange år. Just er meir vag på dette punktet og aksepterer det «farga» referatet på lik linje med det ufarga referatet – med unntak av i rettsreportasjen, der det skal vere ufarga.
- Både Aarnes og Just vil berre bruke intervjuet ved viktige hendingar, og har nokså like idear om føremålet med intervjuet. Dei er begge nyhendeorienterte. Aarnes er korthoggen og konsis også i handbøkene sine. Sett litt på spissen er Just svært ordrik når han poengterer at journalisten må skrive kort og konsist.

Kvifor vart så Just hugsa og Aarnes stort sett gløymd, sjølv om Aarnes på alle måtar både var tidlegare ute og på mange vis var meir moderne enn Just og dessutan var aktiv i pressedebattane i mellomkrigstida – debattar som Just var usynleg i?

Den enklaste forklaringa er nok at Aarnes skreiv på nynorsk og var ein nynorskforkjempar. Det førte truleg til ei form for utskiljing frå «normalen» i pressa, som var bokmål, om vi kan låne eit bilde frå Grepstad.⁸⁷ Just på si side levde 30 år lenger enn Aarnes og kunne gjennom bøkene sine om journalistikk skrive ein versjon av historia om norsk journalistutdanning med seg sjølv ikkje berre i hovudrolla, men som solofiolinist.

Noter

- 1 Bastiansen 2006
- 2 Roppen 2024
- 3 Just 1947, 1954, 1955, 1968
- 4 Ottosen 1997
- 5 Bastiansen 2006
- 6 Bastiansen 2006
- 7 Fonn 2015: 23
- 8 Roksvold 2005: 110
- 9 Grepstad 2010b, 2010a
- 10 Kjeldematerialet er tilgjengeleg i Spesialsamlingane til Universitetsbiblioteket i Bergen i «Stridsarkivet» Box18 og i «Hannaas Box xxi Bladmannaskulen», jf. også Roppen 2024.
- 11 Omgrepet «bladmann» var i mange år synonymt med journalist, både på bokmål og nynorsk, og vi har også sett same bruken på engelsk: «newspaper men». Omgrepet omfatta nok også redaktørar. Mange små aviser hadde gjerne berre éin redaksjonelt tilsett, som då hadde tittelen redaktør, men som nok brukte mest tid på skrivande journalistikk.
- 12 Dingsøy mfl. 1938; Roppen 2024; Sunnanå 1971
- 13 Aarnes 1922, 1925b, 1926, 1928, 1943a
- 14 Dette er også omtala i Roppen 2024.
- 15 Bastiansen og Dahl 2019; Eide 2000; Fonn 2015; Ottosen 1996
- 16 Grepstad 2010a, 2010b, 2022
- 17 Ottosen 1997
- 18 Bastiansen 2006
- 19 Jarlbrink 2009
- 20 Gardeström 2011
- 21 Ein av dei første tilsette på Institutt for presseforskning var Anita Werner, som blant anna vart brukt som rådgjevar ved etableringa av Medielinja ved Distriktshøgskulen i Volda (Alme 1997: 11).
- 22 Som eit apropos – eller kuriosum – kan det nemnast at forfattaren av denne artikkelen i 1991 hadde fagleg interesse for denne tematikken og hadde korte samtalar med Kjell Aarnes (son til Hans Aarnes) og med Ludvig Jerdal (seinare leiar for Bladmannalaget). Samtalane vart diverre ikkje følgde opp før no, om lag 30 år etterpå. Og både Aarnes og Jerdal og mange andre kjelder har vore døde i mange år.
- 23 Dagen, 25. oktober 1919, side 3
- 24 Just rekna seg som riksmålsbrukar, men stod ikkje fremst på barrikadane i språkstriden. Eg har funne berre éi kjelde som viser at han har bidrege for Riksmålsforbundet (Just 1926), og det kan hende at i den aktuelle referansen var Just meir ein sekretær som framførte andre meiningar enn sine egne.
- 25 Sande 2002
- 26 Annonse for Aarvak i Møre, 2. april 1910. Bladet Aarvak hadde skiftande eigarar og flytta seinare til Ulsteinvik før det (Høeg 1973: 593–594)
- 27 Aarnes 1907, 1908, 1913, 1924, 1933, 1943b
- 28 Aarnes 1920, 1930, 1947, 1957 og 1959
- 29 Aarnes 1910, 1911
- 30 Just 1971
- 31 Just 1971: 20–21
- 32 Just 1971: 25

- 33 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01074034057104>
- 34 Bergens presseforening 1933: 26
- 35 Folketeljinga for 1920 er digitalisert. Data om pressemiljøet omfatter kommunane Bergen, Fana og Laksevåg.
- 36 Aarnes 1920, 1925a
- 37 <https://www.digitalarkivet.no/nn/view/387/pc00000002209259>
- 38 <https://www.digitalarkivet.no/nn/view/8/pe00000000743114>
- 39 Dingsøy mfl. 1938: 31
- 40 Nationen, 9. mai 1931
- 41 Brev til sousjef A. Skåsheim (Vestlandsbanken), New York, 9. (januar?) 1954
- 42 «[Kjell Aarnes] 60 år». Fædrelandsvennen, 20. juni 1983. Kjell Aarnes arbeidde i fleire år som forlagssjef i Fonna. Seinare arbeidde han også i Noregs Eksportråd. Han var også medlem av Oslo bystyre.
- 43 «Bergens Journalistforeining», Bondebladet, 12. mars 1923, side 2
- 44 Just 1954
- 45 Roppen 2025
- 46 Aarnes følgde si tids språkbruk og omtala dette som problem med «pressemoralen».
- 47 Fonn 2015
- 48 Blom 1973
- 49 Bladmannaskulen 1933
- 50 Aarnes 1943a
- 51 Just 1947
- 52 Eit par andre norske bøker frå same tida bør også nemnast. Mathilde Ofte dal skreiv boka «Slik blir avisen til» (Ofte dal 1947), og Høires pressekontor kom med ei handbok eller lærebok i avisdrift (Valvik 1950).
- 53 Just 1947
- 54 Sitatet er henta frå NKS / Justs brevkurs i journalistikk (Just 1947, brev 2: 9).
- 55 Just 1968:39
- 56 Just 1968: 39
- 57 «Lederen», [føredrag Av Redaktør Johs. Lavik på pressekurs på Solstrand], Dagspressen, nr. 1 / 1948, side 3–4
- 58 Just 1947, 8. brev: 3
- 59 Aarnes 1943a: 29
- 60 Brev på Journalistakademiets brevpapir til «Salgssjef Hans Aarnes», datert 25. februar 1958. I mappe med ymse dokument i Fonna forlags lager. Lese/skanna 20. september 2023.
- 61 Gerhard Kjølsås: «På avisrakken i Skien – Odda – Bergen» (del 2 i biografi om Hans Aarnes), Gula Tidend, 25. april 1964
- 62 Carl Just gav også bøker i gåve til etterutdanningsinstitusjonen Institutt for journalistikk. Det skal ha vore snakk om 7000 band (Andenæs 2006: 140). Biblioteket til Institutt for journalistikk (IJ) vart ikkje med til Oslo då IJ flytta frå Fredrikstad.
- 63 Ottosen 1997; Roppen 2024
- 64 Bladmannaskulen 1923, 1933, 1936, 1941
- 65 Aure og Aarnes 1923
- 66 Artikkelen har tittelen «Åndskulturen og folket» og stod på trykk i Verdens Gang (Just 1947, brev 9: 11–12).
- 67 Dei ulike versjonane av Ver varsom-plakaten er tilgjengelege på nettsidene til Norsk Presseforbund: <https://pfu.presse.no/vaer-varsom-plakaten/arkiv>
- 68 Just 1947, brev 3
- 69 Solumsmoen 1966

- 70 Rett nok skriv ikkje Wale så mykje om presseetikk, og han viser til at Hans Andreas Ihlebæk nett hadde kome ut med eiga bok med tittelen «Lov og etikk i journalistikk» (Ihlebæk 1977).
- 71 1936-plakaten er blant anna å finne i Solumsmoen (1966: 24–25).
- 72 Roppen 2025; Solumsmoen 1966: 38–42
- 73 Røssland 1999: 132 og 206
- 74 Aarnes 1943a: 68
- 75 Just 1947, 7. brev: 2–3
- 76 Just 1947, brev 7: 13
- 77 Aarnes 1943: 75
- 78 Just 1948:38
- 79 Aarnes 1943: 75
- 80 Just 1947, 6. brev: 5
- 81 Furre 2000; Norland 1973
- 82 Aarnes 1943a: 27
- 83 Aarnes 1943a: 20
- 84 Aarnes 1930
- 85 Just 1972
- 86 Norsk presseforbund 1967: 90
- 87 Grepstad 2010b

Litteratur

- Alme, B. (1997). Utdanning mot alle vindar. I B. Alme, J.P. Vestad, og Ø. Sande (red.), *Mot alle vindar: Mediefag i Volda 1971–96*, s. 5–33. Volda: Høgskulen i Volda, Avdeling for mediefag. Andenes, I. (2006). *Ord og gjerning: Thorbjørn Wale – kriger og brobygger*. Kristiansand: Institutt for journalistikk
- Aure, A., og Aarnes, H. (1923). *Norskt Bladmannelag gjennom 10 aar—1913–1923. : Dei norske bladi gjennom 65 aar 1858–1923: Biografier av norske bladmenn*. Bjørgvin: [Norsk Bladmannelag]
- Bastiansen, H.G. (2006). «Referenten må alltid være på vakt » – Carl Just og norsk journalistutdanning 1943–1965. *Norsk medietidsskrift*, 12(4), 309–324. <https://doi.org/10.18261/ISSN0805-9535-2005-04-03>
- Bastiansen, H.G., og Dahl, H.F. (2019). *Norsk mediehistorie* (3. utgave.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bergens Presseforening. (1933). *Bergenske presseorganisasjoner: Skrift til 25-årsdagen for stiftelsen av Bergens journalistforening*. Bergen: Bergens Presseforening.
- Bladmannelag. (1923). *Plan for brevbytteskeid*. Kristiansand: Bladmannelag
- Bladmannelag. (1933). *Plan for brevbytteskeid*. Kristiansand: Bladmannelag
- Bladmannelag. (1936). *Plan for brevbytteskeid*. Oslo: Bladmannelag
- Bladmannelag. (1941). *Plan for brevbytteskeid*. Oslo: Bladmannelag
- Blom, I. (1973). *Kampen om Eirik Raudes land: Pressgruppetpolitikk i grønlandsspørsmålet 1921–1931* [Doktoravhandling i historie, Universitetet i Oslo]. Oslo: Gyldendal.
- Dingsøy, P., Andersson, A., Tveite, J., og Skeidsvoll, A. (red.). (1938). *Norske bladmenn og norske blad: 25 års skrift for Norsk bladmannelag og ei 80 års norsk bladsaga*. Bergen: Lunde.
- Eide, M. (2000). *Den redigerende makt: Redaktørrollens norske historie*. Kristiansand: IJ-forl.
- Fonn, B.K. (2015). *50 år med journalistutdanning: En historie om akademiseringen av et yrkesfag*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

- Furre, B. (2000). *Norsk historie 1914–2000: Industrisamfunnet—Frå vokstervisse til framtidstvil*. Oslo: Samlaget.
- Gardeström, E. (2011). *Att fostra journalister: Journalistutbildningens formering i Sverige 1944–1970* [Doktoravhandling, Daidalos]. Stockholm: Stockholms Universitet
- Grepstad, O. (2010a). *Avisene som utvida Noreg: Nynorskpressa 1850–2010*. Oslo: Samlaget.
- Grepstad, O. (2010b). Utskild og integrert: Nynorsk presse 1880–1945. I R. Ottosen (Red.), *Norsk presses historie: B. 2: Parti, presse og publikum: 1880–1945*: (s. 195–225). Oslo: Universitetsforlaget
- Grepstad, O. (2022). *Bokhistorier: Bøker, forfattarar og forlag i norsk skriftkultur*. Volda: Grepstad skrivers.
- Høeg, T. (1973). *Norske aviser 1763–1969: En bibliografi: 1: Alfabetisk fortegnelse*. Oslo: Universitetsbiblioteket i Oslo.
- Ihlebak, H.A. (1977). *Lov og etikk i journalistikk: Pressen, kildene og leserne*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.
- Jarlbrink, J. (2009). *Det våras för journalisten: Symboler och handlingsmönster för den svenska pressens medarbetare från 1870-tal till 1930-tal* [Doktoravhandling, Mediehistoriskt arkiv, 11]. Linköping: Linköping Studies in Arts and Science.
- Just, C. (1926, oktober 9). Den nye rettskrivning bør ophæves. *Riksmålsbladet*, 15 (47), s. 4.
- Just, C. (1947). *Journalistikk*. Oslo: Norsk Korrespondanseskole
- Just, C. (1954). *Spesialutdannelse av journalister*. København: Berlingske.
- Just, C. (1955). Norsk journalistutdannelse. *Samtiden*, 64(9), 589–597.
- Just, C. (1968). *Avisen og journalisten: En bok for vordende journalister*. Oslo: Mortensen.
- Just, C. (1971). *Med penn og bue: Av en pressemanns erindringer*. Oslo: Mortensen.
- Just, C. (1972). *Publikasjoner skrevet og/eller redigert av Carl Just 1914–1972*. Oslo: Dreyer.
- Norland, A. (1973). *Hårde tider: Fedrelandslaget i norsk politikk*. Oslo: Dreyer.
- Norsk Presseforbund. (1967). *Pressefolk: Biografiske opplysninger om Norsk Presseforbunds medlemmer: 1967*. Oslo: Norsk Presseforbund.
- Oftedal, M. (1947). *Sånn blir avisen til: Med bilder og kontrollspørsmål* (Bd. 78 – Fagbiblioteket fri lesning). Oslo: Cappelen.
- Ottosen, R. (1996). *Fra fjærpenn til Internett: Journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehoug [.] I samarbeid med Norsk Journalistlag.
- Ottosen, R. (1997). Akademisk, kommersiell eller distriktpolitisk?: Journalistutdanningens jakt på identitet. *Norsk medietidsskrift*, 4(1), 83–108. <https://doi.org/10.18261/ISSN0805-9535-1997-01-05>
- Roksvold, T. (2005). *Var avisspråket bedre før?: En metodetriangulert studie av normendringer i norsk avisspråk på 1900-tallet*. Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Roppen, J. (2024). Bladmannaskulen: Den første norske journalistutdanninga. *Mediehistorisk tidsskrift*, 1, 84–113.
- Roppen, J. (2025). Den første felling: Anders Lange og Agder Tidend (1932). *Mediehistorisk Tidsskrift*, 43(1), 72–111.
- Røssland, L.A. (1999). *Presseskikkens samtale : samtaleposisjonar for Norsk Presseforbund sitt faglege utval: 1930–1972*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sande, Ø. (2002). Aarvak – eit lite avisdrama i tre akter. *Tidsskrift for Sunnmøre historielag* 78, 9–25.
- Solumsmoen, O. (1966). *Vær varsom redaktør: Norsk Presseforbunds faglige utvalg gjennom 50 år*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sunnanå, O. (1971). *Brevskuleopplæring på nynorsk gjennom 50 år: Bladmannaskulen, Framskulane, Fram brevskule*. Oppdal: Olav Snøfugl.

- UNESCO (1958). *The training of journalists. A world-wide survey on the training of personnel for the mass media*. Paris: UNESCO.
- Valvik, P. (1950). *Avisredaksjonen: Håndbok for journalister i Høires presse*. Høires landsstyre.
- Aarnes, H. (1907). *Sundagskveld: Spelstykkje i ei vending*. Molde
- Aarnes, H. (1908). *Ungdomsvegar: Spel i tvo vendingar*. Aalesund
- Aarnes, H. (1910). *Kva vinning kan bondefolket venta av maalbladi?* : Foredrag 25.sept. 1910.
- Aarnes, H. (1911). *Kva vinning kan bondefolket venta av maalbladi?* : Foredrag [25.sept. 1910] av Hans Aarnes (2.uppl.-8. tus.). Kosta av Aarvak.
- Aarnes, H. (1913). *Ungdomsvegar: Spel i tvo vendingar* (2. utg.). Kristiania: Norli.
- Aarnes, H. (1920). *Journalistskular i Amerika*. Bjørgvin: Norsk Bladmannelag.
- Aarnes, H. (1922). *Bygdemeldaren: Handbok for bladmeldarar i bygdene*. [Bergen: Bladmannaskulen]
- Aarnes, H. (1924). *Ungdomsvegar: Spel i tvo vendingar [1924]* (3. utg.). Oslo: Norli.
- Aarnes, H. (1925a). *Den norske pressa i Amerika: Og ein glytt innum døri til amerikanske storblad* [Kristiansand: Bladmannaskulen]
- Aarnes, H. (1925b). *Den utsende medarbeidaren*. [Kristiansand: Bladmannaskulen]
- Aarnes, H. (1926). *Bladstyraren*. [Kristiansand: Bladmannaskulen]
- Aarnes, H. (1928). *Bladdrift: Den økonomiske sida*. [Kristiansand: Bladmannaskulen]
- Aarnes, H. (1930). Med «Stella Polaris» til Middelhavet. I Nordmands-Forbundet (s. 13–16).
- Aarnes, H. (1933). *Kviteburd*. Oslo: Olaf Norli.
- Aarnes, H. (1943a). *Bladarbeid*. Oslo: Bladmannsskolen [sic!].
- Aarnes, H. (1943b). *Kviteburd* (2. utg.). Oslo: Fonna.

BILD Bär Norgenålen, Svenska Norgehjälpen.

Norway's Struggle and the End of the War in Swedish Radio, 1940–1945

Abstract: The article examines how AB Radiotjänst, Sweden's national radio broadcaster, related to, reported on and portrayed Norway during the years of occupation 1940–1945. The investigation thus falls within what are called transnational studies. The focus is on all aspects of the radio programming, as support and sympathy for Norway could be expressed in a variety of ways, while Radiotjänst had to adhere to the strict neutrality required by both the Swedish government and Nazi Germany. A central question is how Radiotjänst balanced the neutrality requirement and the desire to report more freely on the situation in Norway. The article also describes broadcasting activities from the end of the war in May 1945 until the end of the year, focusing on the re-establishment of Nordic radio cooperation after the war.

Keywords: Swedish radio, World War II, occupation of Norway

Norges kamp och krigsslut i svensk radio 1940–1945

Sammendrag: Artiklen undersöker hur svensk radio, AB Radiotjänst, förhöll sig till, rapporterade om och skildrade Norge under ockupationsåren 1940–1945. Undersökningen faller därmed inom det som kallas för transnationella studier. Fokus ligger på programverksamheten i bred bemärkelse eftersom stöd och sympatier för Norge kunde komma till uttryck på mångahanda sätt, samtidigt som Radiotjänst måste hålla sig till det strikta krav på neutralitet som var regeringens linje och som krävdes av Nazi-tyskland. En central frågeställning är hur Radiotjänst balanserade mellan kraven på neutralitet och en önskan att mera fritt redogöra för situationen i Norge. I artikeln redogörs också för sändningsverksamheten efter fredens ankomst i maj 1945 fram till årets slut, med avseende på hur det nordiska radiosamarbetet återskapades efter kriget.

Nøkkelord: Svensk radio, Andre verdenskrig, Okkupasjonen av Norge

Peter Dahlén
Professor
Universitetet i Bergen
E-post: peter.dahlen@uib.no

När Norge och Danmark ockuperades den 9 april 1940 hamnade Sveriges Radio, som fram till 1957 hette AB Radiotjänst, i ett svårt läge, klämd mellan Nazitysklands krav på att svensk radio skulle hålla sig strikt neutrala, och de som tvärtom ville att Radiotjänst tog ställning mot ockupationsmakten och öppet stödde sina grannländer.

I artikeln studeras hur svensk radio agerade i förhållande till Norge under ockupationsåren 1940–1945.¹ En central frågeställning är hur Radiotjänst balanserade mellan kraven på neutralitet och en önskan att mer fritt redogöra för situationen i Norge och att stödja sitt grannland. Fokus ligger på programverksamheten i vid bemärkelse, på vad som sändes med anknytning till Norge under dessa år. I artikeln redogörs också för sändningsverksamheten efter fredens ankomst i maj 1945 fram till årets slut, med avseende på hur det nordiska radiosamarbetet återskapades efter kriget.

Undersökningen faller därmed inom det som kallas transnationella studier, ett forskningsområde som fokuserar på fenomen, processer och aktörer som sträcker sig bortom nationella gränser.²

Metod och material

Källmaterialet består för det första av tidigare forskning om svensk radio under kriget som behandlar Norge. Här har Göran Elgemyr (1978) gjort en pionjärinsats med sin artikel "De nordiska grannländerna i svensk radio 1939–1945", samt i flera uppföljande arbeten om svensk radio under kriget. Tjugo år senare publicerade Kurt Lindal (1998) sin bok *Självcensur i stövelns skugga. Den svenska radions roll och hållning under andra världskriget*. Lindals bok följdes 2005 upp av Elgemyr med ett kapitel om Norge under kriget i hans bok om yttrandefriheten i svensk radio 1925–1960,

Denne artikkelen er også publisert separat, med følgende url:
<https://medietidsskrift.no/wp-content/uploads/2026/03/MHT-45-2026-Dahlén.pdf>

Får jag be om en kommentar? Både Elgemyr och Lindal har själva varit verksamma inom Sveriges Radio. Även andra har skrivit om svensk radio under kriget, framför allt den samtida folklivsorienterade radioreportern Olof Forsén i sin memoarbok (1966), genom artiklar i programtidningen *Röster i Radio* och i *Sveriges Radios årsbok 1964*. Hans Fredrik Dahl (1999) kommer också in på svensk radio i sin stora bok om NRK i krig 1940–1945, *Dette er London*.

Dessa forskningsrön och beskrivningar har, för det andra, kompletterats med egna artikelsök i de båda stockholmstidningarna *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* under den studerade perioden, för att få ytterligare information om de krigs- och fredshändelser som Elgemyr och Lindal skriver om, samt om radioprogram med anknytning till Norge som de inte behandlar i någon utförlig grad eller inte alls.

Den tredje typen av källmaterial består av handlingar som jag har gått igenom i Sveriges Radios dokumentarkiv, såsom olika protokoll och beslut från styrelsemöten och konferenser med de nordiska radiobolagens representanter.

Min artikel har programsändningar av olika slag, inte policy, d.v.s. programbolagets riktlinjer på styrelsenivå, som huvudsakligt studieobjekt.³ Den policy som utvecklades av Radiotjänsts styrelse och regeringens övervakningsorgan under kriget, och som utforskats av Elgemyr och Lindal, skapade ramverket inom vilket programmedarbetarna producerade sina sändningar. Radiotjänsts programpolitiska riktlinjer eller organisationens invecklade detaljer, som få lyssnare var medvetna om, ger inte hela bilden av vad svenskar och lyssnare i grannländerna faktiskt kunde höra i radio under krigsåren.

Program som var relaterade till det ockuperade Norge bestod således av mer än bara de "hårda nyheterna" ("hard news") som vanligtvis stått i fokus för forskningen om den svenska radion under kriget. En mer öppen och icke-normativ syn på programutbudet i hela dess bredd kan bidra till att ge oss en större insikt i hur information om och sympatitryttringar för Norge kom till uttryck i den svenska radion under åren 1940–1945.

Ett annat metodval som jag gjort är att utsträcka det studerade tidsspannet till att omfatta hela året 1945. I stället för att avsluta undersökningen efter fredens intåg och firande i maj 1945 studeras också olika nationella evenemang, från den första fria norska nationaldagen 17 maj fram till de nordiska samsändningarna under jul och nyår 1945 i den nyvunna fredens tecken. Avsikten är att undersöka hur svensk radio, på egen hand och i samarbete med norsk och annan nordisk radio, agerade under resten av året efter krigsslutet för att återskapa den nordiska radiogemenskapen sådan den var före kriget.

Nordiskt radiomöte i Oslo januari 1940

Den 30 november 1939 inleddes det finska vinterkriget genom Sovjetunionens anfall på Finland, vilket i hög grad kom att engagera det svenska folket i olika hjälpsatser för det finska broderfolket. Vinterkriget avslutades den 12 mars 1940 med, för Finlands del, nedslående fredsvillkor gentemot Sovjetunionen, något som "skapade en stämning av sorg och skam som tyngde många svenska sinnen", inte minst till följd av den uteblivna svenska militära hjälpen, med undantag för de 8 000 frivilliga från Sverige som deltog i kriget på Finlands sida.⁴

En knapp månad därefter, den 9 april, slogs även Danmark och Norge i bojor av en ockupationsmakt, Nazityskland.

Innan detta skedde hade de nordiska ländernas rundradioorganisationers programbyteskommitté samlats till möte i Oslo den 20 och 21 januari 1940 för att diskutera gemensamma

programdispositioner för vårsången.⁵ Finlands och Islands representanter var förhindrade att närvara. Från svensk sida deltog programsekreterare Sven Wilson, vilken betecknade mötet som "[e]tt av dessa regelbundet återkommande nordiska programbörser, då vi erbjuder varandra goda, glada och uppbyggande program till överföring i varandras länder"⁶

Dessförinnan hade man träffats i Köpenhamn i oktober 1939. Då fanns det också en finsk kollega med. Men nu, i januari 1940, kunde alltså ingen från den finländska radion delta. Chefen för Finlands rundradio hade dock sänt ett brev till konferensen där han förklarade att finnarna, fastän de av lättförklarliga skäl inte kunde hörsamma kallelsen till mötet i Oslo, gärna ville fortsätta ett intensivt nordiskt samarbete på radions område. De var tacksamma för att erhålla erbjudanden om bra program till överföring, eftersom de egna resurserna hade blivit begränsade.

Under de två dagar som Harald Rud från Danmark, Thorstein Diesen från Norge och Sven Wilson från Sverige konfererade i den norska huvudstaden i januari 1940 hann man göra upp många förslag till gemensamma nordiska utsändningar och till utbyten de "enkelte land" emellan. En rad programplaner genomgicks och en del programpunkter fastställdes. Bland dessa fanns en överföring från Metropolitanoperan i New York den 27 januari. Därtill beslutades ännu en överföring från Amerika, en konsert den 12 februari av USA Navy Band. Från europeiska rundradiostationer förelåg flera anbud om överföringar, och en del av dem beslöt man att söka genomföra gemensamt, bland annat första uppförandet av Honeggers "Totentanzmysterium" som skulle sändas i schweizisk radio den 2 mars.

Den 27 februari 1940 sände svensk radio kl. 19.30–20.10 i överföring från Oslo *Internordisk konsert*, där programmet bestod av nyare kompositioner av bland andra Harald Sæverud.⁷

Dagen efter, den 28 februari, sändes från Finland över alla de nordiska rundradiostationerna den halvtimmeslånga och starkt finskpatriotiskt präglade programpunkten *På Kalevaladagen*, med musik av bland andra Sibelius och Järnefelt, framförd av Finlands radioorkester, samt med uppläsning av några strofer ur Kalevalaeposet av den finländska talpedagogen och konferencie- ren vid Finlands Rundradio 1929–1946, Ebba Jacobson–Lilius, först på finska och sedan på svenska. "Överföringen var klar och tydlig och omständigheten att de olika programpunkterna räknades upp genast från början och ej anmälades en i taget bidrog till, att den alltför korta utsändningen efterlämnade intrycket av att man lyssnat på den finska folksjälens. Må vi kunna lyssna på den även nästa Kalevaladag", skrev *Svenska Dagbladet*.⁸

Under vårens lopp 1940 planerade man en del andra stora program, vilka ännu inte var slutligt fastställda. Var och en av de tre nordiska länder som deltog i Oslokonferensen i januari hade sitt material med sig – prov på sina varor, för att tala handelsresandespråk – och man nådde ett resultat som man tyckte sig ha all anledning att vara nöjda med: "I tider som dessa, då yttervärlden börjar bli alltmer avstängd, är det gott, att de nordiska länderna kan fortsätta sitt samarbete. Det närmar folken, och det berikar programmen", konstaterade Wilson i förhoppningsfull anda efter konferensens slut, ovetande, förstås, om vad som skulle inträffa den 9 april och omkullkasta alla planer på nordiska samsändningar de kommande åren.

Ockupationen inleds

Den svenska regeringens hållning genom hela kriget var att inta en strikt neutralitetslinje, och Radiotjänst måste förstås följa denna.⁹ Hitlertysklands ockupation av Norge och Danmark 9 april 1940 innebar att läget nu var betydligt allvarigare än vid krigsutbrottet 1939. Seth Ljungqvist, chef för Telegrafverkets radiobyrå och styrelseordförande i Radiotjänst, utfärdade därför följande

direktiv: "Intet, av vad slag det vara må, som kan vara till men [skadligt] för rikets neutralitet eller för rikets försvar och säkerhet, får utsändas med svensk rundradio."¹⁰

Till följd av det nya, akuta krigsläge som uppstått höll Sveriges statsminister Per Albin Hansson ett anförande i radio den 12 februari. Han inledde med följande ord: "Vårt fosterland upplever ånyo en prövningens stund, den kanske mest påfrestande på mera än ett århundrade: Kriget har förts ända in på våra gränser."¹¹ Statsministern fortsatte med tydlig hänvisning till Norge och Danmark, men, av försiktighetsskäl, utan att nämna något av länderna vid namn:

Våra känslor för de skandinaviska broderfolken behöver jag i detta sammanhang icke särskilt tolka. Alla böra förstå att, trots vår egen fred, våra sinnen äro djupt skakade. Det gäller emellertid nu oss själva, våra möjligheter att bevara vår fred, frihet och ära. Sverige har hittills gjort allt som är rimligt för att upprätthålla sin från början proklamerade neutralitet. Sverige är fast beslutet att också i fortsättningen följa den strikta neutralitetens linje. Denna innebär att vi åt alla håll måste förbehålla oss ett självständigt bedömande och ett självständigt handlande. Det är icke förenligt med strikt neutralitet att tillåta någon krigförande att utnyttja svenskt territorium för sina företag. Dessbättre har icke några anspråk i sådant avseende blivit ställda på oss. Skulle sådana anspråk ställas måste de avvisas.

Att behålla svenskt territorium fritt från tyska trupper skulle dock visa sig vara lättare sagt än gjort. Under striderna i Norge våren 1940 avslog den svenska regeringen tyska krav på att få sända krigsmateriel genom Sverige till Narvik.¹² Efter stridernas slut den 9 juni 1940 krävde tyskarna att få sända både krigsmateriel och permittenter (obeväpnade soldater på permission samt skadade och sjuka) på svenska järnvägar till och från Norge. Under intryck av krigsläget gav den svenska regeringen då sitt tillstånd. Det första stora avtalet om transiteringar genom Sverige slöts den 8 juli 1940, efter att den svenska regeringen den 17 april gått med på begränsade eftergifter till tyskarnas krav och tillåtit vad man offentligt kallade transiteringar av "humanitär karaktär", vilket skulle ha gällt sjukvårdsmateriel, Röda Kors-bilar och mindre kvantiteter livsmedel.¹³ När det tyska tåget sedan anlände till Trelleborg, med vidare destination Narvik, visade det sig att järnvägsvagnarna inte bara var några stycken som avtalats, utan hade blivit 34 till antalet och att det främst handlade om proviant, inte sjukvårdsutrustning.

Under stort tryck beslöt regeringen i juni 1941 att tillåta transitering per järnväg genom Sverige av en tysk division från Norge till Finland, "Engelbrechtdivisionen", uppkallad efter sin befälhavare general Engelbrecht, omfattande 14 712 man.¹⁴ Då Tyskland gjorde framställan om transitering understöddes detta av Finland, som på nytt var i krig med Sovjetunionen. Regeringen utfärdade den 25 juni en kommuniké som lästes upp i radion samma kväll. Där förklarades att beslutet togs mot bakgrund av att krig nu utbrutit mellan Tyskland och Sovjetunionen. Regeringen gav därför tillstånd till att en truppstyrka motsvarande högst en division fick överföras på svenska järnvägar från Norge till Finland "under för svensk suveränitet betryggande former", i syfte att fortsatt hålla Sverige "utanför krigiska konflikter".¹⁵ Transporten ägde rum mellan den 25 juni och den 12 juli 1941 och gick från gränsstationen Charlottenberg till Haparanda. För att forsla divisionen genom Sverige krävdes 105 tåg, och genomfarten bevakades av 15 000 svenska soldater.

Den omfattande tyska permittenttrafiken och transiteringen (av krigsmateriel) på svenska järnvägar, som inleddes i juli 1940, pågick till mitten av augusti 1943. Då upphävdes transiteringsavtalet med Nazityskland till följd av en allt starkare opinion i Sverige mot det ökade

förtrycket och judeförföljelserna i Norge.¹⁶ Samtidigt höjdes beredskapen.

Den svenska radions nyhetsbegränsning

Tidningarnas Telegrambyrå (TT) hade under kriget ensamrätt på att sända dagsnyheter i radion, och endast på kvällstid, för att undvika konkurrens med dagspressen. Så hade det varit sedan radiostarten 1925. Vid sidan av TT:s nyhetssändningar hade Radiotjänst 1937 startat det egna kommenterande aktualitetsprogrammet *Dagens eko*.

Under hela den tid kriget pågick i Norge innehöll *Dagens eko* – vid sidan av statsminister Hanssons tal den 12 april – enligt Lindal endast två inslag som berörde situationen i Norge.¹⁷ Den ena gången var när verkställande direktören i Rikskommittén, Gösta Klemming, som tillsattes i mars 1940, den 9 maj "kort och sakligt informerade om den hjälpverksamhet för Norge, som förekom"; Rikskommittén, med kronprins Gustav Adolf som ordförande, hade tillkommit för att lindra nöden i de krigsdrabbade grannländerna.¹⁸ Den andra gången var den 1 juni 1940, då prins Carl, bror till kung Gustaf V och far till norska kronprinsessan Märtha, i egenskap av ordförande i Svenska Röda Korset redogjorde för organisationens hjälpsatser till Finland och Norge samt för de svårigheter som uppstod när det gällde hjälpen till Norge.¹⁹

Lindal har missat att prins Carl även talade om Norgehjälp i *Dagens eko* den 21 oktober 1940, där han riktade sig särskilt till de norska lyssnarna. Sveriges totala Norgehjälp efter den 9 april uppgick vid det här laget till 4,5 miljoner kronor, och prins Carl förklarade för radiolyssnarna varför biståndet till Norge, på grund av rådande omständigheter, till viss del måste begränsas: "Framför allt får icke någon misstanke kvarstå att begränsningen skulle bero på bristande svensk medkänsla, på liknöjdhet för vårt nordiska grannfolk, som så hårt drabbats av krigets olyckor och prövningar."²⁰

Elgemyr (2005) nämner två nyhetssändningar från TT i ockupationens inledningsskede som skapade kontroverser.²¹ Den 16 maj 1940 hade TT återgett en norsk officiell kungörelse från exilregeringen i London, enligt vilken vapenföra norska medborgare i utlandet snarast skulle vända sig till närmaste norska konsulat för registrering. Detta nyhetsmeddelande kom den tyska regeringen att betrakta som ett öppet understöd åt norska stridskrafter och därmed, enligt deras uppfattning, oförenligt med svensk neutralitetspolitik.

Någon vecka senare kom nästa tyska klagomål. Nu protesterade den tyske ministern i Sverige, prinsen av Wied, mot att TT i radio offentliggjort de norska arbetarorganisationernas upprop till arbetarna att göra motstånd mot de tyska ockupationstrupperna. Utrikesdepartementet (UD) förklarade urskuldande för den tyska beskickningen att uppropet genom "en ren lapsus" (ett rent fel) kommit in i dagsnyheterna.

Klagomålen fick till följd att alla norska meddelanden till TT underställdes UD:s pressbyrå innan de distribuerades, en åtgärd som enligt Elgemyr måste betecknas som ett censurförfarande.

Under aprildagarna 1940 grundades Pressekontoret vid den norska legationen i Stockholm, och Toralv Øksnevad, chef för nyhets- och aktualitetsavdelningen vid NRK sedan 1937, blev den första pressattachén vid legationen.²² Olof Forsén berättar om en episod i anslutning till detta. Den 11 maj 1940 hade Øksnevad, som befann sig i Stockholm, meddelat Forsén uppgiften att Kristiansund förstörts av tyska flygplan.²³ Forsén ringde då omedelbart till radiochefen Carl Anders Dymling och föreslog ett samtal med Øksnevad i *Dagens eko*. Dymling svarade nekande och menade att om de tog upp detta i *Dagens eko* så rörde det sig om nyhetsförmedling, och att detta var något som TT hade ensamrätt att sända i radio. "Men en kommentar?", svarade Forsén. Han förklarar:

Detta var önskvärt bl.a. därför att det skulle innebära en tröst för många norska lyssnare – det fanns ju de som ännu hade radioapparater och som troget lyssnade på Sverige – att få veta att Øksnevad ännu var i livet och befann sig i trygghet i Sverige. Jag framhöll också att Kristiansund var ett lämpligt samtalsämne bl.a. därför att stan hade en anknytning till nordiskt radiosamarbete – där hade 1936 startat den första större gemensamma reportageexpeditionen.

Ingenting hjälpte dock. Øksnevad fick inte komma till tals inför mikrofonen. Radions aktivitet på aktualitetsfronten förblev kringskuren.

Den 18 april 1940 lästes emellertid, på radions meddelandetid i anslutning till nyheterna och väderleksrapporten, en vädjan från den norska legationen i Stockholm om frivilliga till en norsk ambulans, och den 27 april meddelade Rikskommittén att Nationalinsamlingen, som ursprungligen tillkommit för Finlandshjälpen, nu också svarade för den norska hjälpen och understödde mottagandet av norska flyktingar i gränslänen. "Genom samarbete med Röda korset skulle man dessutom medverka till att lindra nöden i Norge. Någon upprepning av detta meddelande eller några andra vädjanden för insamlingar till Norge förekom inte, medan det norska kriget pågick", skriver Lindal.²⁴ Det sista menar jag är felaktigt eller möjligen oklart. Som vi ska se förekom det andra vädjanden för insamlingar till Norge i svensk radio medan ockupationen av Norge pågick, exempelvis i samband med "Norges dag" 1942.

Olof Forséns norska reportageresa 1940

Det visade sig emellertid finnas nyproducerade program från och om Norge att tillgå, inspelade före den 9 april under vårvintern 1940, och som nu låg klara att sändas i svensk radio. Veckorna före ockupationen hade den etnologiskt inriktade Forsén, i samarbete med tekniker från Norsk Rikskringkasting (NRK), spelat in en rad reportage från den norska Finnmarken, det nordligaste fylket eller länet i Norge, beläget norr om Finland på vägen mot Ishavet och Nordpolen. Forsén har själv berättat om hur denna reportageresa kom till.

Det började med att han sommaren 1939 befann sig i Uleåborg i Finland på en reportageresa tillsammans med några radioreportrar från de fyra nordiska länderna, vilket resulterade i en serie reportage om Österbotten som sändes under september och oktober 1939.²⁵ De satt och drack sitt eftermiddagskaffe när det kom en ung man fram till deras bord och presenterade sig som Lars Norrman Sørensen från Vadsø, programsekreterare vid Finnmark Kringkaster: "Han var radioman, världens nordligaste, han hade hört vårt samspråk och känt igen oss på rösten. Han visste att jag hörde till den svenska radion och att jag hade haft en hel del med Kringkastingen att göra, och nu ville han veta om jag också hade varit i Nordnorge."²⁶ Forsén svarade "inte utan stolthet" att han hade tillbringat ett par veckor i Lofoten och var ganska väl hemmastadd i både Narvik, Svolvær, Røst och Bodø. "Lofoten, sa Sørensen. Kallar ni det Nordnorge! För mig att komma till Svolvær, det är ackurat som för en stockholmare att komma till Paris. Jag har jämt tre dygns resa från Vadsø till Svolvær [Lofoten]."

Den kvällen beslöt sig Forsén för att snarast möjligt göra en resa till Sørensens bygder, och tillfället kom vintern 1940, när Norsk Rikskringkasting utrustade en expedition för att uppta en serie radioprogram bland lappar och nybyggare i Finnmark. Den 28 februari reste Forsén från Stockholm med norrländståget, och på kvällen den 8 mars var han framme vid bestämmelseorten Kautokeino: "Civilisationen lämnade vi definitivt bakom oss i Alta den 5 mars på morgonen, och sedan hade vi en dagsresa efter häst och tre dagsresor i rensläde över fjällvidderna innan vi nådde fram."

Det första avsnittet i serien sändes den 28 mars kl. 20.00–20.40: *Världens största fiske. Med mikrofonen vid Lofoten. Färdledare: Olof Forsén*.²⁷ Nästa avsnitt, med samma rubrik, sändes när ockupationen var ett faktum, den 11 april kl. 21.15–21.45: *Världens största fiske. Med mikrofonen vid Lofoten. Färdledare: Olof Forsén*. Fler avsnitt följde därefter fram till och med juni månad.

Den långa reportageresan visade sig bli ännu ett kraftprov för folklivsskildraren Forsén – det krävde nio dygns resa bara att ta sig från Stockholm till Finnmarken och den egentliga expeditionens början. Bland annat färdades han efter den väg ”från Finnmark till stora världen” som före ångbåtarnas tidevarv ska ha gått efter ren till Haparanda. Forsén berättade i Radiotjänsts programtidning *Röster i Radio*, när ockupationen var ett faktum, att

[n]är jag for denna urgamla väg från Alta i trakten av Hammerfest över Kautokeino genom Finland till svenska gränsen – det blev sammanlagt mer än fem dagsresor efter ren i bitande kyla – så anade jag inte att denna väg och detta fortskaffningsmedel strax efter min hemkomst på nytt skulle bli Finnmarks normala, kanske enda möjlighet till förbindelse med yttervärlden. Det normala före ångbåtarna – det normala efter mineringen.²⁸

När man vid ett tillfälle vistades ett dygn i Johan Eiras kåta på fjällvidden i Kautokeino var de tre radiomän som installerade sig i ”lappbyn” med mikrofoner och kortvågssändare – de övriga deltagarna i expeditionen hade man lämnat bakom sig ”med inspelningsverket vid civilisationens sista utpost, en knuttimrad stuga vid Oskal på en mils håll”.²⁹

I sin återgivning av resan och dess strapatser ger Forsén ödmjukt uttryck för en odelad sympati med de människor han mött och beskriver hur lapparna ordnade sin tillvaro i samspel med renarna och naturens element. Han framhåller särskilt hur flyttlappen, med sin mobila fjällkåta, bättre kunde hantera sjukdomar och andra påfrestningar än de bofasta, vilket han själv uttrycker det, ”med stöd av en fast och uråldrig tradition. I kojan på kyrkbacken är han mera hjälplös. Här blir det gärna sämre med snyggheten, och så har sjukdomarna en god jordmån”.³⁰

Forséns slutsats blev att under de veckor som han och kollegorna tillbringade i Finnmarks fjällvidder blev de aldrig tröttna: ”Vi hann aldrig se oss mätta på de glesa björkarna, på de fantasirikt utsnidade renhornen, på norrskenet över snön. Vi kommer inte heller att glömma de dagar och nätter vi fått dela med våra värdar lapparna i deras kåtor.” Ett avsnitt i reportageserien, *Bland renar och lappbarn*, var ett ungdomsprogram och beskrev tillvaron för barnen i Kautokeino nomadskola.³¹ ”Det var något säregt friskt och älskligt över detta mikrofonreportage”, tyckte *Dagens Nyheters* recensent.³²

Det sista avsnittet i reportageserien, *Husmor i kåtan*, om en lappkvinnas bestyr med kläder, föda, hus och hem, sändes 3 juni 1940 dagtid kl. 14.45–15.00, alltså på ”husmorstid”.³³

Forséns norska programserie hade, lika litet som hans reportage från svenskbygderna i Österbotten strax före vinterkriget, kommit till som en manifestation för Norge i den aktuella situationen. Att de nu, under flera veckor omedelbart efter ockupationen av Norge, hördes i svensk radio ”kan på båda sidor om Kölen ha uppfattats som en medveten markering för Norge”, menar Lindal.³⁴ Sannolikt kom programserien därmed att skapa ytterligare sympati och uppmärksamhet i Sverige för Norges situation efter att ockupationen inletts den 9 april.

I övrigt hade den svenska radion nu slagit in på försiktighetens väg i rapporteringen om det av Nazityskland ockuperade Norge och Danmark, efter att det dagarna efter ockupationen hade förekommit en del programändringar i syfte att markera sympati för Norge.

Nyårsafton 1940

Att den svenske statsministern inte vågade nämna Norge uttryckligen i sitt radiotal den 12 april 1940 innebar inte att Norge helt och hållet försvann ur programtablåerna under året. Exempelvis sände Radiotjänst den 20 september 1940 kl. 19.30–19.50 ett program med *Norska romanser* sjungna av Unni Bugge-Hansen och med W. Witkowsky vid flygeln.³⁵

Radiotjänsts program för nyårsafton 1940 följde invanda traditioner och det allra mesta gick förstås i svenskhetens tecken. Klockan 21.00–22.00 fanns emellertid också "en mycket stilfull och i bästa mening gripande programpunkt" riktad till hela Norden, med titeln "*Jag vill leva, jag vill dö i Norden*". *Svensk nyårshälsning till fränderna i Danmark och Island, Finland och Norge*.³⁶ Här lästes dikter på svenska, norska och finska av Harriet Bosse, Ragna Jungdell och Ivar Kåge, och ett urval av nordisk musik framfördes av Göteborgs radioorkester under ledning av Sixten Eckerberg.

Radiochefen Carl Anders Dymling (som avgick vid utgången av 1942) erinrade i sitt inledningsanförande om de bittra händelser som inträffat sedan fem nordiska diktarstämmor för jämt ett år sedan, på nyårsafton 1939, tonade samman i svensk radio. "År 1940 har lärt oss hur omistligt det nordiska arvet är för oss alla, hur osynliga band, starkare någonsin, binda oss samman", framhöll Dymling i sitt radiotal.³⁷

Trondheims domkyrka 1941

Den svenska radion gick alltså försiktigt fram när det gällde främmande makter, kanske främst Hitler-Tyskland: "som det togs all hänsyn till, mer av solidaritet med regeringen än på direkta order. Det var knappt att vi fick låta en norrmän av den rätta ullen komma till tals inför en svensk mikrofon", konstaterar Olof Forsén.³⁸

Enligt Forsén kom en viss lättnad kring nyåret 1941. Vid ett sammanträde förklarade då föredragschefen Yngve Hugo att ordet, om än inte helt fritt, i alla fall var friare än förut. Hugo kunde nu, med sanktion från högre ort, uppmana till program av samnordisk karaktär. Forsén var emellertid skeptisk: "Jag kände mig ganska tveksam. Vi fick inte tala om Norden 1940, när det hade varit verkligen angeläget – varför skulle vi göra det nu? Sedan dess hade ett stort antal norrmän och danskar blivit berövade sina mottagare, det var bara i smyg som man vågade lyssna på svensk eller engelsk radio."³⁹

Dock kom ett program till stånd om Trondheims domkyrka som symbol för Norges enhet och samtidigt för alla de nordiska folkens samhörighet.⁴⁰ Det kom att sändas den 21 mars 1941 kl. 20.15–21.00 med titeln "*Det är så fagert i Trondheim att vila*". *Helig Olavs helgedom, en nordisk samlingspunkt*. Direkt efteråt, kl. 21.00–22.00, följde *Nordisk konsert* av Radiotjänsts symfoniorkester, med musik av bland andra norske Sverre Jordan, "Holbergsilhuetter" (orkesterminiaturer, op. 39).

Forsén berättar om Trondheimsändningen och hur den kom till. Han fick personer från skilda håll att vittna om domkyrkans betydelse som samlingspunkt för nordiska människor kring Östersjön och Nordsjön: "Vi fick skildringar av vallfärderna från öster och söder och väster. Men vi vill ju också få domkyrkan själv att höras."⁴¹ Forsén ringde därför, för första och enda gången under ockupationstiden, till Kringkastningen (NRK) för att åtminstone kunna få med domkyrkoklockorna i Trondheim och psalmsången vid högmässan. Jo, det kunde beviljas, blev svaret. Forsén väntade och väntade.

Dagen innan programmet skulle sändas fick han besked från Oslo. De kunde spela över en grammofonskiva med materialet efter dagsprogrammets slut. Kyrkklockornas ringning blev sålunda översänd till Radiotjänst, "och dem var det inget fel på". De fick psalmen också, "den var det inget annat fel på än att texten inte hördes – det var väl ingen riktigt norrmän som gick i kyrkan för

att höra en q-präst". Det hela var så hemligt att Forsén inte ens av den tekniker som förmedlade överföringen kunde få veta vilken psalm det var. Med hjälp av en norsk psalmbok letade han sig fram till nr 233 och 395, som har samma rytm. Kanske var det den här psalmversen som de inte skulle få erinras om i Sverige, tänkte han (ur "No livnar det i lundar"):

"Du vår med ljose dagar,
med lengting, liv og song,
du spår at Gud oss lagar
ein betre vår ein gong"

Att inte ens klockringningen fick direktsändas till Sverige, utan måste ske via inspelning i Oslo och nattlig överföring till Stockholm var väl också en försiktighetsåtgärd, antog Forsén: "om vi hade fått klockklangen direkt från Trondheim, så kanske det kunde ha stått någon i närheten av mikrofon och sagt ett hederligt ord."

En grundtanke i programmet var Lorentz Dietrichsons jämförelse mellan Norges öde och Nidarosdomens öde: "Norges storhet har gått tillbaka under domens förfallsperioder. Norge skall växa till styrka med kyrkans återupprättelse – och nu höll katedralen på att restaureras!"⁴² Alltså skulle också Norge återupprättas, fritt från förtryck, var andemeningen.

I *Dagens Nyheter* skrev signaturen –oll uppskattande om sändningen: "Om 'Helig Olovs [sic!] helgedom' som en nordisk samlingspunkt handlade ett vackert och rikhaltigt program på fredagskvällen, arrangerat av d:r Olof Forsén och rubricerat med folkvisans omkväde: 'Det är så fagert i Trondheim att vila.'⁴³ Skildringen gällde både Trondheims domkyrka och Olof den helige, Norges "rex perpetuus", ständige konung, som han kallades under medeltiden. Förutom Forsén själv, kyrkklockorna och orgeln fick lyssnarna under programmets gång höra många röster tala i det höga ämnet. Ur ett tidstypiskt tal som Lorentz Dietrichson hållit 1883 i den då delvis förfallna Nidarosdomen läste, fortsätter –oll, en norsk recitatör "ett minnesvärt brottstycke", varefter professor Axel Romdahl "i svepande drag och fantasiburna bilder beskrev denna seklernas tempelbyggnad, på vilken släktled efter släktled arbetat". Historieforskningens syn på Olofs gestalt som kung och helgon tolkades "med vetenskaplig och personlig pregnans" av professor Nils Ahnlund, som särskilt erinrade om de gamla pilgrimsvägarna genom Sverige till Trondheim och framhöll pilgrimsfanans betydelse i Medelpads landskapsvapen.

Professor Sverker Ek berättade vidare om legendernas och visornas Sankt Olof och ledde lyssnarna på en sagans och krönikans vallfärd längs Norges kuster. Hur Sankt Olofs-kulten vunnit utbredning och avsatt minnesmärken i Finland och Danmark klargjordes av professor Gabriel Nikander respektive museidirektör Otto Andrup. En i Stockholm befintlig Sankt Olofs-bild från mitten av 1200-talet analyserades "med fin inlevelse och lärdom" av antikvarien Carl af Ugglas, som bland annat fäste sig vid det visionära uttrycket i helgonets förändligade och svärmodiga ansikte.

Slutligen, skriver –oll, ljöd från Trondheims domkyrka melodin till "Härlig är jorden" – en "högtidligt vållande tonström, som fylldes av djup mening och stämning i detta allnordiska sammanhang". Man kan tänka sig att det var ett program som berörde många lyssnare.

"Norges dag"

Den från Sverige kommande Norgehjälpen kan delas in i två perioder: före och efter augusti 1942.⁴⁴ Då, i augusti, bildade ett 25-tal av Sveriges största organisationer på olika områden en kommitté

Försäljning av Norgenålen. *Såningsmannen*, *Svensk Familjejournal*, 9/5 1942

med namnet Svenska Norgehjälpen, med uppgift att omedelbart igångsätta en brett upplagd humanitär hjälpaktion för nödlidande norrmän.⁴⁵ Biståndet till Norge fick nu en helt annan omfattning än tidigare. Dessutom fanns, vid sidan av Svenska Norgehjälpen, andra svenska organisationer såsom Röda Korset, Riksförbundet Rädda Barnen och Norska Nationalhjälpens Svenska Kommitté.⁴⁶

Några månader därefter, söndagen den 15 november 1942, arrangerades i Stockholm hjälpaktionen "Norges dag", till stöd för det unga Norge – den svenska barnbespisningen i Oslo under kyrkans kontroll och det blivande svenska barnsanatoriet utanför Lillehammer: "Insamlingar i de mest skiftande former vädja då till nordiska broderskänslor och allas vår givmildhet."⁴⁷ Det förväntades att gatornas "grytor" och insamlingsbössorna på restauranger, teatrar och biografer fylldes med svenska kronor. Även genom försäljningen av Norgenålen och svenska diktares samlingsverk *En broder i nöd* hoppades man få in en vacker summa. Det gick också bra att sätta in ett belopp på Norgehjälpen

Stockholmskommittés postgironummer 3450. På aftonen hölls Norgesoaré i Konserthusets stora sal i Stockholm, med det svenska kronprinsparet bland publiken, där kollekt togs upp som ytterligare en manifestation av svensk vilja att bistå i nöd.

Dagen innan aktionen, den 14 november, riktades en radioappell till stockholmarna i *Dagens eko* av ordföranden i Norgehjälpen Stockholmskommitté, redaktör Fredrik Ström, och av ombudsman Nils Goude i Svenska Norgehjälpen.⁴⁸ Där meddelade bland annat redaktör Ström att Svenska Norgehjälpen 150 lokalkommittéer under hela hösten skulle anordna en rad tillställningar till förmån för Norge.⁴⁹ "Med enastående offervillighet mötte Stockholm upp på 'Norges dag', som blev en av de starkaste gåvodagarna på länge. Insamlingsgrytorna fylldes snabbt av små och stora slantar", kunde *Svenska Dagbladet* konstatera dagen efter aktionen, den 16 november 1942.⁵⁰

Protest mot judeförföljelserna i Norge

Strax mörknade det igen, efter att den tyska regimen i Norge den 18 november 1942 utfärdat ett dekret om att alla "hel-, halv- och kvartsjudar" skulle anmäla sig för registrering i de kommuner där de bodde.⁵¹ Den norska kyrkan vädjade till Quisling att ställa in judeförföljelserna, men förgäves. Dagen efter kyrkovädjan genomförde Quislings polis och tyskarna massarresteringar av judar, och uppåt 800 av dem fördes ombord på fartyg som skulle föra dem till Polen och koncentrations- och utrotningslägren. Ungefär hälften av de 2 100 norska judarna lyckades fly, de flesta till Sverige.

En och en halv vecka senare, den 28 november, kom föredragschefen Yngve Hugo in till Olof

Forsén "med djupt bekymrad min".⁵² Hugo var upprörd över judedeportationerna från Norge, med tusen oskyldiga människor förda mot okänd ort och okända öden. Vad kunde de på radion göra åt detta? "Ingenting, inte ens en protest, för radion skulle vara neutral som vanligt", förmodade en tämligen desillusionerad Forsén. Dock kanske det fanns en möjlighet ändå – den stundande radiogudstjänsten dagen efter.

Den som skulle predika vid högmässan i radio söndagen den 29 november var biskop Gustaf Aulén i Strängnäs. I Ingvar Anderssons frånvaro var Forsén den på radion som hade kontakten med talarna i andakter och gudstjänster. Efter mycken tvekan ringde Forsén upp biskop Aulén och erinrade om den norska situationen. Forsén kunde strax konstatera att biskopens indignation var hetare och heligare än hans. Aulén ville dock först försäkra sig om att han hade kyrkorådets och ärkebiskopen Erling Eidems sanktion. Eftersom det var den första söndagen i advent var det planerat att texten skulle handla om hur Jesus som vuxen rider in i Jerusalem för att fira den judiska påsken, den händelse som skedde alldeles innan det vi firar under påsken: "Han kommer ridande på en åsna och vill frid och fred istället för död och blod."⁵³

Det visade sig att ärkebiskopen hade samma inställning till frågan som Aulén och Forsén, att det som nu hände i Norge var förfärligt och borde uppmärksammas.

Efter inledande ord i sin radiopredikan om hur Jerusalems folk hyllade Jesu intåg sade Aulén:

Men trots all denna hyllning är hans storhet alltfört dold i ringhet och hans makt en makt i det fördolda. Här i världen regera andra makter. [...] Våldet triumferar. Också de bud som bilda själva grundvalen för vår mänskliga sammanlevnad, de mest elementära buden, trampas hänsynslöst under fötterna. Var dag kommer med nya skräckbilder. Nu senast fingo vid budskapet om hur rasförföljelsens ohyggliga smitta spritt sig till och med upp till vår egen nord, om hur värnlösa judiska män och kvinnor jagas som villebråd. Det finns till synes ingen gräns för hur djupt människor som förblindats av hat kunna sjunka. Mörkret ligger tätt över den arma jorden, som är fylld av förödelsens styggelse.⁵⁴

Redan vid krigsutbrottet 1939 hade en skrivelse gått ut till de präster som brukade medverka i radio, och som kom att gälla under hela kriget, med uppmaning om att "den strängaste återhållsamhet iakttages med alla uttalanden, som på ett eller annat sätt, direkt eller indirekt, kunna äventyra Sveriges goda förhållande till främmande makter. [...] Allt som kan uppfattas eller tolkas som anspelningar på det aktuella världsläget, bör i ord, uttryck och ton formas med den största

«Ökad hjälp kan rädda Norges folk».

Författaren Gunnar Reiss-Andersen läser sin prolog vid mikrofonen på Skansen. Svenska Dagbladet 17/5 1943.

försiktighet.”⁵⁵ Aulén kunde därför inte nämna Norge vid namn, men de flesta lyssnare torde ha förstått vilket land han talade om.

I detta mörker fanns ändå glimtar av ljus som inte helt kunde kvävas, framhöll Aulén, som förstås ville ingjuta hopp och tro hos lyssnarna. Genom liknelser och i mer eller mindre symboliska ordalag gav han exempel på uthållighet och motstånd, och framhöll att det otvivelaktigt var ”vår dyrbara förpliktelse att när rättfärdighetens enklaste bud förtrampas fast och osvikligt slå vakt kring den helgd som Guds lag äger. Och det är likaledes vår dyrbara plikt att inför all sönderslitenhet, inför hat och bitterhet, som nu växa skyhöga, värna gemenskapens och försonlighetens heliga sak.”

Ockupationens treårsdag

Radiotjänst bringade den 9 april 1943 händelserna i erinran genom nordiska programinslag. Gabriel Alw, känd recitator i radio, läste som *Dagens dikt* ”Det eviga” av Esaias Tegnér från 1810, omedelbart följd av programpunkten *Dagens melodi* med sista satsen i Griegs pianokonsert.⁵⁶ Som extraskiva efter förmiddagens rapporter hade man valt ”Våren” av samma kompositör. I skolradioprogrammet senare på förmiddagen sjöng en kör under ledning av musikdirektör Waldemar Åhlén bland annat de danska och norska nationalsångerna.

I det kommenterande aktualitetsprogrammet *Dagens eko* återutsändes biskop Manfred

Björkquists tal vid minnesgudstjänsten i Storkyrkan över de fallna normännen (Storkyrkan ligger i anslutning till Stockholms slott). Radioprogrammet denna dag, den 9 april 1943, fick sedan en stämningsmättad avslutning, då Danmarks, Finlands, Islands, Norges och Sveriges nationalsånger spelades som en markering av den nordiska samhörigheten.

Strax därpå, söndagen den 16 maj, blev det en gemensam Norgedag för hela Sverige. Dagen hade fastställts med hänsyn till att nationaldagen den 17 maj inföll på måndagen. På ett par hundra platser i landet anordnades möten, konserter och festligheter av olika slag och i samband därmed insamlingar för de nödlidande norska barnen.⁵⁷ Svenska fotbollförbundet hade riktat en maning till sina 2 500 klubbar att spela för Norge den 16 maj. En liten norsk flagga av papper såldes till ett pris av 25 öre, med mera.

I Stockholm firades Norgedagen på Skansen, där ett högtidsprogram också sändes i radio kl. 13.00–13.50. Den norske författaren Gunnar Reiss-Andersen läste en prolog, varpå ordföranden

40000 besökte Skansen på Norges dag

Prins Wilhelm talar på Skansen vid Norges dag. Svenska Dagbladet 17/5 1943.

i Svenska Norgehjälpen och LO, August Lindberg, höll hälsningstalet. Därefter höll prins Wilhelm högtidstalet, där han uttryckligen framhöll kampen för Norges frihet.⁵⁸ Prins Wilhelm var, förutom kungens son, också känd som författare och dokumentärfilmare med ett starkt antinazistiskt patos. Hans farfar var den siste unionskungen Oscar II. Prins Wilhelm var född 1884 och således prins av Sverige och Norge i 31 år, fram till unionsupplösningen 1905. Efter kriget, 1947, tilldelades prins Wilhelm av kung Haakon VII det norska frihetskorset "för fremragende fortjenester av Norges sak under krigen".⁵⁹

Nyhetskommunikéer på norska, danska och finska

Radiotjänst hade efter en blygsam start 1939 kommunikéer på svenska, engelska, tyska, franska, italienska och spanska. Efter önskemål från Radiotjänsts styrelse svarade utrikesdepartementet (UD) för färdigställandet av dessa kommunikéer, men officiellt var det programbolaget, Radiotjänst, som hade ansvaret. Kommunikéer riktade till ett ockuperat grannland var ännu så sent som i slutet av 1943 för riskabelt. Dock hade det i oktober samma år lagts fram ett förslag om att starta regelbundna danska nyhetssändningar från Stockholm. Förslaget kom från dåvarande överståthållaren Torsten Nothin, som på uppdrag av Föreningen Norden föreslog Radiotjänst att inleda danska nyhetssändningar, eftersom många av flyktingarna hade uppenbara svårigheter att förstå de svenskspråkiga sändningarna.⁶⁰

Ett år senare, i oktober 1944, kom dessa planer att realiseras.⁶¹ Intendent Sven Wilson på Radiotjänst ansåg emellertid att det var olämpligt med uteslutande danska sändningar och föreslog för styrelsen även norska och finska nyhetssändningar. Bakom hans förslag låg också "tanken

att lägga grunden till ett nordiskt samarbete efter kriget. De utsatta grannlänternas förväntningar på Radiotjänst hade inte alltid kunnat uppfyllas, vilket man var väl medveten om i radioledningen.⁶² Radiotjänsts styrelse godkände förslaget. Det fanns vid denna tid ett stort antal norrmän, danskar och finnar i Sverige. *Dagens Nyheter* skrev: "Med hänsyn till dessa vänner från grannländerna, som nu befinner sig hos oss, och även med tanke på lyssnarna i Danmark, Norge och Finland kommer nu Radiotjänst att tre gånger i veckan, måndag, onsdag och fredag, på danska, norska och finska sända en kort översikt av de aktuella händelserna i Sverige, med särskild hänsyn till det som kan intressera de olika kategorierna lyssnare."⁶³ Sändningarna hade samma rubrik, *För nordiska lyssnare*, med sändningens språk angiven inom parentes, (på finska) (på norska och danska) etc.

Sändningarna på finska gavs, på grund av tidsskillnaden, kl. 16.50 – före det ordinarie programmet början – medan sändningarna på norska och danska kom omedelbart efter de ordinarie nyhetsrapporterna kl. 22, alltså omkring kl. 22.15. De skulle vara cirka åtta minuter vardera och sändes på alla svenska stationer på långvåg, mellanvåg och kortvåg. Uppläsare från de olika länderna medverkade, och valet av redaktörer skedde i samråd med respektive legationer i Stockholm. De norska sändningarna skulle skötas av redaktören på *Dagbladet* Arne Østvedt, de danska av Niels Grunnet och de finska av Vilhelm Zilliacus.⁶⁴

I förhandlingar med redaktörerna från de tre länderna fastslogs att programpunkten *För nordiska lyssnare* var svensk och att Radiotjänst hade ansvaret för den: redaktörerna skulle uppträda som Radiotjänsts medarbetare och manuskripten kontrolleras av Sven Wilson. Vidare fick ingen svensk inledning av sändningarna äga rum, utan uppläsarna från de tre länderna skulle själva svara för på- och avannonsering. Det var också viktigt att full anonymitet tillförsäkrades dem som arbetade med dessa sändningar, så att anhöriga i Norge och Danmark inte kom till skada. Avsikten med sändningarna var att redogöra för den svenska inställningen till dagsproblemen och för Sveriges deltagande i det nordiska arbetet. Varje sändning skulle utformas så att man särskilt tog hänsyn till vad som intresserade respektive nation samt gav praktiska upplysningar till flyktingar i Sverige.

De riktlinjer som Radiotjänst drog upp frångicks efter en tid. Göran Elgemyr skriver: "Grunnet betecknar den första tidens nyhetssändningar som neutrala, sedan blev de mindre neutrala, för att till slut bli absolut oneutrala. Från Tyskland hade Sverige ingenting längre att frukta. Också Arne Østvedt intog snart en friare inställning till de riktlinjer som hade dragits upp för de nordiska sändningarna."⁶⁵ Eftersom Østvedt var medarbetare vid det norska presskontoret i Stockholm dröjde det inte länge förrän han utnyttjade kontorets omfattande material, som bland annat hämtades från illegala tidningar, kurirer och gränsskorrespondenter.

"De norska sändningarna blev också mycket populära", fortsätter Elgemyr – de norska flyktningarna uppfattade Østvedts programpunkt som "sin" sändning och genom brev fick han veta att det rädde fullkomlig stillhet och uppmärksamhet i de norska flyktningbarackerna när sändningen kom.⁶⁶ Av de många breven till Østvedt framgick att han också hade många lyssnare i Norge, trots de stora riskerna. Även svenska lyssnare skrev till honom. För svenska radiolyssnare blev de nordiska sändningarna ett komplement till TT:s (Tidningarnas Telegrambyrå) ordinarie nyhetssändningar i radio. "De norska utsändningarna på kvällarna har många gånger varit högtidsstunder och det är med stor saknad man nu mister dem", skrev en lyssnare i Avesta.⁶⁷

Något paradoxalt uppstod en konkurrenssituation för den norska radion i London när Radiotjänst öppnade egna nyhetssändningar på danska, finska och norska den 9 oktober 1944. Det norska programmet från BBC hade börjat våren 1940 som tre dagliga sändningar på sammanlagt 40 minuter. Sändningstiden ökade, och från hösten 1943 utgick fem sändningar per dag på sammanlagt

1 timme och 45 minuter, med cirka 25 procent repressändningar inräknade.⁶⁸ Hösten 1944 var Londonradion etablerad som ett fast organ för hemmafrontledningens paroller.

Samtidigt samlade Arne Østvedt, som alltså hade avdelats att sköta de norska nyheterna varannan dag i svensk radio, en överraskande stor publik. Hans Fredrik Dahl (1999) skriver:

Ikke bare oppfattet de norske flyktningene i Sverige disse norgesnyhetene som "sin" sending, hva de også var ment som. Også hjemme i Norge var tilslutningen stor. Programmet gikk nemlig over samtlige svenske stasjoner og kunne derfor enda lettere tas inn enn BBC; dessuten ble det svenske programmet såvidt vites ikke forstyrret av tyske støysendere på samme måte som BBC.⁶⁹

Konflikten handlade om ledarskapet över hemmafronten i Norge, och Toralf Øksnevad vid Londonradion blev irriterad över de norska nyhetssändningarna från Stockholm och deras popularitet. För Londonradion gällde det att "bevara sin position" som ledande norsk radio, eftersom man befarade att intresset för de egna sändningarna annars skulle försvagas.

Från april 1945 gick Østvedts nyhetsöversikter dagligen i svensk radio.⁷⁰

Den norska veckan i Sverige

Av en tillfällighet råkade dessa nordiska nyhetskommunikörer i svensk radio börja just i samband med Norska veckan i Sverige, som kännetecknades av en rad sammanträffanden mellan norska och svenska yrkesmänniskor och som inleddes med en journalistträff på Publicistklubben i Stockholm.⁷¹ Den Norska veckan i Sverige återspeglades i det svenska radioprogrammet med en hel del norska program.

Det började söndagen den 8 oktober 1944 med en sändning av Ibsens *Peer Gynt* i regi av den norske skådespelaren och teaterchefen Hans Jacob Nilsen, medan huvudrollen för första gången i radio utfördes av den svenske skådespelaren och regissören Gabriel Alw. Det var dagen före starten av de norska, danska och finska nyhetskommunikörerna, som alltså skedde måndagen den 9 oktober. Någon norsk ensemble för den väldiga uppgiften att framföra *Peer Gynt* hade tydligen inte stått att få, "men Hans Jacob Nilsen, som häromåret själv så framgångsrikt gestaltade titelrollen på Operan och under en landsortsturné, svarade för regien med all den fina lyhördhet för verkets anda, som man kunde vänta. Karl Ragnar Gierows ypperliga översättning och radiobearbetning förhöjde avlyssnandets njutning", skrev *Svenska Dagbladets* recensent, signaturen Eveo, som även

Norsk vecka inledd med journalistträff. *Dagens Nyheter* 10/10 1944.

ansåg att Stockholms radioorkester och en kör bidrog till att Griegs musik kom till sin rätt och att det hela var en "ståtlig upptakt på Norska veckan".⁷²

En helnorsk konsert gavs den 11 oktober, då Eva Gustavson, en norsk-amerikansk sångerska (mezzosopran), tillsammans med Ingemar Liljefors framförde kompositioner av Grieg. Den 12 oktober dirigerade Hugo Kramm, tidigare musikchef i den norska radion, en norsk konsert med Göteborgs orkesterförening. Även skolradion erinrade om Norska veckan genom ett program om Norge av Arne Okkenhaug den 12 oktober kl. 13.00.

Som en epilog till Norska veckan sändes den 18 oktober kl. 20.20–21.05 ett särskilt norskt program under rubriken *Medan vi väntar*, där Radiotjänsts två ledande radioreportrar, Sven Jerring och Olof Forsén, gick igenom upptagningar från tidigare radioreportage och presenterade dessa minnen "från fredsvisiter i vårt västra grannland".⁷³ Det handlade alltså om en återblick på tidigare svenska reportagebesök i det ännu fria Norge, som man snart hoppades skulle bli fritt igen, om en väntan på fred och fredliga kommunikationer. "Det kändes onekligen märkvärdigt att återigen få höra talas om norsk idrott och Holmenkollen", tyckte signaturen –oll i *Dagens Nyheter* i sin recension av programmet.⁷⁴ Sven Jerring förmedlade bland annat intryck från 17 maj-firandet i Oslo 1934, som direktsändes kl. 17.30–17.45 den dagen. Radiotjänst sände senare på kvällen även från invigningen av Skandinavien nordligaste radiostation i Vadsø, liksom från ett besök i stadens fiskarhamn kl. 23.00–00.15.⁷⁵

För Forséns hade, fortsätter –oll, norska resan 1936

avsatt spår i skildringar, dels från Svolværs fiskehamn, dels från ett lapplägar i Kautokeino. Nu vet väl en trogen lyssnare knappt hur många gånger han hört d:r Forsén tacka för kaffe och prata om renar i en lappkåta. Men det tekniskt fina med inspelningen i Kautokeino var att den gjordes i 40 graders kyla och på kortväg. För övrigt erfor man den egendomliga känsla av hälften dröm, hälften verklighet som födes vid repetition av något som begav sig då vi var åtta år yngre.

Nu var det bara ett drygt halvår kvar till fredens ankomst.

Kriget tar slut

Söndagen den 6 maj 1945 stod det klart att det inte skulle ta lång tid innan Norge, liksom Danmark, åter skulle bli fritt. Därför gällde det för Radiotjänst att omedelbart förbereda ett värdigt radioprogram om Norge, vilket kom att sändas dagen därpå under den stora glädjedagen, den 7 maj, då man fick bekräftelse på att Norge var fritt, även om kapitulationen och freden i Europa under andra världskriget blev officiella först den 8 maj.

"Det blev lättare än vi hade anat att samla en rad inspirerade röster", mindes Forsén.⁷⁶ Domprosten i Nidarosdomen, Arne Fjellbu, fanns i Stockholm, det visste man, och Forsén lockade honom från middagen "hos en något kostnerad pastor primarius" Olle Nystedt, som inte riktigt förstod varför måltiden skulle avbrytas. Fjellbu kom i alla fall omedelbart till radiostudion. Medverkade gjorde också Didrik Arup Seip, professor i språkvetenskap vid Oslo universitet och nyss anländ till Sverige efter alla vedermödor i fängelser och koncentrationsläger. Även han "var genast beredd att sätta sig ner för en glädjesuck på Norges befrielsedag".

Ännu en av Norges frihetskämpar, författaren och lyrikern Arnulf Øverland, nådde man i Stockholm, där han låg sjuk på Grand Hotel. Radiotjänsts medarbetare Palle Brunius sökte upp honom och kunde inte få någon intervju, men fick en uppläsning av den dittills opublicerade dikten

"Fra Sachsenhausen kommer vi". Det var från Sachsenhausen diktaren kom, "och när han läste så kändes det som om alla fasorna från de tre fångårn hade bränt i hans strupe", skriver Forsén.⁷⁷ Förutom dessa deltog ett antal svenska personer i programmet, bland dem författaren Eyvind Johnson och biskop Gustaf Aulén. Denne befann sig på annan ort och kunde alltså inte närvara i studion, men gjorde sig beredd för ett anförande som kunde spelas in av en radiobil.

I *Dagens Nyheter* ansåg man att den som satt hemma vid sin radio på Norges frihetsdag – och Europas – inte behövde känna sig alltför långt borta från händelsernas centrum. Sedan det stora budskapet om freden anlänt och vidarebefordrats genom extra utsändningar lades den tidigare utannonserade programtablån nästan helt om. Allt fick anknytning till det som hade hänt och till glädjen däröver.

Bland de som talade i radio den 7 maj fanns kung Gustaf V, statsminister Per Albin Hansson och utrikesminister Christian Günther.⁷⁸ Sedan Kungssången spelats kopplades kungens mikrofon in kl. 19.30 på Drottningholms slott strax utanför Stockholm. Kungen sade bland annat: "Jag och vi alla gemensamt önska uttala vår varma lyckönskan till Danmark och Norge att våra nordiska grannar efter dessa långa och prövande år åter blivit fria och självständiga nationer, så som jag hoppas till lycka och välsignelse för Nordens framtid." Den svenske kungens slutord var: "Måtte Den Högste allt fortfarande hålla sin skyddande hand över vårt älskade fosterland."

I statsminister Hanssons tal återfanns bland annat följande formuleringar:

Det känns som om en lång mardröm äntligen släppt sitt tag och vi åter kan andas. Ehuru vi svenskar icke varit direkt indragna i den stora striden, erfar vi starkt vad detta betyder även för vårt land och folk. Att vad som skett också betyder Norges befrielse ger ett särskilt djup åt vår glädje. Att Norge åter är fritt, betyder att ett fritt Norden åter uppstått. Vår känsla inför denna utsikt fick en stark utlösning när för några dagar sedan budet kom om att Danmark återvunnit sin frihet. Men glädjen dämpades dock av besvikelsen över att icke Norge samtidigt fått sitt fribrev. Nu när detta kommit, är glädjen fullständig och kan ohämmat flöda. Den strömmar i dag med hela sin fullhet Norge till mötes.

Utrikesminister Günther lyfte också fram grannländernas befrielse:

Det är lönlöst att försöka beskriva den överväldigande känsla av lättnad och befrielse som griper oss vid underrättelsen att kriget i Europa äntligen efter alla dessa års lidanden och ångest nått sitt slut. Visserligen har vårt land haft det oskattbart lyckliga ödet att undgå att dras med i striden, men vi har mer än en gång varit hotande nära, och ända in i det sista har det varit ovisst, om vi skulle kunna fullfölja vår fredliga kurs. Dessutom upplever vi våra broderfolks befrielse så starkt att det tycks oss vara från våra egna sinnen och lemmar som bojorna lyftes.

Författaren Eyvind Johnson "sade varma och enkla ord och läste en dikt från de hårda åren", medan professor Didrik Arup Seip, "den tappre universitetsrektorn som varit inspärrad i tyskt koncentrationsläger, underströk lugnt de trogna normännens beslut att åter bygga upp ett så välordnat samhälle som de hade före april 1940".⁷⁹ Arnulf Øverland talade från sin sjuksäng och reciterade "en storartad 'marschsång' som han skrev när han var internerad. Vidare betygade biskop Aulén att han erfarit 'en oändlig befrielse', att 'en soluppgång besökt Norge', och att 'den vanvettiga brutalitetens tid har gått till ända'. Och biskop Arne Fjellbu lät höra sin manliga norska stämma över samma

outtömliga ämne.”

Utöver sådana personliga vittnesbörd förekom också historiska redogörelser och betraktelser: ”dels Bo Enanders beska återblick på Norges ockupation i *Dagens eko*, dels en extra krönika av Yngve Lorents över Hitlers förlorade krig – man misstar sig knappt om man säger att dr Lorents föreföll ovanligt väl disponerad.” Vidare inströddes aktuella reportage både från den norska gränsen, från Köpenhamn och från Stockholms gator – i den svenska huvudstaden uppsöktes bland annat värdinnan på den norska matsalen på Åsögatan.

I *Dagens Nyheter* kunde tidningens utsända reporter i Oslo, med utgångspunkt i händelserna den 8 maj, meddela att desorganisationen i de tyska förbanden föreföll ha gått långt, med tyska soldater som irrade omkring på landsvägen Magnor–Oslo. Det första tecknet på den tyska upplösningen gavs redan vid tullstationen i Magnor, där några tyska soldater ägnade sig åt byteshandel:

”Det gällde att byta ett par radioapparater mot sprit. Ett par av tyskarna vi talade med verkade ännu bedövade, nästan ett dygn efter meddelandet om kapitulationen, som de fått via svenska radion!”⁸⁰ Radion hade också kommit tillbaka till Norge: ”Överallt, på gator, vägar och torg, ser man folk känka hem sina kära radioapparater efter fem års magasinering hos polisen – tillbaka till hemmet, som hädanefter skall genljuda av ord och toner.”

Svenska frihetsgåvan till Norge

Efter att den tyska kapitulationen hade kungjorts sändes på eftermiddagen den 7 maj i radio ett upprop om ”Svenska frihetsgåvan till Norge”, vilket markerade starten för insamlingen.⁸¹ Initiativet hade tagits av Radiotjänst och Svenska Norgehjälpen. Vädjan fick ett kraftigt gensvar: redan första kvällen inbringade insamlingen 552 000 kronor (motsvarande cirka 14,5 miljoner kronor år 2025). ”Då Sveriges radio nu bringat budskapet om Norges befrielse har detta utlöst jubel och glädje över hela vårt land”, hette det i uppropet, och vidare:

Många enskilda svenska medborgare liksom även organisationer och företag känner ett starkt behov att ge uttryck för sina känslor i denna efterlängttade stund. Sveriges radio och Svenska Norgehjälpen föreslår att denna starka önskan får ta formen av en frihetsgåva till Norge. Frihetsgåvan bör bli av bestående värde och minna om vår beundran och tacksamhet.

Man tänkte sig till exempel att uppföra ett sjukhus, som ett sätt att bidra till att lösa några av de många svåra problem Norge nu stod inför. Det betonades att hela det svenska folket säkert ville vara med om frihetsgåvan till Norge. För dem som hade vänner där erbjöds också möjligheten att sända en personlig hälsning, vilken Svenska Norgehjälpen förmedlade genom en konstnärligt utformad hälsningsskrift. Den hade utarbetats i samarbete mellan konstnären, professor Isaac Grünewald, och författaren Eyvind Johnson. Den lød:

Norge är fritt, och svenska hjärtan jubla med de norska. Vi hälsar det fria Norge. Under ockupationens långa år följde vi med gripenhet och beundran norrmännens kamp för friheten, vi kände ångest och vrede tillsammans med er, och tillsammans med er hoppades vi på det norska folkets frihetsdag. Nu har den dagen kommit, och över gränsen till broderfolkets land går vår hälsning:

*Och fjället ska bära Din frihet,
fjorden spegla Din fred
och landet ska vara Ditt eget
åter, i nya led!*

Den som ville bidra till insamlingen kunde sända in valfritt belopp till Svenska Norgehjälpen i Stockholm, postgiro 900774, och märka talongen med "Frihetsgåvan till Norge". Radioappellen avslutades med orden: "Låt den svenska frihetsgåvan till Norge bli ett fullödigt uttryck för den sympati och beundran vi känner för det norska folket." Insamlingen till Frihetsgåvan uppgick så småningom till cirka elva miljoner norska kronor, varav Svenska Norgehjälpen bidrog med fyra miljoner. Efter överenskommelse mellan länderna användes gåvan till att uppföra och utrusta barnsjukhus: en hel klinik i Oslo och en i Bergen, samt barnavdelningar vid sjukhusen i Bodø, Narvik och Tromsø.

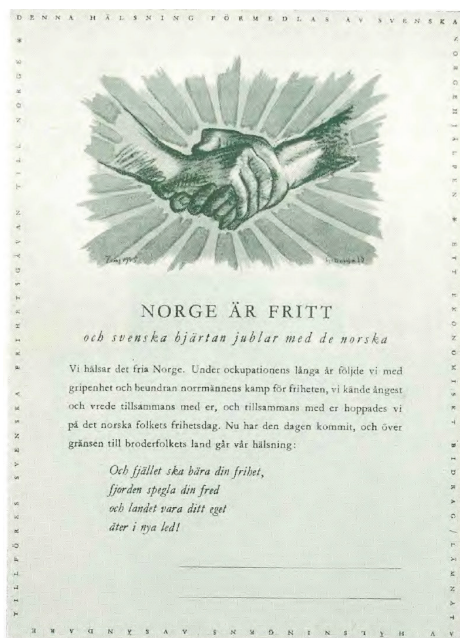
I anslutning till detta riktade ärkebiskop Erling Eidem i radio en uppmaning om klockringning i Sveriges kyrkor under en halvtimme med början kl. 8 på morgonen dagen därpå, den 8 maj, den officiella fredsdagen. Den 8 maj firas fortfarande i Norge som befrielsedagen efter den tyska okupationen.⁸²

Fredstelegram genom Sverige

Telegramtrafiken i Sverige efter fredens ankomst blev omfattande. Detta gällde särskilt Köpenhamn och Oslo, till vilka man fram till slutet av maj 1945 expedierade 2 000–3 000 telegram per dag, jämfört med normalt omkring 300. Sedan cirka tredje veckan i maj bistod man dessutom London och New York med vidarebefordran av telegram till de båda skandinaviska huvudstäderna, varvid enbart från New York till Oslo transiterades 8 000 telegram under loppet av en vecka. Telegrammen mottogs via radio och vidarebefordrades med teletype, d.v.s. fjärrskriftmaskin. Därutöver assisterade man Oslo med telegram i motsatt riktning, vilket säger något om trafikens omfattning, särskilt med tanke på att Oslo dessutom hade sin egen radioförbindelse i drift. Genom att arbeta dygnet runt hade man dittills lyckats motsvara förväntningarna, vilket bland annat framgick av "ett mycket artigt och uppskattande tacktelegram som vi i måndags [28 maj] mottog från London", berättade en stolt telegramkontrollör.⁸³

17 maj i svensk radio

Från svensk sida blev Norges nationaldag, den 17 maj, en hyllnings- och avskedsdag för de norska gäster som snart skulle återvända hem. Svenska Norgehjälpen i Stockholmskommitté ordnade då, i samråd med den norska legationen, Det norske samfund och Nordiska museet, omfattande

Frihetsgåvans "brevtelegram" med text av författaren Eyvind Johnson och vinjett av konstnären professor Isacc Grünwald.

festligheter på det nationella folk- och friluftsmuseet Skansen samt en utställning på Nordiska museet.⁸⁴

Dagen inleddes kl. 12 på Skansen med gudstjänst i Seglora kyrka för de norska gästerna. Klockan 16 högtidlighölls nationaldagen med ett norskt festprogram på Orsakullen, med medverkan av flottans musikkår samt tal av den norska ministern August Esmarch och författaren Arnulf Øverland. Klockan 20 ägde den stora avskeds- och hyllningsfesten rum på Sollidenscenen.

I svensk radio firades Norges nationaldag med ett festprogram i Konserthusets stora sal samt ett reportage av Sven Jerring från 17 maj-festligheterna i Oslo. Jerring reste dit med ett av greve Folke Bernadottes vita Röda Kors-flygplan och landade på Fornebu flygplats i Oslo blott en halvtimme efter det att tyskarna lämnat landet. Ombord på planet fanns även Folke Bernadotte själv, som skulle besöka ett fångläger, och dennes sekreterare Barbro Wessel, som sedermera kom att bli Sven Jerrings hustru, det var så de möttes.⁸⁵

Jerring vandrade omkring i 17 maj-tåget med en liten mikrofon, fångade ramsor och intervjuade bland annat den skottsskadade muraren Arnold Hansen, som fördes fram i 17 maj-tåget på en bår, hållande den norska flaggan.⁸⁶ De svenska radiolyssnarna fick också höra både kung Haakon VII, kronprins Olav och studentkårens ordförande.

Även aktualitetsprogrammet *Dagens eko* präglades av firandet av Norges nationaldag.

Docent Gunnar Heckscher hade ett inlägg om den historiska bakgrunden till 17 maj, vilket *Dagens Nyheter* bedömde som "utmärkt". En uppskattning av den svenska humaniteten kom också till uttryck i *Dagens eko*-sändningen. En av Oslos främsta läkare yttrade där att, näst Torgny Segerstedt – den främste motståndaren till den svenska samlingsregeringens eftergiftspolitik gentemot Nazityskland – hade, återgav *Dagens Nyheter*, "ingenting skapat en sådan svensk goodwill som våra hjälpsändningar. Det sjukhus som planeras genom frihetsgåvan skulle ytterligare stärka banden. Det behövs för de sjuka från fånglägren, där särskilt tuberkulos och dysenteri härjat. Och det behövs för barnen. Barnläkarna har länge klagat över bristen på sjukhusplatser i Oslo."

Dagens Nyheter fann det också lämpligt att i samband med frihetsgåvan "sticka in ett litet lovord till den anonyma hallåman som sköter dess annonsering i radio. Han har faktiskt tagit loven av de numera detroniserade dagsnyheterna. [...] Ledaren av den norska dagsöversikten tog farväl. Han blir saknad." Här kan knappast någon annan än Arne Østvedt avses.

Til syttende mai

Köp några stycken norska pappersflaggor att ha till hands när Ni i morgon går ut för att fira Norges "syttende mai". De äro i format 27×17 cm., på stång, och kostar

pr styck	25 öre
Pr dussin	2:75

Leksaksavdelningen, 2 tr.

Annons för norska flaggor i varuhuset NK i Stockholm inför 17 maj. Svenska Dagbladet 16/5 1945.

Svenska Flaggans dag 6 juni

Den 4 juni 1945 inledde professor Didrik Arup Seip, framstående filolog, rektor vid Oslo universitet och en förgrundsgestalt inom den norska intellektuella motståndsrörelsen, en serie föredrag i svensk radio om sin fångenskap under den tyska ockupationen. Han hade arresterats och avsatts som rektor redan 1941.

Seips första föredrag i serien hade träffande rubricerats "Från Oslo universitet till Möllergaten" (ska vara Møllergata), vilken under ockupationen användes av ockupationsmakten och NS (Nasjonal Samling) som centralfängelse och tortyrkammare.⁸⁷ Samma dag, den 4 juni 1945, blev Seip hedersdoktor vid Köpenhamns universitet tillsammans med bland andra Folke Bernadotte och universitetskansler Östen Undén, i samband med att universitetet firade Danmarks befrielse.⁸⁸

Dagen efter, 5 juni kl. 17.35–18.00 sändes en litteraturkrönika av Philip Houm, Oslo, om *Den litterära situationen i Norge just nu*.⁸⁹ Houm var åren 1939–1945 universitetslektor i Sverige.⁹⁰

Ytterligare en dag därpå, den 6 juni, var det Sveriges nationaldag, eller Svenska Flaggans dag, som den ännu kallades och som detta år firades i tecknet av Nordens frihet och fred. Under rubriken "Svenskar och norrmän har förts närmare samman" återgav *Svenska Dagbladet* det tal som Norges utrikesminister Trygve Lie höll denna dag i norsk radio, i vilket han bland annat yttrade:

Med anledning av Svenska flaggans dag är det mig en glädje att nu strax efter den norska regeringens hemkomst få tillfälle att hålla detta lilla tal. När vi, som just kommit hem utifrån, se barnen här hemma, se att de dåliga livsmedelsförhållandena icke har givit dem varaktigt men, gå våra tankar till Sverige och Danmark, och då vi möta de tusentals landsmän som trots alla lidanden ändå ha kommit hem i långt större antal och genomgående vid långt bättre hälsa än fallet är med de andra olyckliga som blevo deporterade till det tyska nazisthelvetet, då går åter igen vårt varma tack till Sverige, till Svenska röda korset, till H. K. H. prins Carl och till greve Folke Bernadotte. Men jag måste framföra ännu ett tack. Det gäller de 50 000 norrmän som hade deltagit i hemmafrontens kamp och som då det blev för hett för dem funno en fristad i Sverige, där många av dem fingo tillfälle att utbilda sig till fortsatt insats för Norges sak. Allt detta som gjorts, dels offentligt och dels privat, har fört svenskar och norrmän närmare samman.⁹¹

Om man undantar utrikesminister Lies radiotal förekom i Oslo inga andra officiella inslag än att

Sven Jerring (till vänster) i Oslo 17 maj. *Svenska Dagbladet* 18/5 1945.

styrelsen för Oslorussen (gymnasisterna) uppvaktade minister Beck-Friis och hans maka på den svenska legationen vid Inkognitogata, "en för övrigt mycket vacker och meningsfylld ceremoni", rapporterade *Dagens Nyheter*.⁹² Trots tygbristen syntes många svenska flaggor i Oslo, och de svenska färgerna prydde framför allt vart och varannat norskt bröst – svenska pappersflaggor delades på morgonen ut gratis från kiosker och butiker. I *Aftenposten* publicerades ledarartikeln "Takk til en bror".

Midsommar

På midsommardagen den 23 juni 1945 sändes mellan kl. 19.30 och 21.45 det första större internordiska programmet efter kriget, *Norden möter sommaren – midsommarfirandet i fem länder*.⁹³ Programmet återutsändes samtidigt i Danmark, Norge, Finland och Sverige. Ett isländskt inslag förekom också, men detta överfördes per kortvåg, då man inte kunde ordna en reguljär återut-sändning från Island.⁹⁴ Programmet började kl. 19.30 med anrop genom "öppna mikrofoner", vilket gav hallåmännen (programledarna) möjlighet att tala med varandra. Därefter följde de olika länderna i bokstavsordning.

Danmark inledde med ett reportage från Köpenhamns fest på Rådhuspladsen, med uppläsning av Poul Reumert och Clara Pontoppidan samt sång av Aksel Schiøtz. Därefter följde Finland "med ytterligare vacker sång och ett mycket strålande reportage från en midsommarfirande landssocken [i Tavastland], där bastun utgjorde ett karakteristiskt inslag".⁹⁵ Island följde med "poesiburna klanger och hälsningar till 'Svithiod' och andra syskonländer". Norge bidrog med "livligt dramatiska scener från fjordar och fiskebåtar, en saltstänkt sommarsaga".

Det svenska och avslutande inslaget omfattade tre olika reportage. Det första sändes från midsommarfirandet i Stockholm med Sven Jerring vid mikrofonen. Därefter besökte Gunnar Helén Österbybruk, där midsommarfirandet vilade på gamla traditioner. Det sista reportaget kom från Utmelandsgården i Mora, som Olof Forsén besökte. Professor Gerda Boëthius höll ett kort anförande, varefter det följde musik av en spelmanskvintett och sång av Mora hembygdskör.

Sammantaget hade utsändningarna från Köpenhamn, Helsingfors, Reykjavik, Oslo och Stockholm "åtskilligt att förtälja om olika folklynnen och sedvänjor, men känslan av samhörighet över alla gränser var genomgående och gav jämte andra faktorer – främst freden och vädret – en märkligt ljus och varm ton åt det hela. Ja, just mot de mörka årens bakgrund strålade denna midsommarradiering med en särskild glans", menade signaturen –oll i *Dagens Nyheter*.⁹⁶

Dagen efter, midsommardagen söndag 24 juni kl. 18.00–18.35, sändes *Norsk konsert* med *Akademisk Korforening* från Oslo, under ledning av dirigenten Thomas Beck, där Egil Nordsjø medverkade som solist.⁹⁷ Detta var den första sångarvisiten från Oslo efter kriget.⁹⁸ *Akademisk Korforening*, som bestod av 85 damer och herrar, var inbjuden av Svensk-Norska sällskapet och Johannes Norrbys akademiska kör, som hade gamla förbindelser med den norska kören och i vars sällskap den företog en sångarfärd till Estland 1938. Före radiokonserten kl. 18 gav kören en konsert på Skansen kl. 16.

Jul och nyår

Det första jul- och nyårsfirandet efter freden kom i hög grad att prägla det svenska radioprogrammet under helgerna.⁹⁹ Bland annat sändes på julafton kl. 19.15–20.15 reportaget *Freds jul i Norden*, med inslag från hela Norden utom Island. Radiotjänsts utsända medarbetare Karl-Axel Arvidsson, Olof Forsén, Lennart Hyland och Gunnar Helén gjorde då besök hos fyra familjer i Danmark

(Köpenhamn), Finland (Klemetskog), Norge (Lommedalen) och Sverige (Julita herrgård utanför Katrineholm). I *Dagens Nyheter* ansåg man att *Freds jul i Norden* gav "goda och värtaliga glimtar från äkta landsjul ej bara på Julita och hos Knut Bonde, utan, tack vare fyra utsända reporters, också det litet vemodigt lyckliga julfirandet i Danmark, Norge och Finland – där möttes åldriga tider, krigsår och hårt ransonerad 1945 års freds jul i ord och toner".¹⁰⁰

På juldagen kl. 17.10–18.00 handlade programmet *God helg, gäster i Sverige!* om flyktingarnas jul, med julsånger på många språk. (Som kuriosas kan nämnas att julottan kl. 07.00–08.00 sändes från Hedvig Eleonora kyrka i Stockholm, med predikan av hovpredikanten Erik Bergman, far till filmregissören Ingmar Bergman och farfar till författaren Linn Ullmann.)

På annandagen sändes kl. 13.00–13.25 *Vi firar julen borta. Fyra radiomän berättar*. Det var de fyra utsända radiomännen Arvidsson, Forsén, Hyland och Helén, som hade firat julen borta från hemmet och berättade om sina upplevelser i Helsingfors, Köpenhamn, Oslo respektive Vingåker i Sverige: "Deras kåserier var fulla av iakttagelser och återgav stämningen under den första fredsjulen på de olika platserna."¹⁰¹ Under eftermiddagen, kl. 16.00–16.40, kom programpunkten *God jul, vänner i Norden. Barnprogram från Köpenhamn, Helsingfors, Oslo och Stockholm*, innehållande "sång och musik och vänliga julhälsningar".

Senare på kvällen sändes ett långt nöjesprogram kl. 19.30–22.00, där det tillönskades *God fortsättning* av olika nordiska artister. Från Norge hörde man Per Aabel läsa en komisk historia skriven av Axel Kielland, violinisten Karttu Wanne spelade Sibeliuskompositioner från Åbo, och från Köpenhamn sändes sånger ur Gershwins opera *Porgy and Bess*, framförda av Else Brems och Einar Nørby. Därutöver medverkade bland andra Gjurgja Leppée (Jugoslavien) samt diverse svenska artister. "Ett sådant här långprogram med omväxlande kost är verkligen något av det trevligaste man kan höra i radio", tyckte *Dagens Nyheter*s recensent.

På nyårsdagen 1946 kl. 19.15–20.00 utbytte de nordiska länderna i programmet *Nordiskt nyår* "hälsningar som man denna första fredshelg gärna ville tillmäta symbolisk betydelse", skrev signaturen Elle i *Svenska Dagbladet*.¹⁰² Det hela blev "värdigt och koncentrerat" med "ansläende nyårstankar på vacker vers" upplästa av Seedorf Pedersen, Arvid Mörne och Karl Ragnar Gierow från Köpenhamn, Helsingfors och Stockholm, liksom också hälsningar från Norge och Island.

Sammanfattning

Redan från andra världskrigets början i september 1939 intog den svenska radion en strikt neutralitetslinje, i enlighet med regeringens direktiv. När Norge ockuperades den 9 april 1940 blev läget än mer allvarligt och radion ännu mer påpassad från myndighetshåll. Radiotjänst klämdes mellan å ena sidan tyskarnas krav på att Sverige och svensk radio skulle förbli strikt neutrala, vilket enligt dem innebar att ingenting fick rapporteras om krigshändelser som kunde stödja Norge eller något annat land i deras motstånd, och å den andra sidan dem som ville använda svensk radio för just detta ändamål.

Omedelbart efter ockupationen iakttog Radiotjänst största försiktighet, och mycket lite om Norges situation släpptes fram i programmen. De få gånger detta skedde, i nyhetssändningar från Tidningarnas Telegrambyrå (TT) och Radiotjänsts egna aktualitetsprogram *Dagens eko*, skapade det ilska och hot från tyskarnas sida, vilket Radiotjänst såg sig tvunget att böja sig för. Det svenska folkets stöd och sympati för Norge kunde dock komma till uttryck i radio på andra, "mjuka" sätt än i ren nyhetsform ("hårda nyheter"). Exempelvis ordnades på nyårsafton 1940 ett program riktat till hela Norden, inklusive Norge, och 1941 sändes ett program med stort symbolvärde om Trondheims

domkyrka, Nidarosdomen. Därtill sändes norsk musik vid olika tillfällen.

Från 1942 och framåt upplät Radiotjänst programtid åt appeller om att stödja olika insamlingsaktioner för Norge. I november 1942 sändes också en protest mot judeförföljelserna i Norge, ännu med viss försiktighet genom att man inte uttryckligen nämnde Norge vid namn. Radiotjänst började därefter i allt högre grad öppet stödja Norge, bland annat när man uppmärksammade ockupationens treårsdag den 9 april 1943. I oktober 1944 började Radiotjänst sända nyhetskommunikéer på norska, danska och finska. Tyskland var nu inte längre ett lika stort hot mot Sverige som under krigets inledande år.

När det våren 1945 stod klart att Tyskland var på väg att förlora kriget och att freden var i antågande, fanns inga restriktioner kvar, och den 7 maj hyllades Norge i ett stort radioprogram. Även 17 maj uppmärksammades i den svenska radion, och på Sveriges nationaldag den 6 juni sände utrikesminister Trygve Lie ett tack till Sverige genom ett tal i norsk radio. Midsommardagen den 23 juni sändes det första större internordiska programmet efter kriget, något som upprepades under jul- och nyårshelgen.

Återuppbyggnaden av Norge hade påbörjats, liksom det nordiska radiosamarbetet.

Noter

- 1 Jag vill tacka den anonyma artikelgranskaren (fagfellen) för konstruktiva kommentarer till min text.
- 2 För ytterligare exempel på transnationella studier som inkluderar Norge, se Dahlén 2009, Dahlén & Stark 2015, Dahlén 2025.
- 3 Jämför Hajkowski 2010: 4.
- 4 Lindal 1998: 67.
- 5 *Svenska Dagbladet* 23/1 1940: 10.
- 6 *Röster i Radio* nr 5, 1940: 4, av Sven Wilson.
- 7 Se radiotablå i *Svenska Dagbladet* 27/2 1940: 15.
- 8 *Svenska Dagbladet* 29/2 1940: 14. Se även recension i *Dagens Nyheter* 29/2 1940: 10 av sign. Lbk.
- 9 Elgemyr 2005, Lindal 1998. Se även Elgemyr 1993, som dock inte nämner Norge utan främst behandlar Tyskland–Sverige.
- 10 Citat i Elgemyr 2005: 166.
- 11 Citat i *Svenska Dagbladet* 13/4 1940: 3. Elgemyr 2005: 207.
- 12 Nationalencyklopedin, permittenttrafiken. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/permittenttrafiken> (hämtad 2025-09-20).
- 13 Åmark 2025: 87, 89, 90–102 om transiteringstrafiken.
- 14 Åmark 2025: 28.
- 15 Citat i Carlsson 2006: 150–151.
- 16 Åmark 2025: 97, 101, 137, 139, 143.
- 17 Lindal 1998: 77–78.
- 18 Gustaf (Gösta) L Klemming, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/11583>, *Svenskt biografiskt lexikon* (art. av Rune Kjellander), hämtad 2025-09-21. Berge 1991: 178. Elgemyr (2005) uppger felaktigt Klemming som ordförande, han var alltså VD.
- 19 Se *Svenska Dagbladet* 2/6 1940: 3 och 18 om prins Carls radiotal.
- 20 *Svenska Dagbladet* 22/10 1940: 4.
- 21 Elgemyr 2005: 209.

- 22 Barstad 1991: 252.
- 23 Forsén 1965: 76.
- 24 Lindal 1998: 78.
- 25 Forsén i *Röster i Radio* nr 15, 1940: 4.
- 26 Forsén 1966: 281.
- 27 Lindal 1998: 71 uppger felaktigt att det första programmet i serien sändes den 10 april. Se bildcollage från besöket i Lofoten i *Röster i Radio* nr 13, 1940: 5. Jag tackar Anton Rask vid Sveriges Radios dokumentarkiv för hjälp med framtagning av denna sida.
- 28 *Röster i Radio* nr 16, 1940: 6–7, med många bilder från besöket i Finnmark. *Röster i Radio* är inte som dess norska motsvarighet *Hallo! Hallo!* digitaliserad och sökbar på nätet, utan måste sökas för hand.
- 29 *Röster i Radio* nr 19, 1940: 4.
- 30 *Röster i Radio* nr 20, 1940: 20.
- 31 *Röster i Radio* nr 18, 1940: 5.
- 32 *Dagens Nyheter* 24/4 1940: 9, av sign. –oll.
- 33 *Röster i Radio* nr 23, 1940: 12. Programtablå i *Svenska Dagbladet* 3/6 1940: 13.
- 34 Lindal 1998: 71.
- 35 Programtablå i *Svenska Dagbladet* 20/9 1940: 17.
- 36 *Dagens Nyheter* 2/1 1941: 9, av sign. Lbk samt programtablå i *Svenska Dagbladet* 31/12 1940: 25.
- 37 *Svenska Dagbladet* 2/1 1941: 12, av sign. –v. Om den gemensamma nordiska radiosändningen med fem skaldar (poeter) nyårsafton 1939, se *Dagens Nyheter* 2/1 1940: 11, av sign. G. G.-J.
- 38 Forsén 1966: 288.
- 39 Forsén 1966: 288–289.
- 40 Se Bakken 1997 för en grundlig historik om och belysning av Nidarosdomens betydelse.
- 41 Forsén 1966: 289–290.
- 42 Forsén 1966: 290–92.
- 43 *Dagens Nyheter* 22/3 1941: 9, av sign. –oll.
- 44 Berge 1991: 184, 188–197, 204.
- 45 *Svenska Dagbladet* 23/8 1942: 3, 4.
- 46 Berge 1991: 185.
- 47 *Svenska Dagbladet* 14/11 1942: 3.
- 48 *Dagens Nyheter* 14/11 1942: 11.
- 49 *Svenska Dagbladet* 15/11 1942: 4.
- 50 *Svenska Dagbladet* 16/11 1942: 3, 13.
- 51 Citat i Ålmeberg 2017: 253. Se även Åmark 2025: 517–518.
- 52 Forsén 1966: 290.
- 53 Svenska Kyrkan "Första söndagen i advent". <https://www.svenskakyrkan.se/kyrkoaret/bibeltexter?year=2024&id=12>
- 54 Auléns predikan återgiven i *Dagens Nyheter* 30/11 1942: 3.
- 55 Citat i Elgemyr 2005: 165.
- 56 *Svenska Dagbladet* 10/4 1943: 10. Elgemyr 1989: 84.
- 57 *Dagens Nyheter* 5/5 1943: 12.
- 58 *Dagens Nyheter* 16/5 1943: 9, 26 och 17/5 1943: 7.
- 59 Ottosson 2025: 219.

- 60 Överståthållare var benämningen på statens (kronans) högste civile förvaltningstjänsteman i Stockholms stad 1634–1967.
- 61 Elgemyr 1978: 275.
- 62 Elgemyr 1986: 31.
- 63 Direktiv i brev från Kungl. Telegrafstyrelsen, Radiobyrån, till AB Radiotjänst samt Referat 7/10 1944 av de avslutande förhandlingarna mellan de nordiska radiobolagen, i SR Dokumentarkiv, Handlingar rörande Nordiskt Samarbete 1932–1955, CK, F8, 1. *Dagens Nyheter* 7/10 1944: 13.
- 64 Elgemyr 1986: 31–32.
- 65 Elgemyr 1986: 36.
- 66 Elgemyr 1986: 36–37.
- 67 Citat i Elgemyr 1986: 37.
- 68 Dahl 1999: 220.
- 69 Dahl 1999: 218–220. Elgemyr 1986: 37–38.
- 70 Dahl 1999: 218.
- 71 *Dagens Nyheter* 10/10 1944: 1, 17.
- 72 *Svenska Dagbladet* 9/10 1944: 11, av sign. Eveo.
- 73 *Dagens Nyheter* 7/10 1944: 13 och 18/10 1944: 15.
- 74 *Dagens Nyheter* 19/10 1944: 17, av sign. –oll, som vid ett tillfälle råkar skriva Kantokeino i stället för Kautokeino.
- 75 *Dagens Nyheter* 17/5 1934: 27.
- 76 Forsén 1965: 80–82.
- 77 Forsén 1965: 82.
- 78 Talen återges i *Dagens Nyheter* 8/5 1945: 12. Se även Carlsson 2006: 314–315 om kungens tal.
- 79 *Dagens Nyheter* 8/5 1945: 16.
- 80 *Dagens Nyheter* 9/5 1945: 10 "Oordnade soldathopar mot svenska gränsen", av Sven Ahlström.
- 81 *Dagens Nyheter* 8/5 1945: 20.
- 82 *Dagens Nyheter* 8/5 1945: 20.
- 83 *Dagens Nyheter* 30/5 1945: 6.
- 84 *Dagens Nyheter* 13/5 1945: 21.
- 85 Återberättat i *Svenska Dagbladet* 23/6 1972: 1.
- 86 *Dagens Nyheter* 18/5 1945: 1, 11.
- 87 *Svenska Dagbladet* 5/6 1945: 9, av sign. Togo.
- 88 *Svenska Dagbladet* 5/6 1945: 3, 14.
- 89 Programtablå i *Svenska Dagbladet* 5/6 1945: 18. I samma tidning fanns månaden innan, den 8/5 1945: 11 i samband med frigörelsen, en intervju med lektor Houm om situationen i Norge.
- 90 *Store Norske Leksikon* "Philip Houm": https://snl.no/Philip_Houm
- 91 *Svenska Dagbladet* 7/6 1945: 10, av sign. Attis.
- 92 *Dagens Nyheter* 7/6 1945: 9.
- 93 *Dagens Nyheter* 25/6 1945: 13 och *Svenska Dagbladet* 25/6 1945: 11.
- 94 *Svenska Dagbladet* 23/6 1945: 13.
- 95 *Dagens Nyheter* 25/6 1945: 13, av sign. –oll.
- 96 *Dagens Nyheter* 25/6 1945: 13, av sign. –oll. Se även *Svenska Dagbladet* 25/6 1945: 11.
- 97 Programtablå i *Svenska Dagbladet* 22/6 1945: 17.

- 98 *Svenska Dagbladet* 21/6 1945: 11 och 23/6 1945: 7.
99 *Svenska Dagbladet* 8/12 1945: 3 och 21/12 1945: 16. *Dagens Nyheter* 21/12 1945: 12 och 24/12 1945: 18.
100 *Dagens Nyheter* 27/12 1945: 14, av sign. Lbk.
101 *Dagens Nyheter* 27/12 1945: 14 och 15, av sign. A. G. S–e.
102 *Svenska Dagbladet* 31/12 1945: 25 och 2/1 1946: 19, av sign. Elle.

Dagspress och periodica

Dagens Nyheter

Röster i Radio

Svenska Dagbladet

Litteratur

- Bakken, A. (1997). *Nidarosdomen – en pilgrimsvandring*, Oslo: Aschehoug.
- Barstad, T. A. (1991). Norsk motstand fra svensk grunn, i S. Ekman och O. K. Grimnes (red.): *Broderfolk i ufredstid. Norsk-svenske forbindelser under annen verdenskrig*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Berge, A. (1991). Hämmat bistånd. Sverige och den humanitära hjälpen till det ockuperade Norge, i S. Ekman och O. K. Grimnes (red.): *Broderfolk i ufredstid. Norsk-svenske forbindelser under annen verdenskrig*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Bergh, F. (1988). *Svensk kyrka i ockuperad stad. Motstånd och nödhjälp i Oslo 1942–45*, Stockholm: Proprius.
- Carlsson, E. (2006). *Gustaf V och andra världskriget*, Lund: Historiska Media.
- Dahl, H. F. (1999). *Dette er London. NRK i krig 1940–1945*, Oslo: Cappelen.
- Dahlén, P. (2009). The "Nordic Latinos" meet the "Mountain Primates": The Press Coverage of Football Matches between Norway and Denmark, 2002 and 2003, *Soccer & Society*, Vol. 10, No 3–4.
- Dahlén, P. (2025). Norge og Sverige i en ny union: Bryllupet mellom kronprins Olav og prinsesse Märtha som mediebegivenhet, *Mediehistorisk tidsskrift* nr 1, Oslo.
- Dahlén, P. & T. Stark (2015). Political Resistance on Ice. The 1969 Ice Hockey World Championships in the Swedish and Norwegian Press, in H. G. Bastiansen and R. Werenskjold (eds.): *The Nordic Media and the Cold War*, University of Gothenburg: Nordicom.
- Elgemyr, G. (1978). De nordiska grannländerna i svensk radio 1939–45, *Pressens årbog*, Danmark.
- Elgemyr, G. (1986). "För nordiska lyssnare": radionyheter på danska, norska och finska i andra världskrigets slutskede, *Presshistorisk årsbok*, Stockholm.
- Elgemyr, G. (1989). Radion och krigsutbrottet 1939, *Presshistorisk årsbok*, Stockholm.
- Elgemyr, G. (1993). Tyska påtryckningar på Radiotjänst 1940, *Presshistorisk årsbok*, Stockholm.
- Elgemyr, G. (2005). *Får jag be om en kommentar? Yttrandefriheten i svensk radio 1925–1960*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Forsén, O. (1965). Nyhetens genombrott i radio, Stockholm: *Sveriges Radio årsbok 1964*.
- Forsén, O. (1966). *Idyll och aktuellt. Olof Forsén berättar radiominnen*, Stockholm: Sveriges Radios förlag.
- Hajkowski, T. (2010). *The BBC and national identity in Britain, 1922–53*, Manchester University Press.
- Lindal, K. (1998). *Själv censur i stövelns skugga. Den svenska radions roll och hållning under andra världskriget*, Stockholm: Carlssons.

- Ottosson, S. (2025). *Prins Wilhelm och den svåra konsten att vara kunglig*, Lund: Historiska Media.
- Åmark, K. (2025). *Att bo granne med ondskan. Sveriges förhållande till nazismen, Nazityskland och Förintelsen* (Tredje upplagan), Stockholm: Kaunitz-Olsson.
- Älmeberg, R. (2017). *Gustaf VI Adolf. Regenten som räddade monarkin*, Stockholm: Norstedts.

Fremtidens mediepublikum: En selektiv publikumsgruppe som er vant til å velge fra en global meny av medieinnhold, og som er raske til å teste nye tilbud og plattformer. Redaktørmедиene har omfavnet ulike digitale uttrykksformer for å trekkes denne målgruppen, i et kappløp om publikumstiden. Illustrasjonsfoto: Astrid Marie Holand.

The battle for audience attention in the digital media landscape: How it erodes journalistic authority and editorial autonomy

Abstract: This article examines the digital transformation of Norwegian local newspapers from 1995 to 2025 through a synthesis of four empirically grounded research projects in media history and media studies. Three studies, conducted between 2011 and 2020, analyse local media strategies in response to successive waves of digitalisation, while a fourth study from 2023–25 adopts an audience perspective, focusing on users' media strategies. Drawing on concepts from hybrid media ecology and infrastructural theory, the article identifies recurring digital dilemmas faced by small-scale, editor-controlled media as they navigate shifting technological, economic and social conditions. It traces how successive digital innovations have reconfigured the roles, practices and societal position of local newspapers over time. The article's main contribution is its longitudinal, bottom-up analysis of these transformations, showing how technical, organisational and cultural infrastructures shape the conditions for public discourse.

Keywords: Media ecology, media infrastructure, digital transformation, local editorial media, user strategies

Hvordan kampen om publikums tid i det digitale medielandskapet undergraver journalistisk autoritet og redaktørmyndighet

Sammendrag: Artikkelen rekapitulerer norske lokalavisers digitale transformasjon fra 1995 til 2025, ved å syntetisere funn fra fire empiriske mediehistoriske og medievitenskapelige studier. Tre av disse, gjennomført i perioden 2011–20, frembrakte nye data om lokale mediers strategier i møte med ulike digitaliseringsprosesser. Den fjerde studien har et publikumsperspektiv, ble gjennomført i 2023–25 og handler om mediebrukernes strategier. Artikkelen kartlegger digitale dilemmaer som små aktører i den hybride medieøkologien møtte på ulike tidspunkt gjennom de siste 30 år, og diskuterer hvordan ulike digitale innovasjoner har påvirket samfunnsposisjonen til redaktørstyrte medier. Artikkelen bidrar til å gi et overordnet blikk på hva infrastruktur betyr for den offentlige samtalen.

Nøkkelord: medieøkologi, medieinfrastruktur, digital transformasjon, lokale redaktørmedier, brukerstrategier

Astrid Marie Holand

Professor i journalistikk

Nord universitetet

E-post: astrid.m.holand@nord.no

orcid.org/0000-0002-2406-3378

Innledning til en digital tidsreise

Fem internasjonale teknologibølger har utfordret både journalistikken og de etablerte mediebedriftenes normer og forretningsmodeller de siste tiårene: 1) internett i 1990-årene, 2) bloggene og 3) de mange nye delingsplattformene for brukerprodusert innhold i 2000-årene, 4) maktkonsentrasjonen på færre og større globale plattformer i 2010-årene og 5) KI-generert innhold i 2020-årene.¹ Ett synlig resultat av alt dette er informasjonsoverfloden.

Underveis, og særlig etter årtusenskiftet, har behovet for å aktivt ivareta en opplyst offentlig samtale ved å støtte redaktørstyrte medier fått økende oppmerksomhet i vår del av verden.² «Mediene avgjør ikke bare hva vi ser av verden, men langt på vei også hvordan vi ser den. [...] Det er derfor av stor samfunnsmessig betydning at mediene har rettslige og økonomiske rammebetingelser som sikrer åpenhet og mangfold i den offentlige samtalen.»³ Dette skrev Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite da de i 2003/04 foreslo å lovfeste infrastrukturkravet i Grunnlovens § 100 om ytringsfrihet, altså at det aktivt «påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale».⁴ Ett av flere mulige infrastrukturtiltak er å gi innovasjonstilskudd til redaktørstyrte medier, slik at de kan henge med i utviklingen. I 2025 påpekte Kulturdepartementet at det særlig var viktig å støtte «små, lokale nyhets- og aktualitetsmedier».⁵

Denne artikkelen er også publisert separat, med følgende url:
<https://medietidsskrift.no/wp-content/uploads/2026/03/MHT-45-2026-Holand.pdf>

I andre sammenhenger fremhevet regjeringen redaktørmedienes betydning for en opplyst offentlig samtale som buffer mot desinformasjon og påvirkningskampanjer.⁶ Med samme budskap lanserte Norges Presseforbund og Norsk Redaktørforening en kampanje for redaktørstyrte medier rundt stortingsvalget i 2025.⁷ En slik situasjon kunne vel de færreste ha sett for seg i 1995 da de første nettavisene ble lansert i Norge – men hvordan fortonte det seg egentlig underveis?

Formålet med denne artikkelen er å spole tilbake og se nærmere på akkurat det, gjennom en meta-analyse av resultater fra fire tidligere forskningsprosjekter. Tre av studiene brukes til å belyse strategiske veivalg i lokale mediehus underveis i digitaliserings- og globaliseringsprosessene som har preget medievirkeligheten de siste tiårene. Som Wahl-Jorgensen og Cisařová har påpekt, er erfaring fra og kunnskap om lokale medier helt nødvendig for å forstå journalistikkens samfunnsrolle.⁸

De nevnte endringsprosessene har skapt en infrastruktur der publikum tildeles en mer aktiv rolle,⁹ dermed tar den fjerde studien et publikumsperspektiv. For å forstå de nye sammenhengene som både massemedier, delingsplattformer og publikum inngikk i, på en mer helhetlig måte, ble et medieøkologisk perspektiv sentralt i medieforskningen i 2010-årene.¹⁰ Denne teoretiske innfallsvinkelen vektlegger hvordan ulike typer medier er koblet sammen og samspiller med hverandre, og ligger til grunn også i denne artikkelen. Med sitt lange tidsperspektiv markerer artikkelen dessuten tilslutning til «den historiske vendingen» i medieforskningen, nemlig å gjøre den digitale journalistikken til gjenstand for historiske undersøkelser, og å undersøke lengre tidsspenn.¹¹ I tillegg forholder artikkelen seg til teorier som belyser hvordan teknologi får sin utbredelse i samfunnet.¹²

Artikkelens problemstilling er: *Hvilke dilemmaer tilknyttet digital innovasjon møtte små aktører i den hybride medieøkologien på ulike tidspunkt gjennom de siste 30 år, og hvordan har ulike digitale innovasjoner påvirket redaktørstyrte mediers samfunnsposisjon?* De fire ulike studiene som artikkelen bygger på, introduseres nedenfor, etter en gjennomgang av tidligere forskning, teori, begrepsbruk og metode.

Tidligere forskning, teori og begrepsbruk

I løpet av den perioden artikkelen tar for seg, har globalisering, digitalisering og etter hvert automatisering endret både medienes egenart og den sammenhengen de inngår i. Naturligvis er også offentligheten endret, etter at internett ble den grunnleggende infrastrukturen for offentlig debatt.¹³ Slike prosesser kan forstås økosystemisk fordi de påvirker hele mediebransjen på ulike plan. Resultatet er et *hybrid mediesystem* eller en *hybrid medieøkologi* preget av både samspill og konkurranse, der ulike premissleverandører opererer på ulike geografiske og organisatoriske nivåer samtidig, og der makt fordeles på nye måter mellom ulike medietilbydere og publikum.¹⁴ Et karakteristisk trekk er *mediekonvergens* – en prosess der tidligere adskilte teknologier og roller smelter sammen, og der grensene mellom produsent og konsument utviskes.¹⁵ Skillelinjene er uklare, ikke bare mellom avsender og mottaker, men også mellom offentlig og privat, mellom nasjonalt og globalt.¹⁶ Globaliseringen har også gjort det vanskeligere for medieforskerne å behandle land som isolerte enheter.¹⁷

Mens de velkjente massemediene ble mer lik hverandre, ble det lansert nye medietilbud som fungerte på andre måter. Det oppsto behov for å skille dem begrepsmessig fra hverandre, og – basert på teknologiske forskjeller – ble det etablert et skille mellom *nye medier*, *nettverksmedier* eller *sosiale medier* (*SoMe*) og *de tradisjonelle mediene*.¹⁸ Det engelske begrepet «legacy media» er avledet fra databransjen, der «legacy» brukes om gamle systemer som ikke lenger oppdateres.¹⁹ Altså et snillere ord for (teknologisk) «utdatert». Mye av det de redaktørstyrte mediene har foretatt

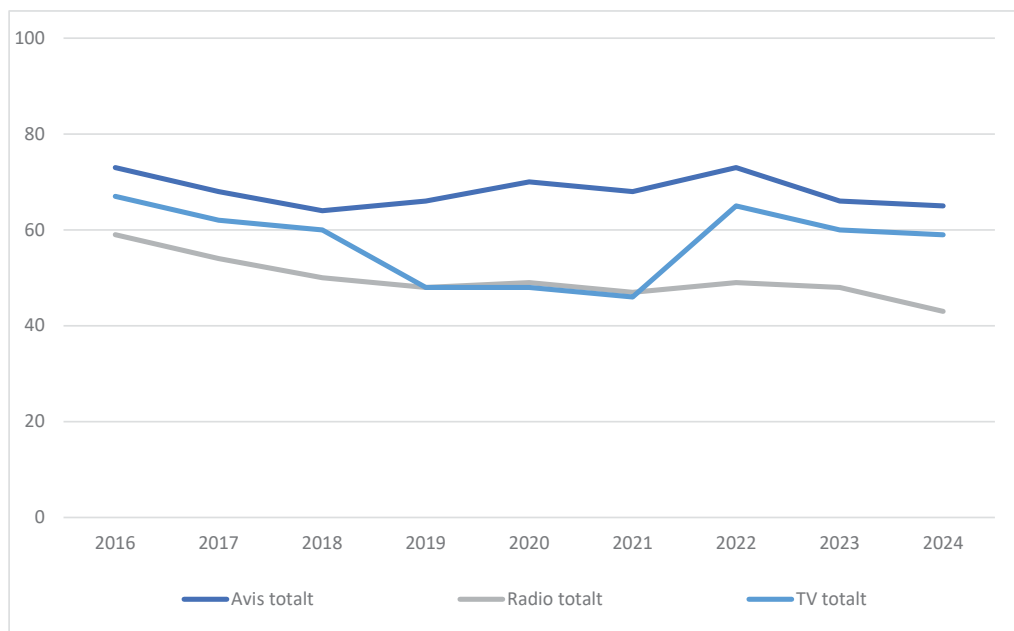

Forskerteamet bak to av studiene: Fra venstre Astrid Marie Holand, Jan Erik Andreassen, Birgit Røe Mathisen, Bengt Engan, Hege Lamark og Lisbeth Morlandstø. Foto: Sindre Olsen Kristiansen.

seg de siste 40 årene, kan også forstås som en kamp for å bevise at de ikke var (teknologisk) utdatert.

Når oppmerksomheten skal rettes mot medienes samfunnsrolle, er det imidlertid mest relevant å sortere etter hvorvidt det finnes et redaktøransvar. I denne artikkelen brukes derfor hovedsakelig begrepsparet *delingsplattformer* og *redaktørmedier* for å vektlegge at disse to separate gruppene av innholdsleverandører på helt ulike måter virker som kanaler inn til en – muligens – felles offentlighet. Det distinkte kjennetegnet ved sistnevnte er at det finnes en identifiserbar person med redaksjonelt ansvar for utgivelsen. I Norge er redaktøransvaret etisk og juridisk forankret i et demokratisk samfunnsoppdrag.²⁰

Etter hvert har publisering på nett blitt så dominerende at det ikke lenger gir mening å skille digital fra ikke-digital i mediebruksstatistikken. Det avgjørende er snarere hvordan etterspørselen etter norske redigerte nyheter utvikler seg. At den har vært relativt stabil, vises når andelen daglige publikummere online og offline fremstilles samlet (figur 1).²¹ Den økte avislesingen etter 2018 var det nettavisene som sto for. Særlig i 2020 fikk lokale medier en uventet stor publikumsvekst, og det hadde klar sammenheng med behovet for oppdatering på smittespredning og lokale bestemmelser under covid-19-pandemien. Medieforsker Sigurd Høst fant denne oppturen for mange lokalaviser så bemerkelsesverdig at han utsatte pensjonisttilværelsen for å dokumentere den.²² Tilsvarende er det nærliggende å knytte økningen i både avislesing og TV-titting i 2022 til krigen

Figur 1: Publikumsoppslutning for aviser, radio og TV i Norge, 2016–24, inkl. nettbasert bruk. Andel som har brukt et medium en gjennomsnittsdag (prosent). Kilde: SSB 2025.

i Ukraina og levekostkrisen som fulgte. Nedgangen i 2023–24 kan knyttes til en økende nyhetsvegring i befolkningen, i Norge så vel som internasjonalt.²³

Flere norske mediehus opplevde at konkurransen i mediemarkedet gikk fra «å være et NM til å bli et VM», siden de ikke lenger bare konkurrerte med hverandre, men også med globale plattformer og aktører.²⁴ Den samlede effekten har vært negativ for norske avisers økonomiske forutsetninger og lønnsomhet.²⁵ Inntektene hentes nå hovedsakelig fra brukersiden, men konkurransen om oppmerksomhet og betalingsvilje er betydelig hardere i et VM enn i et NM.²⁶ Økt konkurranse om både annonsører og lesere gjorde det stadig nødvendig å effektivisere, og å fornye nettutgaver, mobilapplikasjoner og abonnementstjenester. Premisset er dermed at også lokalavisene har måttet være *tilstrekkelig* teknologisk oppdatert til å kunne delta i en konkurranse som i økende grad sto om publikums tid, også siden lesetid gir annonseinntekter. Imens utviklet internasjonale strømmegiganter og store delingsplattformer avansert anbefalingsteknologi.²⁷ Det er grunn til å tro at de globale gigantselskapene har de mest sofistikerte anbefalingsmotorene, eksempelvis ble Netflix sin anslått å være verdt 1 milliard dollar i året.²⁸ Så hvis folk bruker mindre tid på nyheter og debatter (per definisjon omtalt som mer «stimulerende mediebruk» enn underholdning²⁹), eller mindre tid på norske redaktørmedier, kan det delvis komme av at disse mindre mediehusene har svakere anbefalingsverktøy. Flere av de siste uavhengige lokalavisene i Norge erkjente hvor viktig teknologien hadde blitt, og henvendte seg ved inngangen til 2020-årene til de nasjonale mediekonsernene for å få hjelp med teknologiske løsninger.³⁰

Nyhetsbildet i korona-tiden: Alvoret var stort, og etterspørselen etter oppdatert lokal informasjon likeså. Mest av alt var det en veldig annerledes situasjon, noe nyhetsoverskriftene også viste. «Disse overskriftene hadde du aldri trodd du skulle lage for få uker siden. Vi gir deg 21 titler du ikke hadde trodd var ekte før 12. mars», slo bransjebladet *Journalisten* fast etter en gjennomgang av både riksdekkende og lokale aviser (skjermdump journalisten.no, 3. april 2020).

Så lenge lokalavisene tilbød informasjon som ikke var tilgjengelig andre steder, hadde de en nøkkelrolle i medieøkologien.³¹ De sto lenge i en unik posisjon som lokalsamfunnenes lim, lupe og kollektive hukommelse, gjennom å holde innbyggerne oppdatert og gjennom å styrke lokal identitet.³² Tidlig i 2000-årene fremsto de ennå som overraskende hardføre. Også nordamerikanske papiraviser med forankring i lokalsamfunn sto seg bedre mot opplagsfall, enn så lenge. Store og små avismarkeder virket å være så kvalitativt forskjellige at de fulgte ulike spilleregler, og det måtte utforskes, skrev P. Meyer i 2004.³³

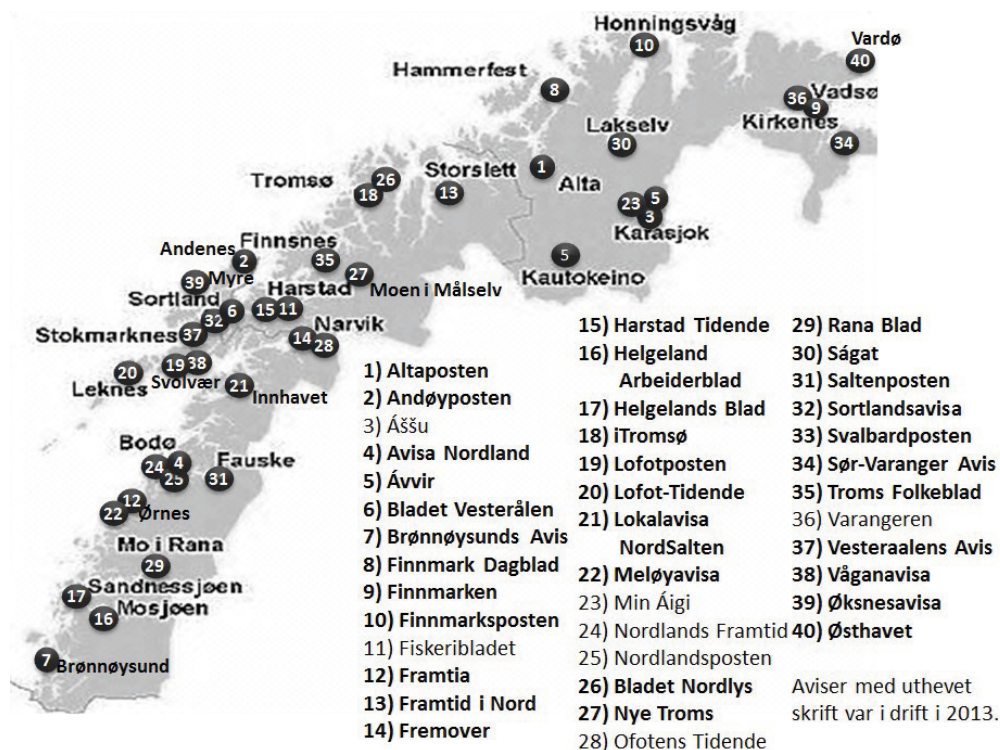
Imidlertid har flere medieforskere senere påpekt at den digitale transformasjonen over tid har vært mer krevende for lokale medier enn for de nasjonale og internasjonale, og derfor kobles publikums adferd i et mobil- og plattformdominert mediemiljø ofte direkte med bekymring for lokalmedienes fremtid.³⁴ Mange steder verden over har lokale redaktørmedier blitt lagt ned uten å bli erstattet, og de har etterlatt seg lokalsamfunn som ikke lenger dekkes journalistisk.³⁵ Forskning fra flere land viser at demokratisk underskudd blir resultatet der den lokale journalistikken forsvinner.³⁶

Samtidig er de internasjonale forskjellene store.³⁷ Per 2018 var antall aviser i de skandinaviske landene relativt stabil.³⁸ Norge har fremdeles en rik flora av lokalaviser (226 i 2024).³⁹ Det nyeste eksempelet på at de fortsatt kan ha en nøkkelrolle, var under covid-19-pandemien, da behovet for oppdatert lokal informasjon resulterte i økt avislesing (figur 1) samt økning i antall digitale lokalavisabonnemement.⁴⁰ Ennå i 2025 svarte flertallet av norske lokalavisabonnenter at det lokale innholdet var deres hovedmotivasjon for å kjøpe avisen.⁴¹ Helt inn i 2020-årene peker Norge seg ut som et egnet sted til å studere hvordan lokale redaktørmedier kunne overleve, ikke bare på pressestøtte, men på en vellykket balansegang mellom det digitale og det ikke-digitale.⁴² Også

av den grunn er det interessant å rekapitulere hvilke veivalg små enkeltaktører i den store medie-økologien har gjort underveis.

Datagrunnlag og syntetiserende metode

Artikkelen bygger på fire forskningsprosjekter gjennomført i perioden 2011–2023 av forsker-team tilknyttet Faggruppe for historie, kultur og media ved Nord universitet. Undersøkelsene er for forskjellige til å kunne samles i én longitudinell studie, men likevel tilstrekkelig nær hverandre til at det lar seg gjøre å samle noen sentrale funn i en overordnet fremstilling.⁴³ I dette arbeidet har jeg derfor gått tilbake til datamaterialet med nye syntetiserende forskningsspørsmål. Fremgangsmåten er inspirert av *metaetnografi*, der formålet er å syntetisere forskningsfunn om et spesifikt tema på tvers av ulike studier.⁴⁴ Ved å identifisere tematikker som kan oversettes og sammenlignes på tvers av case, kan forskeren frembringe en mer omfattende forståelse av temaet som undersøkes, enn det en enkeltstudie muliggjør.⁴⁵ Etter en kort presentasjon av de opprinnelige studiene vil jeg oppsummere (tabell 1) hvilke tematikker de skal belyse i denne nye sammenheng.

Figur 2 (Holand 2014: 51): Undersøkelsens nedslagsfelt: Figuren viser hvor avisene i undersøkelsen har (eller hadde) hovedkontor, og illustrerer hvor velutstyrt landsdelen var med lokalaviser. Med eksempler fra nordnorsk lokalpresse ga studien en nødvendig motvekt til en ofte riksmidie- og storbysentrert medieforskningslitteratur, også internasjonalt.

Det første prosjektet (2011–12) handlet om å kartlegge historien til en lokalavis gjennom 150 år, via analyse av medietekster og arkivmateriale, supplert med intervjuer. Funn herfra dokumenterer redaktørstyrte mediers betydning som demokratiske institusjoner lokalt, og samtidig hvordan infrastrukturen hele veien var avgjørende for utviklingen deres. Overgangen til den digitale tidsalderen kom med i tidsspennet, da interne produksjonsmetoder ble digitalisert, avisen fikk en nettutgave og redaksjonen begynte å jobbe flermedialt.⁴⁶

Det andre prosjektet (2012–14) gikk ut på å undersøke innovasjon i lokale redaktørmedier i de årene da publisering for nettbrett og innføring av nettbetalingsløsninger var sentrale spørsmål for avisbransjen.⁴⁷ Gjennom å nærlese årsberetningene fra de førti avisene som utgjorde den trykte lokalpressen i Nord-Norge i årene 1990–2010, kartla jeg holdninger til ulike digitaliseringsprosesser.⁴⁸ Årsberetninger er gode kilder til hvordan lokale tilpasninger til makrotrender ble begrunnet.⁴⁹ I tillegg intervjuet jeg ansatte i små lokale redaksjoner, blant annet om hvordan de forholdt seg til den gryende konkurransen om både annonser og leseroppmerksomhet fra delingsplattformer og nettsamfunn, særlig Facebook.⁵⁰

I det tredje prosjektet (2017–19) gjennomførte samme forskerkollegium en kvantitativ analyse av publisert materiale fra 22 lokale redaksjoner over hele landet, inkludert nettilbudet deres. Vi registrerte hvorvidt og hvordan nettbetalingsløsninger, hyperlenking, automatiseringsløsninger og anbefalingsteknologi ble anvendt, og gjorde oppfølgingsintervjuer for å få bedre innsikt i redaksjonelle praksiser.⁵¹ Slik dokumenterte vi at journalistikken var blitt betydelig mer tilpasset den hybride medieøkologiens premisser siden vår forrige studie.⁵²

Tabell 1: Oversikt over de ulike forskningsprosjektene bak meta-studien.

Prosjekt	Studie 1: Karlsen og Lundestad 2012.	Studie 2: Morlandstø og Krumsvik 2014.	Studie 3: Mathisen og Morlandstø 2019; Holand og Engan 2020	Studie 4: Solverson 2023; 2026, Solverson mfl. 2025; Olsen 2026; Holand 2026
Prosjektets hovedfokus	Dokumentere og analysere sentrale utviklingstrekk i en lokal avishistorie gjennom 150 år og inn i samtiden (1862-2012)	Dokumentere og analysere sentrale karakteristika ved innovasjon og verdiskapning i redaktørstyrte lokalmedier gjennom 20 år og inn i samtiden (1990–2013)	Dokumentere og analysere tematiske blindsoner og mangfold i redaktørstyrte lokalmediers innhold i samtiden (2017)	Dokumentere og analysere yngre brukergruppers mediebruksvaner og holdninger til medborgerskap i samtiden (2023)
Metode for data-innsamling	Intervjuer Dokumentstudier Analyse av medietekster	Intervjuer Dokumentstudier Analyse av medietekster	Intervjuer Dokumentstudier Analyse av medietekster	Intervjuer Survey Dokumentstudier Analyse av medietekster
Setting	Lokale mediehus i den digitale medieøkologien	Lokale mediehus i den digitale medieøkologien	Lokale mediehus i den digitale medieøkologien	Unge mediebrukere i den digitale medieøkologien
Prosjekt-periode	2011–12	2012–14	2017–19	2023–25
Overordnet forsknings-spørsmål	Hvilke digitale innovasjoner måtte et lokalt mediehus vurdere i 2000-årene, og hvordan ble redaktøransvaret eventuelt påvirket?	Hvilke digitale innovasjoner måtte et lokalt mediehus vurdere i perioden 1990–2010, og hvordan ble redaktøransvaret eventuelt påvirket?	Hvilke digitale innovasjoner måtte et lokalt mediehus vurdere i 2010-årene, og hvordan ble redaktøransvaret eventuelt påvirket?	Hva innebar arbeidsdelingen i den hybride medieøkologien for redaktøransvaret i 2020-årene?

Det fjerde prosjektet (2023) fokuserer isteden på publikums posisjon i den hybride medieøkologien, der kommodifisering av publikums tid og oppmerksomhet er et kjernepunkt.⁵³ Yngre publikumsgruppers forhold til ulike medier ble kartlagt i en survey, der deres opplevelse av medredaktøransvar på delingsplattformene var et sentralt funn.⁵⁴ Dette stadfestet funn fra tidligere intervjustudier med deltakere fra samme aldersgruppe.⁵⁵

Tabell 1 (forrige side) oppsummerer hovedtrekk ved de fire studiene, og viser hvordan de til sammen belyser hovedproblemstillingen: *Hvilke dilemmaer tilknyttet digital innovasjon møtte små aktører i den hybride medieøkologien på ulike tidspunkt gjennom de siste 30 år, og hvordan har ulike digitale innovasjoner påvirket redaktørstyrte mediers samfunnsposisjon?* Relevante former for medieinnovasjon er innovasjon i produkter, arbeidsprosesser, markedsposisjon, fornyelse av selve merkevaren, og dessuten *sosial innovasjon* – nyvinninger som skal møte sosiale behov.⁵⁶

Jeg vil i tillegg fremheve den erfaringen man samler når man som forsker befinner seg tett på prosesser i utvikling over flere år, slik mine kolleger og jeg har gjort her. Min andel av intervjuene i de nevnte studiene inkluderer i alt 28 personer i ulike yrker: journalister, redaktører, daglige ledere/økonomiansvarlige, annonse/salgspersonell og teknisk personell. I tillegg har jeg gjennomført dialogmøter med pressepensjonister og hatt uformelle samtaler i ulike sammenhenger med mange flere mediefolk enn dem jeg intervjuet. Slike spontane, uformelle *feltsamtaler* gir bakgrunnskunnskap og kontekstuell innsikt. Samtalene tar gjerne utgangspunkt i samhandling som forskeren har observert.⁵⁷ Potter kaller det «naturally occurring talk», til forskjell fra det planlagte og mer strukturerte intervjuet.⁵⁸ I likhet med Buvik, Skatvet og Baklien anser jeg feltsamtaler som et nødvendig redskap i samfunnsforskerens redskapsskuff.⁵⁹ Jeg har dessuten arbeidet som journalist selv, i perioden 1996–2011, og har observert deler av utviklingen også fra den synsvinkelen. Jeg jobbet i NRK, mens denne artikkelen handler mest om aviser. Dermed kan tidsreisen begynne.

1990-årene: Lokale grunner til digitalisering

Også dette året ble på mange måter stående i forandringens tegn.

Helgelands Blad, årsberetning for 1995

Denne første etappen bygger på funn fra studie 1 og 2, hovedsakelig årsberetningene fra nordnorske avishus i årene 1990–2010. De mange beretningene blir til sammen én stor fortelling fra en utvikling de sto midt oppi, blant annet om hvilke digitale innovasjoner de måtte vurdere. De var fullt klar over at det var nye tider, slik oppsummert av *Rana Blad* og *Harstad Tidende*:

Bedriften vil måtte tilpasse seg den nye medieverden og sørge for å posisjonere seg på en slik måte at den kan være med å styre utviklingen i det lokale marked, og være en viktig faktor i samfunnsutviklingen.⁶⁰

AS Harstad Tidende gikk inn i det siste året på 1900-tallet som et tradisjonsrikt avisselskap med betydelige eierinteresser i nordnorske aviser. Selskapet gikk inn i 2000-tallet som et nordnorsk mediekonsern i ferd med å posisjonere seg for et nytt årtusen.⁶¹

Samtidens diskusjoner om redaktøransvaret angikk spenningsforholdet mellom redaksjonell autonomi og økonomisk styring i møte med digitalisering og nye inntektsmodeller. Som *Norsk presses*

BAnett feirer 30 år – nettavisen er gratis i dag

Selvsagt / ikke selvsagt: Brønnøysunds avis jubilerer med nettutgaven sin, og viser samtidig to av de store spørsmålene for norske redaksjoner de siste tiårene - skulle det være nettavis, og skulle den koste penger? BAnett sa ja til begge deler (skjerm-dump fra banett.no, 6. mars 2025).

historie viser, var det et utbredt trekk at nye krav til lønnsomhet og effektiv drift utfordret redaktørrollen, og det ble ofte sett i sammenheng med at norske avishus i løpet av 1990-årene gikk fra å være partipolitiske og redaksjonelt styrte institusjoner (tilbake) til å bli markedsorienterte bedrifter.⁶² Våre caseaviser i studie 1 opplevde dette.⁶³ Diskusjonen målbar likevel ikke synlig bekymring for at redaktøransvaret skulle havne *utenfor* avishuset – iallfall ikke utenfor *konsernet*, som avisen kanskje ble en del av etter hvert som blant andre Amedia og Polaris kjøpte opp rekker av lokalaviser.⁶⁴ Et slikt spørsmål synes mer relevant i ettertid.

Den første runden digitalisering, altså *før* internett og hele verden kom inn i redaksjonen og deadline forsvant, gjaldt intern prosessinnovasjon. I 1990-årene handlet det om å innføre digital fotobehandling og ombrekking på dataskjerm. *Nordlys* i Tromsø og *Helgeland Arbeiderblad* i Mosjøen flyttet sine grafikere til redaksjons- og annonsedesken allerede i 1991. I 1992 kom en tilleggsfaktor som påskyndet slik omlegging: nye miljøkrav om håndtering av fotokjemikalier.⁶⁵ Det fulgte av datidens miljøpolitikk, der man ville synliggjøre forurensende utslipp og sikre at næringslivet håndterte eget avfall.⁶⁶ Det *Rana Blad* skrev da problemet var løst hos dem, gir et inntrykk av hva som var «vanlig i bransjen» tidligere: «*utstyr som samler opp de kjemikaliene som tidligere ble sluppet ut i det offentlige kloakknettet er installert og tatt i bruk*».⁶⁷ Noe som før neppe var et tema, var blitt til et spørsmål om miljøansvar – med tilhørende oppgaver og kostnader. *Harstad Tidende* anslo at retur og resirkulering av fotokjemikalier ville koste dem 100 000 kroner årlig.⁶⁸ I løpet av få år sluttet avisene å bruke grafisk film. Når de gikk over til «elektronisk» bildebehandling, ombrekking av avissidene på «EDB»-skjerm og dataoverføring til trykkeriet, omtalte flere av dem miljøgevinsten dette ga. Det var dessuten tydelig at mediebedrifter med god økonomi hadde størst

innovasjonsevne, så de gjorde det først.⁶⁹

Den felles historien herfra var at produksjonsprosessen ble digitalisert i alle ledd, med tilhørende omorganisering av oppgaver og personell. Betydelige endringer ble gjort på kort tid, og i lokalavisens årsberetninger roses de ansattes omstillingsvilje – de hadde akseptert merarbeid og bratte læringskurver. De nye arbeidsmåtene ble oppfattet som kostnadseffektive og moderne, karakteristisk oppsummert slik av *Finnmarken*:

Innføring av ny teknologi har gitt det tekniske personalet store utfordringer. De ansattes innsats og vilje til omstilling i produksjonen, har ført til at bedriften har klart å ta i bruk den nye teknologien i løpet av en meget kort skoleringsperiode. Den tekniske kvaliteten på vårt avisprodukt er blitt betydelig forbedret.⁷⁰

Nettavisene er naturligvis det fremste eksempelet på digital produktinnovasjon i 1990-årene. Blant avisene i studie 2 finnes Norges eldste nettavis *Brønnøysunds avis*, som debuterte på nett en søndagskveld i mars 1995. Initiativet kom fra en teknologiinteressert redaktør, en IT-mann og avisens yngste journalist.⁷¹ Denne milepælen i norsk mediehistorie ble annonsert på følgende vis:

Som første dagsavis i Norge er nå Brønnøysunds Avis (BA) tilgjengelig på internett. Det innebærer at 30 millioner brukere over hele verden kan lese avisen, hvis de nå forstår språket selvfølgelig.⁷²

Daværende redaktør Petter Stephan Krokaa mente at når BA tok et «lite skritt inn i framtiden, som den første avis i Norge» ga det et viktig signal: «det viser at det å være liten ikke nødvendigvis betyr at man må være sist».⁷³ Nettsatsingen i Brønnøysund ble likevel beskrevet som et forsøk. Den «elektroniske avisen» skulle ikke erstatte papiravisen, bare et utvalg artikler skulle legges ut på internett.⁷⁴ I avisens årsberetninger fra 1990-årene fikk netteksperimentet overraskende liten oppmerksomhet, isteden gikk diskusjonen om hvorvidt de skulle beholde trykkeriet.⁷⁵

For mange lokalavishus var dette 1990-årenes store veivalg – og det innebar vitterlig et brudd med en lang tradisjon der avisutgivelse og trykkerivirksomhet var uløselig knyttet sammen.⁷⁶ I samtiden ble bruddet hovedsakelig sett som en mulighet til å kutte kostnader og konsentrere seg om journalistikk og annonsesalg: «Det er selskapets strategi å satse på kjernevirksomheten, som er avisproduktet», skrev eksempelvis styret i *Rana Blad* da deres trykkeri ble solgt.⁷⁷ Trykkeritjenestene ble samlet hos enkelte avishus, som trykket aviser også for tidligere konkurrenter. Produksjonen ble heldigitalisert, også det en digital prosessinnovasjon. Når man nå kunne gi ut avis uten å drive trykkeri selv, var dessuten en økonomisk barriere fjernet for eventuelle nykommere. Det førte til at flere nye lokale fådagersaviser på papir startet opp, og levde videre, i det som skulle bli nettets tidsalder.⁷⁸

1996 ble året da norske aviser inntok internett – i rykk og napp, ifølge medieforsker Sigurd Høst.⁷⁹ I løpet av årets siste fire måneder økte antallet aviser med nettutgave fra 62 til 72.⁸⁰ Variasjonene i hva de tilbød, var store.⁸¹ Mens de mest aktive hadde mer enn fire oppdaterte nyhetssaker daglig, hadde andre foreløpig kun en nettside med logo og en tekst om at internettilbudet var under oppbygging.⁸² Bare det å vise omverdenen at man hadde et domene i det nye landskapet, ble ansett som viktig. «Vi er med», skulle det signalisere.

De første årene ble nettarbeidet likevel ofte ansett som noe «litt på siden av» det «egentlige» redaksjonelle arbeidet. Flere studier viser – og de som har vært med en stund, husker det vel også

– at nettutgavene i starten var akkurat det: en digital *utgave* av papiravisen, også layoutmessig, der man begrenset seg til å kopiere tekst og bilder fra papirutgaven.⁸³ At avisene fortsatt levde av papiroplag og (for noen) pressestøtte, fremgår tydelig av årsberetningene i studie 2. Det ble snakket mye om datateknologi, likevel var internett og digitalisering bare to av mange avgjørende spørsmål i samtiden. Mens publikum brukte stadig mer tid på nettet, der de ble vant til at nyheter var gratis, uttrykte mange avisstyrer større bekymring over at reklamefinansiert kringkasting tok for stor andel av annonsemarkedet. Denne tankegangen preget planer som ble lagt i første del av 2000-årene. Det var mye å ta stilling til, og ofte vanskelig å vite hvordan det var best å satse. Årsberetningene fra rundt årtusenskiftet reflekterer den samme usikkerheten som ble påvist i LLAs og MBLs spørreundersøkelse blant medieledere i 2005.⁸⁴

2000-årene: Nettutgave eller ikke nettutgave – det er spørsmålet

Andre medier som internett kommer sterkere og sterkere.

Det er derfor viktig at bedriften forbereder seg på å være aktiv i det nye mediet.

Rana Blad, årsberetning, 1999

2000-årene viste hvor disruptivt dette nye «mediet» internett egentlig var, da det for alvor tok til å endre publikums tidsbruk og medievaner.⁸⁵ Tall fra Mediebedriftenes landsforening (MBL) viste entydig at avisleserne flyttet seg fra papir til nett. Om det var mest fordi det var gratis, moderne eller tilgjengelig, kan her få stå åpent. De større redaksjonene svarte med flermediale tilbud.⁸⁶ Da gjaldt det å gripe markedsandeler før andre gjorde det – også innen kringkasting. Slik tenkte eksempelvis ledelsen i *Avisa Nordland* (AN) da de ble operative på nett, radio og TV – i tillegg til papiravis – i 2005.⁸⁷ Å finnes på alle flater der publikum var, ble ofte uttrykt som et spørsmål om å være eller ikke være. Flermedialitet ble regnet for å være fremtidsrettet, og det ga mediekonsernene uttelling på børsen.⁸⁸ Eksempelvis, i A-pressens strategiplan fra 2006 ble nettsatsingen utpekt som meget viktig.⁸⁹

Men for at historien om denne utviklingen skal bli tilstrekkelig nyansert, er det viktig å huske at denne vanlige beskrivelsen passer for de større mediehusene. For mange mindre lokalaviser ville det å kaste seg på nettbølgen i denne fasen ha betydd rask konkurs, ikke minst fordi papiravisene var fritatt for merverdiavgift (mva.), mens det var full mva. på digitale tjenester.⁹⁰ Det viste seg også at de ikke trengte å gå online – de levde fortsatt godt på papir.

De som alt var på nettet, satset videre. Den uka da *Brønnøysunds Avis'* nettavis *BAnett* fylte 15 år, lanserte de sitt nye eAvis-tilbud. Det var ikke gratis, og ble presentert sånn:

Enkelt fortalt er eAvis en fullverdig utgave av BAs papiravis, i elektronisk format, som blir tilgjengelig på nett. Dermed kan du for eksempel lese tirsdagsavisa etter klokka 21 på mandag. – Vi er veldig glade for å kunne tilby denne ekstrasaksjonen til våre abonnenter. Etter at vi gikk over til å trykke papiravisa i Mosjøen, får abonnentene avisa i posten dagen etter. Nå har vi gledet av igjen å kunne tilby folk muligheten til å lese hele papiravisa fra klokka 21 kvelden før utgivelsesdatoen.⁹¹

Et karakteristisk trekk ved tiåret var at hele bransjen lette etter gode svar på hva som skulle til for at publikum ville betale for *nettjournalistikken*. Situasjonen kan best beskrives som en desentralisert

innovasjonsprosess der mye handlet om å lære av hverandres prøving og feiling på veien mot det som blir den nye standarden.⁹² Men spørsmålet om betalingsvilje er jo egentlig spørsmålet om hva som gjør at publikum vil betale for *journalistikk*. MBL startet prosjekter for å undersøke hva publikum kunne være villig til å betale for. Undersøkelser pekte da mot innhold som leserne ikke fikk gratis andre steder, forutsatt at det ble levert via tjenester som var enkle å bruke.⁹³ De små lokalavisene hadde akkurat slike fortrinn – unikt stoff, lett å bruke, fortsatt på papir og dermed betalt. Dertil hadde de tradisjonelle lesere. Hos dem var den lokale papiravisen innarbeidet i daglige rutiner, og det er vesentlig siden mediebruk handler om tidsbruk. Så lenge disse tradisjonelle leserne var interessante for en tilstrekkelig mengde annonsører, klarte papiravisen seg greit. Hvis den i tillegg innehadde en markedsmessig monopolsituasjon i egen region, ble det sett som lite formålstjenlig å lage en gratis «konkurrent til eget produkt».⁹⁴

Men tiåret bød på flere kompliserende faktorer. Finanskrisen i 2008 påvirket mediebransjen i Norge så vel som i andre land. Avisene mistet både annonsører og betalende abonnenter. Lokal-TV-satsingen ble ikke redningen. AN-TV var blant de 13 av 24 norske lokal-TV-stasjonene som ble nedlagt i 2008 og 2009 – flertallet var eid av regionale avishus.⁹⁵ Imens fortsatte internett å vokse. 2008 ble det første året da det var mer vanlig for nordmenn å bruke internett daglig enn det var å lese papiraviser daglig.⁹⁶ De fleste dagsavisene hadde nå løpende nyhetstilbud på nett, mens bare halvparten av fådagersavisene hadde dette.⁹⁷ En tredje ytre faktor som påvirket digitaliseringstakten hos dem, var reduserte posttjenester. Mange lokale papiraviser som var prisgitt postomdelingen, gikk over til digital utgave.⁹⁸

For det fjerde: Før tiåret var ute, kom mange nye interaktive digitale fora og nettsamfunn, og noen ble store, som Facebook. Disse ble farlige konkurrenter til lokalavisens rolle som oppslagsvegg for lokale arrangementer, ferske bursdagshilsener og annet personaliastoff. Fordelen med Facebook var at redaksjonene kunne oppdatere seg på hva folk i lokalmiljøet var opptatt av for tiden.⁹⁹ Men ulempen var at delingsplattformene stjal både lesertid og annonsekroner.¹⁰⁰ Plutselig sto alle redaktørstyrte formater, både nett- og papiravisene, radio og tv, i fare for å bli erstattet av medier der publikum selv var formidlerne. Spesielt i den tidlige fasen var det utbredt optimisme om at nettsamfunn ville virke demokratiserende, og stimulere politisk deltakelse blant unge mennesker.¹⁰¹ Mens kampen om publikumstiden hardnet ytterligere til, argumenterte de redaktørstyrte mediehusene igjen for at de måtte være til stede der særlig de *unge* leserne var. Igjen var stoffet gratis, så klart. Her var man jo ute og hengte plakater på noen andres vegg.

For det femte: Publikums nye medievaner tvang frem en ny vurdering av pressestøtten, etter manges syn selve fundamentet for mediemangfold, ytringsfrihet og demokrati i Norge. Pressestøtten var tilpasset papiravis-hverdagen anno 1969, ikke den digitale mediehverdagen 40 år senere.¹⁰² Da mediestøtteutvalgets forslag til fremtidens offentlige støtteordninger var ute på høring, tok AN til orde for at momsfritaket på papiraviser og tidsskrifter, regnet som den viktigste indirekte støtten til norsk dags- og fagpresse, burde omfatte digitalt redaksjonelt innhold, siden det er «innholdsproduksjonen (journalistikken) som må styrkes, ikke teknologien».¹⁰³ Naturligvis hadde teknologien mye å si for innholdsproduksjonen (journalistikken), men dette var ett av mange samtidige uttrykk for at det digitale ikke lenger var det nye, det var det vanlige.

Flermedialt arbeid i en avisredaksjon i 2008: En medarbeider i Romerikes Blad redigerer en video, et format som ikke lenger var forbeholdt kringkasting. Bildet er tatt i forbindelse med et redaksjonsbesøk, ikke tilknyttet forskningsprosjektet. Illustrasjonsfoto: Bengt Engan.

2010-årene: Betalingsløsninger, ekte nettformater og anbefalingsteknologi

– Vi kunne like godt oppsøkt abonnentene som hadde nettbrett og lest opp nyhetene for dem.

Informant om Nordlys' nettbrettsatsing i 2011¹⁰⁴

Forskningsprosjektet vi gjennomførte i 2012–14, viste hvordan store forventinger kunne bli knyttet til spesifikke digitale «dingser».¹⁰⁵ I starten av 2010-årene var det nettbrett som gjaldt. I 2011 planla Amedia-konsernet å lansere sine mange lokalaviser på løpende bånd i format tilpasset mobiltelefon og lesebrett. Teknologien ble utviklet sentralt og testet i noen få aviser først. Dermed slapp den enkelte avisen å lage de tekniske løsningene selv, et godt eksempel på hvordan digital innovasjon kunne gjøres mer håndterbar for mindre aviser. *AN* og *Nordlys* ble lansert i nettbrettutgave i 2011.¹⁰⁶ Produktinnovasjonen som lå i dette, var at nettsidene fikk et *responsivt design*, som betyr at «reportasjens layout automatisk tilpasser seg den plattformen man ser dem på».¹⁰⁷ Erfaringene fra *Nordlys* viste imidlertid at trender kan være vanskelige å forutse. Lesingen på nettbrett tok ikke av.¹⁰⁸ Kort tid etter hadde isteden smarttelefonen blitt publikumsfavoritt som leseverktøy.

Nettarbeidet var ikke lenger «på siden av» det «egentlige» redaksjonelle arbeidet, nå kom nettet først, og saker som slo an der, kunne gjenbrukes i papiravisen.¹⁰⁹ En fullt gjennomført redaksjonell

overgang til nett innebar å tenke arbeidsflyt på nye måter, altså en rekke prosessinnovasjoner.¹¹⁰ I våre prosjekter fra henholdsvis 2012–14 og 2017–19 intervjuet vi journalister i lokale redaksjoner om deres erfaringer med å jobbe flermedialt, og med å takle teknologiske endringer. I den første studien følte mange journalister seg overveldet av flermedialitetens mange krav, men fem år senere var de fleste blitt fortrolig med nye arbeidsformer.¹¹¹ Da fant vi også langt flere reportasjer som var laget med utgangspunkt i nettets egenart.¹¹² Ved overgangen til internett var det riktignok knyttet store forventninger til reportasjesjangeren, fordi man nå endelig fikk «uendelig» med plass, og man kunne koble tekst, lyd, bilder og store informasjonsmengder på helt nye måter.¹¹³ Nå var det blitt en realitet. Nettjournalistikken formes også av om målet er å få mange klikk eller mye lesetid. Mens billedserien er egnet til det første, er langlese-saken med innvevde visuelle elementer egnet til det andre.¹¹⁴

Hva innebar så det å være en digitalt oppdatert nyhetsredaksjon i 2010-årene? I de større lokale mediehusene jobbet journalistene flermedialt med smarttelefonen som hovedredskap. De fotograferte, tok opp lyd- og videosnutter, og noen lagde eksklusive saker som de la ut på ulike delingsplattformer, særlig Facebook. Det hadde blitt et karakteristisk trekk ved den hybride offentligheten at profesjonelle redaksjoner delte egenproduserte saker gratis slik, i håp om å rekruttere lesere.¹¹⁵ Det innebar at redaksjonen løpende tilpasset stoffet sitt til livet på disse plattformene. De merket nemlig at eksklusivt innhold lettere gikk «viral» sammenlignet med når de delte lenker til redaksjonens egen nettside¹¹⁶ – noe som igjen viser at algoritmene (plattformenes dype programmering) skulle hindre «publikumslekkasje». Til tross for at redaksjoner i både inn- og utland hevdet å være klar over at de «foret udyret», var trenden å jobbe på denne måten. Sett i forhold til forrige runde av å gi bort stoff gratis var praksisen mer omstridt i samtidens debatt.¹¹⁷ I 2010-årene fortalte fordelene seg likevel langt større enn ulempene, etter redaksjonenes praksis å dømme. Og mange opplevde at de ulike medieformene var så sammenvevde at de ikke kunne se for seg det ene uten det andre.¹¹⁸

Samtidig var gåten om betalingsviljen fremdeles uløst. 2013 er kalt «betalingsmurens år»,¹¹⁹ likevel jaktet mange avishus fortsatt på den gode nettbetalingsløsningen. Flere ulike modeller hadde vært testet, uten at en standardoppskrift var funnet.¹²⁰ Interessant nok, etter så lang tid med gratisnyheter måtte det gjøres et arbeid for at det skulle bli *legitimt* å ta betalt for nettartikler, både blant publikum og i bransjen. Eksempelvis var en avis som *Nordlys* lenge tilhenger av at nettstoffet skulle være åpent tilgjengelig.¹²¹

I vår 2012–14-studie fant vi at blant små lokalaviser var det fortsatt mer vanlig å ha en nettside med henvisning til innholdet i papiravisen enn egne netttutgaver – og jo mindre redaksjon, desto mindre utbygd var de på nettet.¹²² Mens noen, som *Saltenposten* og *Hallingdølen Ål inclusive*, hadde vært tidlig ute med nettbetaling, hadde andre bare en hjemmeside der interesserte lesere kunne kjøpe og laste ned papiravisen i PDF-format. På denne tiden var imidlertid flere lokalaviser klare for å etablere eller utvide nettilbudet sitt.¹²³ Tilsvarende valgte mange å redusere antall utgivelsesdager på papir.¹²⁴

20 år etter at de første nettavisene kom, fremstår 2015 som et gjennombruddsår for nettbetaling i Norge.¹²⁵ Flere studier konkluderer med at når det først løsnet, så gikk det fort.¹²⁶ Heretter la de aller fleste avisene iallfall deler av stoffet sitt bak betalingsmur. Flertallet valgte en restriktiv løsning, der en stor del av de egenproduserte nyhetene ble forbeholdt abonnenter.¹²⁷ 2017 ble et vendepunkt i norsk medieøkonomi, da vekst fulgte 20 år med nedgang. Det var effekten av at de fleste tradisjonelle papirabonnentene hadde blitt betalende lesere på nettet, og at nettløsningen i

Fra arbeidsverktøy til museumsgjenstand: settekasse for blytyper. Foto: Bengt Engan.

tillegg økte.¹²⁸ I 2017 hadde flertallet av norske lokalaviser betalte digitale utgaver, selv om stoffmengden fortsatt varierte mye.¹²⁹ Både leseropplevelse og distribusjon var forbedret, og de hadde styrket sin posisjon som annonsebærer i konkurransen med andre medier.¹³⁰ Mediebruksstatistikken viser at nettllesingen samlet sett passerte papirlesingen i Norge i 2018.¹³¹ Også internasjonalt hadde lokale medier vist seg levedyktige så langt inn i nettalderen.¹³² Betalingsviljen var imidlertid særlig høy i Norge.¹³³ Det ble knyttet til særtrekk ved norske lesevaner som gjør det spesielt interessant å rekapitulere utviklingen her.

Internasjonale studier forklarte den høye betalingsviljen i Norge med at norske lesere gikk direkte til medienes egne nettsider, og ikke via nettsamfunn eller delingsplattformer.¹³⁴ Det var belønningen for domenekjøpene og gratissatsingen år tilbake i tid. Det *hadde* effekt å plassere logoen sin på nettet for å vise at man var der. På den annen side var det også avgjørende at mange små lokalaviser unngikk å bli dratt med på «gratisarusellen» i starten. Alt i alt, gjennom 20 år lyktes mange lokale avishus med å avstemme digitalt og ikke-digitalt, og med å flytte leserne sine over fra papir til nett, i et tempo som passet for dem, slik at verken lesere eller annonsører ble skremt vekk av betalingsmurer.

Men, når alle «tradisjonelle» papirlesere var flyttet til nett, måtte redaksjonene sikte mot å erobre lesere som ikke var vant med papirabonnement fra før, og heller ikke hadde noe bestemt geografisk utgangspunkt for sin nyhetsinteresse.¹³⁵ Slike lesere klagde i kommentarfelter når de så at saker lå bak betalingsmur. De ble likevel forsøkt kapret via ulike delingsplattformer. I slike sammenhenger

Tabell 2: Ulike former for automatisering i nyhetsformidling

	Byrå-robot skriver sak	Byrå leverer sak automatisk, «push» /abonnement	Byråsak kommer automatisk på mediets nettfront	Mediets nettside genererer lenke	Saken finner leseren v.h.a. leserhistorikk
Helautomatisk	✓	✓	X	✓	✓
Helmanuelt	✓	✓	✓	✓	✓
	Byrå-journalist skriver sak	Mediehus henter byråsak, «pull»	Mediehus redigerer nettfront manuelt	Journalist legger inn lenke manuelt	Leseren registrerer preferanser på mediets nettsider

Tabell 2: Mens avisene eksperimenterte med prosessinnovasjon i publisering, eksperimenterte NTB med robotjournalistikk. Dermed kunne nyhetssakens vei fra nyhetsbyrå til leser se slik ut, helt eller delvis automatisert (Holand og Engan 2020: 12).

syntes det viktig å beherske det som kan kalles *lenkingens* og *anbefalingsteknologiens kunst*. Dette ble sentrale tema i vår 2017–19-studie.

Vi så at spennvidden i lenkepraksiser var stor, både i hvor hyppig man koblet sammen egne saker, og hvor mye man henviste til andre medier.¹³⁶ Flere studier hadde påvist at redaksjonelle praksiser knyttet til hyperlenking mellom innhold på internett var i stadig utvikling. Naturlig nok var den interne lenkingen, som tjente til å holde på leserne, vanligst.¹³⁷ Lenking mellom medier kunne rett nok lede trafikken vekk, men samtidig koblet de sammen det digitale nyhetsøkologiske landskapet, og det ble ansett å ha verdi å henge på der. Spesielt utsatt for å havne utenfor var små lokale mediehus, uten konserntilknytning.¹³⁸

En av nettjournalistikkens fremste utfordringer i denne perioden var å klare å friste lesergrupper med ulike preferanser. Da vi gjorde vår studie, var anbefalingsteknologi under utprøving i Polaris-avisene *Adresseavisen*, *Romsdals Budstikke* og *Altaposten*.¹³⁹ De utforsket hvordan samme nettside kunne gi ulikt tilbud til ulike målgrupper, samtidig.¹⁴⁰ Vi gjorde oppfølgingsintervjuer med sentralt plasserte personer i ulike mediekonsern, der vi spurte om deres holdninger til og rutiner for bruk av anbefalingsteknologi og brukertilpasning. Slik påviste vi at spørsmål om automatisering meldte seg i flere ledd gjennom produksjons- og publiseringsprosessen, og at manuelle og automatiserte prosedyrer fantes side om side (tabell 2). Det var da hensiktsmessig å skille mellom hvorvidt medieinnholdet var *autogenerert*, *autodistribuert*, *autopublisert*, eller *autopresentert* ved hjelp av anbefalingsteknologi.¹⁴¹

For intervjuobjektene våre var det et viktig poeng at automatisering aldri skulle eller måtte sette til side redaktøransvaret, noe som virket sterkt historisk forankret.¹⁴² Imidlertid kan også denne posisjonen sies å bli noe utfordret av automatikken når de personaliserte forsidene lar hver leser få sin egen miks av frontede saker.¹⁴³ Det vil med stor sannsynlighet påvirke publikums mulighet til å få en felles forståelse av nyhetsbildet. I teknologiforsøkene hos Polaris oppsto også en diskusjon om hvilke avgjørelser som skulle være underlagt redaksjonelt skjønn, og hva som skulle kunne avgjøres ved hjelp av kunstig intelligens.¹⁴⁴ Intervjuer med et utvalg av leserne til adressa.no viste at de ønsket en blanding av personaliserte og redaksjonelt utvalgte nyheter.¹⁴⁵

Podkasten [kan høres på plattformen Untold.](#)

– Vi vet fra før at mange ønsker å få de gode historiene i øret, ikke bare på skjerm. Med KI som verktøy kan vi levere dette på en helt ny måte. Dette er et supplement til det totale produktet Avis Nordland leverer. Vårt liv-historiene er ment til å både røre, inspirere og bidra til små, men viktige endringer i hverdagen hos leserne våre, sier Unosen.

Podkasten lanseres lørdag 25. oktober under Svarte Natta-konferansen i Tromsø.

Nye formater, nye muligheter: Når konkurransen i mediemarkedet gikk fra «å være et NM til å bli et VM», var robotjournalistikk og anbefalingsteknologi tidlige eksempler på hvordan redaksjonene kunne ta i bruk kraftige dataverktøy i kampen om tiden. KI-generert podkast fra tekst ble et nyere eksempel (skjermdump fra Avis Nordland, an.no, 25. oktober 2025).

I 2020-årene: Leseren er sjefen? Redaktøransvar og medborgerskap i det hybride digitale medielandskapet

Brukere med begrenset politisk kunnskap bør først lytte til andres bidrag i diskusjoner for å lære mer, før de selv bidrar aktivt.

66,5 prosent av de spurte var «litt enig» – «svært enig»

Starten av 2020-årene ble sterkt preget av covid-19-pandemien og nedstengningen i 2020/21, og spesielt i den første, usikre tiden var suget etter oppdatert lokal informasjon påtakelig.¹⁴⁶ Usikre tider synes å fremme behovet for verifiserte og verifiserbare nyheter. Slik sett skiller 2020-årene seg fra den optimistiske tidsånden som, i stort, hadde preget det norske samfunnet hele veien fra 1990-årene. Samtidig la internasjonal medieforskning stor vekt på at en tillitskrise hadde rammet redaktørmediene.¹⁴⁷ Også her var det imidlertid store forskjeller mellom og innad i de ulike landene. Tall for 2019–2024 viste høy og økende samlet tillit til redaktørmedier i Norge, men variasjonene mellom ulike (alders)grupper i befolkningen var tydelige, og tilliten var lavere blant de yngre.¹⁴⁸

Vår spørreundersøkelse fra 2023 kartla medievaner, medborgerskap og samfunnstillit blant nordmenn i alderen 18–40 år.¹⁴⁹ Ifølge en rekke studier er folk i denne aldersgruppen mer vant til å finne nyheter via delingsplattformer, de er mer kritiske til både redaktørstyrte og sosiale medier, og de representerer fremtidens publikum. Vi fant at nettaviser, sosiale medier og personlige samtaler

var deres tre foretrukne måter å holde seg informert på, og i den rekkefølgen. Dette har en viss gjenklang av studiene som fant at norske lesere oftere enn i andre land går rett til mediernes egne nettsider, ikke via delingsplattformer.¹⁵⁰ Halvparten av respondentene våre (54,8 prosent) oppga at de sjekket nyheter daglig, uavhengig av plattform. Et stort flertall (81 prosent) leste aviser for å skaffe seg nyhetsoppdateringer ukentlig. Flertallet foretrakk nettaviser til dette bruk, foran sosiale medier, TV, radio eller podkast – i den rekkefølgen.

Undersøkelsen hadde også noen spørsmål om holdninger til medborgerskap. Flertallet (78,7 prosent) var enig eller svært enig i at en god borger bør «vite hvor man kan finne pålitelig politisk informasjon, når det er nødvendig». Majoriteten følte seg middels til helt trygge på at de selv var i stand til å *finne* (65,6 prosent) og *vurdere* (68,7 prosent) politisk informasjon ved behov. Det å være en informert borger ble ansett som viktig for det som kan kalles politisk beredskap. Denne beredskapen refererer til evnen til å reagere og varsle andre når det trengs.¹⁵¹ Et slikt ansvar kan fordeles mellom innbyggerne, der hver enkelt holder øye med sine spesialkunnskapsfelt og sier ifra hvis noe uregelmessig skjer.

Samtidig var et flertall av respondentene kritiske til mye av det som andre brukere postet i nettsamfunn og på delingsplattformer. Hele 67 prosent sa seg uenig eller sterkt uenig i at «alle bør delta i politiske diskusjoner på sosiale medier». Videre mente 66,5 prosent av respondentene at «brukere med begrenset politisk kunnskap bør lytte til andre for å lære, før de selv bidrar aktivt». Dette siste reflekterer et interessant funn fra to ulike fokusgruppestudier med SoMe-brukere i alderen 17–27 år, gjennomført i forkant av spørreundersøkelsen.¹⁵² Begge steder kom deltakernes aktive holdning til hvordan man skal opptre på nettet, klart frem. Det kunne tyde på at medlemmer av den «digitalt innfødte» «generasjon Z» har utviklet sine egne sett med adferdsnormer, dels som en motreaksjon mot eldre generasjoners (mis)oppførsel i kommentarfelt og på delingsplattformer.¹⁵³ Adferdsnormene er også dels en motreaksjon mot plattformenes algoritmestyring. Flere studier har kartlagt hvordan nettbrukere opptre for å påvirke anbefalingsteknologien.¹⁵⁴ I den konvergente medieøkologien der utviklingen styres både ovenfra og nedenfra,¹⁵⁵ er det flere enn plattformeiere og mediehus som innoverer. Det kan hevdes at når brukerne på delingsplattformene har utviklet nye kurateringsstrategier for interaktive digitale flater, så har de drevet sosial innovasjon.¹⁵⁶ Brukermodifisering er et klassisk trekk ved nye produkters møte med markedet, og ved det Rogers kaller desentralisert innovasjon.¹⁵⁷

Andre nyere studier peker også på at informasjonsoverflod og algoritmenes rolle i fraværet av tradisjonelt redaktøransvar får nettmiljøer til å oppleves overfylt og forurenset, der det kreves atskillig innsats for å navigere mellom troverdig informasjon, feilinformasjon og hatytringer.¹⁵⁸ Hovedpoenget er at i denne infrastrukturen er redaktøransvaret og ansvaret for den offentlige samtalen delt (for ikke å si pulverisert) mellom plattformeierne, algoritmene og brukerne. Den konsekvensen fokusgruppedeltakerne fortalte at de selv tok, var at de la bånd på egen deltakelse i sosiale medier, og gjorde aktiv innsats for å «villede» anbefalingsteknologien eller «trene» den til å vise dem variert og pålitelig innhold.¹⁵⁹ Dette betyr i praksis at de påtok seg en flik av redaktøransvaret ved å utøve et med-ansvar for at nettsamfunn og delingsplattformer røktes på en ansvarlig måte.

Teknologiske dilemmaer har redefinert redaktørmedienes rolle

Redaktørstyrte nyhetsmedier kontrollerte teknologien som ga tilgang til offentligheten i Norge i over 200 år, og håndterte det ganske godt når ny teknologi kom på markedet. Stadige ønsker om å være tidlig ute med ny teknologi gjør at bransjens hele historie preges av kontinuerlig tilpasning

og fornyelse.¹⁶⁰ De tradisjonsrike mediehusene hadde gjennomlevd omstilling før de nyere teknologibølgene slo inn. I mitt materiale finnes for eksempel *Adresseavisen* fra 1767 og *Avisa Nordlands* forløper *Nordlands Amtstidende* fra 1862.¹⁶¹ Begge klarte seg gjennom krig og okkupasjon, etablering og avvikling av partipressen samt atskillige tekniske prosess- og produktinnovasjoner.¹⁶² Gjennom 1800- og store deler av 1900-tallet var likevel *redaktøransvaret*, *papiret* og *trykkeriet* den stabile kjernen i virksomheten deres. Infrastrukturen som lot redaksjonene kontrollere inngangen til offentligheten, sikret samtidig deres egen selvstendighet.

At teknologiske endringer påvirket mediemarkedet, er ikke noe nytt. Det nye i dette tusenåret er at de fem teknologibølgene har utfordret alt det som utgjorde redaktørmedienes stabile kjerne. Det forårsaket så stor uro at de så seg nødt til å gi bort innholdet sitt gratis – to ganger, først i egne gratis nettutgaver og deretter på tredjepartsplattformer, der de ikke var i posisjon til å utøve redaktøransvar i samme grad.

For å forstå dette er det viktig å se på summen av innovasjonsdilemmaer over tid, slik denne artikkelen har gjort, basert på forskning som foregikk mens utviklingen fant sted. I artikkelen utforskes lokale begrunnelser for digitalisering av redaksjonelle arbeidsprosesser, spørsmålet om nettutgave eller ikke samt diskusjoner rundt betalingsløsninger, redaktøransvar og medborgerskap.

Ifølge etablerte teorier om spredning av teknologiske nyvinninger oppstår en «bølge» først når mange nye brukere har tatt den nye teknologien i bruk. Da får den momentum, egentyngde, og da blir det viktig å vise at man er tidlig ute med det nye.¹⁶³ Utbredte forventninger i markedet om at en bestemt utvikling må komme, virker naturlig nok selvforsterkende.¹⁶⁴ I den forstand kan vi tale om en teknologideterminisme, en utbredt tro på at noe har «kommet for å bli», som kan sies å ledsage alle de fem teknologibølgene det har vært tale om her. Noe slikt kommer imidlertid ikke av seg selv. For å oppnå slike resultater kreves både markedsføring og kløktig forarbeid, på flere plan.¹⁶⁵

De norske lokalmediene representerer en viktig motfortelling til den veletablerte historien om innovasjonskappløpet, nemlig at ikke alle innovasjoner hastet like mye. Av økonomiske grunner hadde de ofte ikke noe annet valg enn å dilte etter, men det lønte seg. Fellesnevneren for de ulike teknologiske skrittene som er nevnt, var å finne riktig timing for egen bedrift. Dette bare understreker hvor ressurskrevende og risikofylt det er å ta i bruk ny teknologi, særlig før den er godt utprøvd i markedet. Det enkle svaret på hvordan små lokalaviser har vært så robuste, er at de har fornyet seg så mye som nødvendig, men heller ikke mer.¹⁶⁶ Det er for øvrig et kjennetegn ved forskning på innovasjon og endring at fordeler ved å handle raskt har fått mer oppmerksomhet enn fordeler av å handle sakte.¹⁶⁷

Selv om digitalisering var krevende nok i seg selv for de mediebedriftene vi har sett på her, og derfor ofte kom i forgrunnen i samtiden, dreier dette seg også om større spørsmål. Som vist, var det stor forskjell på å innføre digitale arbeidsformer i egen redaksjon, og det å begynne å publisere digitalt på flater eid av andre. Sistnevnte innebar å overføre makt til nettverksoperatørene og til leverandører av ulike digitale verktøy. Allerede et stykke på vei med nettavisene, enda mer ved å gi bort profesjonell journalistikk til nettsamfunn og delingsplattformer, som i mye større grad levde sitt eget liv. Det mest dyptgripende resultatet av å flytte på nett var at redaktørmedienes direkte kontroll over offentlighetens infrastruktur ble oppgitt, med det resultat at de etter hvert har fremstått som mer erstattelige, som utbyttbare ledd i et stort økosystem. Det er vesentlig.

Om utviklingen i mediemarkedet forstås som et VM i kampen om publikums tid, ikke et digitaliseringskappløp, blir det tydelig at det å kontrollere adgangen til publikums hverdag er selve nøkkelen. Den som kontrollerer infrastrukturen for deling av innhold innehar denne nøkkelen, ikke

de som deler innhold. Fjernes infrastrukturen, blir innholdet utilgjengelig.

En overordnet syntese basert på sentrale funn fra de nevnte forskningsprosjektene er at redaktørstyrte mediers fokus på å holde seg sosialt relevant ved å vise seg teknologisk oppdatert synes å ha overskygget det å ivareta egen egenart og samfunnsposisjon, kanskje fordi den ble tatt for gitt – men denne har blitt gradvis svekket gjennom de samme 30 år. Som tidsreisen er ment å vise, var det imidlertid alltid flere *andre* spørsmål som opptok mens dette foregikk – kanskje det mest forunderlige, sett i ettertid.

Videre er det grunn til å se økonomiske forutsetninger og samfunnsposisjon i sammenheng, siden svak økonomi kan føre til at medieaktører reduserer kvaliteten på innholdet, noe som igjen påvirker både publikumsinteresse og tillit.¹⁶⁸ De fem teknologibølgene har utvilsomt hatt store konsekvenser for både redaktørmediene og publikum, og det viser seg i nye mediebruksvaner og nye mediebruksnormer. I så måte er det interessant at yngre publikumsgrupper i Norge etterlyser ansvarlighet og forteller at de selv tar på seg et med-redaktøransvar. Politiske diskusjoner, som den om pressestøtten, og den om infrastrukturkravet, understreker samtidig at det er tett sammenheng mellom publikums medievaner og medietilbudenes legitimitet. Demokratiets infrastrukturer fungerer bare så lenge som publikum benytter dem. Hvilke erstatninger det globale medieøkosystemet kan tilby, er imidlertid høyst uklart. Observasjoner av at nedlagte redaktørmedier etterlater seg «nyhetsørkener» lokalt, vitner om at de hadde en nøkkelrolle der, men i det globale systemet har de det ikke. Der finnes det alltid annet medieinnhold som kan fylle publikums tid.

Noter

- 1 Tofalvy og Vobic 2024; Spilker 2025
- 2 Eksempelvis i European Commission 2020; Skogerbø mfl. 2021
- 3 Innst. S. nr. 270 – 2003–2004: 63
- 4 Kongeriket Norges Grunnlov § 100, sjette ledd
- 5 Kultur- og likestillingsdepartementet 2018
- 6 Kultur- og likestillingsdepartementet 2025a; 2025b
- 7 Norsk Presseforbund 2025
- 8 Wahl-Jorgensen 2019; Císařová 2025
- 9 Gillmor 2004
- 10 Se f.eks. Nielsen 2015b; Nygren 2016; 2018; Howells 2015; Anderson 2016; Peters og Broersma 2017; Sjøvaag mfl. 2018.
- 11 Tofalvy og Vobic 2024
- 12 Akrich mfl. 2002; Rogers 2003; Francis og Bessant 2005; Hughes 2012; Storsul og Krumsvik 2013; Prigogine 1997; Johannessen 2024
- 13 NOU 2022:9: 43
- 14 Anderson 2016; Peters og Broersma 2017; Nygren 2016; 2018; Lindén mfl. 2021
- 15 Jenkins og Deuze 2008
- 16 Gripsrud 2017: 28; Lavik mfl. 2017: 574–576
- 17 Hardy 2012
- 18 I teknologimiljøer skal det ha oppstått konkurranse om å kunne kalle seg opphavsperson til begrepet «sosiale medier», se Berkovici 2010.
- 19 Prensky 2001: 3–4

- 20 Etisk i Vær varsom-plakaten og Pressens Faglige Utvalg (PFU) samt bedriftsinterne etikkplakater, juridisk i bl.a. Grunnloven, medieansvarsloven, offentlighetsloven samt kildevernparagrafene i straffeprosessloven og tvisteloven.
- 21 SSB 2025; Newman mfl. 2025: 11, 19, 32–33, 45–46
- 22 Høst 2021: 48
- 23 Om dette se f.eks. Newman mfl. 2025: 27–28
- 24 Institutt for samfunnsforskning 2021: 14, jf. Dimitrova og Neznanski 2006
- 25 Oslo Economics 2025: 11
- 26 Institutt for samfunnsforskning 2021: 13; Oslo Economics 2025: 11
- 27 Jf. Tallerås mfl. 2019; Rettberg 2019
- 28 Cook 2022
- 29 Aalberg 2005
- 30 Høst 2021
- 31 Nielsen 2015b
- 32 Nord og Nygren 2002; Nielsen 2015a; Nygren mfl. 2017; Jenkins og Nielsen 2018; Císařová 2017
- 33 Meyer 2004: 27–30
- 34 Newman mfl. 2018; Jenkins og Nielsen 2018
- 35 Howells 2015; 2018; Nygren og Engelbrecht 2018; Halvorsen og Bjerke 2019
- 36 Peters og Broersma 2013; Císařová 2017; 2025
- 37 Jenkins og Nielsen 2018; Newman mfl. 2025
- 38 Harrie 2018
- 39 SSB 2025
- 40 Høst 2021; Barland og Olsen 2024; Medietilsynet 2025: 155
- 41 Medietilsynet 2025: 138
- 42 Raabe 2023
- 43 Jf. Morlandstø 2019
- 44 Noblit og Hare 1988
- 45 Morlandstø 2019: 17
- 46 Karlsen og Lundestad 2012
- 47 Morlandstø og Krumsvik 2014
- 48 Utvalgskriteriene var at de ga ut en betalt papiravis minst én gang i uka, og at de var i drift i minst fire år mellom 1990 og 2010.
- 49 Holand 2014
- 50 Hansen mfl. 2014
- 51 Mathisen og Morlandstø 2019; Holand og Engan 2020
- 52 Lamark og Morlandstø 2019, jf. Lamark og Morlandstø 2014; Morlandstø mfl. 2019
- 53 Zuboff 2020; Lindgren 2021; Hari 2022
- 54 Holand under utgivelse; Solverson 2023; Solverson mfl. 2025
- 55 Olsen 2026; Solverson 2026
- 56 Francis og Bessant 2005; Storsul og Krumsvik 2013: 17
- 57 Buvik mfl. 2020, med henvisning til Wadel & Fuglestad 2014: 218
- 58 Potter 2004
- 59 Buvik mfl. 2020
- 60 Rana Blad 1999

- 61 Harstad Tidende 1999
- 62 Hjeltnes 2010
- 63 Karlsen og Lundestad 2012
- 64 Mer om dette i Holand 2014
- 65 Miljøverndepartementet 1992
- 66 NOU 1995: 4, pkt. 29.1.4; Asdal 2004; 2011
- 67 Rana Blad 1993
- 68 Harstad Tidende 1992
- 69 Holand 2014
- 70 Finnmarken 1994
- 71 Brønnøysunds Avis, 5. mars 2005, Et lite, men viktig skritt; Spilker 2025
- 72 Brønnøysunds Avis, 7. mars 1995, gjengitt i Brønnøysunds Avis 10 mars 2020, BAnett feiret 25 år, s. 39
- 73 Brønnøysunds Avis, 5. mars 2005, Et lite, men viktig skritt
- 74 Brønnøysunds Avis, 10. mars 2020, BAnett feiret 25 år, s. 39
- 75 Brønnøysunds Avis 1998; 1999; 2000
- 76 Karlsen og Lundestad 2012
- 77 Rana Blad 1998
- 78 Høst 2022: 84
- 79 Høst 1997: 10; Høst 2009: 19
- 80 Høst 1997: 11
- 81 Høst 2022: 79
- 82 Høst 1997: 11-12
- 83 Engebretsen 2007; Gynnild 2008; Andreassen 2014
- 84 Krumsvik 2025: 28
- 85 SSB 2025; 2026
- 86 Enger 2006
- 87 Engan 2006: 24; Holand 2012b; Brev til AN fra Medietilsynet av 12. august 2005
- 88 Roppen 2004:30
- 89 Madsen og Minge 2008
- 90 Krumsvik 2025: 29
- 91 Brønnøysunds Avis, 6. mars 2010, Les BA fra klokka 21 kvelden før
- 92 Rogers 2003
- 93 Medietilsynet 2010: 25
- 94 Harrie 2018; Høst 2018; Ottosen og Krumsvik 2008; 2012; Krumsvik 2025
- 95 Medietilsynet 2010: 20–21
- 96 Medienorge 2010: 5
- 97 Høst 2018: 34
- 98 Se Ljäs 2014; Klassekampen.no, 1. april 2019, Lokalavisfest kan ryke.
- 99 Informantintervju 2012
- 100 Ohlsson og Facht 2017
- 101 Storsul 2014
- 102 Medietilsynet 2010: 17–19, jf. NOU 2000: 15
- 103 Høringsnotat fra AN til KD av 17. april 2011, s. 2
- 104 Ihlebæk mfl. 2014: 139

- 105 Ihlebæk mfl. 2014
- 106 Holand 2012b
- 107 Steensen 2016: 204; Morlandstø mfl. 2019
- 108 Ihlebæk mfl. 2014: 139
- 109 Morlandstø mfl. 2019
- 110 Hagen mfl. 2018
- 111 Lamark og Morlandstø 2014; Morlandstø mfl. 2019
- 112 Morlandstø mfl. 2019, jf. Steensen 2016: 193ff
- 113 Steensen 2016: 199ff; Andersen 2013; Morlandstø mfl. 2019
- 114 Morlandstø mfl. 2019
- 115 Newman mfl. 2018; Bakke mfl. 2021
- 116 Gjesteforelesninger holdt av praktiserende journalister, Journalistutdanningen i Bodø, august 2016; august 2017; august 2018; august 2020.
- 117 Noen få eksempler fra en stor debatt: Yurow 2015; Volan 2015, Larsen 2022
- 118 Lie 2018
- 119 Sjøvaag 2016
- 120 Krumsvik 2014
- 121 Mathisen og Morlandstø 2016: 121
- 122 Morlandstø og Krumsvik 2014; Krumsvik og Westlund 2014
- 123 Morlandstø og Krumsvik 2014
- 124 Høst 2019
- 125 Morlandstø mfl. 2019
- 126 Hagen mfl. 2018; Newman mfl. 2016; 2018; Solvoll 2017; Lamark og Morlandstø 2014; Holand 2014
- 127 Høst 2019
- 128 Høst 2018; 2019; 2021; Solvoll 2017
- 129 Høst 2018
- 130 Solvoll 2017
- 131 SSB 2025
- 132 Hess og Waller 2017
- 133 Newman mfl. 2016; 2018
- 134 Newman mfl. 2016; 2018
- 135 Solvoll 2017; Holand 2019
- 136 Morlandstø mfl. 2019
- 137 Larsson 2012; Quandt 2008; Dimitrova og Naznanski 2006
- 138 Sjøvaag mfl. 2018: 15
- 139 Adresseavisen 2016; 2017; Altaposten 2016; 2017; Holand og Engan 2020
- 140 Svendsen mfl. 2019
- 141 Holand og Engan 2020: 11
- 142 Holand og Engan 2020. Se også Borchgrevink-Brækhus 2022.
- 143 Kalsnes og Pettersen 2019; NOU 2022: 9
- 144 Svendsen m.fl. 2019
- 145 Sande 2017
- 146 Ytre-Arne og Moe 2021; Høst 2021

- 147 Tidsskriftet Journalism sitt jubileumsnummer fra 2019 var i sin helhet viet dette faktumet, jf. Tumber og Zelizer 2019; Fenton 2019; Lewis 2019; Reese 2019; Robinson 2019; Sonwalkar 2019; Wasserman 2019; Neveu 2019
- 148 Medietilsynet 2025: 200; Arendalsuka/Respons 2025
- 149 Spørreundersøkelse blant 504 respondenter, gjennomført av Norstat for Forskningsgruppe for journalistikk og nye medier, Nord universitet, august 2023.
- 150 Newman mfl. 2016; 2018
- 151 Moe 2020
- 152 En studie hadde 20 deltakere i alderen 18–25 år, den andre hadde 14 deltakere i alderen 17–27 år.
- 153 Olsen 2026; Solverson 2026
- 154 Tagg, Seargeant, and Brown 2017; Thorson and Wells 2016
- 155 Jenkins og Deuze 2008
- 156 Jf. Storsul og Krumsvik 2013.
- 157 Akrich mfl. 2002; Rogers 2003
- 158 Collins mfl. 2020; Cotter & Thorson, 2022; Gagrčin mfl. 2022; Quandt 2018
- 159 Solverson 2026; Solverson under utgivelse
- 160 Küng 2013; Ottosen 1996; Eide 2010
- 161 Henholdsvis Christiansen 2016; Karlsen og Lundestad 2012; Holand 2019
- 162 Ottosen 1996; Eide 2010; Karlsen og Lundestad 2012; Holand 2019
- 163 Hughes 2012; Rogers 2003
- 164 Johannessen 2024; Prigogine 1997
- 165 Akrich mfl. 2002
- 166 Holand 2013; 2014
- 167 Blagoev mfl. 2024
- 168 Oslo Economics 2025: 11

Referanser

- Adresseavisen (2016). *Redaksjonell årsrapport 2016*. Hentet 7. januar 2019 fra Norsk redaktørforening nored.no: <http://rapport2016.nored.no/rapporter-fra-mediehusene/polaris-media/adresseavisen-gruppen/adresseavisen/>
- Adresseavisen (2017). *Redaksjonell årsrapport 2017*. Hentet 8. februar 2019 fra Norsk redaktørforening, nored.no: <http://rapport2017.nored.no/rapporter-fra-mediehusene/polaris-media/polaris-media-midt-norge/adresseavisen/>
- Akrich, M., Callon, M., & Latour, B. (2002). The key to success in innovation Part 1: The art of interessement. *International Journal of Innovation Management*, 6(2), 187–206.
- Allern, S., & Bjerke, P. (2018). Papiravisens ni liv. *Nytt norsk tidsskrift*, 35, 219–230. doi:10.18261/issn.1504-3053-2018-03-04-03
- Altaposten (2016). *Redaksjonell årsrapport 2016*. Hentet 7. februar 2019 fra Norsk redaktørforening, nored.no: <http://rapport2016.nored.no/rapporter-fra-mediehusene/polaris-media/polaris-media-nord-norge/altaposten/>
- Altaposten (2017). *Redaksjonell årsrapport 2017*. Hentet 8. januar 2019 fra Norsk redaktørforening, nored.no: <http://rapport2017.nored.no/rapporter-fra-mediehusene/polaris-media/polaris-media-nord-norge/altaposten/>

- an.no. (2025, oktober 25). *Vårt liv. Avisa Nordland slipper ny podkast: – Mer enn bare en historie*. Hentet 42. januar 2026 fra an.no: <https://www.an.no/avis-a-nordland-slipper-ny-podkast-mer-enn-bare-en-historie/s/5-4-2265716>
- Andersen, E. (2013). *Datastøttet journalistikk*. Oslo: IJ-forlaget.
- Anderson, C.W. (2016). News Ecosystems. I Witschge, T., Anderson, C.W., Domingo, D. & Hermida, A. (red.), *The SAGE Handbook of Digital Journalism*, 410–423). London: Sage.
- Anderson, C.W. (2019). Journalism as procedure, journalism as values. *Journalism*, 20(1), 8–12.
- Andreassen, J.E. (2014). Blir journalistikken ny på nettbrett? I *Innovasjon og verdiskaping i lokale medier*, 154–170. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Arendalsuka/Respons. (2025). *Tillitsbarometeret. Landsomfattende velgerundersøkelse 10. juni–2. juli 2025*. Oslo/Bergen: Respons. Hentet fra https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.arendalsuka.no%2Fmedia%2F141hijns%2Farendalsukas_tillitsbarometer_2025.docx&wdOrigin=BROWSELINK
- Asdal, K. (2004). *Politikkens teknologier. Produksjoner av regjerlig natur*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Asdal, K. (2011). *Politikkens natur. Naturens politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bakke, N., Rasmusen, S., & Barland, J. (2021). Digital transformasjon og paradigmeskifte i avisbransjen – hvordan kan tradisjonelle aviser lykkes? *Magma*, 24(6), 93–106.
- BA-nett. (2025, mars 6). *BAnett feirer 30 år – nettavisen er gratis i dag*. Hentet 24. januar 2026 fra banett.no: <https://www.banett.no/nyheter/n/gwQQrk/banett-feirer-30-aar-nettavisen-er-gratis-i-dag>
- Barland, J., & Olsen, R.K. (2024). The digital shift in news media's revenue streams during the Covid-19 pandemic. I Solvoll, M.K. & Olsen, R.K. (red.), *Innovation through crisis: Journalism and news media in transition*, 85–106). Gothenburg: Nordicom.
- Berkovici, J. (2010, Desember 9). *Who Coined 'Social Media'? Web Pioneers Compete for Credit*. Hentet fra Forbes.com: <https://www.forbes.com/sites/jeffbercovici/2010/12/09/who-coined-social-media-web-pioneers-compete-for-credit/>
- Blagoev, B., Hernes, T., & Schultz, M. (2024). Time as a Research Lens: A Conceptual Review and Research Agenda. *Journal of Management*, 50(6), 2152–2196.
- Borchgrevink-Brækhus, M. (2022). «Det er ikke plass til alt på internett»: algorit mestyrte forsider og redaksjonelle vurderinger. *Norsk Medietidsskrift*, 29(3), 1–17. doi:10.18261/nmt.29.3.4
- Brønnøysunds Avis (2005, 5. mars). Et lite, men viktig skritt.
- Brønnøysunds Avis (1998). *Årsberetning for 1998*. Brønnøysund: Brønnøysunds Avis.
- Brønnøysunds Avis (1999). *Årsberetning for 1999*. Brønnøysund: Brønnøysunds Avis.
- Brønnøysunds Avis (2000). *Årsberetning for 2000*. Brønnøysund: Brønnøysunds Avis.
- Brønnøysunds Avis (2020, 10. mars). *BAnett feiret 25 år*, s. 39.
- Christiansen, P. (2016). *Det sto i Adressa. 250 år med nyheter*. Trondheim: Museumsforlaget AS.
- Císařová, L.W. (2017). *Voice of the Locality. Local Media and Local Audience*. Brno: Masaryk University.
- Císařová, L.W. (2025). *The Margins of Journalism*. Wien: Peter Lang Group AG.
- Collins, B., Marichal, J., & Neve, R. (2020). The social media commons: Public sphere, agonism, and algorithmic obligation. *Journal of Information Technology & Politics*, 17(4), 409–425. doi:10.1080/19331681.2020.1742266
- Cook, S. (2022, oktober 6). *50+ Netflix Statistics, Facts and Figures 2022_Comparitech.pdf*. Hentet 15. november 2022 fra comparitech.com.

- Cotter, K., & Thorson, K. (2022). Judging value in a time of information cacophony: Young adults, social media, and the messiness of do-it-yourself expertise. *The International Journal of Press/Politics*, 27(3), 629–647.
- David, P.A. (1994). Why are institutions 'the carriers of history'? Path dependence and the evolution of conventions, organizations and institutions. *Structural Change and Economic Dynamics*, 5(2), 205–220.
- Difi. (2010). *Veiledere i sosiale medier for forvaltningen*. Oslo: Direktoratet for forvaltning og IKT.
- Dimitrova, D.V., & Neznanski, M. (2006). Online Journalism and the War in Cyberspace: A comparison between U.S. and International Newspapers. *Journal of Computer-mediated Communication*, 12(1).
- Eide, M. (red.) (2010). *Norsk presses historie. Bind 1*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engan, B. (2006). *Nær og nærgående?! Lokale TV-nyheter i Avis Nordland*. Bodø: Høgskolen i Bodø.
- Engan, B. (2014). Journalistikk om et sted i verden. I Morlandstø, L. & Krumsvik, A.H. (red.), *Innovasjon og verdiskaping i lokale medier*, 255–278. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Engan, B. (2015). Perceived Relevance and Trust in Local Media. I Nielsen, R.K. (red.), *Local journalism – The decline of Newspapers and the Rise of Digital Media*. London: I.B. Tauris.
- Engebretsen, M. (2007). *Digitale diskurser: nettavisen som kommunikativ flerbruksarena*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Enger, J. (2006). *Hele landet på lufta*. NRK.
- Esser, F., & Neuberger, C. (2019). Realizing the democratic functions of journalism in the digital age: New alliances and return to old values. *Journalism*, 194–197.
- European Commission. (2020). *Europe's Media in the Digital Decade: An Action Plan to Support Recovery and Transformation*. Brussels: EU.
- Fenton, N. (2019). (Dis)Trust. *Journalism*, 20(1), 36–39.
- Fink, K. (2019). The biggest challenge facing journalism: A lack of trust. *Journalism*, 20(1), 40–43.
- Finnmarken (1994). *Årsberetning for 1994*. Vadsø: Finnmarken.
- Flo, I.A. (red.). (2010). *Norsk presses historie, bind 4*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Francis, D., & Bessant, J. (2005). Targeting innovation and implications for capability development. *Technovation*, 25(3), 171–183.
- Gagrčin, E., Porten-Cheé, P., Leißner, L., Emmer, M., & Jørring, L. (2022). What makes a good citizen online? The emergence of discursive citizenship norms in social media environments. *Social Media+ Society*, 8(1), 1–11.
- Gillmor, D. (2004). *We the Media. Grassroots Journalism by the People, for the People*. Sebastopol: O'Reilly Media.
- Gramstad, S. (1989). *Kringkasting i folkets teneste. Ei innføring i allmennkringkasting*. Volda: Møre og Romsdal Distrikthøgskule.
- Gripsrud. (2017). Offentlighet, idealer, realiteter og tilfellet Norge. I J. Gripsrud (red.), *Almenningen. Historien om norsk offentlighet*, 17–51. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gynnild, A. (2008). Klikket som tilbakemelding. I Ottosen, R. & Krumsvik, A.H. (red.), *Journalistikk i en digital hverdag*, 135–144. Kristiansand: IJ/Høyskoleforlaget.
- Hagen, A.L., Tolstad, I.M., & Bygdås, A.L. (2018). Fra deadline til flowline. En trinn for trinn-analyse av endring i en norsk medieorganisasjon. *Norsk Medietidsskrift*, 25(4), 1–18.
- Halvorsen, L.J., & Bjerke, P. (2019). All seats taken? Hyperlocal online media in strong print newspaper surroundings. *Nordicom Review*, 40, 115–128.

- Hansen, T.E., Holand, A.M., & Morlandstø, L. (2014). Innovasjon og alliansebygging – historien om en ny lokalavis. I Morlandstø, L. & Krumsvik, A. (red.), *Innovasjon og verdiskapning i lokale medier*, 171–192. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hardy, J. (2012). Comparing media systems. I Esser, F. & Hanitsch, T. (red.), *The handbook of comparative communication research*, 185–206. London: Routledge.
- Hari, J. (2022). *Stolen Focus. Why you can't pay attention*. London: Bloomsbury Publishing.
- Harrie, E. (2018). *Newspapers in the Nordic Media Landscape*. Gothenburg: Nordicom.
- Harstad Tidende (1992). *Årsberetning for 1992*. Harstad: Harstad Tidende.
- Harstad Tidende (1999). *Årsberetning for 1999*. Harstad: Harstad Tidende.
- Hess, K., & Waller, L. (2017). *Local journalism in a digital world: Theory and practice in the digital age*. London: Bloomsbury Publishing.
- Hjeltnes, G. (red.) (2010). *Norsk presses historie, bind 3: Imperiet vakler 1945–2010*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holand, A.M. (2012a). En ny offentlighet med tre aviser (1862–1900). I Karlsen, W. & Lundestad, S. (red.), *Start pressen! Avisene i Bodø gjennom 150 år*, 15–35. Trondheim: Akademika forlag.
- Holand, A.M. (2012b). Ny avis i en ny mediehverdag (2002–2012). I Karlsen, W. & Lundestad, S. (red.), *Start pressen! Avisene i Bodø gjennom 150 år*, 222–245. Trondheim: Akademika forlag.
- Holand, A.M. (2013a). Et delt mediemarked. Prosesser som fremmer små aviser. *Journalistica*(1), 52–73.
- Holand, A.M. (2013b). Nord-Norge sett fra pressen. Samarbeid, tevling og tvil. I Jentoft, S., Nergård, J.-I. & Røvik, K. A. *Hvor går Nord-Norge? Politiske tidslinjer*, 29–43. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Holand, A.M. (2014). Når fornyer lokalavisa seg? I Morlandstø, L. & Krumsvik, A., *Innovasjon og verdiskapning i lokale medier*, 50–72. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Holand, A.M. (in progress). *Time Trade. How Your Time became the Most Valuable Good in the World*. Berlin/Boston: DeGruyter.
- Holand, A.M., & Engan, B. (2020). Nyheter på autopilot? Ulike tilpasninger av automatisert medietilbud i lokalaviser. *Norsk Medietidsskrift*, 1–17.
- Holling, C.S. (2001). Understanding the Complexity of Economic, Ecological and Social Systems. *Ecosystems* (4), 390–405.
- Howells, R. (2015). *Journey to the centre of a news black hole. Examining the democratic deficit in a town with no newspaper*. Doktorgradsavhandling. Cardiff: Cardiff university.
- Howells, R. (2018). *Paper presentert ved Norsk medieforskerlags årskonferanse*. Bodø.
- Hughes, T.P. (2012 [1987]). The Evolution of Large Technological Systems. I Bijker, W.E., Hughes, T.P. & Pinch, T. (red.), *The Social Construction of Technological Systems. Anniversary Edition*, 45–76). Cambridge/London: MIT Press.
- Høst, S. (1997). *Avisåret 1996 : Løssalgsavisene tilbake, samlet opplag stagnerer*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.
- Høst, S. (2006). *Avisåret 2005. Lavere opplag, færre leser avis*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.
- Høst, S. (2009). *Mye mer enn Akersgata. Norsk pressestruktur 1945–2009 . Pressehistoriske skrifter*. Hentet fra Pressehistoriske-skrifter-nr.-12_2009.pdf
- Høst, S. (2016). *Blindsoner og halvskygger i det norske avislandskapet. Notat nr 5*. Volda: Høgskulen i Volda/Møreforsking.
- Høst, S. (2017). *Avisåret 2016. Rapport 84/2017*. Volda: Høgskulen i Volda/Møreforsking.
- Høst, S. (2018). *Avisåret 2017. Rapport 86/2018*. Volda: Høgskulen i Volda. Hentet fra <http://www.dagensmedier.no/globalassets/rapporter/avisaret-2017.pdf>

- Høst, S. (2019). *Papiraviser og betalte nettaviser 2018. Statistikk og kommentarer. Rapport 90/2019*. Volda: Høgskulen i Volda.
- Høst, S. (2021). *Avisåret 2020. Papiraviser og betalte nettaviser. Rapport 108/2021*. Volda: Høgskulen i Volda.
- Høst, S. (2022). Å telle aviser. Bakgrunn, kilder, problemer og erfaringer. I Fonn, B.K., Hovlid, E.L. & Mathisen, B.R. (red.), *Presse, profesjon og politikk. Festskrift til Paul Bjerke*, 63–88). Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).
- Høst, S., & Severinsson, R. (1997). *Avisstrukturen i Norge og Sverige – 1960 til 1995. Rapport 5/97*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.
- Ihlebak, A., Krumsvik, A.H., & Storsul, T. (2014). I Morlandstø, L. & Krumsvik, A.H. (red.), *Innovasjon og verdiskapning i lokale medier*.
- Ijäs, A. H. (2014). Offentlig regulering som fremmer eller hemmer endring. I Krumsvik, L. M. (red.), *Innovasjon og verdiskapning i lokale medier*, 127–142. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Innst. S. nr. 270 – 2003–2004. (2004). *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100*. Oslo: Stortinget.
- Institutt for samfunnsforskning. (2021). *Digitalisering og medienes samfunnsrolle*.
- Jenkins, H., & Deuze, M. (2008). Editorial. Convergence Culture. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 14(1), 5–12. doi:10.1177/1354856507084415
- Jenkins, J., & Nielsen, R.K. (2018). *The Digital Transition of Local News*. Oxford: Reuters Institute.
- Johannessen, S.O. (2024). Cyberity and Society: The Emergence and Entanglement of Time, Space, and Complexity in Virtual and Social Realities. I Holand, A.M. (red.), *Time in Our Times. Stretching Contemporary Understandings of Time*, 57–76. Berlin/Boston: DeGruyter.
- Journalisten (2020, 3. april). *Disse overskriftene hadde du aldri trodd du skulle lage for få uker siden*. Hentet fra [journalisten.no](https://www.journalisten.no/aviser-journalistikk-korona/disse-overskriftene-hadde-du-aldri-trodd-du-skulle-lage-for-fa-uker-siden/405085): <https://www.journalisten.no/aviser-journalistikk-korona/disse-overskriftene-hadde-du-aldri-trodd-du-skulle-lage-for-fa-uker-siden/405085>
- Kalsnes, B., & Pettersen, L. (2019). Algoritmer, analysedata og automatisering i det digitale medielandskapet – en avkledningsmanøver. *Norsk medietidsskrift*, 26(1), 1–10. doi:<https://doi.org/10.18261/ISSN.0805-9535-2019-01-01>
- Klassekampen (2019, 1. april). *Lokalavisfest kan ryke*. Hentet 24. januar 2026 fra Klassekampen.no: <https://www.klassekampen.no/article/20190401/ARTICLE/190409996>
- Kongeriket Norges Grunnlov LOV-1814-05-17. (2024 [1814]). § 100, sjettedde. *Norges Lover*.
- Krumsvik, A.H. (2012). Hvorfor er det så vanskelig å tjene penger på nettjournalistikk? I Eide, M., Larsen, L.O. & Sjøvaag, H. (red.), *Nytt på nett og brett: Journalistikk i forandring*, 55–69. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krumsvik, A.H. (2025). Slik ble gamlemåten en strategisk posisjon: Et leder-blikk på norske nettaviser i perioden 2005–2024. *Mediehistorisk tidsskrift*, 44(2), 27–38.
- Krumsvik, A.H., & Westlund, O. (2014). Hvem tar initiativ til innovasjonsprosesser i nyhetsmediene? En historisk gjennomgang. I Morlandstø, L. & Krumsvik, A.H. (red.), *Innovasjon og verdiskapning i lokale medier*, 33–49. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Kultur- og likestillingsdepartementet (2018). *Forskrift om innovasjons- og utviklingstilskudd til nyhets- og aktualitetsmedier FOR-2018-06-26-1033*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-06-26-1033>
- Kultur- og likestillingsdepartementet. (2025a). *Strategi for å styrkje motstandskrafta mot desinformasjon (2025–2030)*. Oslo: Kultur- og likestillingsdepartementet.

- Kultur- og likestillingsdepartementet. (2025b). *Ytringsberedskap. Nasjonal strategi for eit ope og opplyst offentleg ordskifte*. Kultur- og likestillingsdepartementet: Oslo.
- Küng, L. (2013). Innovation, technology and organisational change: Legacy Media's Big Challenges: An Introduction. I Storsul, T. & Krumsvik, A.H. (red.), *Media innovations: A multidisciplinary study of change*, 9–12. Göteborg: Nordicom.
- Lamark, H., & Morlandstø, L. (2014). Mulighetenes tyranni. I Morlandstø, L. & Krumsvik A.H. (red.), *Innovasjon og verdiskaping i lokale medier*, 231–254. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lamark, H., & Morlandstø, L. (2019). Kvaliteten bor i mellomrommene. I Mathisen, B.R. & Morlandstø, L. (red.), *Blindsoner og mangfold – en studie av journalistikken i lokale og regionale medier*, 179–197. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Larsen, E. (2022, 23. mai). *Kommentar: Fem tanker om at NRK dropper Facebook*. Hentet fra m24.no: <https://www.m24.no/debatt-eirin-larsen-facebook/fem-tanker-om-at-nrk-dropper-facebook/490684>
- Larsen, H. (2010). *Legitimering av allmennkringkasting i Norge og Sverige. Doktoravhandling i sosiologi*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Larsson, A.O. (2012). Staying In or Going Out?. *Journalism Practice*, 7(6), 738–754.
- Lavik, Moe, & Gripsrud, J. (2017). 2000–2017: Digitale tider. I Gripsrud, J. (red.), *Almenningen. Historien om norsk offentlighet*, 553–612. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lewis, S.C. (2019). Lack of trust in news media, institutional weakness, and relational journalism as a potential way forward. *Journalism*, 20(1), 44–47.
- Lie, M.P. (2018). *En mediehverdag i endring. En empirisk studie av lokalavisen og Facebooks betydning for hverdagsliv, tilknytning og samfunnsengasjement. PhD avhandling*. Bodø: Nord universitet.
- Lindén, C.-G., Morlandstø, L., & Nygren, G. (2021). Local Political Communication in a Hybrid Media System. I Skogerbø, E., Ihlen, Ø., Kristensen, N.N. & Nord, L. (red.), *Power, communication, and politics in the Nordic countries*, 155–176. Gothenburg: Nordicom, University of Gothenburg. . [doi:https://doi.org/10.48335/9789188855299-8](https://doi.org/10.48335/9789188855299-8)
- Lindgren, L. (2021). *Ekko. Et essay om algoritmer og begjær*. Oslo: Gyldendal.
- Lindholm, M. (2022). *Makt og journalistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) LOV-2005-06-17-90. (2024 [1915]). Kapittel 22. Bevisforbud og bevisfritak § 22-11. *Norges Lover*.
- Lov om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier (medieansvarsloven). (2020[1969]). LOV-2020-05-29-59. *Norges Lover*.
- Lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova). (2025 [1970]). LOV-2006-05-19-16. *Norges Lover*.
- Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) LOV-1981-05-22-25. (2025 [1887]). Tredje del. Bevis. Kap 10. Vitner. § 125. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25/KAPITTEL_3-1#KAPITTEL_3-1
- Madsen, E., & Minge, H. (2008). *Hva skjedde med papiravisene i A-pressen? (prosjektoppgave)*. Oslo: BI Handelshøyskolen.
- Mathisen, B.R., & Morlandstø, L. (2015). Regionale motstemmer i nasjonal offentlighet. *Norsk Medietidsskrift*, 22(4), 1–19.
- Mathisen, B.R., & Morlandstø, L. (red.). (2018). *Lokale medier. Samfunnsrolle, offentlighet og opinionsdanning*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Medienorge (2010). *Medieåret 2008–2009*. Bergen: Institutt for informasjons- og medievitenskap, UiB.

- Medietilsynet (2010). *Økonomien i norske medier 2005–2009*. Fredrikstad.
- Medietilsynet (2025). *Mediemangfoldsrekneskapen 2025. Mediemangfold i eit bruksperspektiv*. Fredrikstad: Medietilsynet. Hentet fra https://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/mediemangfoldsregnskap/250505_bruksmangfoldsrapporten_2025.pdf
- Merton, R.K. (1936). The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action. *American Sociological Review*, 1(6), 894–904.
- Meyer, P. (2004). *The Vanishing Newspaper: Saving Journalism in the Information Age*. Columbia: University of Missouri Press.
- Miljøverndepartementet (1992). Forskrift om håndtering av fotokjemikalier fra virksomhetene innen foto, røntgen og grafisk industri. FOR-1992-07-24-584. Oslo: Miljøverndepartementet.
- Moe, H. (2020). Distributed readiness citizenship: A realistic, normative concept for citizens' public connection. *Communication Theory*, 30(2), 205–225.
- Morlandstø, L. (2019). Innovation and value creation in local media. *The Journal of Media Innovations*, 17–30. doi:DOI: <http://dx.doi.org/1056.17/jomi.4350>
- Morlandstø, L., Lamark, H., & Holand, A.M. (2019). Et øyeblikksbilde av journalistikkens nye formater. I Mathisen, B.R. & Morlandstø, L. (red.), *Blindsoner og mangfold i lokale medier*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Neveu, E. (2019). The challenge of thinking ecologically. *Journalism*, 20(1), 198–201.
- Newman, N., Arguedas, A.R., Robertson, C.T., Nielsen, R.K., & Fletcher, R. (2025). *Reuters Institute Digital News Report 2025*. Reuters Institute for the Study of Journalism. doi:10.60625/risj-8qqf-jt36
- Newman, N., Fletcher, R., Kalogeropoulos, A., Levy, D.A., & Nielsen, R.K. (2018). *Digital News Report 2018*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Newman, N., Fletcher, R., Levy, D.A., & Nielsen, R.K. (2016). *Digital News Report 2016*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Nielsen, J. (2006, 8. oktober). *The 90-9-1 Rule for Participation Inequality in Social Media and Online Communities*. Hentet 13. februar 2024 fra <https://www.nngroup.com/articles/participation-inequality/>
- Nielsen, R.K. (2015a). *Local journalism. The decline of newspapers and the rise of digital media*. London: I. B. Taurus.
- Nielsen, R.K. (2015b). Local Newspapers as Keystone Media: The Increased Importance of Diminished Newspapers for Local Political Information Environments. I Nielsen, R.K. (red.), *Local Journalism: The Decline of Newspapers and the Rise of Digital Media*, 51–72. London: I. B. Tauris.
- Noblit, G.W., & Hare, R.D. (1988). *Meta-ethnography: Synthesizing qualitative studies*. Newbury Park: Sage Publications.
- Nord, L., & Nygren, G. (2002). *Medieskugga*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Norsk Presseforbund (2025). *Kampanje for redaktørstyrte medier*. Hentet 22. januar 2026 fra presse.no: <https://ung.presse.no/>
- Norsk Presseforbund. (u.d.). *Vær varsom-plakaten*. Hentet fra presse.no: <https://www.presse.no/vaer-varsom-plakaten#plakaten>
- NOU 1995: 4 (1995). *Virkemidler i miljøpolitikken*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- NOU 2000: 15 (2000). *Pressepolitikk ved et tusenårsskifte. Dagspresseutvalgets innstilling*. Oslo: Departementene.
- NOU 2022: 9 (2022). *En åpen og opplyst offentlig samtale. Ytringsfrihetskommisjonens utredning*. Oslo: Kultur- og likestillingsdepartementet.

- Nygren, G. (2016). Medieekologi – ett helhetsperspektiv på medieutveckling. I *SOU 2016:30. Människorna, medierna och marknaden. Medietrednignens forskningsantologi om en demokrati i förändring*, 85–107. Stockholm: Wolters Kluwer. Statens offentliga utredningar.
- Nygren, G. (2018). En komplicerad local medieekologi. Facebook den nya lokala offentligheten? I Andersson, U., Carlander, A., Lindgren, E. & Oskarson, M. *Sprickor i fasaden*, 195–212. Göteborg: SOM-institutet.
- Nygren, G., & Engelbrecht, N.S. (2018). Vita fläckar och medieskuggor – stora skillnader i mediernas kommunbevakning. I Truedson, L. (red.), *Mediestudiers årsbok – tillståndet för journalistiken 2017/18*. Stockholm: Institutet för Mediestudier.
- Ohlsson, J., & Facht, U. (2017). *Kampen om reklamen*. Göteborg: Nordicom.
- Olsen, K.S. (2018). *Tradisjonsforankrede og digitaldreide lokaljournalister. En hverdagssosiologisk studie av norsk lokaljournalistikk i en brytningstid*. PhD-avhandling. Bodø: Nord universitet.
- Olsen, K.S. (2026). Resonant realities? Children of journalists' experience with their parents' profession in the off- and online sphere. I Holand, A.M. & Ravnå, P.B. (red.), *Reality in Our Times. Reaching Reality Beyond the Post-Truth Condition*. Berlin/Boston: DeGruyter.
- Olsen, L.Ø. (2018, 19. april). *Færre leser aviser – både på papir og nett*. Hentet 10. januar 2019 fra SSB.no: <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/faerre-leser-aviser-bade-pa-papir-og-nett>
- Oslo Economics (2025). *Redaktørstyrte mediers økonomiske forutsetninger – i dag og fremover*. Hentet 18. september 2025 fra <https://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/medieokonomi/2025/250129-okonomiske-forutsetninger-for-redaktorstyrte-medier---utredning-oe.pdf>
- Ottosen, R. (1996). *Fra fjærpenn til internett: journalister i organisasjon og samfunn*. Oslo: Aschehoug i samarbeid med Norsk journalistlag.
- Ottosen, R., & Krumsvik, A.H. (2008). Digitale medier og redaksjonell endring – noen sentrale utviklingstrekk. I Ottosen, R. & Krumsvik, A.H. (red.), *Journalistikk i en digital hverdag*. Kristiansand: IJ/Høyskoleforlaget.
- Peters, C. (2019). Journalism needs a better argument: Aligning public goals with the realities of the digital news and information landscape. *Journalism*, 20(1), 73–76.
- Peters, C., & Broersma, M. (2013). *Rethinking journalism. Trust and participation in a transformed news landscape*. London: Routledge.
- Peters, C., & Broersma, M. (red.) (2017). *Rethinking journalism again. Societal role and public relevance in a digital age*. London: Routledge.
- Prensky, M. (2001, Oktober). Digital Natives Digital Immigrants. *On the Horizon*. MCB University Press, 9(5).
- Prigogine, I. (1997). *The End of Certainty: Time, chaos, and the new laws of nature*. New York: The Free Press.
- Quandt, T. (2008). (No) News on the World Wide Web? *Journalism Studies*, 9(5), 717–738.
- Rana Blad (1993). *Årsberetning for 1993*. Mo i Rana: Rana Blad.
- Rana Blad (1998). *Årsberetning for 1998*. Mo i Rana: Rana Blad.
- Rana Blad (1999). *Årsberetning for 1999*. Mo i Rana: Rana Blad.
- Reese, S.D. (2019). The threat to the journalistic institution. *Journalism*, 20(1), 202–205.
- Rettberg, J.W. (2019). Seeing Through Algorithms. The algorithmic production of everyday photographs. *Norsk Medietidsskrift*, 26(1), 1–20. doi:10.18261/ISSN.0805-9535-2019-01-03
- Robinson, S. (2019). Crisis of shared public discourses: Journalism and how it all begins and ends with trust. *Journalism*, 20(1), 56–59.

- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of technological innovations*. New York / London / Toronto / Sydney: Free Press.
- Roppen, J. (2012). Mediestruktur og mediestøtte i Norden. Paper presentert ved Norsk medieforskerlags årskonferanse. Kristiansand.
- Russell, A. (2019). 'This time it's different': Covering threats to journalism and the eroding public sphere. *Journalism*, 20(1), 32–35.
- Raabe, T.S. (2023). *The Norwegian Newspaper Industry in the Digital Age*. Ph.D. Thesis. Cambridge: Apollo – University of Cambridge Repository.
- Sande, S.K. (2017). *Personalisering av nyheter på nettaviser. En kvalitativ undersøkelse av brukere av adressa.no sine holdninger til personaliserte nyheter*. Masteroppgave. Trondheim: NTNU.
- Sjøvaag, H. (2016). Introducing the Paywall. *Journalism Practice*, 10(3), 304–322. doi:10.1080/17512786.2015.1017595
- Sjøvaag, H., Stavelin, E., Karlsson, M., & Kammer, A. (2018). The Hyperlinked Scandinavian News Ecology. The unequal terms forged by the structural properties of digitalisation. *Digital Journalism*. doi:10.1080/21670811.2018.1454335
- Skogerbø, E., Ihlen, Ø., Kristensen, N.N., & Nord, L. (2021). *Power, Communication, and Politics in the Nordic countries*. Gothenburg: Nordicom.
- Solverson, E. (2023). Assessing Worthwhileness of Political Contributions on Social Media. A Study of Young Adults in Norway. *Mediální studia*, 17(2), 184–208.
- Solverson, E. (2026). From context collapse to context design: how social media users shape online social realities. I Holand, A.M. & Ravnå, P.B. (red.), *Reality in Our Times. Reaching Reality Beyond the Post-Truth Condition*. Berlin/Boston: DeGruyter.
- Solverson, E. (Under utgivelse). *Distributed Citizenship in Sociotechnical Contexts: Insights from Young Adults' Political Engagement on Social Media*. Ph.D.-avhandling. Bodø: Nord universitet.
- Solverson, E., Geiß, S., & Magin, M. (2025). The Complexity of Contemporary Citizenship: A Typology of Citizenship Orientations Among Norwegian Digital Natives. *Social Media+ Society*, 11(3), s. 20563051251346744.
- Solvoll, M.K. (2017). *Annonse+ Annonsepotensialet for digitale lokalaviser med brukerbetaling*. Oslo: BI.
- Sonwalkar, P. (2019). From by-line to bottom-line: Trust deficit in world's largest democracy. *Journalism*, 20(1), 60–63.
- Spilker, H.S. (2025). Nettavisbrukeren i støpeskjeen 1995–2005: Motsetningsfulle visjoner i nettavisenes formative år. *Mediehistorisk Tidsskrift*, 44(2), 30–57.
- SSB (2025). *Norsk mediebarometer 2024, 11556: Andel som har brukt tradisjonelle medier og internettmedier en gjennomsnittsdag, etter medietype, statistikkvariabel og år*. Hentet juni 17, 2025 fra Statistikkbanken (ssb.no): <https://www.ssb.no/statbank/table/11556/>
- SSB (2026). *IKT-bruk i husholdningene 06998: Aktiviteter utført på internett de siste 3 måneder, etter kjønn og alder (prosent) 2005–2025*. Statistikkbanken. Statistisk Sentralbyrå.
- Steensen, S. (2016). *Stedets sjanger. Om moderne reportasjejournalistikk, 2. utgave*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Storsul, T. (2014). Overveieelse eller selvpresentasjon? Unge, politikk og sosiale medier. *Nordicom Review*, 35(2), 17–28. doi:10.2478/nor-2014-0012
- Storsul, T., & Krumsvik, A.H. (2013). What is media innovation? I Storsul, T. & Krumsvik, A.H. (red.), *Media Innovations*, 13–28. Gothenburg: Nordicom.

- Svendsen, R. D., Gulla, J. A., & Frøland, J. (2019). Anbefaling av nyhetsinnhold i praksis. Fra algoritmer til personaliserte nyheter. *Norsk Medietidsskrift*, 26(1), 1–22. doi:10.18261/ISSN.0805-9535-2019-01-04
- Tagg, C., Seargeant, P., & Brown, A.A. (2017). Online Communication as Context Design. I C. Tagg, P. Seargeant, & Amy Aisha Brown (Red.), *Taking Offence on Social Media: Conviviality and Communication on Facebook*, 19–42.
- Tallerås, K., Colbjørnsen, T., & Øfsti, M. (2019). Contingent availability. Presentation and recommendation in streaming services for film, TV series and digital books. *Norsk medietidsskrift*, 26(1), 1–20. doi:10.18261/ISSN.0805-9535-2019-01-02
- Thorson, K. & Wells, C. (2016). Curated Flows: A Framework for Mapping Media Exposure in the Digital Age. I *Communication Theory*, 26/3, 309–328.
- Tofalvy, T., & Vobic, I. (2024). Why historicize digital journalism? Disentangling the relationship between journalism, technology, and history. I Tofalvy, T. & Vobic, I. (red.), *Histories of Digital Journalism: The Interplay of Technology, Society and Culture*, 3–17. London: Routledge.
- Tumber, H., & Zelizer, B. (2019). Special 20th anniversary issue: The challenges facing journalism today (editorial). *Journalism*, 20(1), 5–7.
- Volan, I. (2015, 18. mars). *NRK og sosiale medier: Det store Facebook-dilemmaet*. Hentet 24. januar 2026 fra nrk.no: <https://nrkbeta.no/2015/03/18/nrk-og-sosiale-medier-det-store-facebook-dilemmaet/>
- Wahl-Jorgensen, K. (2019). The challenge of local news provision. *Journalism*, 20(1), 163–166.
- Wasserman, H. (2019). Relevance, resistance, resilience: Journalism's challenges in a global world. *Journalism*, 20(1), 229–232.
- Ytre-Arne, B., & Moe, H. (2021). Doomscrolling, monitoring and avoiding: News use in COVID-19 pandemic lockdown. *Journalism Studies*, 22(13), 1739–1755.
- Yurow, M. (2015, 6. februar). *The Publishing Industry's iTunes Moment*. Hentet 24. januar 2026 fra medium.no: <https://medium.com/mat-yurow/please-snapchat-facebook-twitter-take-my-content-2e1d96897144>
- Zuboff, S. (2020). *Årvåkningskapitalismens tidsalder. Kampen for en menneskevennlig framtid ved maktens nye frontlinje*. Oslo: Spartacus.
- Aalberg, T. (2005). Stimulert eller demobilisert? – En kvantitativ undersøkelse av mediebruk og politisk engasjement. *Norsk medietidsskrift*, 12(2), 136–154. doi:10.18261/ISSN0805-9535-2005-02-04

Radio, right in your pocket, 24/7: Early Norwegian podcasting from 2004 to 2014

Abstract: The article examines the historical development of Norwegian podcasting from 2004 to 2014. In international research, podcasting during this period has been described as an amateur-driven medium dominated by independent and non-commercial actors, something that is less visible in Norwegian podcasting. The study analyses Norwegian Broadcasting Corporation (NRK), independent actors and commercial actors, and finds that in its early phase, Norwegian podcasting largely functioned as a replay channel for NRK's radio programmes. However, alternative forms of podcasting did exist, such as the Norwegian platform 'Freecast' and subsequently independent podcasts in the 2010s. In the 2010s, we can also see the very early stages of commercialisation. Despite NRK's continued dominance in 2014, these developments in Norwegian independent podcasting laid the foundation for the second phase of podcasting.

Keywords: Podcast, podcast history, independent podcasting, Norwegian Broadcasting Corporation, radio

Radio, rett i lomma, døgnet rundt: Tidleg norsk podkasting frå 2004 til 2014

Samandrag: Artikkelen undersøker den historiske utviklinga av norsk podkasting frå 2004 til 2014. I internasjonal forskning har podkasting i denne perioden blitt skildra som eit amatørdrivde medium dominert av uavhengige og ikkje-kommersielle aktørar, noko som er mindre synleg i norsk podkasting. Studien analyserer allmennkringkasting (NRK), uavhengige aktørar og kommersielle aktørar, og finn at norsk podkasting i den første fasen på mange måtar var ein reprisekanal for radioprogramma til NRK. Samtidig fanst det alternative former for podkasting, som den norske plattformen Freecast og seinare uavhengige podkaster i 2010-åra. Gjennom 2010-åra kan me også sjå ei byrjande, men svak kommersialisering. Trass i NRK sin vedvarande dominans i 2014 la desse utviklingane frå norsk uavhengig podkasting grunnlaget for den andre fasen av podkasting.

Emneord: Podcast, Podkashistorie, Uavhengig podkasting, NRK, Radio

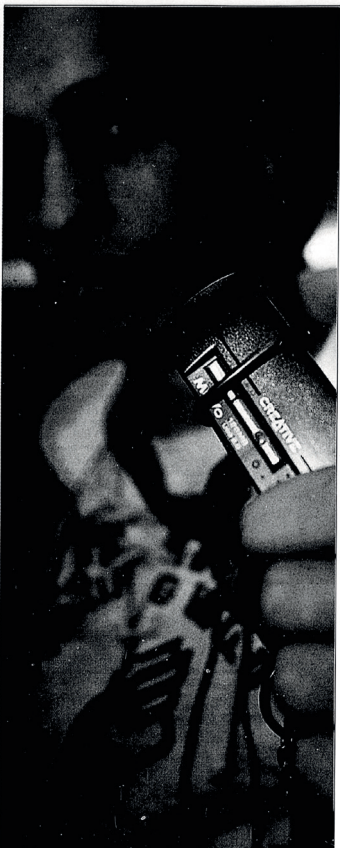
Marius Stangeland
Stipendiat
Universitetet i Oslo (AKH)
E-post: marstan@uio.no

Den 28. februar 2005 skreiv *Aftenposten* det som kan ha vore den første avisartikkelen på norsk om podkasting.¹ Ifølgje *Aftenposten* var det ingen norske podkaster på dette tidspunktet, men ein hadde likevel stor tru på mediet. Podkasting, «tekno-magi», kunne «revolusjonera medieindustrien» ved at ein kunne høyra radioprogram «når og hvor du vil» ettersom programma «på magisk vis» dukka opp i spelaren.² Ei slik forståing av podkastmediet som ein reprisekanal for radio skulle bli dominerande i Noreg i den første fasen av podkasting. Dette stod i kontrast til forståinga av podkastmediet i den engelskspråklege verda, der ein fokuserte på det demokratiserande potensialet ved at lydproduksjon blei opna opp for alle. Bonini sin definisjon av podkasting frå 2015 inkluderer både desse formene for podkasting.

*Podcasting is a technology used to distribute, receive and listen, on-demand, to sound content produced by traditional editors such as radio, publishing houses, journalists and educational institutions ... as well as content created by independent radio producers, artists and radio amateurs.*³

Det finst derimot også andre måtar å definera podkasting på basert på teknologi (RSS), produksjon, forventningane lyttarane har til mediet, næringa rundt og dei kulturelle uttrykksformene ein finn i mediet. Dette vil seia at forståinga av kva podkasting er, kan endra seg over tid og avhenga av den kulturelle bakgrunnen. Til dømes var podkastmediet tett knytt til distribusjonsteknologien

Denne artikkelen er også publisert separat, med følgende url:
<https://medietidsskrift.no/wp-content/uploads/2026/04/MHT-45-2026-Stangeland.pdf>

Snart kan Ehsan Poursharif høre på favorittradio-programmet sitt akkurat når han vil - via MP3-spilleren sin. FOTO: SOU BIRMA

Alt på radio rett i lomma døgnet rundt

■ Kan revolusjonere medieindustrien.

Snart kan du trolig høre «Hallo i uken» eller «Are og Odin» når og hvor du vil. 3000 kanaler ventrer allerede på at du skal ta i bruk det nye mediet «podcasting».

PER KRISTIAN BJØRKGANG

Hvor ofte har du ikke irritert deg over at du mistet et radio-program fordi du var opptatt da det ble sendt? Noe av det beste akkurat nå er såkalt podcasting. Teknologien bak er avansert, men bruken er enkel: Alt du gjør er å velge noen radioprogrammer fra en liste. Så hanner programmene automatisk over på MP3-spilleren din neste gang du synkroniserer. Du trenger ikke «ta opp» noe som helst. Alt skjer av seg selv. Både BBC og NRK har tro på teknologien.

Tekno-magi. Podcasting er et medium for å sende et lydopptak fra en hvilken som helst nettbrowser til interesserte lyttere verden over. Du kan lytte på en PC, men hvis du vil ha med radioprogrammene på trikken, må du ha en iPod eller noe annet som lagrer lyden i lommen din. Radioprogrammene dukker på magisk vis opp som vanlige artistler eller spillelister.

Gratis. Konseptet er gratis å bruke, og ble utviklet av den tidligere MTV-verten Adam Curry og en venn for et halvt år

siden. Det er praktisk talt gratis å starte sin egen podcasting-stasjon hvis du har en PC med nettilknytning. Resultatet er at tusenvis av amatører har kastet seg over det nye mediet. De aller fleste av de minst 3000 eksisterende kanalene bærer derfor preg av å være laget på hobbybasis. Men her finnes også profesjonelle radioshus som den anerkjente National Public Radio (NPR) i USA, BBC og ABC fra Australia.

NRK-test. Markedsjef Tore Meling i NRK Aktivum:

«Jeg tror podcasting har et kjempepotensial. Hele denne nedlastings-tankekangen kommer til å revolusjonere medieindustrien. Vi kommer helt sikkert til å gjøre tester på dette,

sier han. – Jeg tror nok spesielt de tyngre radioprogrammene vil dra nytte av dette. Med podcasting kan du ta dem inn og høre på dem når du faktisk har tid til å lytte til hva som blir sagt. Veksten i lydboks-salget viser at dette er noe folk er interessert i, sier Meling.

Teknikk er det svært lite som hindrer NRK i å ta i bruk podcasting umiddelbart. Men rettighetsproblematikken kan komme til å skape problemer. Standardavtalene lar riksrikskrister bare sende programmene ut over nettet i tre uker etter at de opprinnelig ble sendt. Etter alt å dømme er det også mye uavklart rettighetsproblematikk hos mange av podcasting-kanalene.

PODCASTING

Slik kommer du i gang:

www.ipodder.org har ulike programmer du kan bruke for å ta imot podcast-sendinger. Aftenposten har prøvd ett av dem, iPodder 1.0. Det fungerer fint og var ferdig satt opp i løpet av fem minutter. Her finner du også ut hvordan du kan lage din egen podcast.

Du kan sette opp iPodder til automatisk å sjekke etter og laste ned nye radiosendinger. Det er ikke nødvendig med en iPod for å lytte. Du kan lytte via en PC. Har du en iPod eller en annen MP3-spiller, synkroniseres den automatisk hver gang du kobler den til en PC, og så kan du ta den med i lommen.

Du bør ha bredbånd for å ta imot podcasts.

Det kan du lytte til:

Personlige radioverter er mest vanlig foreløp. De ligner på blogger (nettdagbøker), men har lyd og musikk i stedet for tekst og bilder. Variasjonen er enorm: Det finnes radiostasjoner for alle typer musikk, om vin, dataspill, nyheter for kristne og egne musikkprogrammer der alt som sendes er coverversjoner. Eller hva med Tapdancing News, der en satirisk nyhetssopplser synger nyhetene mens hun stepper.

Aftenposten har ikke funnet noen norske podcasts foreløpig, men de vil trolig dukke opp snart.

DETTE ER PODCASTING

En radiostasjon eller en privatperson lager et radioprogram. I stedet for å sende det som en strøm til lytteren, blir det lastet opp på nettet som en MP3-fil.

På nettet lagres programmet til brukerne er klare til å hente det ned.

I et gratis PC-program velger lytteren ut hvilke av de mange kanalene han eller hun vil lytte/abonnere på. Programmet laster ned kanalene nattetid, eller på nærmere angitte tidspunkter. Lytteren kan høre på programmene fra en vanlig PC.

STUDIO PODDER

Hver gang en MP3-spiller kobles til PC'en, overføres de siste programmene fra utvalgte kanaler automatisk til spilleren. Lytteren kan nå velge kanalen som en vanlig sang eller spilleliste på MP3-spilleren.

©Aftenposten Grafikk: Roland Jørgensen

Det som kan ha vore den første artikkelen om podkastmediet i ei norsk avis. Foto: Aftenposten Historie.

RSS i byrjinga, men denne koplinga blei mykje svakare i 2020-åra med nye plattformer som Spotify.⁴ I tillegg var ikkje podkast det same overalt. I Frankrike blei ordet podkasting brukt om små humoristiske videosketsjar i 2010.⁵ I Noreg blei podkast brukt både om lyd og video, så lenge det blei distribuert via RSS.⁶ I denne historiske undersøkinga av podkasting i Noreg frå 2004 til 2014 vil ein brei definisjon av podkasting bli tatt i bruk med utgangspunkt i korleis mediet blei forstått i samtida.⁷

Denne artikkelen kjem til å undersøka utviklinga av podkastmediet i Noreg frå 2004 til 2014. Kammer og Sejersen har kalla dette for den første fasen av podkasting med utgangspunkt i USA. Ifølgje forfattarane var denne fasen prega av ein demokratisk etos, på same måte som blogging og tidleg internettkultur generelt.⁸ Fleire har peika på at podkastarar i denne perioden i hovudsak var uavhengige amatørar som blei tiltrekte av den opne teknologien bak podkasting, noko som gjorde at fleire kunne laga lydinnhald og distribuera det til potensielt mange lyttarar. Podkasting var prega av eit demokratisk ideal som ikkje alltid blei realisert i praksis, men som var ein viktig ideologisk markør for mange. Gratisprinsippet stod sterkt i tidleg podkasting, noko som gjorde mediet vanskeleg å kommersialisera.⁹ Offentlege radiokanalar på si side brukte stort sett podkasting som ein alternativ distribusjonsmodell, men dei var også viktige innovatørar innanfor amerikansk podkasting.¹⁰ I 2010-åra vaks det fram ein aukande podkastmarknad, noko som førte til ei profesjonalisering og kommersialisering av mediet, sjølv om han var relativt forsiktig før den amerikanske true crim- podkasten *Serial* blei publisert i 2014.¹¹ *Serial* blei kjapt veldig populær, noko som førte til at merksemda rundt podkasting auka drastisk. 2014 er difor ofte kalla for eit vendepunkt for podkastmediet og byrjinga på ein ny fase, prega av vekst og kommersialisering.¹² Eg kjem difor til å stoppa analysen min i 2014.

Målet med studien er å forstå kva som kjenneteikna podkastmediet i Noreg i den første fasen av podkasting. Ein slik tilfellestudie kan gje eit meir heilskapleg bilete av utviklinga av mediet i ein internasjonal kontekst. I artikkelen vil eg først kontekstualisera temaet ved å gi ei kjapp historisk oversikt over tidleg podkasting, før eg ser på relevant litteratur for den første fasen av podkasting og gir ei utgreiing av forskingsspørsmål og metode. Hovudanalysen er strukturert ut frå tre forskjellige hovudaktørar i norsk podkasting: allmennkringkasting (NRK), ikkje-kommersielle aktørar og kommersielle aktørar.

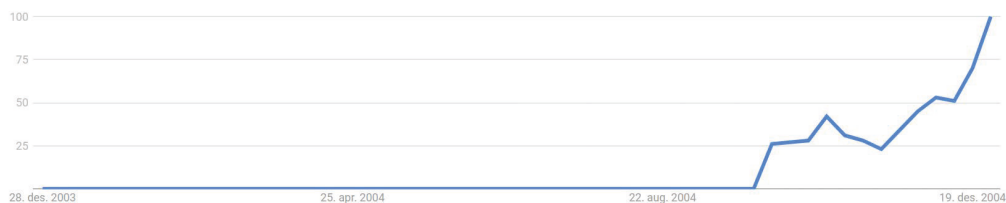
Dave Winer, den amerikanske utviklaren som la til eit vedleggsselement i RSS 0.92 i 2000 som la det teknologiske grunnlaget for podkasting. Foto: Joi Ito.

Historie

Podkasting oppstod tidleg i 2000-åra og var særleg bygd på to teknologiar: RSS og MP3-fila. RSS er ein XML-basert nyhendestraum, det vil seia at dataa blir organiserte i ein hierarkisk struktur basert på eit tekstformat. Dette formatet blei først utvikla seint i 1990-åra for å oppdatere nettlesarar kontinuerleg.¹³ Dave Winer bygde på dette, og han la til eit vedleggselement (*enclosure element*) i desember 2000 som gjorde det mogleg å leggja til lydfiler i RSS-strauar. Dette blei første gong gjort ved at ein song av bandet Grateful Dead blei lagt til i ein RSS-straum i januar 2001.¹⁴ Ein underliggjande faktor som gjorde det mogleg å leggja til lydfiler i RSS på denne tida, var MP3-filformatet. MP3 er eit komprimert filformat for lagring og speling av lyd, noko som gjorde at filstorleiken var mykje mindre enn andre lydformat som WAV. På grunn av avgrensa bandbredde på internettet tidleg i 2000-åra var det viktig at lydfilene ikkje var for store. Desse teknologiske fundamenta, RSS og MP3-filformatet, gjorde at podkasting var teknisk mogleg frå desember 2000.¹⁵

Likevel vart denne nye funksjonaliteten ikkje brukt i byrjinga. Det var først i 2003 at eit gryande podkastmiljø skulle oppstå blant amerikanske teknologientusiastar. Dave Winer hjelpte den tidlegare radioverten Christopher Lydon med å publisera lydintervju på bloggen sin via ein RSS-straum. Dette var forgjengaren til podkasten *Radio Open Source*, som er blitt kalla den første podkasten i verda.¹⁶ Sjølv namnet blei lansert av Ben Hammersley i ein artikkel i *The Guardian* i februar 2004. Ordet var ei samansetjing av Apple sin mp3-spelar *iPod* og ordet *broadcasting*.¹⁷ Radioverten og MTV-personlegdomen Adam Curry var ein særleg aktiv pådrivar for populariseringa av podkastmediet. Han var blant dei første som laga eit verktøy, *Ipodder*, som kunne finna RSS-strauar med lydfiler som låg på ulike stader på nettet og lasta dei ned til ein iPod. I byrjinga vart podkastar publiserte på mange forskjellige stader på nettet, som bloggar og personlege nettsider, og *Ipodder* gjorde det lettare å finna og lasta ned desse lydfilene.¹⁸ I tillegg laga Curry ein podkast i august 2004 kalla for *The Daily Source Code*, noko som bidrog til å gjera mediet kjent utover den litle gruppa med podkastpionerar.¹⁹ 2004 var på mange måtar fødeåret for podkastmediet, noko som kjem tydeleg fram i auken i søkeresultatet på Google for «podcast» og auken i talet på podkastar i løpet av året som graf 1 viser.²⁰ I 2005 vart ordet «podcast» kåra til årets ord av *New Oxford American Dictionary*.²¹

Graf 1: Graf som viser utviklinga i talet på søk for ordet «podcast» i 2004²²

Apple sitt inntog på podkastmarknaden i 2005 var særleg viktig i den første fasen av podkasting. I 2005 blei podkastar tilgjengelege på iTunes²³, noko som gjorde det lettare å søka og finna podkastar.²⁴ Apple bygde direkte på RSS for distribusjon, noko som vil seie at filene vart tilgjengelege for gratis nedlasting. Dette hindra ei tidleg plattformisering av mediet. Likevel var iTunes spesielt viktig som ein samlingsstad for tidleg podkasting, noko som gav Apple betydeleg

påverknadskraft.²⁵ I 2012 blei podkastar skilde ut frå iTunes i ein eigen applikasjon, Apple Podcasts, som blei ein standardapp på alle iPhonar i 2014.²⁶ I tillegg var Apple viktig ved å tilby maskinvare til å lytta på podkastar, først i form av MP3-spelaren iPod og seinare med smarttelefonen iPhone. I 2007 blei den første iPhonen lansert, og populariteten til smarttelefonar auka sterkt i dei følgjande åra, både i USA og Noreg.²⁷ Smarttelefonar og podkastappar gjorde det lett å både finna og lytta til podkastar på ein og same plass, og denne kombinasjonen var ein føresetnad for den eksplorative veksten i podkasting etter 2014.²⁸

Litteraturgjennomgang

Dei første vitenskaplege artiklane om podkasting samanlikna det med radio. Berry fokuserte på forholdet mellom podkasting og radio, og trekte særleg fram det disruptive potensialet til det nye mediet ettersom det tilbydde nye måtar å høyra på lydinnhald på, med større valfridom for lyttarane. No kunne uavhengige produsentar laga lydproduksjonar ved hjelp av ein billig distribusjonsmodell som kunne nå ut til mange, noko som kunne utfordra dei tradisjonelle radiostjernene.²⁹ Sterne et al. var kritiske til Berry sin tese om at podkasting kunne utfordra radio. I staden samanlikna dei podkasting med former for tidleg radio, og meinte at podkasting kunne representera ei meir demokratisk form for kringkasting av lyd. På same tid advarte dei mot ei ukritisk tilnærming til det demokratiske potensialet til det nye mediet.³⁰ Markman og Markman og Sawyer presenterte empirisk data om dei uavhengige podkastprodusentane, og viste at dei særleg bestod av kvite, middelaldrande menn med høgare utdanning som var interessert i å testa lydproduksjon.³¹ Wang har også peika på at denne «demokratiseringa» særleg gjaldt enkelte menn, og kritiserte i tillegg det dominerande historiske narrativet om tidleg podkasting for å ha ekskludert bidraget frå kvinnelege pionerar.³² På same tid kunne podkasting tilby marginaliserte grupper ei alternativ form for nettverksbygging og formidling, noko Florini viste med sin analyse av uformelle nettverk av afro-amerikanske podkastarar.³³

Trass i kritikken mot podkasting er det liten tvil om at podkasting skapte nye moglegheiter for uavhengige amatørar. Kammer og Sejersen skriv at den institusjonelle logikken bak den første fasen av podkasting var bygd på deltaking og personlege ytringar. Podkasting var eit opent medium med få barrierar kor mange kunne delta. Podkasting var ein subkultur som ennå ikkje hadde blitt ein del av ein etablert marknad.³⁴ Dette skapte rom for eksperimentering og utvikling av nye kulturelle uttrykksformer, stemmer og tema.³⁵ Utover 2010-åra blei det gradvis bygd opp ein industri rundt podkasting, noko som førte til auka kommersialisering og fleire profesjonelle aktørar.³⁶

Bonini peika på at podkasting utvikla seg i to ulike retningar i 2010-åra: ei kommersiell og ei ikkje-kommersiell retning. Den ikkje-kommersielle aktiviteten bestod av blant anna nyfikne amatørar, uavhengige produsentar, universitet, religiøse grupper og hobbyverksemd. Det fanst også kommersielle aktørar i tidleg podkasting, men dei fleste forsøk på å tena pengar var mislykka. Podkasting blei difor dominert av amatørane og offentlege radiostasjonar som brukte podkasting som ein alternativ distribusjonskanal for programma sine. Bonini såg ei tydeleg endring i 2012 då alternative former for finansiering blei tilgjengelege, som publikumsfinansiering, reklame, sal av produkt og live arrangement. Podkasting gjekk frå å vere eit medium dominert av uavhengige amatørar til å bli eit aukande kommersialisert og profesjonalisert medium.³⁷

Erling Sivertsen er den einaste som har skrive om tidleg norsk podkasting. Han peika på at norsk podkasting allereie i 2006 gjekk i to ulike retningar: éin i retning av amatørpodkastar og éin i retning av profesjonell radio. I tillegg blei tre ulike podkastaktørar skildra: (1) amatørar, (2) aviser og

mediehus og (3) kringkastarar (NRK). Artikkelen konkluderte med at amatørpodkasting hadde eit liknande demokratiserande potensial på lydproduksjon som blogging hadde på skrivning. Likevel fastslo Sivertsen at norske amatørpodkastar allereie i 2006 hadde kome i skuggen av profesjonelle aktørar, særleg NRK.³⁸ Sivertsen sin analyse stoppa derimot i 2006, noko som gir oss eit ufullstendig bilete av den første fasen av norsk podkasting, som varte fram til 2014.

Forskingsspørsmål

I denne artikkelen vil eg undersøka podkasting i Noreg frå 2004 til 2014 i det som har blitt kalla den første fasen av historia til mediet. Eg kjem til å ta utgangspunkt i dei følgjande tre forskings-spørsmåla. (1) Kva kjenneteikna podkasting i Noreg mellom 2004 til 2014? (2) Kva form for podkasting (kommersiell eller amatør, lyd eller video, radio eller originalproduksjon) var dominerande i Noreg i denne perioden? (3) Korleis endra og utvikla podkastmediet seg i Noreg frå 2004 til 2014?

Metode

Å forska på den første fasen av podkasting byr på fleire utfordringar. Den største av dei er at mange av dei tidlegaste podkastane ikkje er tilgjengelege. Sjølv om ein kan finna digitale spor etter nokre av dei, har mange lydfiler forsvunne. Mange har truleg forsvunne utan å ha lagt frå seg digitale spor. Boka *Saving New Sounds* var ei av dei første til å diskutera metodiske og teoretiske utfordringar ved arkivering av podkastar og knyta dette opp mot arkiveringsarbeidet bak prosjektet PodcastRE.³⁹ Nokre døme på teoretiske problemstillingar som blei tatt opp i boka, er korleis ein skal arkivera podkastar, velje ut materiale og preservere metadata. PodcastRE-prosjektet har valt å basera podkastarkivering på RSS-straumar, og har arkivert både dei mest populære podkastane og fleire utvalde mindre podkastar.⁴⁰ Det er også mogleg å senda inn podkastar for arkivering via nettstaden til prosjektet.⁴¹ I databasen er det derimot få norske podkastar, og ein treng sannsynlegvis eit eige prosjekt for arkivering av norsk materiale.

Ettersom mange norske podkastar ikkje er tilgjengelege i dag, må me starta med å diskutera metodiske utfordringar ved val av materiale. For å forstå utviklinga av tidleg norsk podkasting har det vore naudsynleg å finna fleire kjelder som kan vera representative for tidleg podkasting. Eg har valt å ta utgangspunkt i norsk mediedekking av podkastmediet frå 2005 til 2014, arkiverte nettstader på Internet Archive og intervju med fleire viktige personar i tidleg norsk podkasting. Desse kjeldene byr på ulike moglegheiter og utfordringar.

Norsk mediedekking av podkastmediet kan visa kva og korleis tradisjonelle medium såg på det nye mediet, og korleis dette utvikla seg over tid. I tillegg har det vore mogleg å finna informasjon som ein kan leita etter på arkiverte nettstader. Eg har lese alle artiklane som inneheld ein variant av ordet «podkast»⁴² i perioden frå 2005 til 2015, og systematisert dei i eit Excel-ark. Eg har gått inn i søkeresultata og filtrert ut falske positivar og irrelevante søkeresultat. Irrelevante søkeresultat er innhald som ikkje har noka kopling til redaksjonelt innhald. Gjentakande identisk reklame for eigen podkast har eg valt å berre telja ein gong.⁴³ I tillegg har eg filtrert ut aviser som berre nemner «podcasting» i programoversikta over TV og radio, då desse resultatata fører til ein kraftig inflasjon i resultatata.⁴⁴ Til slutt har eg valt å filtrera ut heilt identiske artiklar i forskjellige aviser. I perioden 2005 til 2014 var det då 1383 artiklar totalt, kor 1163 av dei var originale. Materialet har blitt sett inn i ein typologi som består av tolv ulike kolonnar med datapunkt.⁴⁵ Blant anna har eg delt inn artiklane etter hovudfokus, dette består av ti ulike kategoriar.⁴⁶

Blant arkiverte nettstader har eg særleg brukt *Freecast*, internettforum som *VG Debatt* og NRK si gamle podkastnettside NRK.no/podkast. Dei fleste av dei gamle sidene har eg funne via Internet Archive. Å bruke Internet Archive byr på fleire metodiske utfordringar. Ei utfordring er at det er tilfeldig kva som er blitt arkivert, og når dette har skjedd. Fleire av nettsidene har store hol som gjer det vanskeleg å få eit heilskapleg bilete. Det er også vanskeleg å vurdere kor representativt materiale som har overlevd er. Eit anna problem er feil i delar av arkiveringa, noko som gjer at informasjon som ville vore tilgjengeleg då sida var aktiv, ikkje er det no lenger. Eit meir fundamentalt problem er at dei arkiverte nettsidene er ein kopi av koden bak nettsida på eit gitt tidspunkt og ikkje ei direkte gjengiving av korleis ho såg ut då ho var aktiv. Ettersom me ikkje kan sjekka materiale mot ein original, er det vanskeleg å vurdere autentisiteten til kjeldematerialet.⁴⁷ Trass i desse utfordringane gjev materialet informasjon om tidleg norsk podkasting som ikkje kjem fram andre stader.⁴⁸

Det siste kjeldematerialet eg har brukt, er intervjumateriale frå fleire sentrale aktørar bak tidleg norsk podkasting. Intervjua blei gjennomførte i løpet av 2024 og 2025, anten fysisk eller via telefon eller digitale verktøy. Intervjua blei ikkje tatt opp, men eg tok notat av det som blei sagt. Dette materialet kjem eg til å prøva å unngå å referera direkte til fordi det er vanskeleg å etterprøva, og på grunn av avstanden i tid mellom intervjuet og hendingane og andre metodiske utfordringar rundt bruken av munnlege kjelder.⁴⁹ Likevel har intervjua vore nyttige både for å leita etter digitale kjelder og for å få eit betre bilete av tidleg norsk podkasting frå ståstaden til dei aktørane som var involverte. Eg vil takka alle som tok seg tid til å bli intervjuet.⁵⁰

Kjeldematerialet er analysert både kvantitativt og kvalitativt. Den kvantitative analysen er basert på materiale eg har samla inn, først og fremst frå mediedekkinga i norske aviser og nettstadane til *Freecast* og *VG Debatt*. Eg har brukt Excel til å laga oversikter og programmeringsverktøyet R til å analysa materialet. Den kvalitative analysen inneberer først og fremst nærlesing av kjeldemateriale.

Norsk podkasting i grove trekk (2004–2014)

Det er vanskeleg å seia med sikkerheit kva som var den første norske podkasten.⁵¹ Emma Teigen Vartdal publiserte den første podkasten frå eit .co.uk domene, *The Emma Show*, i oktober 2004, og var truleg ein av dei første norske podkastarane. Podkasten var derimot berre på engelsk.⁵² Halvard Halvorsen publiserte ein elleve sekund lang testepisode på norsk via podkasten sin *Acecast Alpha Podcast* den 31. desember 2004. Det blei ikkje etterfølgt av fleire episodar på norsk.⁵³ Filadelfiakyrkja i Kristiansand kan ha publisert radioprogramma sine som podkast så tidleg som i 2004, ifølgje Terje Tveit, ein av dei sentrale personane bak podkasten.⁵⁴ Likevel har eg ikkje lykkast med å finna samtidige kjelder som kan bekrefte dette.⁵⁵

Den første norske podkasten som me har sikre kjelder på, er *Brassnerd* ;-)) av Terje Pedersen.⁵⁶ Podkasten blei publisert 27. mars 2005 på bloggen til Pedersen, kor det stod at den var «proberbly [sic] the first norwegian [sic] podcast».⁵⁷ Pedersen kan skildrast som ein interessert amatør som ynskta å testa mediet.⁵⁸ I løpet av 2005 testa fleire aktørar podkasting. *Adresseavisen* var den første avisa som la ut eit radioprogram som podkast 29. april 2005 då dei gjorde «Sex- og samlivsmagasinet» tilgjengeleg for nedlasting via RSS.⁵⁹ *Avisa ITavisen* var den første norske avisa til å laga ein original podkast i august 2005.⁶⁰ NRK og Kanal24, seinare Radio Norge, var dei første landsdekkjande radiokanalane som podkasta eit radioprogram då dei la ut høvesvis *Kurér* og *Superstreng* 2. september 2005.⁶¹ Kanal24 la seinare ut humorprogrammet *Kommisjonen*, som blei ein av dei mest populære podkastane i Noreg i 2006.⁶²

NRK sitt inntog på den norske podkastmarknaden var eit definitivt vendepunkt i norsk

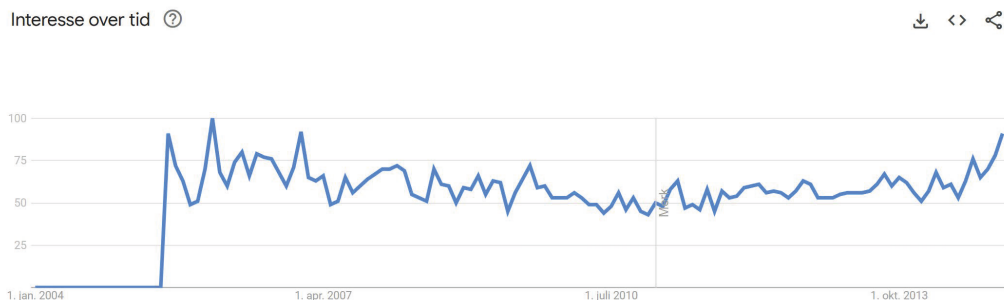
podkashistorie.⁶³ I dette høvet blei ei eiga nettside laga for å forklara korleis ein kunne høyra *Kurér* på podkast.⁶⁴ Dette blei seinare til ei eiga nettside for NRK podkastar.⁶⁵ Ved slutten av året 2005 hadde NRK 17 radioprogram tilgjengelege som podkast med 19 000 abonnentar på iTunes.⁶⁶ Dette auka kraftig dei neste åra, og i september 2007 var 60 NRK radioprogram tilgjengelege som podkast.⁶⁷ Ingen andre klarte å konkurrera med NRK, som fekk ei svært dominerande rolle i norsk podkasting. På iTunes si norske topp ti-liste over dei mest populære podkastane 23. november 2005 var seks laga av NRK.⁶⁸ Denne dominansen heldt fram, og berre radioprogram frå P4 og Kanal24, norske tv-program og videobloggar av kjendisar klarte i nokon grad å konkurrera med NRK på dei norske topplistene til iTunes.⁶⁹

I avisene fekk podkasting lite merksemd. Eit søk på «podkast» og liknande former⁷⁰ gjev 2321 treff i det digitale avisarkivet til Nasjonalbiblioteket. Om ein tar bort falske positivar⁷¹, får ein 1383 resultat, kor 1163 av dei var originale artiklar. Av desse var det berre 330 (ca. 28 prosent) som hadde «podkast» som sitt hovudtema.⁷² Dette står i stor kontrast til den andre fasen av podkasting (2015–2019), kor Nasjonalbiblioteket gjev over 20 000 treff for same søket.⁷³ Det står også i kontrast til andre medium. Søkeorda «blogg» og «blogging» gir ca. 32 450 treff for perioden frå 2005 til 2014. «Nettradio» gjev 9455 resultat, «MP3-spiller» gjev 13 100 resultat og «YouTube» gjev ca. 28 400 resultat.

Dersom me ser på utviklinga av podkastartiklar over tid, er perioden frå 2005 til 2014 relativt stabil. Botnpunktet blei nådd i 2005 med 56 originale podkastartiklar, medan 2014 var eit toppunkt med 195. Mellom 2006 og 2013 hadde derimot alle åra mellom 104 podkastartiklar (2008) og 128 (2010), utanom 2011, som hadde 78. Dette står i kontrast til 2015, som hadde ein klar auke med 527 originale podkastartiklar. Dette samsvarar godt med utviklinga av engelskspråkleg podkasting, og tyder på at me også i Noreg fekk ein *Serial*-effekt som starta ein ny fase i norsk podkasting.⁷⁴

Norske aviser gjev sjølvsagt ikkje eit fullstendig bilete av populariteten til podkastar, men andre kjelder tyder på at mediet var relativt lite i den første fasen. Dei første tala på podkastlytting kom i 2015 og 2016. På hausten 2015 viste TNS Gallup at 10 prosent av nordmenn høyrde på podkast.⁷⁵ Den første undersøkinga om podkast i Norsk mediebarometer i 2016 viste at 6 prosent av norske lyttarar lytta til podkast på ein gjennomsnittsdag. Til samanlikning høyrde 12 prosent på ein CD-spelar.⁷⁶ Det er rimeleg å anta at talet på podkastlyttarar var betydeleg mindre før 2015.⁷⁷ I tillegg viser topplistene frå iTunes fram til januar 2015 at marknaden for norske podkastar var svært avgrensa. Dei fleste plassane blei tatt av NRK sine radioprogram. Mediet hadde dessutan lita kommersiell interesse, utanom eit par radioprogram frå Kanal 24 og P4, nokre tv-klipp frå TVNorge og videobloggar frå iPublish. Podkastmarknaden i Noreg var for liten for reklame og sponsorinntekter. Om me ser på utviklinga av søket «podcast» på Google Trends i Noreg, som vist i graf 2 under, ser me inga dramatisk utvikling frå 2005 til 2014. På forumet til VG, VG Debatt, under kategorien «data og internett» var det berre tre av 7560 trådar som handla om podkasting, frå oktober 2007 til desember 2014, medan det var 31 trådar om blogging.⁷⁸ Med andre ord er det ingenting som tyder på at podkast var eit stort medium i Noreg i perioden, men det var det heller ikkje internasjonalt.

Graf 2: Google Trends graf for søkeordet «podcast» i Noreg mellom 2004 og 2014⁷⁹

Det som derimot skil norsk podkasting frå podkasting i USA, er NRK sin dominans. I USA var det også store offentlege radiokanalar som podkasta populære radioprogram som *This American Life*.⁸⁰ På same tid fanst det mange store uavhengige podkastproduksjonar i USA, noko som var fråverande i Noreg i dei første åra.⁸¹ Anten var det ikkje ein marknad for norsk uavhengig podkasting, eller så var NRK så dominerande at desse stemmene i liten grad slapp til.⁸² I slutten av 2000-åra og starten på 2010-åra byrja det derimot å veksa fram eit gryande økosystem av norske uavhengige podkastar. Den største av dei var *Tusvik & Tønne*, som blei lansert i 2012. Det var den einaste podkasten som kunne ta opp kampen med NRK om topplassane på iTunes.⁸³ Dei var også blant dei første uavhengige podkastane til å kommersialisera verksemda si ved å bruka live-show i 2013.⁸⁴

Den første fasen av podkasting var i Noreg dominert av NRK. Litt forenkla kan me seia at norsk podkasting først og fremst var ein reprisekanal for radioprogramma til NRK. Me finn difor lite av den demokratiserende diskursen for uavhengige produsentar som blant anna Berry, Bonini og Kammer og Sejersen skildrar for amerikansk podkasting i denne fasen.⁸⁵ Dette er noko eg skal diskutera vidare ved å undersøka NRK sin posisjon i norsk podkasting frå 2005 til 2014. Deretter skal eg undersøka uavhengige og ikkje-kommersielle aktørar i norsk podkasting for å sjå etter teikn til ein demokratiserende etos. Til slutt skal eg undersøka kommersielle aktørar for å vurdere om me her i landet fekk ei kommersialisering av podkasting frå tidleg i 2010-åra lik den Bonini skildrar i USA.

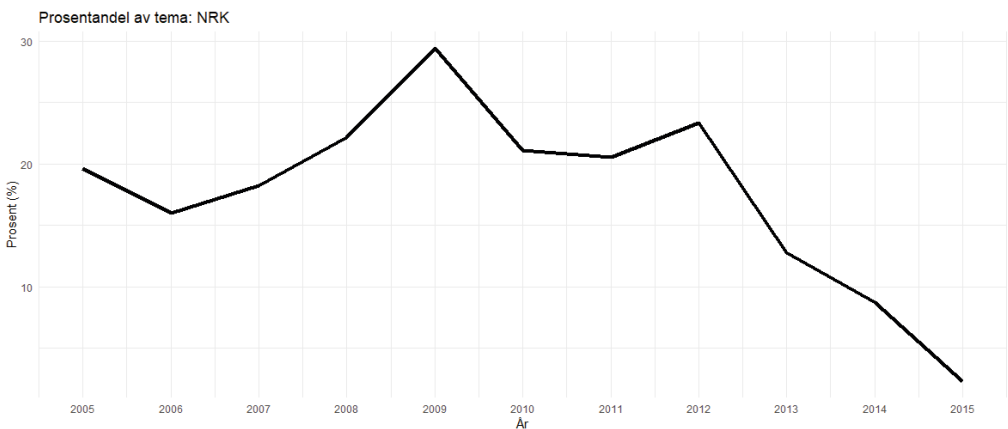
Allmennkringkasting (NRK)

NRK kunne nytta seg av sin dominerande posisjon på radiofeltet for å tidleg få ei leiande rolle innanfor norsk podkasting. Dette ser me i utviklinga av iTunes sine topplister frå perioden. Den 12. september 2005 bestod topplista av ITavisen sin podkast, *Kurer* frå NRK, *Supertanker* (*Superstreng*) frå Kanal24, *Digital hverdag* og seks internasjonale podkastar.⁸⁶ Tidleg i 2006 hadde derimot NRK fått ein totaldominerande posisjon på topplista til iTunes. Åtte av ti plasser var tatt av radioprogram frå NRK, med *Radioresepsjonen* på førsteplass.⁸⁷ Dette heldt fram i oktober 2006⁸⁸ og januar 2009.⁸⁹ Likevel gjev ikkje iTunes sine topplister eit fullstendig bilete av norsk podkasting. For det første var topplistene baserte på både lyttartal og vekst. Det vil seia at podkastar som vaks kjapt, kunne få ei høgare rangering enn podkastar med langt høgare lyttartal. For det andre er det vanskeleg å finna tilstrekkeleg data. Eg har berre funne seks topplister frå iTunes for perioden frå 2005 til 2009, noko som ikkje er nok til å trekkja klare konklusjonar.⁹⁰ Trass i dette er iTunes-topplistene den einaste måten å estimera populariteten til norske podkastar på for denne perioden, og

tendensen er svært konsistent. Dei fleste plassane er tatt av NRK sine radioprogram i tillegg til andre etablerte aktørar innanfor radio (P4 og Kanal24), TV (TV Norge), nettaviser (VG), videobloggar frå iPublish og internasjonale podkastar. Uavhengige norske podkastar var i stor grad fråverande. Det same mønsteret kan ein sjå frå topplister i 2015.⁹¹ Dette gjer ein klar indikasjon på at tidleg norsk podkasting var dominert av etablerte aktørar, særleg NRK.

NRK sin dominans kjem også fram i mediedekkinga av podkastmediet i norske aviser. «NRK» var hovudtema i mellom 16 og 29,4 prosent av artiklane om podkasting i norske aviser mellom 2005 til 2012.⁹² Talet på artiklar med NRK som hovudtema, gjekk derimot tydeleg ned i 2013 til 12,8 prosent og 8,7 prosent i 2014. Dette kan tyda på at assosiasjonen mellom NRK og podkasting blei svakare i 2013 og 2014. I 2015 hadde berre 2,3 prosent av artiklane NRK som hovudtema, og det viser dermed at assosiasjonen mellom NRK og podkasting forsvann i den andre fasen av podkasting. Graf 3 illustrerer denne utviklinga tydeleg. Dei artiklane som blei skrivne, handla ofte om podkasta NRK program, særleg *Radioresepsjonen* frå NRK P3 og diverse radioprogram frå NRK P2.⁹³ I tillegg fekk NRK ein del merksemd for musikkavtalen dei hadde for podkastar mellom 2008 og 2010.⁹⁴

Graf 3: Prosent av norske avisartiklar om podkast som hadde NRK som hovudtema frå 2005 til 2015⁹⁵

Podkasting var for NRK ein alternativ distribusjonskanal for radioprogramma til kringkastaren. Det vil seia at folk kunne velja kor tid og kvar dei ville lytta på programma, men det representerte ikkje naudsynlegvis eit nytt medium. I stor grad var NRK konservative og innoverte lite innanfor mediet. Likevel var det nokre unntak. Til dømes blei ein smakebit av *Radioresepsjonen* send på podkast i desember 2005 før heile programmet blei kringkasta på radio og podkasta i januar 2006.⁹⁶ *Radioresepsjonen* blei kjapt ein av dei mest populære podkastane i Noreg, ein posisjon dei skulle halda i over eit tiår.⁹⁷ I 2017 stod *Radioresepsjonen* aleine for ca. 60 prosent av nedlastingane av NRK sine podkastar ifølgje nettsjef i NRK, Nicolai Flesjø.⁹⁸ Sjølv om *Radioresepsjonen* først og fremst var eit radioprogram, var stilen godt eigna til podkast ettersom det var bygd på samtalen mellom vertane. *Radioresepsjonen* hadde truleg stor påverknad på norsk podkasting.⁹⁹

Steinar Sagen, Tore Sagen og Bjarte Tjøstheim, programleiarane i 'Radioresepsjonen', promoterer 'jingleshow' konsert med Kringkastingsorkesteret i 2010. Foto: Kringkastingsorkestret.

Den NRK-leia modellen for podkasting av radioprogram nådde eit toppunkt ved musikkavtalen som blei inngått mellom NRK og FPI i 2008. Den gjorde det mogleg å podkasta innhald med musikk så lenge programmet bestod av mindre enn 70 prosent musikk. Dette blei seinare endra til 50 prosent, og avtalen varte heilt fram til januar 2012.¹⁰⁰ I denne perioden var det dermed ikkje noko skilje mellom radioprogramma til NRK og den podkasta versjonen av det same programmet.¹⁰¹ NRK og FPI blei ikkje einige om nye vilkår for å podkasta musikk då avtalen gjekk ut i 2012, noko som skapte eit permanent skilje mellom podkasta NRK-program og radioprogram. Likevel var ikkje skiljet mellom radio og podkast i NRK tydeleg. Til dømes vart podkastar og nett-radio samla i same NRK Radio-applikasjonen i 2010.¹⁰²

I byrjinga av 2014 sette NRK i gang ein forsiktig ny strategi då dei utforska lydproduksjonar laga for podkastmediet. I februar 2014 blei podkastane *Heia fotball*, *Tore og Einars podkast om Norge*, *Filmpolitiet DLC* og *To menn om fine ting* lansert med utgangspunkt i NRK P3.¹⁰³ Ifølgje NRK P3-redaktør på det tidspunktet, Vilde Batzer¹⁰⁴, var suksessen bak *Radioresepsjonen* som podkast ei viktig inspirasjonskjelde for den nye satsinga.¹⁰⁵ Dette opna opp for at podkasting i NRK kunne vera meir enn nedlastbare radioprogram, noko som skulle bli endå tydelegare i den andre fasen av podkasting i Noreg.¹⁰⁶

'Heia Fotball' podkastvertane Tete Lidbom og Sven Bisgaard Sundet saman med produsent Lars Haugdal Andersen og gjest Erik Mykland. Foto: Christer Pettersen-Dahl.

Uavhengige aktørar

Ifølgje podkastlitteraturen var den første fasen av podkasting dominert av uavhengige aktørar. Podkasting blei sett på som ei demokratisering av lyd, noko som prega podkastkulturen. Dette førte til ei rekke nisjeproduksjonar som framleis kjenneteiknar delar av podkastøkosystemet.¹⁰⁷ I denne delen vil eg undersøka norske uavhengige og ikkje-kommersielle podkastar. Eg kjem til å dela undersøkinga i tre. Den første delen vil fokusera på dei første uavhengige podkastane i perioden frå 2005 til 2010. Den andre delen er ein tilfellestudie av den norske podkastdistribusjonsplattforma Freecast, som kanskje var den viktigaste tilretteleggjaren for uavhengig norsk podkasting frå 2005 til 2007. Den tredje delen vil undersøka norsk uavhengig podkasting frå 2010-åra av. Desse podkastane var med på å utvikla eit sjølvstendig norsk podkastøkosystem inn mot den andre fasen av podkasting.

Først er det derimot naudsynleg å diskutera omgrepet «uavhengig». Ein uavhengig podkast er i utgangspunktet ein podkast som har kontroll på eige innhald utan å gå innom ein redaksjon eller eit anna kontrollorgan. Dette vil seia at dei har høve til å fritt velja tema, innhald, form og lengde. Me kan sjølvstendig problematisera omgrepet «uavhengig» som uopnåeleg i praksis. Til dømes kan det vera sterke kommersielle eller institusjonelle krefter som avgrensar autonomien i praksis, noko som blir skildra av Adler Berg i ein analyse av forholdet mellom dansk uavhengig podkasting og podkastbedrifta Podimo.¹⁰⁸ I denne artikkelen blir omgrepet brukt om podkastar som har full redaksjonell kontroll, og som er utanfor store institusjonar, medieorganisasjonar og

bedrifter. Dette gjeld særleg podkastar laga av enkeltpersonar, men også podkastar frå små kyrkjesamfunn, idrettslag og andre små ikkje-kommersielle aktørar. I denne samanhengen lener eg meg på Markman og Markman og Sawyer, som skildrar uavhengige podkastarar som individ og grupper, oftast amatørar, utanfor tradisjonelle medieinstitusjonar, som brukar podkastmediet til å bli medieprodusentar utan å måtta gå innom kontrollorgan.¹⁰⁹

Dei første uavhengige podkastane (2005–2010)

Den første podkasten i Noreg, *Brassnerd* ;-), blei laga av Terje Pedersen og lagd ut på bloggen hans i mars 2005. Pedersen var ein amatør og uavhengig aktør som ynskte å testa ut eit nytt medium. Dette likna i stor grad på dei første podkastane i internasjonal samanheng. Andre tidlege uavhengige norske podkastar var *Hjorthens Podshow* frå mai 2005, *Digital hverdag* frå juli 2005 og, kanskje den første norske videopodkasten, *Spis de Rike*, frå juni 2005. I tillegg vart det oppretta fleire tidlege podkastar frå interesseorganisasjonar som den politiske podkasten *Bodø Høyre* og den religiøse podkasten *Lundehaugen menighet*, båe frå 2005.¹¹⁰ Nærradioen *Boheme radio* brukte podkast som ein alternativ distribusjonsmodell då dei la ut program frå 2005 av.¹¹¹ Dette er eit klart eksempel på ein podkastkultur driven av amatørar.

Det er vanskeleg å estimera kor store desse podkastane var. Utanom *Digital hverdag* dukka dei ikkje opp på dei norske iTunes-topplistene eg har funne frå perioden. Det kan tyda på at dei drukna i konkurransen med NRK og radiokanalar som Kanal24 og P4, noko Sivertsen allereie har peika på i sin analyse.¹¹² Eit anna problem er å finna oversikter over norske podkastar frå den første tida. Medan NRK hadde ei eiga nettside for sine podkastar, var uavhengige podkastar stort sett tilgjengelege på individuelle bloggar og nettsider og større podkastoversikter som iTunes. Dette gjer det vanskeleg å laga ei systematisert oversikt over dei tidlege podkastane i Noreg. For å finna spor etter dei tidlege podkastane har eg vore avhengig av arkiverte nettsider, omtale i aviser og den arkiverte versjonen av *ITavisen* sin podkastdistribusjonsteneste *Freecast*. Lydfilene er stort sett ikkje tilgjengelege.

Norske aviser skreiv generelt lite om uavhengig norsk podkasting i perioden frå 2005 til 2010, men det var nokre unntak. Til dømes skreiv *Vårt Land* om «godcasting» (religiøse podkastar) i 2005 og nemnde då podkasten til Lundehaugen menighet.¹¹³ Ingvar Ambjørnsen publiserte ein kortroman som podkast i 2006, noko fleire norske aviser skreiv om, blant anna VG.¹¹⁴ Ambjørnsen sin podkasta roman var den einaste uavhengige podkasten eg har funne på ei toppliste på norske iTunes frå denne perioden.¹¹⁵ Elles skreiv VG ein kort artikkel om Sogn Folkemuseum sin podkast same året,¹¹⁶ og podkasten til utviklingsminister Eirik Solheim i 2007 fekk også merksemd i fleire aviser.¹¹⁷ Utanom desse var det som regel lokalaviser som skreiv om lokale podkastproduksjonar frå offentlege institusjonar, universitet, lokale frivillige lag, elevar på skular og frå kyrkjer.¹¹⁸ Me må gå til arkiverte nettstader for meir informasjon.

I 2000-åra var det to norske nettstader dedikerte til podkasting: podcaster.no utvikla av Anoaweb, og podcast.no utvikla av iPublish.¹¹⁹ podcaster.no har blitt arkivert på Internet Archive frå 15. januar 2007 til 2. juni 2010 og hadde ei oversikt på over 88 podkastar fordelt på 18 ulike kategoriar den 15. januar 2007.¹²⁰ Sida blei ikkje oppdatert etter første arkivering 15. januar 2007. Eg kategoriserte podkastane i fem nye kategoriar, og då kom det fram at NRK var den klart største utgivaren med 35 av 88 podkastar (ca. 40 prosent).¹²¹ Kategorien kommersielle stod for 10 podkastar (ca. 11 prosent) og bestod av VGTV, Kanal24 og ei rekkje mindre aktørar i tv og nettstader. Det var 22 ikkje-kommersielle podkastar (25 prosent) frå podkasttenesta *Freecast*, små radiostasjonar, kyrkjesamfunn, ein

hobbyorganisasjon og ein uavhengig podkast. For 14 podkastar (ca. 16 prosent) lykkast eg ikkje å finna aktøren bak. Likevel kan me gå ut frå at mange av dei passar i kategorien ikkje-kommersiell ut frå namna deira.¹²² Ved å bla gjennom ulike sider på podcast.no, arkivert frå 3. april 2008 til 11. desember 2009, fann eg 53 podkastar. Av desse var 34 videopodkastar og 19 anten lydpodkastar eller ikkje oppgjevne. Overvekta av videopodkastar kjem truleg av at nettsida var driven av iPublish, ei teneste for video. Dei fleste podkastane vart laga i samarbeid med iPublish (15), NRK (9), TVNorge (8) eller ein annan etablert aktør (10).¹²³ Berre 5 var uavhengige og 6 var i kategorien usikker.

Ifølgje både podcaster.no og podcast.no var det relativt få uavhengig podkastar. Likevel gjev desse sidene langt frå eit fullstendig bilete av norsk podkasting i 2000-åra. podcaster.no viser først og fremst podkastar fram til 2007, medan podcast.no først og fremst bestod av videopodkastar. Dei seier heller ikkje noko om storleiken på dei. For å få eit betre bilete av norsk podkasting i tidlege 2000-år har eg difor valt å gå nærmare inn i eit tilfellestudie av den norske podkastplattforma *Freecast*.

Freecast (2005–2009)

Freecast var ei teneste frå *ITavisen* som tilbød brukarar å lasta opp og distribuera podkastar gratis. I tillegg kunne brukarar finna og lytta på podkastane. Sida blei kontinuerleg oppdatert med topp ti-lister over dei mest populære, i tillegg fekk fleire av dei redaksjonelle omtalar.¹²⁴ Dei ynskte å laga «Norges mest sprudlende og aktive podcast-miljø»,¹²⁵ og mykje tyder på at tenesta fungerte som eit samlingspunkt for uavhengig norsk podkasting mellom 2005 og 2007. I denne delen vil eg undersøka *Freecast* si rolle i uavhengig norsk podkasting, men først må me forstå kven aktøren bak var.

ITavisen er ei heildigital nettavis som spesialiserer seg på forbrukarelektronikk, videospel og informasjonsteknologi. Ho var blant dei største nettavisene i Noreg i 2005 med over 180 000 unike besøkjande i veka.¹²⁶ I 2000-åra eksperimenterte nettavisa med ulike nye internettbaserte plattformar som eit diskusjonsforum for brukarar frå 2004.¹²⁷ Pimp my PC, ein nettstad for å lasta opp bilete og stemma på dei beste heimelaga PC-ane;¹²⁸ og Kudos.no, inspirert av amerikanske Digg.com, som var ein nettstad kor brukarar kunne lasta opp nettstader som andre brukarar kunne stemma på.¹²⁹ *ITavisen* sitt viktigaste bidrag til norsk podkasting var plattformen *Freecast*, som vart lansert 23. september 2005.¹³⁰

Freecast hadde noko suksess, sjølv om ho ikkje klarte å trekkja til seg dei store massane. Fleire av podkastane klarte å nå ut til nokre tusen lyttarar – om me kan stola på lyttartala som *ITavisen* registrerte.¹³¹ Den desidert største podkasten var spelpodkasten *Hardcore* frå Studentradioen i Bergen. Dei fekk totalt ca. 77 000 nedlastingar fordelt på 73 episodar innan juli 2007.¹³² Elles var det fleire podkastar som hadde fleire tusen nedlastingar totalt.¹³³ Dette var betydeleg mindre enn NRK som, ifølgje podkast-ansvarleg Paul Arvid Jørgensen, hadde 110 000 nedlastingar berre i løpet av juni 2006.¹³⁴ Likevel viste det at det fanst ein marknad for uavhengig norsk podkasting, og det var i tillegg ei stor breidde i aktørar og tema. Det fanst podkastar om sport, litteratur, humor og IKT frå studentradioar (*Hardcore*), idrettslag (*Froland curlingklubb podcast*)¹³⁵, skuleklassar (*KVS Casting*)¹³⁶, eit uavhengig magasin (*BITZ*)¹³⁷ og diverse amatørar (*JohsBerg*, *Livstidsmagasinet*, *Fredrik Hossmann*).¹³⁸ Den 8. mai 2007 var det registrert 134 podkastar på plattformen.¹³⁹ Dette kan sjå ut som ein norsk variant av den amatørdrivne podkastkulturen, men til skilnad frå den engelskspråklege marknaden førte ikkje *Freecast* til eit levedyktig uavhengig podkastøkosystem på norsk.

Ettersom Internet Archive berre viser blanke sider etter juli 2007, er det vanskeleg å følgja

FÅ DITT EGET TALKSHOW!

[Topp 10 | Finn podcaster | Mine podcaster | Hjelp / FAQ]

Vi gir deg gratis lagringsplass for podcasten din, en RSS-feed så folk kan abonnere på den, og sørger for at du får tilgang til et bredt publikum og tilbakemeldinger fra ITavisens lesere. [Klikk her for å starte din egen podcast!](#)

Mest populære podcaster		lyttere siste uke	lyttere totalt
1	Hardcore	739	10180
2	Bibliotek 2.0	223	3461
3	BITZ	164	1427
4	Spor 2	138	926
5	KVS Casting	216	373
6	Anne Gunn og Erlend Show	70	1948
7	Ad hoc jassklubb	135	140
8	RemiTV	44	1366
9	KimDill	25	119
10	Webcode Multimedia - Webutvikling	37	850

ITAVISEN ANBEFALER

BITZ

Få med deg Bårds IT-Zone!

Lytt | Abonner | Les mer

ITavisen Podcast 019

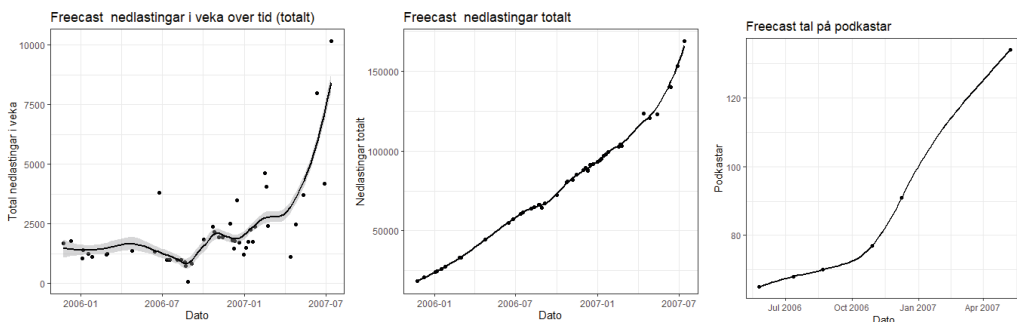
Få de beste freecastene automatisk! Bruk RSS: <http://freecast.itavisen.no>

[Se alle podcaster]

‘Freecast’ sånn den kan ha sett ut den 10. desember 2005. Dette er frå ein arkivert versjon av nettsida henta frå Internet Archive.

samt og nådde 77 podkaster totalt den 29. oktober 2006, altså berre tre nye podkaster i månaden. Etter dette tok veksten seg kraftig opp og nådde 91 podkaster totalt 9. desember same året, ca. ti nye podkaster i månaden. Veksten heldt fram i 2007 og nådde 134 podkaster totalt innan 8. mai 2007 – 8,6 nye podkaster i månaden. Med andre ord var det ein tydeleg vekst av i talet på nye podkaster i andre halvdel av 2006, og denne veksten heldt seg inn i 2007. Graf 4 illustrerer auken i talet på nedlastingar i veka, talet på nedlastingar totalt og talet på podkaster på plattformen frå 2006 til 2007.

Graf 4: Oversikt over talet på nedlastingar og talet på podkaster på podkastplattformen Freecast frå 2006 til 2007¹⁴⁸

utviklinga til Freecast utover hausten 2007. Likevel ser det ikkje ut til at tenesta blei lagt ned på dette tidspunktet. Ei bok publisert i 2008 nemner ei lenke frå Freecast frå 13. september 2007, noko som tyder på at plattformen framleis eksisterte hausten 2007.¹⁴⁰ Rune Kinnerød skreiv eit blogginnlegg 29. mars 2009 om at Freecast skulle leggjast ned den 1. april 2009.¹⁴¹ Eg har ikkje klart å finna ei offisiell fråsegn som kan bekrefte dette, men det framstår som sannsynleg at tenesta forsvann rundt denne tida.¹⁴²

Freecast kan ha blitt fjerna på eit tidspunkt då tenesta var i vekst. Ettersom ITavisen publiserte topp ti-lister med nedlastingstal¹⁴³, så er det mogleg å fylgja utviklinga over tid.¹⁴⁴ Frå 2005 til 2006 var gjennomsnittet på nedlastingar per podkast på topp ti-lista på 157.¹⁴⁵ Frå 2007 av gjekk trenden på vektlegge nedlastingar kraftig oppover med eit gjennomsnitt på 359 nedlastingar i veka per podkast på topp ti-lista.¹⁴⁶ Den same tendensen kan me sjå i nystarta podkaster på plattformen. Data byrjar frå 25. juni 2006 med 65 podkaster på plattformen.¹⁴⁷ Dette steig lang-

Freecast var den einaste staden der me kan finna eit økosystem av norske uavhengige podkastar i perioden frå 2005 til 2007. Nedlastingstala viser at dei fleste uavhengige podkastane var små, men at fleire av dei var levedyktige. Tenesta kan ha blitt lagd ned på same tid som ho såg vekst, sjølv om datagrunnlaget er for fragmentarisk til at me kan trekkja ein klar konklusjon. Norske aviser viste aldri interesse for tenesta, og *Freecast* blei ikkje nemnd éin einaste gong, men enkelte av podkastane der fekk mediedekking i lokalaviser. Då plattformen forsvann, ser det ut til at dei uavhengige podkastane også forsvann.

Dei som laga uavhengige podkastar på denne tida, var stort sett ikkje med i den seinare oppblomstringa av podkastmediet i Noreg i 2010-åra. Frå dette kan me dra konklusjonen om at podkasting på midten av 2000-åra ikkje var stort nok til å oppretthalda ei uavhengig norsk podkasting. Det kunne likevel ha gått annleis. I eit internt NRK dokument om podkasting frå 2006 er moglegheita nemnd for å skapa ei liknande plattform som *Freecast* for å lasta opp og spreia podkastar. I tillegg kunne den brukast til å finna lovande radiotalent for NRK.¹⁴⁹ Det er vanskeleg å seia kor seriøst forslaget var, men plattformen blei uansett aldri ein realitet. Norsk uavhengig podkast kunne potensielt ha utvikla seg mange år tidlegare dersom NRK hadde laga ei slik plattform, men det er ingen garanti for at dei hadde lykkast.

Suksessfulle uavhengige podkastar (2010–2014)

Då norske uavhengige podkastar til slutt lykkast utover 2010-åra, skjedde det via iTunes og andre internasjonale podkastplattformer. Norsk podkasting nådde kanskje eit kritisk punkt på denne tida som gjorde det mogleg for uavhengige norske nisjepodkastar å treffa ein norskspråkleg marknad. For eksempel klarte blant anna filmpodkasten *Filmfrelst* (2009–), spelpodkastane *Rad Crew* (2011–) og *Nerdcast* (2010–), vitskapspodkasten *Saltklypa* (2010–19), humorpodkasten *Alex og Fridtjofs podcast* (2012–19) og fantasy-fotball-podkasten *Wildcard FC* (2013–22) å finna eit norsk publikum i sine nisjar. Eit norsk podkastøkosystem heldt på å veksa fram i byrjinga i 2010-åra.¹⁵⁰ Det som skilde desse frå dei tidlegaste uavhengige podkastane, var at dei klarte å stå på egne bein gjennom fleire år. Nokre av dei er framleis aktive i dag, over eit tiår etter at dei publiserte første episode.

Tusvik & Tønne (2012) var den klart største av dei. Dette var den første uavhengige podkasten i Noreg som nådde ut til eit stort publikum og som klarte å koma inn på dei første plassane på topplista til iTunes Noreg.¹⁵¹ Podkasten blei og blir laga av komikarane Sigrud Bonde Tusvik og Lisa Tønne. Dette var ein av dei første norske uavhengige podkastane som viste korleis ein kunne tena pengar på mediet, og dei var dermed eit eksempel på prosessen Bonini (2015) diskuterte i sin analyse av kommersialiseringa av amerikansk podkasting frå 2012. Dette skal eg sjå nærmare på i diskusjonen av kommersielle aktørar i norsk podkasting frå 2005 til 2014.

Me kan også sjå teikn til vekst i mediedekkinga i enkelte aviser. *Dagbladet* skreiv den første lengre artikkelen om uavhengige norske podkastar og nemnde podkastane *Popfilter*, *5080*, *Filmfrelst* (*Montages*) og *Rad Crew*.¹⁵² I 2012 hadde *Dagens Næringsliv* ein lengre artikkel om svensk uavhengig podkasting.¹⁵³ Ein studentkampanje på norske universitet i 2010 om å få podkasta universitetsforelesingar viser også at podkasting ikkje berre blei sett på som ein reprisekanal for radio; podkast kunne også brukast på nye måtar av fleire aktørar.¹⁵⁴ Norske studentar henta truleg inspirasjon frå anglo-amerikanske universitet, der fleire forelesingar blei lagde ut på iTunesU, iTunes sin eigen plattform for universitetsmateriale.¹⁵⁵

Sigrid Bonde Tusvik og Lisa Tønne bak podkasten Tusvik & Tønne. Foto 1: Offshore Norge; foto 2: Nordiske Mediedager.

Kommersielle aktører i norsk podkasting

Fleire kommersielle aktører var blant dei tidlegaste til å testa podkastformatet, men desse tente stort sett ikkje pengar på det. Til dømes brukte dei kommersielle radiokanalane Kanal 24 og P4 podkasting som ein alternativ distribusjonsmodell for enkelte av radioprogramma sine, men dei var gratis å lytta til. Dette gjaldt også for *Radio Adressa* (*Adresseavisen*), som ikkje hadde særleg suksess med si podkasting av *Sex- og samlivsmagasinet*.¹⁵⁶ *ITavisen* sin podkast frå 2005 til 2008 var også gratis å lytta til, og i den grad han bidrog til inntening av pengar, var det i form av auka trafikk til nettstaden. Det same gjaldt for podkasttenesta *Freecast*, som *ITavisen* utvikla. Ho var gratis å bruka, både for lyttarar og podkastprodusentar.¹⁵⁷ *Klar Tale* (2006), *Suldalsposten* (2006) og *Vårt Land* (2007) laga alle podkastversjonar av artiklane sine.¹⁵⁸ Podkastane var retta mot eit nisjepublikum (lesarane av avisene), og ser ikkje ut til å ha fått noka særleg merksemd utover sine egne kanalar. Dei var også gratis å lytta til og blei nok laga for å få større merksemd rundt ei merkevare snarare enn å tena pengar på podkasting. Dette gjaldt nok også for Gilde, som laga kanskje den einaste norske merkevarepodkasten i tidleg norsk podkasting.¹⁵⁹ Det var generelt vanskeleg å tena pengar på podkasting i den første tida, også i det engelskspråklege marknaden.¹⁶⁰

Få aktører prøvde å tena pengar på tidleg podkasting i Noreg, men *Dagbladet* prøvde i 2009. I mars 2009 lanserte *Dagbladet* podkasten *Folkemakt* med Kristopher Schau og Espen Thoresen. Podkasten var gratis den første veka, før dei ville gjera det om til ei betalt abonnementssteneste.¹⁶¹ Etter berre to veker og 30 selde abonnement blei podkasten skrinlagd.¹⁶² Prosjektet var dømt til å mislykkast. For det første fanst det ikkje nokon særleg marknad for podkastar i Noreg i 2009 utanom NRK, som var tilgjengeleg gratis. Gratisprinsippet stod sterkt i podkastverda, og det var utenkjeleg at ein nyetablert podkast ville tiltrekke seg tusenvis av betalande.¹⁶³ For det andre hadde verken

Schau og Thoresen vil revolusjonere radio for Dagbladet

Kristopher Schau og Espen Thoresen før lanseringa av det mislykka prosjektet 'Folkemakt'. Foto: Dagbladet.

Dagbladet eller Schau og Thoresen ein klar idé om kva ein podkast skulle vera, noko som både kjem fram i intervjuet under nystartinga i mars 2009 og i seinare refleksjonar rundt prosjektet i 2015.¹⁶⁴

Det var først og fremst i videopodkasting ein hadde høve til å tena pengar på norsk podkasting i 2000-åra, sjølv om det sannsynlegvis ikkje var snakk om store summar. TVNorge brukte podkasting først og fremst til å trekkja folk til sendingane sine og la ut klipp gratis frå programma sine. VG TV brukte også podkasting til å leggja ut gratis videoklipp. Begge var representerte på topplistene på iTunes i 2006.¹⁶⁵ TV2 prøvde å laga ei slags abonnementssteneste, men det ser ikkje ut til at dei lykkast med det.¹⁶⁶ Elles tente medieselskapet *iPublish* pengar på å selja podkastproduksjon- og distribusjonstenester direkte til artistar.¹⁶⁷ Fleire av desse podkastane var på topp 20-lista på iTunes i 2006.¹⁶⁸ Både tv-selskapa og *iPublish* drog podkasting i retning av videopodkasting i 2006, men denne koplinga blei mykje svakare seinare.¹⁶⁹ Tv-selskapa gjekk mot streaming, mens videobloggar gjekk over til sosiale media-plattformer som YouTube. Podkasting, som var gratis og lett å distribuera via RSS, var ein vanskeleg måte å tena pengar på videomateriale på samanlikna med dei andre plattformene.¹⁷⁰ Den sterke koplinga mellom video og podkasting viser derimot at det fanst ei alternativ forståing av mediet i den norske konteksten i byrjinga.¹⁷¹

RSS-teknologien gjorde at det var vanskeleg å tena pengar direkte på podkasting, og ein måtte

difor finna alternative innteningsmåtar. Dette kunne vera abonnementstenester, sal av ekstraprodukt, publikumsfinansiering, reklame og live-arrangement. I Noreg var det særleg live-innspelningar med publikum, og dermed billettsal, som prega den første kommersialiseringa av podkastar. *Radioresepsjonen* var ein av dei første til å prøva dette i Noreg då dei hadde to live-framføringar som ei avslutning av radioprogrammet i 2010.¹⁷² Fleire uavhengige aktørar byrja også å testa ut live-innspelningar som *Rad Crew* og *Saltklypa* i 2012. Dette var først og fremst lokale arrangement.¹⁷³ Det var podkasten *Tusvik & Tønne* som vidareutvikla dette konseptet og brukte det som ein aktiv innteningsmodell. Dei hadde framføringar i fleire norske byar frå 2013 og utover.¹⁷⁴ Dette var sannsynlegvis den første norske uavhengige podkasten som klarte å tena større pengar på mediet.¹⁷⁵

Bonini såg ei aukande kommersialisering av amerikansk podkasting frå 2012 av, ettersom podkastaktørar i større grad klarte å tena pengar på verksemda si. I norsk podkasting var det også ei gryande kommersialisering tidleg i 2010-åra, men podkasting var truleg ikkje stort nok til å skapa ein podkastmarknad. Det tok tid før reklameinntekter kom inn i podkasting, og det var ein gradvis prosess som skjedde i etterkant av *Serial*.¹⁷⁶ Norsk podkasting var dermed først og fremst ein alternativ distribusjonsmodell for kommersielle aktørar, eller ei bi-inntekt for eit knippe norske podkastar, kanskje med unntak av *Tusvik & Tønne*.

Konklusjon

Denne artikkelen har undersøkt podkastmediet i Noreg i perioden frå 2004 til 2014 med utgangspunkt i dei tre følgjande spørsmåla: (1) Kva kjenneteikna podkasting i Noreg mellom 2004 til 2014? (2) Kva form for podkasting var dominerande i Noreg i denne perioden? (3) Korleis endra og utvikla podkastmediet seg i Noreg frå 2004 til 2014?

Basert på analysen kan me sjå tre ulike former for podkasting mellom 2004 til 2014: (1) podkast som ein distribusjonsmodell for radio og TV (NRK, Kanal24, P4 og TVNorge), (2) podkast som videobloggar og småsnuttar (iPublish, VG Nett) og (3) podkast som uavhengige lydproduksjonar (*Freecast*, institusjonelle podkastar, diverse amatørpodkastar og avispodkastar). Aktørane kan me dela inn i seks: (1) NRK og andre radiokanalar, (2) TV stasjonar, (3) medieselskap, (4) aviser, (5) diverse institusjonar og frivillige lag og (6) uavhengige amatørar.

Den dominerande forma for podkasting i Noreg var radioprogram sende i reprise, særleg frå NRK. Podkasting var då først og fremst ein alternativ distribusjonsmodell for radioprogram. Desse programma var mest populære, ifølgje iTunes og fekk mest mediedekking i norske aviser. NRK sine radioprogram, særleg *Radioresepsjonen*, var dominerande heile perioden, mens uavhengige podkastar som *Tusvik & Tønne* fekk ein større plass i norsk podkasting utover 2010-åra. I ein kort periode, særleg i 2006, var videosnuttar frå TVNorge og videobloggar frå iPublish godt representerte på topplistene av norske podkastar, men dette forsvann utover 2010-åra. Me kan seia at podkasting gjekk frå å vera eit lyd- og videomedium basert på radio, TV og videoblogging til å bli primært eit lydmedium basert på radio og uavhengige produksjonar i 2010-åra. Tv- og videoblogging gjekk i aukande grad over til andre plattformer som streaming (til dømes Netflix) og YouTube, noko som førte til at podkasting vart assosiert med lyd.

Av uavhengige podkastar var det få som klarte å nå opp på topplistene etter at NRK involverte seg frå hausten 2005 av. Forfattar Ambjørnsen sin podkasta lydbok i 2006 og særleg *Tusvik & Tønne* frå 2012 var to unntak. I ein kort periode representerte *ITavisen* si plattform *Freecast* ein nisjekultur av uavhengige podkastar frå kyrkesamfunn, frivillige institusjonar og lag, interesserte amatørar og studentradioar. Det ser derimot ut til at desse podkastane forsvann med *Freecast*-plattforma. Det var først opp mot 2010-åra at me fekk uavhengige podkastar som *Rad Crew*, *Filmfrelst* og *Saltklypa*

som overlevde over fleire år og skapte eit uavhengig amatørdrive podkastøkosystem i Noreg. Desse podkastane var truleg viktige i å skapa ein kultur i norsk podkasting som blei vidareutvikla inn i den andre fasen av norsk podkasting etter *Serial*.

Kommersialiseringa av norsk podkasting skjedde først og fremst etter *Serial*. To moglege grunnar til dette kan vera den avgrensa podkastmarknaden på norsk samanlikna med engelsk og NRK sin dominans. Den avgrensa marknaden gjaldt både det avgrensa talet på lyttarar og mangelen på norske uavhengige podkastproduksjonar. Dominansen til NRK kjem klart til uttrykk i iTunes-topplis-tene frå den perioden. Dei økonomiske musklane til NRK og kvaliteten på programma kan ha gjort det vanskeleg for amatørdrivne podkastar å konkurrera. Likevel klarte *Tusvik & Tønne* å tena pengar på podkasting ved å opptre på live-arrangement. NRK sin *Radioresepsjonen* hadde gjort det allereie i 2010, men *Tusvik & Tønne* hadde ein meir heilskapleg strategi rundt show-verksemda. Andre uavhengige podkastar var også delaktige i ulike live-arrangement, sjølv om innteninga sannsynlegvis var avgrensa. Når det gjeld andre formar for inntekstgenerering, som reklame, sal av produkt og publikumsfinansiering, var desse fråverande i den norske konteksten. Likevel kan den forsiktige kommersialiseringa og framveksten av uavhengige podkastar ha vore viktig for utviklinga av norsk podkasting inn mot den andre fasen av podkasting etter 2014.

I den første fasen av norsk podkasting var mediet først og fremst ein reprisekanal for radiopro-gramma til NRK, dernest ein måte for amatørar å laga lydproduksjonar på. Norsk podkasting var i liten grad basert på eit demokratiserande amatørdrive ideal som Berry, Sterne et al., Bonini og Kammer og Sejersen skildrar frå den amerikanske konteksten.¹⁷⁷ Den aukande kommersialiseringa av amerikansk podkasting frå 2012, skildra av Bonini, gjorde seg i liten grad gjeldande i ein mykje mindre norsk marknad.¹⁷⁸ I tillegg ser det ut til at norske amatørpodkastar kom i skuggen av profesjonelle (NRK) podkastar, slik Sivertsen hadde hinta til i sin analyse av norsk podkasting i 2006.¹⁷⁹

Den sterke posisjon til allmennkringkastaren NRK i norsk podkasting kan me setja inn i ein større samanheng. Ifølgje Hallin og Mancini er Noreg eit eksempel på den demokratisk-korpora-tive mediemodellen der staten gjennom allmennkringkasting har ei tradisjonelt aktiv og sentral rolle med sterke allmennnyttige ideal. I lys av dette kan me sjå korleis NRK brukte si institusjonelle og økonomiske makt til å spegla si eiga tolking av podkastmediet, nemleg som ein reprisekanal for radioprogramma til NRK sånn at folk kunne høyra dei kor og når dei ville. Dette står i kontrast til USA, som ifølgje Hallin og Mancini er ein del av den liberale modellen med lite direkte statleg innblanding og ein svak og oppdelt allmennkringkastar, noko som dermed gav større rom for amatørdrivne og uavhengige podkastar.¹⁸⁰ Skilnadane mellom tidleg amerikansk og norsk podkasting kan med dette også spegla mediesystemskilnader.

Likevel bør me ikkje overdriva NRK sin dominans i tidleg norsk podkasting. Frå sporadiske og flyktige uavhengige podkastproduksjonar i 2000-åra kom det i aukande grad eit levedyktig norsk uavhengig podkastøkosystem i 2010-åra. I 2014 fanst det ei rekkje norske uavhengige podkastar som laga episodar over fleire år i ulike nisjar. Live-arrangement hadde blitt eit mogleg inntekst-grunnlag for dei mest populære podkastane. I tillegg byrja NRK så smått å testa ut lydproduksjonar til podkasting i 2014. Forståinga av podkasting som ein reprisekanal for radio var altså betydeleg svakare i slutten av perioden enn i byrjinga.

Sivertsen skreiv at det var umogleg å veta om podkasting kom til å «bli neste generasjons radio» eller «en flopp». På midten av 2000-åra var det ikkje mogleg å «vurdere det [podkasting] i dybden, diskutere kritisk og vurdere de langsiktige konsekvensene av det.»¹⁸¹ I 2025, når denne artikkel-en blir skriven, er det mogleg å trekkja nokre forsiktige konklusjonar. Om det demokratiserande

potensialet til podkasting, som Sivertsen skildra i sin artikkel, i liten grad blei realisert i den første fasen av podkasting i Noreg, skulle denne få eit kraftig oppsving i den andre fasen av podkasting etter *Serial*, den amerikanske true crime-podkasten lansert i 2014. Etter 2015 eksploderte interessa for podkasting, og dette innebar ei rekkje nye aktørar, både amatørar og profesjonelle. Fundamentet for denne utviklinga blei derimot lagt allereie i den første fasen av norsk podkasting.

Noter

- 1 Dette er første treffet i Nasjonalbiblioteket sin digitale avissamling for eit søk på «podkast» eller liknande former. Sjå fotnote 41 for fullt søk. Me kan ikkje utelukka at det finst ein endå eldre artikkel.
- 2 *Aftenposten*, 28. februar 2005, s. 9.
- 3 Bonini 2015
- 4 Sullivan 2019; Morris 2021; Sullivan 2024
- 5 Rime et al. 2022.
- 6 Sjå seinare diskusjonar.
- 7 Dette tyder i praksis at eg inkluderer former for podkasting som blei kalla «podkast» i samtida, sjølv om det ikkje naudsynleg blir det i dag. Eitt eksempel er TVNorge sine videosnuttar som blei distribuerte via RSS i midten av 2000-åra.
- 8 Kammer og Sejersen 2025: 18–21
- 9 Morris 2024: 16–17; Markman 2012; Sullivan 2019
- 10 Bonini 2015
- 11 Sjå delane om «Historie» og «Litteraturgjennomgang».
- 12 Berry 2015; Kammer og Sejersen 2025: 21–24
- 13 Netscape var den første nettlesaren som tok i bruk RSS. Hammersley 2005: 1.2. A Short History of RSS and Atom; Sullivan 2019: 2–3
- 14 Nuzum 31. januar 2021
- 15 Morris 2024: 33–36
- 16 Doyle 7. september 2019.
- 17 «Audioblogging» og «GuerillaMedia» vart også foreslått. *The Guardian*, 12. februar 2004.
- 18 Sterne et al. 2008; Isene 2023; Esquireme, 14. november 2019.
- 19 Berry 2006: 151–2
- 20 I podkastkatalogen podcast.net auka talet på podkastar frå 47 i oktober 2004 til 796 i slutten av året. Podcast.net 9. oktober 2004; Podcast.net 30. desember 2004; podcast.net 29. desember 2004.
- 21 Oxford University Press 2024
- 22 Google Trends 2004
- 23 iTunes var eit mediebibliotek og ein spelar eigd av Apple som særleg blei brukt til musikk, men også video.
- 24 Apple 2005
- 25 Sullivan 2019
- 26 Ingraham 2012; Quirk 2016
- 27 For data i USA: Markman 2015; Pew Research Center 2024; for data i Noreg: Norsk Mediebarometer 2016: 91
- 28 Bonini 2015; Morris 2024
- 29 Berry 2006
- 30 Sterne et al. 2008
- 31 Markman 2012; Markman og Sawyer 2014

- 32 Wang 2021
- 33 Florini 2015
- 34 Kammer og Sejersen 2025
- 35 Spinelli og Dann 2019
- 36 For ein gjennomgang av podkastøkonomien i den engelskspråklege podkastmarknaden, sjå: Morris 2024: 87–112; Bonini 2015
- 37 Bonini 2015
- 38 Sivertsen 2015
- 39 Morris og Hoyt (red.) 2021
- 40 Hoyt og Morris 2021
- 41 PodcastRE
- 42 Det fullstendige søket var: podkast OR podcast OR Poddkast OR Poddkasting OR poddcasting OR poddkas-
tene OR poddkastane OR poddcast OR poddcastar OR podcasting OR podkasting OR podkaster OR podcaster
OR podkastar OR podcastar OR podkastene OR podkastane OR podcastene OR podcastane OR podkasten OR
poddkasten OR podcasten OR podkasterne OR podcasterne OR podkasteren OR podcasteren OR podkastaren
OR podcastaren
- 43 Til dømes ville resultatane for 2010 vore langt høgare om eg hadde tatt med alle gongene *Vårt Land* nemner sin
eigen podkast.
- 44 Alle aviser som har ei programoversikt, kjem opp i søket, sjølv om det ikkje blir nemnt nokon annan stad i
avisa. Dette gjev eit lite representativt bilete av korleis podkastmediet er dekt i norske medium.
- 45 dato, avisnamn, om artikkelen definerer podkasting (ja/nei), om artikkelen fokuserer på podkasting (ja/nei),
NTB-innhald (NTB eller blank), artikkeltittel, tema for artikkelen, nøkkelord, tekst, geografi, originalt innhald
(ja/nei) og definisjon av podkast (dersom det finst)
- 46 Podcast, NRK, interview, technology, radio, media, videocast, music, godcast og other. Dette er breie
kategoriar som inneheld mange forskjellige artiklar. Til dømes inneheld kategorien «media» alle andre
medium som ikkje er podkast, video-podkast eller radio. «godcast» er religiøse podkastar og eit omgrep som
blei brukt i samtida.
- 47 Hale et al. 2017; for meir informasjon om teoretiske og metodiske utfordringar ved bruk av internettarkiv, sjå
Brügger og Schroeder (red.) 2017.
- 48 Til dømes dukkar ikkje podkasttenesta *Freecast* opp i norske aviser si dekking av podkasting, sjølv om den var
svært viktig for tidleg norsk uavhengig podkasting. Her har eg vore avhengig av arkiverte nettstader.
- 49 For ein utfyllande diskusjon rundt bruken av munnlege kjelder i historie, sjå Abrams 2016.
- 50 Takk til Eirik Newth, Terje Tveit, Jan-Arve Overland, Martin Sivertsen, Jostein Hakedal, Magnus Nome, Marius
Lillelien, Thomas Moen, Øyvind Vasaasen, Nils Heldal og Arve Bramseth.
- 51 *Aftenposten* fann ingen podkastar på norsk i februar 2005. *Aftenposten*, 28. februar 2005, s. 9.
- 52 Vartdal 4. desember 2004; Cridland 2021
- 53 Halvorsen 2004
- 54 Intervju med Terje Tveit 14. november 2024
- 55 I det som har blitt arkivert frå nettstaden til Filadelfia, er det ingen teikn til ein podkast i 2004. Radioandakt
blei lagt ut på nettstaden i januar 2005, men verken orda «RSS» eller «podkast» blei brukt. I ein RSS-strøm
arkivert i 2020 finn vi talar frå Filadelfia frå 2004, men sjølv straumen ser ut til å ha blitt oppretta i 2011. Med
andre ord er det ingen kjelder frå ein eventuell Filadelfia-podkast i 2004. Filadelfiamenigheten Kristiansand,
21. januar 2005; Filadelfia Kristiansand Taler 2004.

- 56 Rudi skreiv i 2021 eit blogginnlegg om den første podkasten på norsk. Han konkluderte med at Terje Pedersen sin *Brassnerd* ;-) var først i Noreg. Rudi 2. november 2021.
- 57 Pedersen, 27. mars 2005
- 58 «Siden jeg enda har tilgode å finne en eneste norsk podcast så lagte jeg min egen lille, hehe. Denne podcasten min er ikke noe interessant å lytte på da, det var mer som en test for meg selv hva som skulle til av programvare på Linux for å lage en.» Pedersen, 28. mars 2005.
- 59 Sex- og samlivsmagasinet (RSS); Adresseavisen, 30. april 2005, s. 20.
- 60 *ITavisen*, 5. august 2005
- 61 NRK la ut *Kurér* kl. 16.56, medan Kanal24 la ut *Superstreng* 2,5 timar seinare. I RSS-straumen til NRK finn me derimot to ulike datoar for publikasjon: 2. september og 3. september. 2. september refererer truleg til publikasjonen av podkasten, medan 3. september refererer til datoen programmet vart sendt på radio. Dette skapte noko forvirring, og fleire melde difor at Kanal24 var først ute med podcast. NRK *Kurér* (RSS); Newth, 2. september 2005; Propaganda, 5. september 2005.
- 62 *Dagbladet*, 26. juni 2006, s. 59.
- 63 NRK *Kurér* (RSS)
- 64 NRK, 2. september 2005.
- 65 NRK Podcast, 24. november 2005.
- 66 *Aftenposten Kultur*, 18. desember 2005, s. 8–9.
- 67 NRK Podcast, 1. september 2007
- 68 *Dagen*, 23. november, 2005, s. 24
- 69 *Dagbladet*, 9. oktober 2006, s. 51; *Aftenposten kultur*, 19. januar 2009, s. 6–7
- 70 Sjå fotnote 41.
- 71 Sjå Metode for ei utfyllande utgreiing.
- 72 Norske aviser og podcast [R-skript]: #tal på artiklar som fokuserer på podkasting 2005–2014
- 73 Sjå fotnote 41.
- 74 For ein diskusjon av *Serial*-effekten i internasjonal litteratur, sjå Berry 2015; Berry 2016; Sherrill 2022.
- 75 Michalsen, 27. november 2015
- 76 Norsk mediebarometer 2018: 48
- 77 Innan 2016 var det allereie eit breitt utval av nye og populære norske podkastar frå eit stort utval av aktørar. Til dømes publiserte VG podkasten *Uløst* i 2015. Den oppnådde meir enn fire millionar nedlastingar innan januar 2016. Fleire medieaktørar byrja også å laga podkastar som *Monster* og *Rubicon*. Det var altså på denne tida ei større satsing på podcast og fleire podkastyttarar. Me kan difor trygt gå ut frå at talet på norske podkastyttarar var betydeleg mindre før 2015. *Klassekampen*, 11. januar 2016, s. 20–21; *Medier* 24, 27. november 2015
- 78 Arkiverte sider på VG Debatt i kategorien «Internett og data» starta i oktober 2007. Eg har valt desember 2014 som endepunkt for den første fasen av norsk podkasting.
- 79 Google Trends 2004–2014
- 80 Bonini 2015: 26; Berry 2015
- 81 Til dømes *Daily Source Code* (2004), *Never Not Funny* (2006), *The Adam Carolla Show* (2009), *The Joe Rogan Experience* (2009) blant mange fleire. For diskusjonar om tidleg uavhengig podkasting i USA, sjå Berry 2006.
- 82 Sjå diskusjonane i avsnitta Allmennkringkasting (NRK) og Uavhengige aktørar.
- 83 *VG*, 2. november 2014, s. 36–37; *Dagbladet*, 7. januar 2015, s. 40–41; *Aftenposten Kultur*, 5. september 2015, s. 4–5
- 84 Som dette live-arrangementet i Notodden: *Telen*, 30. oktober 2013, s. 26
- 85 *Berry 2006; Bonini 2015; Kammer og Sejersen 2025: 18–21*

- 86 NRK, 12. september 2005
- 87 Takk til Øyvind Vasaasen for å ha delt rapporten. NRK 2006: 4.
- 88 *Dagbladet*, 9. oktober 2006, s. 51.
- 89 *Aftenposten Kultur*, 19. januar 2009, s. 6–7
- 90 NRK, 12. september 2005; NRK 2006: 4 og 22; *Dagbladet*, 9. oktober 2006, s. 51; Apple, 14. mars 2008; *Aftenposten Kultur*, 19. januar 2009, s. 6–7
- 91 *Dagbladet*, 7. januar 2015, s. 40–41; *Aftenposten Kultur*, 5. september 2015, s. 4–5
- 92 Norske aviser og podkast [R-skript]: # Graf prosentandel NRK.
- 93 For eksempel: *Dagbladet*, 21. desember 2005, s. 44–45; *Vårt Land*, 30. desember 2006, s. 28–29; *Bergens Tidende*, 3. februar 2007, s. 50–51; *Dagbladet*, 27. oktober 2010, s. 42–43; *Klassekampen*, 10. desember 2010, s. 23
- 94 Norske aviser og podkast [R-skript]: #NRK musikkavtale i norske aviser; *Dagbladet*, 14. november 2008, s. 52; *Dagbladet*, 7. januar 2009, s. 48; *Aftenposten Kultur*, 19. januar 2009, s. 6–7; VG, 12. juni 2010, s. 55
- 95 Norske aviser og podkast [R-skript]: # Graf prosentandel NRK
- 96 *Dagbladet*, 21. desember 2005, s. 44–45
- 97 *Dagbladet*, 26. juni 2006, s. 59; *Aftenposten Kultur*, 19. januar 2009, s. 6–7; *Dagbladet*, 7. januar 2015, s. 40–41; *Aftenposten Kultur*, 5. september 2015, s. 4–5; *Medier* 24, 4. november 2016
- 98 Kringkastingsrådet 20. januar 2017; årsrapporten frå NRK i 2015 viser også at *Radioresepsjonen* er den klart største podkasten. NRK 2015
- 99 I 2021 gjekk vertane for *Radioresepsjonen* Bjarne Tjøstheim og Steinar og Tore Sagen over til PodMe, og bytte namn til *Papaya*. Radioprogrammet blei ein rein podkast. VG, 31. august 2021, s. 24–25
- 100 *Dagbladet*, 14. november 2008, s. 52; *Aftenposten*, 30. oktober 2009, s. 23
- 101 Unntaket var *Vår daglige Beatles*, ettersom Beatles ikkje hadde gjort musikken sin tilgjengeleg for nettnedlasting. I januar 2009 la NRK ved ein feil ut *Vår daglige Beatles* med musikk, og gjorde dermed Beatles sin musikk tilgjengeleg for nedlasting som den einaste staden i verda. Programposten blei tatt ned innan 24 timar. Dette er kanskje den einaste gongen norsk podkasting har fått internasjonal merksemd. *Dagbladet*, 7. januar 2009, s. 48; NRK Beta, 6. januar 2009; *The Guardian*, 6. januar 2009; *Rolling Stone*, 5. januar 2009
- 102 NRK Beta, 14. januar 2010
- 103 NRK, 7. februar 2014; NRK, 12. februar 2014; NRK, 26. februar 2014
- 104 Vilde Baltzer blei seinare den første podkastsjefen i NRK i 2016. *Lyddager* 2024
- 105 «... vi har sett at for eksempel Radioresepsjonen har minst like mange lyttere på podkast som på sendingene sine. Det er gratis, du kan høre det når og hvor du vil, og det er tilgjengelig for alltid.» NRK, 12. februar 2014
- 106 *Klassekampen*, 11. januar 2016, s. 20–21
- 107 Bonini 2022
- 108 Adler Berg 2022
- 109 Markman 2012; Markman og Sawyer 2014
- 110 Pedersen, 30. august 2008; *Spis de Rike*, 14. april 2006; *Vårt Land*, 12. august 2005, s. 18–19
- 111 For fleire eksempel på tidlege norske amatørpodkastar, sjå Sivertsen 2015.
- 112 Sivertsen 2015
- 113 *Vårt Land*, 12. august 2005, s. 18–19; *Vårt Land*, 4. november 2005, s. 16
- 114 VG, 20. mai 2006, s. 48
- 115 *Dagbladet*, 9. oktober 2006, s. 51
- 116 VG, 25. juni 2006, s. 50
- 117 *Dagsavisen*, 15. september 2007, s. 15

- 118 Nokre av dei er Kongsvinger vidaregående skole. *Laagendalsposten*, 19. november 2006; elevar på Hvasser skole. *Tønsberg Blad*, 6. april 2006; Løvestakken menighet. *Bergens Tidende*, 17. september 2006; Vardø kyrkje. Østhavet, 3. november 2006; *Stavanger Aftenblad*, 17. juli 2006; KFUK/ KFUM sin podkast. *Vårt Land*, 18. januar 2007; ein bokpod frå Gjøvik-biblioteka. *Gjøviks Blad*, 27. november 2008; ein universitetspodkast frå UiO. *Dagen Magazinet*, 18. oktober 2008; ein podkast frå ein skule i Lillehammer. *Lillehammer Byavis*, 26. mars 2009; ein podkast frå UiS. *Rogalands Avis*, 5. august 2009; ein podkast frå HiNe. *Brønnøysunds Avis*, 26. februar 2010
- 119 podcaster.no, 15. januar 2007; podcast.no, 3. april 2008
- 120 podcaster.no, kategorier, 15. januar 2007
- 121 Fem hovudkategoriar blei laga: Engelsk, NRK, ikkje-kommersiell, kommersielle og usikker.
- 122 Til dømes *Jorun Stiansen Fansite*, *Saiens Fiksjn*, *Nesten Bare film* og *Ren Staffasje*
- 123 VG (5), Kanal24 (1), ITavisen (1), Recommended Reklamebyrå (1), Mac1TV (1) og Quart festivalen (1).
- 124 *ITavisen*, 24. november 2005
- 125 *ITavisen*, 16. april 2007
- 126 *Dagens Næringsliv*, 18. februar 2005, s. 93
- 127 *ITavisen*, 25. juni 2004
- 128 *ITavisen*, 26. oktober 2005
- 129 *ITavisen*, 20. desember 2006
- 130 *ITavisen*, 23. september 2005
- 131 *ITavisen* oppgjev «lyttere», men presiserer at dei tel nedlastingar frå serveren. *ITavisen*, 25. juni 2006
- 132 *ITavisen*, 13. juli 2007.
- 133 Til dømes *Spor 2* frå Blindedeforbunder med 38 000 nedlastingar, *Bibliotek 2.0* med ca. 14 000 nedlastingar og humorprogrammet *God morgen Finland* frå Studentradioen i Trondheim med ca. 12 000 nedlastingar. *ITavisen*, 13. juli 2007
- 134 *Dagbladet*, 26. juni 2006, s. 59
- 135 Froland Curlingklubb 2006
- 136 Kongsberg videregående skole 2007
- 137 *BITZ* 2006
- 138 *JohsBerg* 2006; *Livstidsmagasinet*. 2007; Hossmann 2007.
- 139 *ITavisen*, 8. mai 2007
- 140 Harboe 2008: 71
- 141 Kinnerød 29. mars 2009.
- 142 *ITavisen* avslutta sin eigen podkast våren 2008. I tillegg har eg ikkje funnet spor etter *Freecast* etter 2009. Det verkar difor sannsynleg at *Freecast* blei lagt ned i 2009.
- 143 «Hvordan settes Topp 10-listen sammen? Vi teller rett og slett hvilke sendinger som har blitt lastet ned flest ganger fra serveren vår den siste uken, og genererer listen etter dette. Ny liste genereres tidlig hver morgen, med gårdsdagens nedlastinger medbereget.» *ITavisen*, 16. april 2007
- 144 Tala er henta frå Internet Archive si arkivering av to ulike URL-ar. Den første er heimesida til *Freecast*, som viser topp 10-podkastar, og sida som er laga for å visa topp 10-podkastar. Total har eg samla data frå 46 datoar frå 24.11.2005 til 13.07.2007. URL1: <http://www.itavisen.no/services/freecast/>, URL2: <http://www.itavisen.no/services/freecast/index.php?showTopp10=1>

- 145 Det er målt eit botnpunkt på berre 6,3 gjennomsnittlege nedlastingar i den veka, registrert den 28. august i 2006, som eg har valt å ekskludera ettersom det mest sannsynleg har skjedd ein feil. Talet avvik svært mykje frå dei andre tala i same periode. Det reelle botnpunktet er sannsynlegvis 74,5 gjennomsnittlege lyttarar i veka, målt den 23. august i 2006. Eg har ikkje funne grunnen til den potensielle feilen. Freecast script [R-skript]: #Fjerne ein feil i datasettet; Freecast script [R-skript]: #Oppsummerande statistikk 2005–06
- 146 Freecast script [R-skript]: #Oppsummerande statistikk 2007.
- 147 Ettersom dei tidlegare sidene ikkje har blitt arkivert av Internet Archive, er det ikkje mogleg å seia noko om den tidlege veksten.
- 148 Freecast script [R-skript]:#Graf lyttartal over tid; Freecast script [R-skript]: #Graf podkastar over tid.
- 149 NRK, 2006: 29
- 150 Andre eksempel frå perioden er *Renegade Podcast*, *Tidsskrift for Den norske legeforening*, *Tidig*, *Josimar*, *Golden Cockerel – Tottenhams Venner*, *Psykologlunsj*, *TILkolon* og *David Skauford forklarar alt*.
- 151 *Dagbladet*, 7. januar 2015, s. 40–41
- 152 *Dagbladet*, 22. juli 2011, s. 20
- 153 *Dagens Næringsliv*, 7. desember 2012, s. 74–75
- 154 I 2010 var det 18 artiklar som på ein eller annan måte handla om podkastar på universiteta. Norske aviser og podkast [R-skript]: #Norske aviser og podkasting på universiteta.
- 155 *Dagens Næringsliv*, 2. oktober 2010, s. 24–25
- 156 Olsen 2006: 4
- 157 Intervju med Martin Sivertsen, 19. november 2024
- 158 *Klar Tale*, 8. juni 2006; *Suldalsposten*, 22. desember 2006; *Vårt Land*, 3. mai 2007
- 159 *Radionytt*, 23. mai 2006
- 160 Bonini 2015
- 161 *Dagbladet*, 14. mars 2009, s. 56
- 162 *Dagbladet*, 14. april 2009, s. 57.
- 163 Sjå: Morris 2024: 16–17; Markman 2012; Sullivan 2019.
- 164 *Dagbladet*, 14. mars 2009, s.56; *Dagbladet*, 3. juli 2015, s. 40.
- 165 *Siste fem videoer fra 'mat'* (VG Nett), *Heia Tufte* (TVNorge), *Tom Mathisen og Herodes Falsk* (TVNorge) og *71° nord* (TVNorge). *Dagbladet*, 9. oktober 2006, s. 51.
- 166 VG, 11. januar 2005, s. 42–43; Sivertsen 2015: 149.
- 167 *Dagens Næringsliv*, 24. januar 2007, s. 53.
- 168 *Tone Damli Aaberges videoblogg* og *Maria Menes videoblogg*. *Dagbladet*, 9. oktober 2006, s. 51.
- 169 Topp ti lista frå januar 2009 har berre éin internasjonal videopodkast, ingen norske. *Aftenposten kultur*, 19. januar 2009, s. 6–7
- 170 Vonderau 2016; Morris 2024: 17.
- 171 I Frankrike blei ordet “podcast” brukt om humoristiske videosketsjar i 2010. Rime et al. 2022: 1273.
- 172 *Aften*, 29. april 2010, s. 22–23
- 173 *Stavanger Aftenblad*, 15. februar 2012, s. 8; *Møre*, 19. april 2012, s. 23
- 174 *Telen*, 30. oktober 2013, s. 26; *Dagens Næringsliv*, 30. desember 2015, s. 32–33
- 175 *Tusvik & Tønne* var også blant dei første norske podkastane til å tena pengar på reklame. *Dagens Næringsliv*, 30. desember 2015, s. 32–33; *E24*, 1. august 2018
- 176 *Dagens Næringsliv*, 27. januar 2016, s. 38; *Dagens Næringsliv*, 28. september 2018, s. 74–75
- 177 Berry 2006; Sterne et al. 2008; Bonini 2015; Kammer og Sejersen 2025
- 178 Bonini 2015

179 Sivertsen 2015

180 Hallin og Mancini 2004

181 Sivertsen 2015: 141.

Litteratur

Abrams, L. (2016). *Oral History Theory*. Routledge.

Adler Berg, F.S. (2022). The tension between podcasters and platforms: independent podcasters' experiences of the paid subscription model. *Creative Industries Journal*, 15(1), 58–78.

Adresseavisen (2005, 30. april). Adressa først ute med podcasting, s. 20.

Aftenposten Kultur (2005, 28. februar). Alt på radio, rett i lomma, døgnet rundt, s. 9.

Aftenposten Kultur (2005, 18. desember). Podkasting tar helt av, s. 8–9.

Aftenposten Kultur (2009, 19. januar). Musikk gjør podkast mer populært, s. 6–7.

Aftenposten Kultur (2009, 30. oktober). Podkast-kutt i NRK, s. 23.

Aftenposten Kultur (2015, 5. september). Jeg tror har truffet rett tid til å starte podkast på, s. 4–5.

Aften (2010, 29. april). Resepsjonens siste støt, s. 22–23.

Apple. (2005, 28. juni). "Apple Takes Podcasting Mainstream". Press Release: <https://web.archive.org/web/20250701155816/https://www.apple.com/newsroom/2005/06/28Apple-Takes-Podcasting-Mainstream/>

Apple. (2008, 14. mars). «Top Podcasts». <https://web.archive.org/web/20080314010020/http://www.apple.com/no/itunes/store/podcastsfaq.html>

Bergens Tidende (2006, 17. september). Pc-en blir ny prekestol, s. 11.

Bergens Tidende (2007, 3. februar). Podder Beatles til topp, s. 50–51.

Berry, R. (2006). *Will the iPod kill the radio star?* Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies, 12(2), 143–162.

Berry, R. (2015). A Golden Age of Podcasting? Evaluating Serial in the Context of Podcast Histories. *Journal of Radio & Audio Media*, 22(2), s. 170–78.

Berry, R. (2016). Part of the establishment: Reflecting on 10 years of podcasting as an audio medium. *Convergence*, 22(6), 661–671.

BITZ [RSS]. (2006). BITZ. <https://web.archive.org/web/20060821235849/http://freecast.itavisen.no/?freecastId=54>

Bonini, T. (2015). The 'Second Age' of Podcasting: reframing Podcasting as a New Digital Mass Medium. *Quaderns del CAC* 41, 18, 21–30.

Bonini, T. (2022). Podcasting as a Hybrid Cultural Form Between Old and New Media. I Lindgren, M. og Loviglio, J. (red.). *The Routledge Companion to Radio and Podcast Studies*, 19–29. Routledge.

Brügger, N. og Schroeder, R. (red.). (2017). *Web as History: Using Web Archives to Understand the Past and the Present*. University College London.

Brønnøysunds Avis (2010, 26. februar). Ny podkast-serie fra HiNe», s. 15.

Dagbladet (2005, 21. desember). Radiotull på pod og P3, s. 44–45.

Dagbladet (2006, 26. juni). Humorkamp om podcast-tronen, s. 59.

Dagbladet (2006, 9. oktober). Caster seg på ny trend, s. 51.

Dagbladet (2008, 14. november). NRK får podkaste musikk, s. 52.

Dagbladet (2009, 7. januar). Beatles-tabbe av NRK, s. 48.

Dagbladet (2009, 14. mars). Radiorebeller, s. 56.

- Dagbladet* (2009, 14. april). Advarsel: Direktørene kommer, s. 57.
- Dagbladet* (2010, 27. oktober). Større enn Gud, Jesus og Den Hellige ånd, s. 42–43.
- Dagbladet* (2011, 22. juli). Pratekompaniet, s. 20.
- Dagbladet* (2015, 7. januar). Podcastere tar det personlig, s. 40–41.
- Dagbladet* (2015, 3. juli). Håper å «overleve» mer enn to uker, s. 40.
- Dagens Næringsliv* (2005, 18. februar). Aller størst på it-nytt på internett, s. 93.
- Dagens Næringsliv* (2007, 24. januar). Hjelper artister på nett, s. 53.
- Dagens Næringsliv* (2010, 2. oktober). Akademisk popstjerne på iTunes, s. 24–25.
- Dagens Næringsliv* (2012, 7. desember). Podprat, s. 74–75.
- Dagens Næringsliv* (2018, 28. september). Flere podkaster, men inntektene lar vente på seg, s. 74–75.
- Dagens Næringsliv* (2015, 30. desember). Tjener bra på podkast, s. 32–33.
- Dagens Næringsliv* (2016, 27. januar). Tror annonsørene har fått øynene opp for podkast, s. 38.
- Dagen Magazinet* (2008, 18. oktober). Teologer best på podkast, s. 5.
- Dagen* (2005, 23. november). Andakt som podkast, s. 24.
- Dagsavisen* (2007, 15. september). Podkast: Utviklingsminister Erik Solheim, s. 15.
- Doyle, B. (2019, 7. september). *The first podcast*. The Tilt. <https://web.archive.org/web/20250116092727/https://www.thetilt.com/content/commentary/the-first-podcast>
- E24 (2018, 1. august). Komikerduo gjør gode penger på podkast. <https://web.archive.org/web/20200930182123/https://e24.no/teknologi/i/Jor15J/komikerduo-gjoer-gode-penger-paa-podcast>
- Vartdal, Emma Teigen (2004, 4. desember). First Show and hello from me. <https://web.archive.org/web/20041204085328/http://www.nevereverland.co.uk/index.php/page/1097799801> og web.archive.org/web/20050107100305if_/http://nevereverland.co.uk:80/rss/rss.php/podcast
- Esquireme (2019, 14. november). An aural history of the podcast. <https://web.archive.org/web/20240301040757/https://www.esquireme.com/culture/film-and-tv/40979-an-aural-history-of-the-podcast>
- Filadelfiamenigheten Kristiansand (2005, 21. januar). Nyhet – Hør dagens radioandakt! <https://web.archive.org/web/20050222003443/http://filakrs.no/sider/tekst.asp?SIDE=1154>
- Filadelfia Kristiansand Taler (RSS) (2004). <https://web.archive.org/web/20200111000602/http://filesrv.filakrs.no/mediafiler/itunes/export/speech/2004.xml>
- Florini, S. (2015). The Podcast “Chitlin’ Circuit”: Black Podcasters, Alternative Media, and Audio Enclaves. *Journal of Radio & Audio Media*, 22(2), 209–219.
- Froland Curlingklubb [RSS]. (2006). Froland Curlingklubb. <https://web.archive.org/web/20060825164437/http://freecast.itavisen.no/?freecastId=259>
- Gjøviks Blad* (2008, 27. november). Bokpod fra biblioteket, s. 6.
- Google Trends for «podcast» 2004. <https://trends.google.com/trends/explore?date=2004-01-01%202004-12-31&q=podcast&hl=en> [Sist sett 25.09.2025].
- Google Trends for «podcast» 2004–2014. <https://trends.google.com/trends/explore?date=2004-01-01%202014-12-31&geo=NO&q=podcast&hl=no> [Sist sett 25.09.2025].
- Hale, S.A., Blank, G. og Alexander, V.D. (2017). Live versus archive: Comparing a web archive to a population of web pages. I Brügger, N. og Schroeder, R. (red.), *Web as History: Using Web Archives to Understand the Past and the Present*, 45–61. University College London.
- Hallin, D.C. og Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge University Press.

Halvorsen (2004, 31. desember). Testing voice recording and enclosure support for RSS 2.0 feed. AceCast: <https://web.archive.org/web/20060613221754/http://www.acecast.com/2004/12/index.shtml>

og <https://web.archive.org/web/20230306195433/http://www.acecast.com/audio/test/voicetest.mp3>

Hammersley, B. (2005). *Developing feeds with RSS and Atom*. O'Reilly Media.

Harboe, L. (2008). *Norskboka.no : digitale verktøy i norskfaget*. Universitetsforlaget.

Hoyt, E. og Morris, J.W. (2021). Introduction: The Inseparability of Research and Preservation: Frameworks for Podcasting History. I Morris, J.W. og Hoyt, E. (red.). *Saving New Sounds: Podcast Preservation and Historiography*. University of Michigan Press.

Hossmann, F. (2007). Fredrik Hossmann. <https://web.archive.org/web/20070518025837/http://www.itavisen.no/services/frecast/showFrecastSendings.php?frecastId=316>

Ingraham, N. (2012, 26. juni). Apple releases dedicated Podcasts app for iPhone and iPad. The Verge: <https://web.archive.org/web/20210912115141/https://www.theverge.com/2012/6/26/3118820/apple-podcasts-app-release>

Isene, C. (2023). daily-source-code-podcast code: <https://web.archive.org/web/20250116162047/https://github.com/cisene/daily-source-code-podcast/tree/main/iPod>

ITavisen (2004, 25. juni). Velkommen til Forumet på ITavisen.no. <https://itavisen.no/2004/06/25/velkommen-til-forumet-pa-itavisen-no/>

ITavisen (2005, 5. august). ITavisen starter Podcasting. <https://web.archive.org/web/20180409043118/https://itavisen.no/2005/08/05/itavisen-starter-podcasting/>

ITavisen (2005, 23. september). Lag din egen podcast. <https://web.archive.org/web/20160608042113/https://itavisen.no/2005/09/23/lag-din-egen-podcast/>

ITavisen (2005, 26. oktober). Se Norges feteste PCer. <https://web.archive.org/web/20210919084352/https://itavisen.no/2005/10/26/se-norges-feteste-pcer/>

ITavisen (2005, 24. november). Freecast. <https://web.archive.org/web/20051124222308/http://www.itavisen.no/services/frecast/>

ITavisen (2005, 10. desember). Freecast. <https://web.archive.org/web/20051210170148/https://itavisen.no/services/frecast/>

ITavisen (2006, 25. juni). Freecast. Ofte stilte spørsmål. <https://web.archive.org/web/20060625173528/http://www.itavisen.no/services/frecast/faq.php>

ITavisen (2006, 20. desember). Du er invitert! <https://web.archive.org/web/20210919024425/https://itavisen.no/2006/12/20/du-er-invitert/>

ITavisen (2007, 16. april). Ofte stilte spørsmål. <https://web.archive.org/web/20070416105050/http://www.itavisen.no/services/frecast/faq.php>

ITavisen (2007, 8. mai). Finn podcast. <https://web.archive.org/web/20070508175459/http://www.itavisen.no:80/services/frecast/directory.php>

ITavisen (2007, 13. juli). Freecast: <https://web.archive.org/web/20070713114435/http://www.itavisen.no:80/services/frecast/>

ITavisen (2007, 13. juli). Freecast: <https://web.archive.org/web/20070713114435/http://www.itavisen.no:80/services/frecast/>

Ito, J. (2007, 11. desember). «Dave Winer». Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:David_Winer_by_Joi_Ito.jpg

JohsBerg [RSS] (2006). *JohsBerg*. <https://web.archive.org/web/20060720191314/http://frecast.itavisen.no:80/?frecastId=189>

- Kammer, A. & Sejersen, T.S. (2025). *The Institutional Development of Podcasting*. Routledge Focus.
- Kinnerød, R. (2009, 29. mars). ITavisen Freecast legges ned. RuneBlogg: <https://web.archive.org/web/20260218132730/https://runeblogg.blogspot.com/2009/03/itavisen-freecast-legges-ned.html>
- Klar Tale (2006, 8. juni). Med Klar Tale på øret, s. 5.
- Klassekampen (2010, 10. desember). Uten omveier, s. 23.
- Klassekampen (2016, 11. januar). Kaster seg på podkast, s. 20–21.
- Kongsberg videregående skole [RSS] (2007). KVS Casting: <https://web.archive.org/web/20070806023947/http://freecast.itavisen.no/?freecastId=76>
- Kringkastingsrådet (2015, 20. januar). Referat fra møte i Kringkastingsrådet. NRK: https://fido.nrk.no/48ec460c6fc7f655dfcb83ddae01a2b54da11159777c5affd70ea0caabac8737/krad_ref_200117.pdf
- Laagendalsposten (2005, 19. november). KVS-elever med radioprogrammer på nettet, s. 48.
- Lillehammer Byavis (2009, 26. mars). På nett under VM, s. 27.
- Livstidsmagasinet (2007). <https://web.archive.org/web/20070316155826/http://www.itavisen.no/services/freecast/showFreecastSendings.php?freecastId=330>
- Lyddager (2024). Vilde Hjort Batzer. <https://web.archive.org/web/20240523001404/https://lyddager.no/speaker/vilde-hjort-batzer/>
- Markman, K.M. (2012). Doing radio, making friends, and having fun: Exploring the motivations of independent audio podcasters. *New media & society*, 14(4), 547–565.
- Markman, K.M. og Sawyer, C.E. (2014). Why Pod? Further Explorations of the Motivations for Independent Podcasting. *Journal of Radio & Audio Media*, 21(1), 20–35.
- Markman, K.M. (2015). Everything Old is New Again: Podcasting as Radio's Revival. *Journal of Radio & Audio Media*, 22(2), s. 240–243.
- Medier 24. (2015, 27. november). VG kan ha løst podkast-koden: 130.000 følger med på historien om Birgitte Tengs. <https://web.archive.org/web/20210422175125/https://www.m24.no/birgitte-tengs-saken-cathinka-rondan-kristine-hellesland/vg-kan-ha-lost-podkast-koden-130000-folger-med-pa-historien-om-birgitte-tengs/123550>
- Medier 24 (2016, 4. november). Norske aviser har gått fra 2 til 37 podkaster på to år. Men nesten ingen tjener penger på det. Nå skal Ragnhild Fjellro (45) forske på fenomenet. <https://web.archive.org/web/20210123104818/https://www.m24.no/doktorgrad-magasin-marius-karlsen/norske-aviser-har-gatt-fra-2-til-37-podkaster-pa-to-ar-men-nesten-ingen-tjener-penger-pa-det-na-skal-ragnhild-fjellro-45-forske-pa-fenomenet/142940>
- Morris, J.W. (2021). The Spotifcation of Podcasting. I Morris, J.W. og Hoyt, E. (red.), *Saving New Sounds: Podcast Preservation and Historiography*, 208–223. University of Michigan Press.
- Morris, J.W. og Hoyt, E. (red.) (2021). *Saving New Sounds: Podcast Preservation and Historiography*. University of Michigan Press.
- Morris, J.W. (2024). *Podcasting*. Polity Press.
- Møre (2012, 19. april). Inviterer til skepsiskveld i Aasen-tunet, s. 23.
- Newth, E. (2005, 2. september). «Supertanker – først med podcast! Eirik Newth: <https://web.archive.org/web/20211127085908/https://www.newth.net/eirik/2005/09/02/supertanker-f%C3%B8rst-med-podcast/>
- Nordiske Mediedager (2022, 5. mai). *DZ6 4654* [Lisa Tønne]. Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DZ6_4654.jpg
- Norsk mediebarometer 2016 (2017). *Norsk mediebarometer 2016*. https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/303444?_ts=15c1173e920

- Norsk mediebarometer 2018 (2019). *Norsk mediebarometer 2018*. https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/384577?_ts=16a92faad18
- Norsk olje og gass (2010, 18. november). *Sigrid Bonde Tusvik 2010 (cropped)*. Wikimedia Commons: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sigrid_Bonde_Tusvik_2010_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sigrid_Bonde_Tusvik_2010_(cropped).jpg)
- NRK Beta (2009, 6. januar). NRK pulls «Our daily Beatles» podcast because of rights. <https://web.archive.org/web/20090614232613/https://nrkbeta.no/2009/01/06/nrk-pulls-our-daily-beatles-podcast-because-of-rights/>
- NRK Beta (2010, 14. januar). NRK Radio på iPhone, Android og Nokia. <https://web.archive.org/web/20100922012416/https://nrkbeta.no/2010/01/14/nrk-radio-paa-iphone-android-og-nokia/>
- NRK Kurér (RSS): <https://web.archive.org/web/20051030011913/http://www12.nrk.no/podcast/kurer/kurer.rss>
- NRK Podkast (2005, 24. november). NRKs podkast-tilbud. <https://web.archive.org/web/20051124024413/http://www.nrk.no/podcast/>
- NRK Podkast (2007, 1. september). NRKs podkast-tilbud. <https://web.archive.org/web/20070901215935/http://www.nrk.no/podcast/>
- NRK (2005, 2. september). Podkasting på 1-2-3. <https://web.archive.org/web/20050930225701/http://www.nrk.no/programmer/radio/kurer/5021120.html>
- NRK (2005, 12. september). Overveldende respons for Kurér podkast. <https://web.archive.org/web/20250330151354/https://www.nrk.no/kultur/overveldende-respons-for-kurer-podkast-1.903386>
- NRK (2006). NRK podkasting – do's and don't.
- NRK (2014, 7. februar). – Skoene til Beckham er fulle av dritt. <https://web.archive.org/web/20140207100429/https://p3.no/skoene-til-beckham-er-fulle-av-dritt/>
- NRK (2014, 12. februar). Tore og Tørnquist lager podkast. <https://web.archive.org/web/20140212072713/https://p3.no/tore-og-tornquist-lager-podkast/>
- NRK (2014, 26. februar). To menn om fine ting. <https://web.archive.org/web/20140226210326/https://p3.no/to-menn-om-fine-ting/>
- NRK (2015). Årsrapport 2015. <https://info.nrk.no/wp-content/uploads/2021/06/2015.pdf>
- Nuzum, E. (2021, 31. januar). *The Story of the First Podcast Feed*. Podnews. <https://web.archive.org/web/20250119203709/https://podnews.net/article/first-podcast-feed-history>
- Olsen, C.R. (2006). Podkast for enhver. *Dagens medier : mediebransjens egen avis* (nr. 1), s. 4.
- Oxford University Press (2024, 1. oktober). Oxford Word of the Year: defining the past 20 years. <https://web.archive.org/web/20250422123707/https://corp.oup.com/feature/oxford-word-of-the-year-defining-the-past-20-years/>
- Pedersen, T. (2005, 27. mars). (RSS). <https://web.archive.org/web/20060210110120/http://blog.senikk.com/wp-content/podcast/brassnerden.xml>
- Pedersen, T. (2005, 28. mars). Min egen lille podcast. Senikk: <https://web.archive.org/web/20060210133151/http://blog.senikk.com/2005/03/28/min-egen-lille-podcast/#comments>
- Pedersen, T. (2008, 30. august). Podcaster. Senikk: <https://web.archive.org/web/20080830022859/http://blog.senikk.com/podcaster>
- Pettersen-Dahl, C. (2017, 16. mai). *Heia Fotball på NRK P3*. Wikimedia Commons: https://no.wikipedia.org/wiki/Heia_Fotball
- Pew Research Center (2024, 13. november). Mobile phone ownership. <https://www.pewresearch.org/chart/mobile-phone-ownership-2/>

- Podcaster.no (2007, 15. januar). <https://web.archive.org/web/20070115154502/http://www.podcaster.no/>
- Podcaster.no (2007, 15. januar). Kategorier. https://web.archive.org/web/20070115155112/http://www.podcaster.no:80/component/option,com_newsfeeds/Itemid,43/
- Podcast.no (2008, 3. april). <https://web.archive.org/web/20080403110911/http://podcast.no:80/>
- Podcast Networks (2004, 9. oktober). Podcast.net. <https://web.archive.org/web/20041009223949/http://podcast.net/>
- Podcast Networks (2004, 30. desember). Podcast.net. <https://web.archive.org/web/20041230132407/http://www.podcast.net:80/>
- PodcastRE. <https://web.archive.org/web/20250109040825/https://podcastre.org/feedSubmission>
- Podnews (2021, 4. november). The history of podcasting in the UK. <https://web.archive.org/web/20250130092352/https://podnews.net/article/history-uk-podcasts>
- Propaganda (2005, 5. september). Supertanker tok innersvingen på NRK. <https://web.archive.org/web/20060305232521/https://www.propaganda-as.no/php/art.php?id=265196>
- Quirk, V. (2016). The So-Called Serial Effect. I *Guide to Podcasting*. https://web.archive.org/web/20161008080533/https://towcenter.gitbooks.io/guide-to-podcasting/content/introduction/the_so-called_serial.html
- Radionytt (2006, 23. mai). Gilde satser på podcasting. <https://web.archive.org/web/20060623062727/https://www.radionytt.no/06178.htm>
- Rime, J., Pike, C. og Collins, T. (2022). What is a podcast? Considering innovations in podcasting through the six-tensions framework. *Convergence*, 28(5), 1260–1282.
- Rogalands Avis (2009, 5. august). UiS-pensum på iTunes, s. 11.
- Rolling Stone (2009, 5. januar). The Beatles' Catalog Finally Goes Digital Thanks To Norwegian Podcasts. <https://web.archive.org/web/20090506005046/http://www.rollingstone.com/rockdaily/index.php/2009/01/05/the-beatles-catalog-finally-goes-digital-thanks-to-norwegian-podcasts>
- Rudi (2021, 2. november). Noregs første podcast. Puha: <https://web.archive.org/web/20211102223229/https://puha.no/2021/11/02/noregs-forste-podcast/>
- Sex- og samlivsmagasinet (RSS). <https://web.archive.org/web/20050502044545/http://www.adressa.no:80/index.jsp?service=podcast>
- Sherrill, L.A. (2022). The «Serial Effect» and the True Crime Podcast Ecosystem. *Journalism Practice*, 16(7), 1473–1494.
- Sivertsen, E. (2015). Podkasting, demokratisering og deltaking. I Bjerke, P., Lewé, T., Sivertsen, E., Strøm, G. & Werenskjold, R. (red.), *Festskrift til Sverre Liestøl* (s. 139–155). forlag1.
- Spinelli, M. og Dann, L. (2019). Introduction: The Audio Media Revolution. I Spinelli, M. og Dann, L. (red.). *Podcasting: The Audio Media Revolution*, 1–16. Bloomsbury Academic.
- Spinelli, M. og Dann, L. (red.) (2019) *Podcasting: The Audio Media Revolution*. Bloomsbury Academic
- Spis de Rike [RSS]. (2006, 14. april). <https://web.archive.org/web/20060414224546/http://www.spisderike.net:80/feeds/video/>
- Stavanger Aftenblad (2006, 17. juli). Kunstmuseet satser på iPod, s. 33.
- Stavanger Aftenblad (2012, 15. februar). Himmel for spillfrelste, s. 8.
- Sterne, J., Morris, J., Baker, M.B. & Freire, A.M. (2008). The politics of Podcasting. *Fibreculture journal*, 13.
- Suldalsposten (2006, 22. desember). Høyr utvalde artiklar frå Suldalsposten som PODCAST, s. 29.
- Sullivan, J.L. (2019). The platforms of podcasting: Past and present. *Social Media + Society*, 5(4), 1–12.
- Sullivan, J.L. (2024). *Podcasting in a Platform Age: From an Amateur to a Professional Medium*. Bloomsbury Academic.

- Telen* (2013, 30. oktober). Tusvik og Tønne Live, s. 26.
- The Guardian (2004, 12. februar). Audible revolution. <https://web.archive.org/web/20250218125857/https://www.theguardian.com/media/2004/feb/12/broadcasting.digitalmedia>
- The Guardian (2009, 6. januar). Beatles' back catalogue available to download for free. <https://web.archive.org/web/20090123012508/http://www.guardian.co.uk/music/2009/jan/06/beatles-back-catalogue-free-download>
- Tønsbergs Blad* (2006, 6. april). Podcasting på Hvasser skole, s. 2.
- Vartdal, E.T. (2004, 4. desember). First Show and hello from me.
- Vonderau, P. (2016). The video bubble: Multichannel networks and the transformation of YouTube. *Convergence*, 22(4), 361–375.
- VG (2025, 11. januar). Se Idol på iPod, s. 42–43.
- VG (2006, 20. mai). Gratis bok til folket på 50-årsdagen, s. 48.
- VG (2006, 25. juni). Museum med podkast, s. 50.
- VG (2010, 12. juni). Musikk-stopp for NRKs podkast, s. 55.
- VG (2 November 2014). Sigrid Bonde Tusvik og Lisa Tønne lager Norges drøyeste podkast, s. 36–37
- VG (2021, 31. august). – Nå kan endelig få brukt det dumme, teite navnet, s. 24–25.
- Vårt Land* (2005, 12. august). Preker på iPod, s. 18–19.
- Vårt Land* (2005, 4. november). Eksplosjon i nettprekener, s. 16.
- Vårt Land* (2006, 30. desember). Halvor ble kringkastingssjef, s. 28–29.
- Vårt Land* (2007, 18. januar). Starter TT*-podcast, s. 12.
- Vårt Land* (2007, 3. mai). Slik bruker du nye VL.no, s. 16.
- Wang, J.H, (2021). The Perils of Ladycasting: Podcasting, Gender, and Alternative Production Cultures. I Morris, J. W., & Hoyt, E. (red.), *Saving New Sounds: Podcast Preservation and Historiography*, 51–70. University of Michigan Press.
- Østhavet* (2006, 3. november). Podcast fra Vardø kirke, s. 2.

Redaktør Arthur Berg i Dagen ved avisas 50-årsjubileum i 1969. Foto: Eirik Sundvor/Trondheim byarkiv.

Arthur Berg

Arthur Berg (1916-1998) vaks opp på ein gard i Brunlanes i Vestfold. Han vart omvendt på eit vekkingsmøte i Kristiansand på 1930-talet, og hadde livet ut det syn at ateismen ikkje på noko vis kunne stå seg mot bibeltru kristendom.

Berg avbraut teologistudiet ved Menighetsfakultet for å delta i forsvaret av Noreg, tok befalsskulen og vart uteksaminert som sersjant 8. april 1940. Han fullførte teologistudiet i 1941, flykta i 1944 til Sverige der han vart ordnert til feltprest for dei norske styrkane.

Etter krigen var han divisjonsprest ved Distriktskommando Nord-Norge, og frå 1950–55 predikant i Finnemisjonen (seinare Norges Samemisjon) og redaktør for misjonsbladet Samenes Venn. Han kunne samisk, han var godt kjent med gresk og hebraisk. Berg var konservativ nynorskmann, - i 1950 åra byrja han bruke nynorsk i skrift og i tale.

Arthur Berg var redaktør i avisa Dagen i Bergen i 30 år (1955-1985). Han kjempa mot liberal teologi og var ein kvass og mykje brukt debattant i radio og fjernsyn.

Kampen for staten Israel var ei hjertesak, han forsvarte Israel i leiarartiklane og gav også ut boka *Med Israel i kamp for fred* (1979).

Om redaktør Arthur Berg i Dagen:

Ikkje akkurat mitt kvinnesyn

Han delte ikkje akkurat kvinnesynet mitt, men betre start på presselivet kunne eg ikkje fått, skriv Audgunn Oltedal om røynslene sine med redaktør Arthur Berg i *Dagen*

Audgunn Oltedal
E-post: audgunno@gmail.com

Audgunn Oltedal (f. 1945) var journalistlærling hos redaktør Arthur Berg i Dagen. Berg leia lekmannsrørslas dagsavis i vest i 30 år.

Oltedal vart seinare den første redaktøren i Ny Tid, ei stilling ho hadde frå 1975 til 1979. Oltedal var tilsett i NRK frå 1979 til 2004, der ho mellom anna var programleiar i Dagsrevyen. Hausten 2004 blei ho tilsett som førstelektor ved journalistutdanninga ved Høgskulen i Oslo.

Det storma støtt kring redaktør Arthur Berg i Dagen. Han var ein kampglad og kontroversiell redaktør. Han slos for kristenfolkets kampsaker, var mot sjølvvald abort, kjempa for friskular og for Israel. Kampen mot kvinnelege prestar var ei hovudsak. Berg var ikkje nådig i sine spalter då Ingrid Bjerkås som første kvinne i 1961 vart utnemnt til sokneprest i Berg og Torsken prestegjeld. Arthur Berg hadde eit tradisjonelt syn på kjønnsroller, i hans verd var kvinna noko yndig og opphøg som mannen skulle bære på sine hender.

Våren 1965 gjekk eg siste året på Rogaland offentlege landsgymnas på Bryne og ville bli journalist. Heime abonnerte vi på Dagen og far kontakta redaktør Arthur Berg og spurde om eg kunne få byrje i avisa. Det kunne eg. Frå hausten 1965 til våren 1967 var eg journalistlærling i Dagen.

Redaksjonsmøta var på Arthur Bergs kontor. Han sat bak eit stort skrivebord ved vidaugo og leia møta. Han røykte mykje og fekk ikkje sjeldan ei kraftig hostekule. Det fylgde liv og leven og mykje godt humør med Arthur Berg.

Merka eg hans tradisjonelle kvinnesyn? Eg hugsar han ein gong kom inn på kontoret mitt og sa noko om sitt kvinneideal. Han nemnde Solveig i Peer Gynt. Slik eg oppfatta det, meinte han at det yrket eg hadde valt, var for tøft for kvinner. Ja, kanskje meinte han det. Men han dreiv ikkje med kvinnekategorisering i jobben sin som leiar for redaksjonen i Dagen. Her rådde likeverd og likestilling.

Kulturradikalisme var lekmannsrørslas motpol, og utuktige bøker tok avisa avstand frå. Nokre dagar frå 1966 sit i minnet. Boka *Uten en tråd* av Jens Bjørneboe kom ut det året. Det er vanskeleg i dag å forstå det rabalderet den skapte. Året etter i 1967 vart boka dømt som utuktig skrift i Oslo byrett. I redaksjonen visste vi at no hadde Arthur Berg fått tak i boka, og at han sat på kontoret sitt

Audgunn Oltedal i 1968. Foto: Eirik Sundvor (1902 - 1992).

Ingrid Bjerkås (1901-1980) var den første kvinnelige presten i Den norske kirke i 1961. Foto (1959): Rigmor Dahl Delphin (1908-1993).

og las den. Hendte det at vi i denne perioden raskt og uforvarande kom inn på kontoret hans, forsvann boka lynraskt ned i ein skuff i skrivebordet.

Arthur Berg var ein polemikar av rang og høgt verdsett i debattane i studentersamfunnet i Bergen. Eg refererte ofte frå møta i avisa. Det var ikkje berre frisk debatt og høg temperatur når Berg kom, nokre av dei synspunkta Berg stod for vart godt mottatt også av radikale i Studentersamfunnet.

Få elska forsvaret meir enn Arthur Berg. Heilt tilbake til 1930 talet var Berg forsvarsvenn og antipasifist. På 1960-talet var det stor strid om kva grunnlag det gjekk an å nekte militærteneste på. Her hadde Berg eit syn som sterkt skilde seg ut frå det fleirtalet meinte. Berg gjekk inn for at det ikkje berre skulle vere lov å nekte militæret fordi ein var pasifist, men det burde og bli tillatt å nekte militærteneste på politisk grunnlag.

Etter at eg hadde slutta i Dagen og byrja studere, fekk eg ny kontakt med Arthur Berg. Han var formann i Folkerørsla mot EEC i Hordaland og Sogn og Fjordane. Eg var sekretær i styret og heiltidstilsett i Folkørsla. Fortsatt røykte han og hosta og sjølv trudde han at han var døden nær.

Nokre år seinare møtte eg enno ein gong att Arthur Berg. Då var eg redaktør i SV-avisa Ny Tid (1975-79). I 1977 var redaksjonen midt oppe i Listesaka og sterkt prega av den. Då kom Arthur Berg til avisas kontor i Rosenkrantzgate for å høyre korleis redaktøren i Ny Tid hadde det. I august gjekk nemleg politiet til aksjon mot redaksjonen vår og beslagla lister med 600 namn over tilsette i dei hemmelege tenestene. Journalist og hjelparar vart fengsla i razziaen, spionparagrafar vart brukt i rettssaka. Listesaka handla om pressas rett til å vere vaktbikkje,- til å kritisere måten dei hemmelege tenester brukte si makt på. Det var den mest omtalte nyheitssaka i Noreg det året (se egen boks).

I mitt liv som journalist minnest eg få pressefolk med eit sterkare engasjement for botnplanken i eit demokrati; retten til å vere usamd, retten til å delta i samfunnet for den som har eit anna syn enn det du har sjølv.

Så får det vere som det var med Arthur Berg sitt kvinnesyn.

Listesaka

I august 1977 gjennomførte politiet razzia mot SVs partiorgan Ny Tid og beslagla en liste med rundt 600 navn på ansatte i de hemmelige tjenestene. Listen var utarbeidet av SV-politiker Ivar Johansen ved hjelp av åpne kilder som telefonkatalogen, Tjenestemannsbladet, Politibladet og registrering av bilnummer. Formålet var å dokumentere ulovlig overvåking av venstresiden i norsk politikk.

Da Johansen omtalte listen i et intervju med Eva Bratholm i *Arbeiderbladet* 1. august 1977, valgte politiet å aksjonere. Journalist Jan Otto Hauge ble også innbrakt til avhør 9. august.

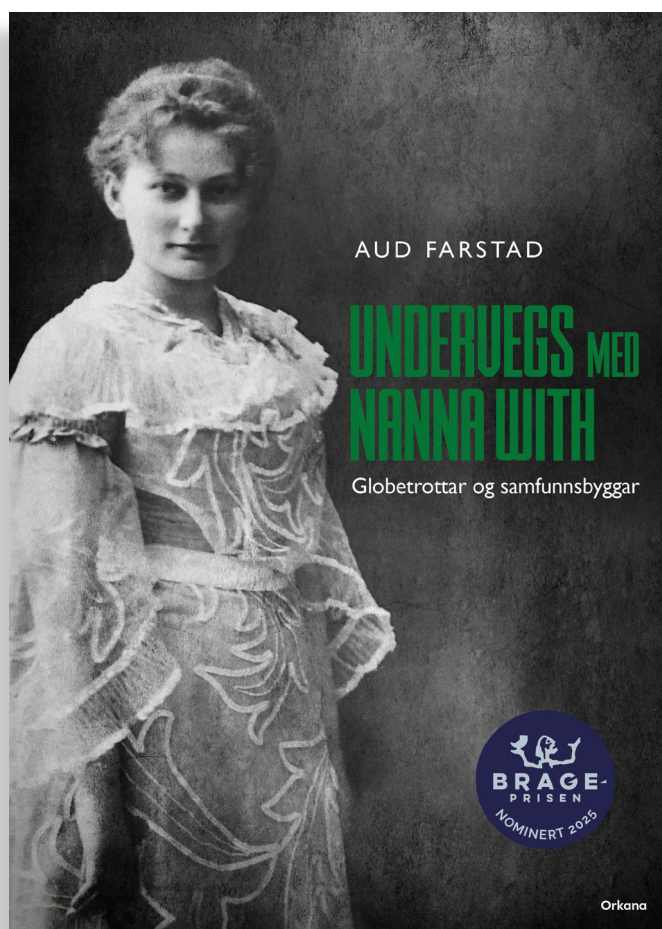
Politiet overså redaktøransvaret og unnlot å tiltale redaktør Audgunn Oltedal. Hun opplevde det som svært belastende at journalistene ble tiltalt mens hun selv, som redaktør, ikke ble stilt til ansvar. Hun begjærte derfor å bli siktet – noe som skjedde 14. september. Oltedal ble innkalt til flere avhør, og ble også oppsøkt i redaksjonen av etterforsker Leif A. Lier fra Oslo politidistrikt. Siktelsen ble senere frafalt.

Redaktør Arve Solstad i *Dagbladet* beskrev saken som «grotesk og illevarslende» med tanke på politiets metodebruk. Han reagerte særlig på at politiet hadde beslaglagt journalistiske arbeidsdokumenter, og kalte aksjonen «en grov krenkelse av de vanlige prinsipper som rettsstaten gir journalister og aviser å arbeide etter».

Ivar Johansen ble dømt til ett års fengsel, hvorav 60 dager ubetinget. Han sonet den ubetingede delen. Jan Otto Hauge fikk 120 dagers betinget fengsel, mens Ingolf Håkon Teigene og Trond Jensen ble dømt til 60 dagers betinget fengsel hver.¹

Noter

- 1 Ottosen, R. (1996). Fra fjærpenn til Internett. Journalister i organisasjon og samfunn, s. 405-411

Aud Farstad, Undervegs med Nanna With. Foto: Orkana forlag.

Aud Farstad
Undervogs med Nanna With.
Globetrottar og samfunnsbyggjar.
Nynorsk, 312 sider
Orkana Forlag 2025

Vidt og breitt om Nanna With:

Et nytt blikk på 1900-talets pressehistorie

Ein ny biografi om Nanna With gjev oss ny kunnskap og ei ny tilnærming til 1900-talets medie- og organisasjonshistorie.

Arnhild Skre
Dr philos i historie
E-post: ajskre@gmail.com

Eg saknar eit register, og eg saknar ein djupare analyse av Nanna Withs tekstar. Vi som har skrive biografisk og pressehistorisk om det tidlege 1900-talet, har lenge kjent til Nanna With (1874–1965). Ho var forleggjar og redaktør for det allmennkulturelle bladet *Hver 14de Dag* frå 1907, suksessen som i 1909 blei til *Hver 8de Dag*, og idémakar og redaktør for skattkista *Illustrert Biografisk Leksikon over kjendte norske Mænd og Kvinder* (1920), vel Norges første utgjeving i sitt slag, og kjappare ute og lettare og meir underhaldande i forma enn det bindsterke *Norsk Biografisk Leksikon* (1921–1983). Før dette skreiv With i avisa *Vesteraalen*, der ho blei ei av landets første kvinnelege lokalavisredaktørar.

At faren var Richard With, Hurtigrutas far, har vi også visst. Richard Withs liv er det skrive mykje om. Nå har Aud Farstad forska fram ein biografi om dottera og viser oss Nanna Withs arbeid og liv som rikare enn tidlegare kjent, og breiare enten ein ser det tematisk eller geografisk.

Aud Farstad er historikar og forfattar av sosial- og helsehistorie, med den rikhaldige boka om distriktsjordmødrene som den mest kjende. Ho har også skrive om Jugendstilsenteret i Ålesund og pressehistorisk om journalisten Amanda Cecilia Olsen (1887–1967).

Frå fødsel og oppvekst

I biografien om Nanna With følgjer Farstad hovudpersonen sin frå fødsel og oppvekst i Vesterålen,

som blei pregande, og gjennom tidleg flytting sørover til Bergen, til studium i Berlin og sjølvsgatt til Kristiania, der ho bygde eit mediekonsern som ho dreiv i nærare femten år.

Sidan reiste Nanna With jorda rundt åleine – på første klasse – og deretter landet rundt med foredrag om jordomseglinga si. Ho sette foten på Svalbard, ikkje som fangstkvinne, men som turist då faren prøvde ut cruiserute dit.

Ei kvinne som har sterke organisatoriske evner og ei forståing for krafta i å stå saman, trer tydeleg fram i Farstad si skildring av alle dei viktige organisasjonane Nanna With var med på å stifte eller sat i styret for, eller begge delar. Særleg har nordnorske studentar i Oslo mykje å takka henne for, som den krafta ho var bak Nordnorsk student- og elevhjem, opna i 1960, ei tid då dei fleste husvertar i hovudstaden avskydde losjerande nordfrå.

Musikardraum som brast

Det er likevel framstillinga av yrkeslivet som fascinerer meg sterkast i Farstads bok om Nanna With. Ho drøymde om å bli konsertpianist og studerte hos Agathe Backer Grøndahl før ho sikta endå høgare og drog til læretid i Berlin. Der blei ho realitetsorientert om strevet ho måtte gjennom for å få draumen sin oppfylt, og ho gav han opp.

Ein kort periode var ho musikk lærar og var med og stifte den første interesseforeininga for faget, før ho – som så mange andre halvstuderte – slo seg på journalistikken, med far Withs hjelp. Det nettverket faren opna for henne, og tidas interesse for allmentorierande fritidslesing, visste ho å nyttiggjera seg i ein slik grad at ho til slutt hadde bygd medieimperiet sitt med eige trykkeri, forlag og periodiske utgjevingar, der til og med tidlege teikneseriar for barn og det populære bladet *Sportsmanden* fanst i porteføljen. Og sjølvsgatt kom den organisasjonsmedvitne Nanna With inn i styret for Den Illustrerte Presses Forening, blei eit tidleg kvinneleg medlem i Oslo Journalistklubb og medlem i Norsk Presseforbund frå starten i 1910.

Ein suksess

Som publisist, redaktør og konserneigar med femti tilsette var Nanna With ein suksess. Så, i 1919, braut ho igjen opp, selde heile forretninga, utgjevarrettane og trykkeriet og reiste på jordomsegling før ho omskolerte seg, blei stemmepedagog og etablerte «Akademi for stemmedannelse, tale, læsning, deklamation, indstudering av roller» med teatersjef Bjørn Bjørnson blant lærarkreftene. Igjen stod ho i spissen for ei interesseforeining, denne gongen i stemmepedagogfaget, stifte i 1924.

Frå mellomkrigstida engasjerte ho seg også politisk, særleg for kvinnerettar, og ho var blant dei drivande kreftene i den kvinneleg handelsstandsforeininga i hovudstaden – i tillegg til i Nordlendingenes Forening, der ho alt hadde vore aktiv i fleire tiår og var det livet ut.

Opnar ny tilnærming

I utforskinga av kvinners medieliv i det tidlege 1900-talet er den rådande oppfatninga at kvinnene var få, og at dei gjerne pressa seg inn i redaksjonane. Farstads biografi om With fortel ei anna historie. With blir *dregen* inn i presselivet fordi kompetansen hennar trengst. Sidan blir ho medieaktør, ho kjøper utgjevarrettar, utvidar med nye medieslag, byggjer mediehus og skaffar eiga presse etter kvart som konsernet hennar veks.

Ho organiserer seg som publisist. Men like mykje engasjerer og organiserer ho seg som næringsdrivande.

Nanna With er, slik Farstad på framifrå vis får fram, ein ihuga kvinnerettsforkjempar samstundes

som ho politisk er klart konservativ heile livet. Denne kombinasjonen var ikkje sjeldan i seg sjølv. Det var borgarkvinnene som dominerte kvinnerørsla rundt 1900, og Høgre har hatt mange kvinnesakspionerar opp gjennom tiåra. Dei er gjerne kalla *blåstrømper*, men i pressehistoria er det stort sett skrive om raudstrømper, om pressekvinner på venstresida.

Biografiar om kvinnelege næringsleiarar i det tidlege 1900-talet er få. Her har vi også fått noko så sjeldan som mediehistorisk biografisk kunnskap om ei blåstrømpe.

Sakn

Mangfaldet i dette livet var stort, boka byr på meir enn mediehistorie, og Farstad har gjort eit formidabelt arbeid. Som mediehistorikar er eg likevel mest oppteken av alt ho får fram om presselivet og publisistarbeidet frå tidleg 1900-tal av, og eg skulle gjerne ha ønskt meg meir om denne viktige sida av Withs liv.

Etter å ha gledd meg over dei mange kortbiografiene som Farstad har grave fram, og glitrande Nanna With-sitat frå heile sjangerspekteret hennar, sit eg paradoksalt nok att med eit par andre sakn:

Eg saknar eit register, og eg saknar ein djupare analyse av Nanna Withs tekstar.

Register skulle vore sjølvsgatt utstyr til Farstads rike skildring av alle dei ulike miljøa og nettverka som Nanna With var del av på sine mange verkefelt. Boka byr på eit vell av informasjon om medielandskap, kvinnenettverk, feministiske rørsler og kulturorganisering, for ikkje å snakka om det nordnorske persongalleriet ho viser. Slik boka nå er, må ein lesa side for side og laga sitt eige register undervegs for sidan å kunna nyttiggjera seg Farstads store arbeid med personopplysingane.

At Farstad ser ut til å ha blitt så fascinert av Nanna Withs bøker, reportasjar og andre tekstar frå jordomseglinga at boka som heilskap tek overbalanse, er lett å forstå. Men at ho ikkje går djupare inn i Nanna Withs språktone og skrivemåte, er eit sakn nummer to.

Tonen gjennom livet

Farstad karakteriserer Nanna Withs reportasjar og språk som friske, lette og gode, og eg er einig i at dette er ein skribent som fører eit treffande, fargerikt og fantasirikt språk.

Men ingen stader ser eg at Farstad grip det overblikket over livet som desse tekstane opnar for.

Nanna With. Foto: Ukjent artist/Digitalt museum Andøy Kommune/Nordland Fylke/ Statens Veivesen.

Alle organisasjonane, arbeidskapasiteten og samfunnsansvaret er sjølvsagt ei lang linje. For meg reiser det seg frå dei mange sitata i boka eit anna personlegdomsdrag som synest minst like sterkt.

Lyder det ikkje ein tone gjennom dette livet? Frå den unge musikkstudenten Nanna With via skribenten og journalisten, bak oppbrotet frå konsernstrevet og vidare i stemmepedagogikken? Eit musisk sinn, ei utprega poetisk åre som utfaldar seg gjennom musikktolking, gjennom finstemming av øyret for nyansar i menneskerøysta, og – ikkje minst – i setningsmelodiar det er ei nyting å lesa.

Aud Farstad har levert ei rik kjelde for slike tolkingar og ei nyttig bok for alle som skal skriva utfyllande om norsk presse og publisistverksemd i det tidlege 1900-talet. Hadde forlaget Orkana spandert eit register, hadde biografien om Nanna With blitt eit endå betre verktøy for oss som vil bruka han i vidare forskning.

Om bidragsyterne

Peter Dahlén er professor i medievitenskap ved Universitetet i Bergen. Han er interessert i mediernes kulturhistorie, innhold og uttrykksformer i ulike medier. Dahlén er svensk, og har blant annet skrevet en doktoravhandling (1999) om den svenske radiosportens historie fra 1925 til 1995, og en mediefokusert biografi (2016) om den svenske radiogymnasten, idrettslederen og offiseren Bertil Uggla.

Audgunn Oltedal (f. 1945) var journalistlærling hos redaktør Arthur Berg i Dagen. Berg leia lekmannsrørslas dagsavis i vest i 30 år. Oltedal vart seinare den første redaktøren i Ny Tid, ei stilling ho hadde frå 1975 til 1979. Oltedal var tilsett i NRK frå 1979 til 2004, der ho mellom anna var programleiar i Dagsrevyen. Hausten 2004 blei ho tilsett som førstelektor ved journalistutdanninga ved Høgskulen i Oslo.

Marius Stangeland er stipendiat i historie ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo. Han forskar på ulike former for historieformidling i podkastformatet.

Astrid Marie Holand er professor i historie-faglig samfunns- og medieanalyse ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord universitet, Bodø. Hennes forskningsinteresser er demokrati og meningsdanning, mediehistorie, samfunnssikkerhet og ressursforvaltning. Hun er også tidligare journalist.

Johann Roppen (f. 1967) er professor i journalistikk ved Høgskulen i Volda. Han er dr.polit. i masse- kommunikasjon og medie-

kunnskap frå Universitetet i Bergen (2003) på ei avhandling om eigar-konsentrasjon, redaktørar og journalistikk i norske avis-konsern. Han var rektor ved Høgskulen i Volda åra 2015–2023.

Arnhild Skre har arbeidd som journalist for mellom anna NRK, Aftenposten og Dag og Tid (også som redaktør). Ho har skrive fleire bøker om norske kultur- og samfunnstema. Skre har tidlegare vore leiar for forgjengaren til Norsk mediehistorisk forening (Norsk pressehistorisk forening), vore redaktør for tidsskriftet til foreininga og medforfattar til firebindsverket Norsk presses historie (2010). Ho har doktorgrad i historie.

For forfattere og fagfeller

Forfatterveiledning for Mediehistorisk Tidsskrift

Mediehistorisk Tidsskrift er Norges eneste mediehistoriske tidsskrift. Det har åpen publisering etter open access-prinsippet, er fagfellevurdert og gir publikasjonspoeng på nivå 1.

Mediehistorisk Tidsskrift tar også imot andre typer manuskripter av mediehistorisk interesse. I tillegg til det fagfellevurderte, vitenskapelige stoffet tar vi blant annet imot debattstoff, bokanmeldelser, intervjuer og essays, samt stoff til spalten «Medieminner».

Mediehistorisk Tidsskrift tar bare imot originalmanus. Vi forutsetter at manuskripter ikke er sendt til vurdering hos av andre tidsskrifter mens det er i en redaksjonell prosess i *Mediehistorisk Tidsskrift*, eller at det har vært publisert andre steder på andre språk. Som digitalt tidsskrift gjør vi oppmerksom på at vi rutinemessig er nødt til å screene bidrag for plagiat.

En vitenskapelig artikkel bør være mellom 6000 og 12000 ord. Inkludert figurer, tabeller, noter og litteraturhenvisninger bør den som hovedregel ikke overstige 30 A4-sider (regnet ut fra halvannen linjeavstand, 12 punkt skriftstørrelse).

For andre bidrag, f.eks. essays og debattstoff, avtales omfanget for hvert enkelt tilfelle. Manuskripter sendes i Word-format (ikke pdf) på e-post til oystein.dahlen@kristiania.no

Rutine for innsendte vitenskapelige artikler

For vitenskapelige artikler opererer vi etter «double blindfold»-prinsippet, hvilket vil si at forfattere og eksterne fagfeller ikke blir opplyst om hverandres identitet. Forfatterne vil bli bedt om å fjerne identifiserende referanser til eget arbeid og annen identifiserende informasjon i artikkelfilene før fagfellevurdering.

Slik foregår prosessen:

- Redaktøren vurderer om et manus er aktuelt for tidsskriftet
- Går manuset videre, kan redaktøren foreslå en viss omarbeiding før manuset blir sendt til fagfellevurdering
- Redaksjonen utformer så en samlet vurdering basert på fagfellenes tilbakemelding. Hvis konklusjonen er at artikkelen bør publiseres, går manus så tilbake til artikkelforfatteren for eventuell revidering
- Ferdig tekst returneres til redaksjonen
- Teksten språkvaskes
- Språkvasket versjon sendes artikkelforfatteren for godkjenning. Etter dette er det bare anledning til å gjøre mindre endringer i teksten
- Godkjent språkvask blir brukket om til tidsskrift sider. Herfra tar redaksjonen seg av korrekturrundene

- Unntaksvis kan nye fagfeller bli trukket inn i vurderingen. Det er redaksjonen som tar den endelige beslutningen om artikkelen skal publiseres

Forutsetninger for vitenskapelige artikler

Det forutsettes at artikler som vurderes i *Mediehistorisk Tidsskrift*, følger de etablerte etiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi:

<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/>

[forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/](https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/)

For medforfatterskap gjelder Vancouverreglene for praktiske og etiske retningslinjer for forfattere, <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/lover-retningslinjer/vancouveranbefalingene/>

Mediehistorisk Tidsskrifts forfattere beholder opphavsretten til sin tekst, men samtykker altså i at den publiseres under de betingelsene som ligger i lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

Mediehistorisk Tidsskrift har ingen avgifter for redaksjonell vurdering eller publisering, eller leserbetaling.

Referansesystem

Referansestilen er APA med noter. Manusene leveres med fotnoter, som av layoutmessige hensyn gjøres om til sluttnoter før publisering. I dette systemet brukes notene blant annet til forfatternavn, årstall og eventuelle sidetall (eksempel: Gripsrud 2017: 299), samt kortversjoner av f. eks. arkiv- og avisreferanser. Fotnotene kan også brukes til andre nødvendige opplysninger.

Titler på bøker, aviser og tidsskrifter o.l. settes i kursiv i brødteksten.

Bøker: etternavn, fornavn som forbokstav med punktum, årstall i parentes, punktum, boktittel i kursiv, punktum, utgiversted, kolon, forlag, eventuell URL eller DOI-nummer

Eksempel: Eide, M. og Myrvang, C. (2018). *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kapitler i bøker: etternavn, fornavn som forbokstav med punktum, årstall i parentes, kapittelnavn, punktum, boktittel i kursiv, komma, sidespenn, punktum, utgiversted, kolon, forlag

Eksempel: Gripsrud, J. (2017). 1890-1940. Massenes tidsalder. I Gripsrud J. (red.), *Allmenningen. Historien om norsk offentlighet*, s. 228-301. Oslo: Universitetsforlaget.

Artikler: etternavn, fornavn, årstall i parentes, punktum, artikkeltittel, punktum, tidsskriftets navn i kursiv, årgang i kursiv, nummer i parentes, sidespenn, punktum, eventuell URL eller DOI-nummer. Hvis ikke tidsskriftet oppgir årgang, sløyfes det.

Eksempel: Rasmussen, T. (2019). Offentlig mening som politikkens omverden, 2000-2020. *Mediehistorisk Tidsskrift* 6 (2), 32-64.

Mediereferanser: Mediereferanse i fotnotene, f. eks. avis: Avisnavn, dato, årstall, ev. sidetall.

Eksempel på mediereferanse i fotnoter: Sandefjords Blad, 12. september 1983, s. 1

Samme mediereferanse i litteraturlisten: Avisnavn, år og dato i parentes, punktum, tittel, sidetall.

Eksempel: Sandefjords Blad (1983, 12. september). Vi stemmer Høyre i Sandefjord, s. 1

Merk at vår konvensjon når det gjelder aviser skiller seg marginalt fra APAs, siden vi mener det også er nødvendig å ha med avisdato i notene (APAs kortversjon er avisnavn, årstall, sidetall). For avisreferanser med forfatter, andre medietyper eller kildetyper som ikke er dekket her, refererer vi til veiledningen på

Arkivreferanser: Kildekompasset har ikke egen angivelse for arkivreferanser, men vi foreslår denne varianten:

Arkivreferanse i fotnotene: Arkivdokument, ev. dato og avsender, arkiv

Samme arkivreferanse i litteraturlisten: Arkivnavn. Arkivdokument, dato, avsender. Nærmere angivelse (boks, mappe, pakke etc.)

Eksempel: Samme arkivreferanse i litteraturlisten, eksempel: Statsarkivet, Norsk Journalistkole (SAO/NJ). Årsmelding for 1965-66, boks 0001.

Vedlegg til vitenskapelig artikler

Følgende legges ved de vitenskapelige manuskriptene, senest ved innlevering av siste versjon:

- et sammendrag på 50–150 ord, både på norsk (eventuelt dansk eller svensk) og engelsk
- tre–fem emneord, både på norsk (eventuelt dansk eller svensk) og engelsk
- et forfatterportrett
- en kort forfatterbyline (vanligvis: navn, arbeidstitel, arbeidssted og e-postadresse)
- en forfatteromtale (maks 400 tegn med mellomrom)
- bilder/illustrasjoner/faksimiler til teksten eller forslag til slike, samt forslag til bildetekster med all nødvendig informasjon om illustrasjonen. Forfatterne må selv innhente tillatelse til å gjengi illustrasjonene. Tidsskriftet har ikke anledning til å betale for bruk av bilder, og er avhengig av å finne illustrasjoner som kan brukes fritt.

Til fagfellene

Mediehistorisk Tidsskrift setter stor pris på det arbeidet som gjøres av eksterne fagfeller. Dette utføres som standard etter «double blindfold»-prinsippet, der forfatter og leser er anonymisert for hverandre. Vi har ikke noe standard-skjema for fagfellevurdering, men ber fagfellenes tilbakemelding munne ut i en av fire anbefalinger til redaksjonen:

- Artikkelen aksepteres som den er.
- Artikkelen aksepteres med nærmere angitte endringer.
- Artikkelen aksepteres ikke slik den nå foreligger, men kan vurderes på nytt dersom den blir vesentlig omarbeidet.
- Artikkelen aksepteres ikke.

Artikler med vedlegg, sendes til oystein.dahlen@kristiania.no

Tidligere utgaver

Årgang 1:

Nr. 1/2004

Arnhild Skre: «I dag må ingen sitte hjemme».
Presse og partiloyalitet 1957–1973.

Nr. 2/2004

Øystein Sande m. fl.: Agitasjon og opplysning

Nr. 2/2004

Øystein Sande m. fl.: Agitasjon og opplysning

Nr. 3/2004

Else-Beth Roaldsø: Å skrive i motvind. Ruth Thomsen
og Stavanger Aftenblad.
Hallvard Tjelmeland: Aviser som historisk kilde

Årgang 2:

Nr. 4/2005

Norhild Joleik: Albert Joleik – bladstyrer i brytningstid

Nr. 5/2005

Div. forfattere: 1905 – Nu gjæder det at holde kjæft

Årgang 3:

Nr. 6/2006

Anne Hege Simonsen: De der ute – vi her hjemme.
Utenlandsdekningen i tre norske aviser 1880–1940
Jo Bech-Karlsen: På sporet av en glemt stil. Litterær
journalistikk på 1950- og 60-tallet

Nr. 7/2006

Tor Are Johansen: «Trangen til læsning stiger, selv oppe
i Ultima Thule». Aviser, ekspansjon og teknologisk
endring ca 1763–1880

Årgang 4:

Nr. 8/2007

Guri Hjeltnes (red): «Har de ikke journalister i
Aftenbladet lenger når de sender et kvinnefolk?»
Kjønnsperspektiv på pressehistorien

Nr. 9/2007

Tor Are Johansen: Hett bly og raske presser.
Teknologisk endring i norsk avisproduksjon

Årgang 5:

Nr. 10/2008

Sidsel Meyer: Så brøt stormen løs.
Debatten om beredskapslovene høsten 1950.
Bernt Ove Flekke: Eit historisk blikk på «Hele Norges
sportsavis»

Årgang 6:

Nr. 11/2009

Henrik G. Bastiansen: Lojaliteten som brast.
Partipressen i Norge fra senit til fall. 1945–2000

Nr. 12/2009

Sigurd Høst: Mye mer enn Akersgata. Norsk presse-
struktur 1945–2009. Navneendring til Pressehistorisk
tidsskrift f.o.m. 11.6.2010

Årgang 7:

Nr. 13/2010

Div. forfattere: Nordisk presse under andre verdenskrigen

Nr. 14/2010

Ivar Andenæs: Halden Arbeiderblad – den siste
partiavis
Arnhild Skre: «En kostbar og farlig tid». Vest-
vendingen i norsk presse 1947–1949

Årgang 8:

Nr. 15/2011

Leiar: 22/7 – eit pressehistorisk vendepunkt?
Birgitte Kjos Fonn: Da venstresiden ville
lage DU-journalistikk
Henrik G. Bastiansen: Portrett av TV-kritikeren
Sverre Evensen

Nr. 16/2011

Tor Are Johansen: Orkla Media 1983–2006.
Et medieselskap i konserndannelsen og eier
– konsentrasjonens epoke

Årgang 9:

Nr. 17/2012

Maria Utheim: Engebret-bevegelsen

Peter Larsen: Bergens Tidendes første redaktør

Nr. 18/2012

Rune Ottosen: Presse mannen Johan Falkberget

Jo Bech-Karlsen: Referatets død og intervjuets seier

Årgang 10:

Nr 19/2013

Tor Are Johansen: Et produksjonssystem i støpeskjeen.
Teknologiutvikling i norske aviser 1940 –2010

Nr 20/2013

Elisabeth Eide og Else-Beth Roalsø: Kriminelle,
kulturelle, kapable kvinner

Birgitte Kjos Fonn: Ukebladene i 1913

Ragnhild Mølster: «Redaktrices». Kvinnelige redaktører
frem til 1913

Gerd von der Lippe: Nanna With – et tilbakeblikk på
sportsjournalistikk

Årgang 11:

Nr 21/2014

Hans Fredrik Dahl: Partipressen i Norge – fra utvikling
til avvikling

Henrik G. Bastiansen: Fra konflikt til konsensus?

Partipressens fall

Birgit Røe Mathisen: Fra partipresse til lokalisme, lokal
journalistikk

Nr 22/2014

Rune Ottosen: Pressen og ytringsfrihetens vilkår
ved og etter utbruddet av første verdenskrig

Anne Hege Simonsen: Den første verdenskrig i to
norske aviser

Hans Christian Erlandsen: Rowland Kenney, britisk
påvirkningsagent

Nils E. Øy: Jubileumsutstillingen 1914

Årgang 12:

Nr 23/2015

Ruth Hemstad: Propagandakrigen om Norge i

europisk presse

Odd Arvid Storsveen: Aviser som politiske aktører på
1800-tallet

Marthe Hommerstad: Politisk debatt mellom dannede
elite og bøndene

Håkon Harket: 1814 og jødernes utestengelse fra Norge
Nils. A. Øy: Er slangene i § 100 borte etter 200 år

Nr 24/2015

Masoud Haidari: Når blir jeg norsk i medienes øyne?

Cora Alexa Døving: Historiens grep om samtiden

Harald Syse: Norsk presses dekning av antijødisk
politikk

Margareth A. van Es: Bildet av «muslimske kvinner» i
Aftenposten

Årgang 13:

Nr 25/2016

Per Overrein og Roar Madsen: Om avviklingen av
partipressen

Henrik G. Bastiansen og Hans Fredrik Dahl: Svar til
Overrein og Madsen.

Gudleiv Forr: Dagbladets løsrivelse fra Venstre.

Rune Ottosen: Unntakstilstanden i Trøndelag i oktober
1942

Kathrine Geard: Skjult kamp for det frie ord under
krigen

Nr. 26/ 2016:

Rolf Werenskjold: Norges første lydfilmavis

Birgitte Kjos Fonn: Journalisten Vilhelm Aubert

Rune Ottosen: Klimajournalistikk under valget 2013
med historisk bakgrunn

Navneendring til Mediehistorisk Tidsskrift f.o.m. 1.9.2016.

Årgang 14:

Nr. 27/ 2017:

Østein Pedersen Dahlen: UD's hemmelige pressekontor

Rolf Werenskjold: Haakon Lie som filmskaper

Magne Lindholm: Norges første statlige PR-kampanje

Ole Bjørn Rongen: Bokseropprøret i Kina i 1900

Nr. 28/ 2017:

Åsmund Egge: Fra revolusjonsbegeistring til brobygging
Rune Ottosen: Revolusjonsfrykt og klassekamp
Birgitte Kjos Fonn: Revolusjon og folkelesning
Roy Krøvel: Garborg, Uppdal og revolusjonen
Kristian Steinnes: Sigurd Simensen, avismann og agitator
Gudleiv Forr: Karl Johanssen, liberaler blant kommunister

Årgang 15:

Nr. 29/2018

Trygve Svensson: Ludvig Holbergs retorikk
Henrik G. Bastiansen: Berlinmurens fall i norske medier
Anders Gjesvik: Dekningen av homofile på 1950-tallet

Nr. 30/2018

Henrik G. Bastiansen: Fra analog til digital mediehistorie
Eivind Røssaak: Når nasjonens hukommelse digitaliseres: Kulturens ubevisste vender tilbake
Frøde Weium: Inskripsjon og digitalisering Om fonografens tidlige historie
Nina Bratland: Fotoalbum: Digital praksis og prøvelse
Magne Lindholm: Hva skjer med arkivene når de blir digitalisert?
Henrik G. Bastiansen: Hvordan skal vi plassere internett i mediehistorien?
Hans Fredrik Dahl: Bok: Krigsdrama i eksil
Gudleiv Forr: Bok: Krigsdrama i eksil
Rune Ottosen: Bok: Gatekeeper med stor makt
Birgitte Kjos Fonn: Bok: Rikholdig Presshistorisk Årsbok

Fra desember 2018 er alle årgangene av Mediehistorisk Tidsskrift tilgjengelige på medietidsskrift.no

Årgang 16:

Nr. 31/2019

Turid Borgen: Kampen om kontroll En casestudie av prosjektet «Redaksjonell posisjonering 15» anno 2012
Paul Bjerke: Bond eller Smiley i nordisk spionjournalistikk?
Per Overrein/Roar Madsen: Om partipressens korporative system – et søkelys på seks høyrepresseaviser
Henrik G. Bastiansen: Hvordan skal vi plassere World

Wide Web i mediehistorien?

Audgun Oltedal: Grave i gener

Nr. 32/2019

Gudmund Hernes: Det medievridde samfunn 2.0
Terje Rasmussen: Offentlig mening som politikkens omverden, 2000–2020
Rune Ottosen: Fra kald krig til «out of area»- strategi
Anne Krogstad: Den medievridde kultureliten
Paul Bjerke/Birgitte Kjos Fonn: Er journalistikken venstrevridd?
Cristine Myrvang: Stormens øye. Om forsøket på å stabilisere Dagbladets nyere historie

Årgang 17:

Nr. 33/2020

Siri Hempel Lindøe: Den norske TV-aksjonen i historisk perspektiv
Henrik G. Bastiansen: Mediehistorie 2.0 og behovet for en ny filologi
Roar Madsen/Per Overrein: «– Vi stemmer Høyre i Sandefjord». Høyreaviser i valgkamp
Morten Haave: Norsk arbeiderbevegelse og «pengejødene»

Nr. 34/2020

Henrik G. Bastiansen: Kan mediehistorien kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen?
Lars Sandved Dalen: Forsiktige forskere, engasjerte journalister
Thale Elisabeth Sørli: Det handler om mennesker – fotografiske klimaendringer i Arbeiderbladet mellom 1948 og 1997
Ingrid Fadnes: Mardøla-aksjonen(e). Et tilbakeblikk på en av norgeshistoriens viktigste miljøvernaksjoner
Marte Veimo og Andreas Ytterstad: Den sprikende kraften i «det grønne skiftet»
Marianne Takle: Hva innebærer det å ta hensyn til fremtidige generasjoner?
Eva Åsén Ekstrand: Sökande efter „Svenskhet“ och „folket“ i Smålänningens Jul under beredskapstiden (1939–1945)

Årgang 18:

Nr. 35/2021

Birgitte Kjos Fonn, Leder: Avisens hjerte
Per Bonde Hansen og Gudrun Rudningen: «Desken var avisens hjerte som aldri lukket et øye»

Veronica Årseth Ljosheim: På nett med historien: Å tallfeste Dagbladets journalistikk
Henrik G. Bastiansen: Brikker til en ny filologi
Håkon Benjaminsen: Et løfta blikk. Karina Jensen og norsk fotojournalistikk i årene 1980–1999

Nr. 36/2021

Birgitte Kjos Fonn, Leder: En bredere mediehistorie
Jens Petter Kollhøj, Are Flågan, Anne Hege Simonsen: Offentlig fotografi. Fotografisk mangfold i publiserings- og kunnskapsprosesser
Marthe Tolnes Fjellestad: Å vise vanskelige bilder.
Fotografier fra Sydspissen fangeleir i Tromsø, 1945
Tone Svinningen: Krigsbilder på vandring. Bruken av Kari Berggravs bilder fra felttoget våren 1940
Olaf Knarvik: Jørgen Grindes fotografier fra Midtøsten 1956–59
Nina Bratland: Fotograferte samtaler. Arbeid for nøyaktighet og økonomi i Televerket
Stig Storheil: Ingenmannsland. Brefotografier, vitenskap og materialitet
Arne B. Langleite: Med ryggen mot kameraet.
Bildebyråets ryggfigur i det norske landskapet
Guro Tangvald: Oljeplattform i solnedgang. Postkort fra norsk oljeindustri 1970–2021
Jens Petter Kollhøj: Bedre enn originalen? Fotografier som halvfabrikata i bokproduksjon på 1950- og 60-tallet

Årgang 19:

Nr. 37–38/2022 (dobbelnummer)
Birgitte Kjos Fonn og Rolf Werenskjold: Leder: Nordisk utenriksjournalistikk i det lange 20. århundret
Hans Fredrik Dahl: 'Nordic foreign journalism in the long 20th century' – an introduction
Øystein Pedersen Dahlen og Rolf Werenskjold: Presse, PR og politikk Utenriksdepartementets pressekontor 1919–1924
Eva Åsén Ekstrand: När Spaniens sak blev vår: svensk lokalpress under spanska inbördeskriget 1936–1939
Hans Fredrik Dahl: The Spanish Civil War in a Nordic Perspective
Hans Fredrik Dahl og Rolf Werenskjold: Bibliografi: The Spanish Civil War in a Nordic Perspective
Rune Ottosen: Gunnar Garbo som journalist og pressemann
Josef Batikha: Koldkrigsjournalistikk

Heidi Kurvinen: Gendering the history of foreign correspondents: The case of Helsingin Sanomat's Maija-Liisa Heini
Rolf Werenskjold: Ottar Odland: radiomannen og utenrikskorrespondenten, 1953–1987
Rune Ottosen: Conflict coverage and security policy orientation: A longitudinal study of war coverage in Norway in a Nordic comparative perspective
Birgitte Kjos Fonn: Nye måter å dekke Vesten på. En studie av internasjonalt stoff i to norske aviser 1975–2005

Årgang 20:

Nr. 39/2023
Henrik G. Bastiansen og Carl Emil Vogt:
Innledning: Mediene, offentligheten og Holocaust
Guri Hjeltnes: Da Hollywood lanserte «Holocaust»
Hans Fredrik Dahl: Debatten om Holocaust i perspektiv
Bjørn Westlie: Aftenpostens brutale mellom krigshistorie
Terje Emberland: Norsk ungkonservatisme, nasjonal-socialismen og jødeforfølgelsene i Tyskland: En lesning av tidsskriftene Minerva og Unge Høire, 1932 – 1939
Kjetil Braut Simonsen: En apokalyptisk antisemittisme: Nasjonal Samling og jødene, belyst ved invasjonen i Sovjetunionen
Rune Ottosen: Holocaust i norske og svenske aviser: En nærlesning av Aftenposten og Dagens Nyheter fra 26. november 1942
Øystein Hetland og William Hamre: «Jødernes utryddelse er ingen tom frase, det er det nyordnede Europas rystende virkelighet». Omtale av jødar og Holocaust i Norsk Tidend
Carl Emil Vogt: «Jødeforfølgelsene» i hjemmefrontledelsens illegale avis Bulletin
Ingjerd Brakstad: "De siste års tragedie" – genocidal prosess eller nasjonalmyte? Holocaust og norske aviser 1945–55
Bjørn Sørenssen: Holocaust og norsk film
Gunnar D. Hatlehol: David Irving vs. Penguin Books og Deborah Lipstadt sett med norske øyne: Holocaust og medievirkeligheten 2000
Mette Langeid: Holocausts ansikt: En studie av bokomslag fra den norske holocaustlitteraturen
Thomas Lewé: Visuelle perspektiver og utfordringer i formidlingen av Holocaust
Bernt Hagtvet: «Sannheten om hakekorset»

– filmen som forandret alt

Elsa Kvamme: Dokumentaristens dilemmaer i møte med Holocaust

Nina Grünfeld: Mine formative filmår: Fra „Holocaust“ til „Shoah“

Birgitte Kjos Fonn: Har vi hjemmefronten nå?

En gjennomgang av den såkalte «Michelet-debatten»

Henrik G. Bastiansen: Fjernsynet fyller 100 år:

Hvordan kan vi utforske en så omfattende TV-historie?

Carl Henrik Grøndahl: Hvem lager vi radio for?

Tormod Kjensjord: Da Petre ble til

Cecilia Aare: Barbro Alving folkhemsblick exotiserer

Norrländ

Nr. 40/2023

Øystein Pedersen Dahlen: Påvirkning og sensur

Cecilie Authen: Fotografi på plateomslag knyttet til norsk folkemusikk

Kristina Krake: Det danske Socialdemokratis propagandapparat, HIPA

Rolf Werenskjöld og Øystein Pedersen Dahlen: Politisk sensur med silkehånd: Tysk stormaktspress og norsk politisk sensur 1914–1940

Øivind Hanche: Et farlig sted for smitte? Spanskesyken 1918–19 og kinoene i Norge

Helge Østbye: Avviklinga av partipressa i Norge

– et historisk-politisk og økonomisk perspektiv

Henrik G. Bastiansen: Pressestrukturens primat. Svar til

Helge Østbye

Hans Fredrik Dahl: Bok: Enda en teori om mediene

Alf Skjeseth: Medieminner: «Kast styret – støtt Rekve»

Yngvil Kiran: Medieminner: Ordene som forsvant

Årgang 21

Nr. 41/2024

Nik. Brandal og Erik Brazier: Norge som propagandaslagmark: Britisk og tysk påvirkningsarbeid under første verdenskrig

Eva Åsén Ekstrand: Frivilliga på Östfronten.

Franco's blå division och Waffen-SS/Nordland

Astrid Marie Holand og Tanja Ellingsen:

Terroranslag og terroroppslag i Den nyliberale orden, 1989–2019

Johann Roppen: Bladmannaskulen: Den første norske journalistutdanninga

Birgitte Kjos Fonn, Ellen Lexerød Hovlid og Paul

Bjerke: Journalistikkens logikk? Debatten om en

sakprosa-etikk i Norge

Alf Skjeseth: Odd Karsten Tveits irakiske ørkenstorm.

Fra lutfisk til fangenskap

Arnhild Skre: Kampskrift i lammepels: Anmeldelse av Joel Halldorf: Bokens folk. En sivilisasjonshistorie fra papyrus til piksler

Kayla Tungodden: Mot en bevisst digitalisering av

kulturarven: Anmeldelse av Henrik Bastiansen:

Når fortiden blir digital – Medier, kilder og historie i digitaliseringens tid

Hans Fredrik Dahl: Syv svenske sosialreportasjer:

Anmeldelse av Cecilia Aare: Den engagerade reportern.

Svenska sociala reportage 1910–2010

Henrik G. Bastiansen: Mediehistorisk tidsskrift fyller 20 år

Helge Østbye: Partipressa og endringer i norsk pressestruktur etter 1950 – noen kommentarer til Henrik Bastiansen

Nr. 42/2024

Eli Skogerbø, Amalie Drage Habbestad, Maren

Rønning Fjærli og Eva Josefsen: Sannhets- og

forsoningskommisjonen i mediene

Inker-Anni Sara: Sámi media reporting on the industrial development in the Sámi region: The Fovsen case and the Álaheadju-Guovdageaidnu case

Eli Skogerbø og Niamh Ni Bhroin: Slow-TV as a format for Indigenous media production: The Case of Giddájohtin

Torbjörn Söder: The lifespan of Old Literary Southern Saami

Gunvald Opstad: Til minne om min læremester

Hans Fredrik Dahl: Pressestøtten gjennomlyst

Anmeldelse av Paul Bjerke og Lars J. Halvorsen: Pressestøtten

Tone Kristin Aker og Paul Bjerke: Fagpressen i 125 år

Hans Fredrik Dahl: Pressestøtten gjennomlyst.

Anmeldelse av Paul Bjerke og Lars J. Halvorsen:

Pressestøtten – og Tone Kristin Aker og Paul Bjerke:

Fagpressen i 125 år

Årgang 22

Nr. 43/2025

Birgitte Kjos Fonn: Mediehistorisk pioner ble Ridder av St. Olavs orden

Per Overrein og Roar Madsen: «Ingen av oss er historikere. Vi er journalister.»

Birgitte Kjos Fonn: Da kvinnefrigjøringen møtte mediemarkedet. Ukebladet Sirenes vekst og fall

Johann Roppen: Den første felling: Anders Lange og Agder Tidend (1932)

Peter Dahlén: Bryllupet mellom kronprins Olav og prinsesse Märtha som mediebegivenhet

Tina Stenkulla Anckarman: Hans Berges aktualitetsfilmer
Rune Ottosen: Underrapportering av juridiske spørsmål i mediernes dekning av USAs og Norges kriger
Jon Magnus: Den gang VG-døra stod på vidt gap
Birgitte Kjos Fonn: En illustrert etterkrigshistorie.
Anmeldelse av Bjørn Tore Pedersen: Øyeblikk med aktuell
Hans Fredrik Dahl: Okkupasjon som kommunikasjon.
Bokessay om Ingar Sletten Kolloen: Under krigen
Stian Hårstad: Den første joiken i de tusen hjem. Et glimt fra samisk mediehistorie
Hege Duckert: Kvinnestemmer i radio
Tina Stenkulla Anckarman: På jakt etter stumma kvinner
Hugo Lauritz Jenssen: En forunderlig og stutt beretning om «journalistikkens logikk»
Birgitte Kjos Fonn, Paul Bjerke og Ellen Lexerød Hovlid: Svar til Hugo Lauritz Jenssen

Nr. 44/2025

Gudrun Rudningen, Aina Landsverk Hagen, Per Bonde Hansen og Ingrid M. Tolstad: Situasjonell kreativitet: Hva kan papirdesken som forsvant, lære oss om kreativt arbeid?
Hendrik Storstein Spilker: Nettavisbrukeren i støpeskjeen 1995–2005: Motsetningsfulle visjoner i nettavisenes formative år
Arne Krumsvik: Slik ble gamlemåten en strategisk posisjon: Et leder-blikk på norske nettaviser i perioden 2005–2024
Astrid Marie Holand, Torill Elvira Mortensen, Birgit Rø Mathisen, Lisbeth Morlandstø, Karianne Sørgård Olsen og Egil Trasti Rogstad: Fra nære nyheter til nye nærheter: Livet i det lokale/globale nettverksamfunnet
Svein-Erik Hole Fagpressen fikk et nytt publikum med nettaviser
Ragnhild Fjellro: Anmeldelse av Aske Kammer og Thomas Spejlberg Sejersen: The Institutional Development of Podcasting: From Participatory Practice to Platform Content
Emil Lundedal Hammar: Anmeldelse av Jesper Juul: Too Much Fun – The Five Lives of The Commodore 64
Lars Nyre: Anmeldelse av Aksel Kielland: Besatt. Om hvordan den digitale kapitalismen invaderte menneskekroppen
Lars Nyre: Mediet er budskapet: Historia om digitale medium slik Marshall McLuhan ville fortalt den

Profesjonell journalistikk – tradisjon under press

Johann Roppen skriver om de to første journalistlærerne i Norge – Carl Just og Hans Aarnes – og om hvorfor den ene blir ansett som journalistfagets grunnlegger i Norge og den andre er nesten glemt.

Peter Dahlén har studert hvordan svensk radio forholdt seg til Norge i okkupasjonsårene 1940–1945, og hvordan det nordiske radiosamarbeidet ble gjenoppbygd etter krigen.

Astrid Marie Holand undersøker hvordan den digitale omstillingen i norske lokalaviser fra 1995 til 2025 utfordret demokratiets infrastruktur – og hvordan det lokale demokratiet forvitrer når lokale redaktørstyrte medier svekkes eller legges ned.

Marius Stangeland har undersøkt den historiske utviklingen av norsk podkasting fra 2004 til 2014.

Audgunn Oltedal skriver om sine erfaringer fra å jobbe med redaktør Arthur Berg i Dagen.

Arnhild Skre vurderer en ny biografi om journalist, forlegger, redaktør og konserneier Nanna With (1874–1965).